
Folia Historica Cracoviensia

*The Pontifical University of John Paul II in Krakow
Faculty of History and Cultural Heritage*

Folia Historica Cracoviensia

*Facultas Historiae et Hereditatis Culturalis
Pontificiae Universitatis Cracoviensis Ioannis Pauli II*

*Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Historii i Dziedzictwa Kulturowego*

volume 30 • 2024 • issue 2

EDITA COLLEGIUM REDACTORUM

dr hab. Maciej Zakrzewski (*praesidens*), dr hab. Józef Skrabski (*vicepraesidens*),
dr Anna Winkler (*vicepraesidens*), dr Anna Czocher (*secretarius*), dr Bartłomiej
Wołyniec (*secretarius*), Mgr. PhD Přemysl Bar, M.A. Max Behmer, PhD Clarinda Calma,
dr hab. Grzegorz Chajko, dr hab. Sławomir Dryja, prof. UPJPII, o. dr hab. Tomasz Gałuszka,
prof. UPJPII, dr hab. Tomasz Graff, prof. UPJPII, prof. Darius von Güttner Sporzyński,
dr Paweł Krokosz, dr hab. Joanna Lubecka, dr Joanna Maria Małocha, dr Rafał Opulski,
dr Piotr Pajor, prof. dr hab. Marian Wolski, Mgr. Th.D. Jakub Smrčka, PhDr. Zdeněk Vybíral,
dr Krzysztof Żarski

CONSILIUM SCIENTIFICUM INTERNATIONALE

doc. ThDr. Peter Borza (Prešovská Univerzita v Prešove, Slovakia), dr. Emile van Binnebeke
(Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Belgium), dr hab. Katarína Chmelinová-
Kolbiarz (Univerzita Komenského, Slovakia), dr hab. Aleksander Jewgieniewicz Musin
(Rosyjska Akademia Nauk, Russian Federation), prof. Igor Krywoszeja (Państwowy
Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tytyny w Humaniu, Ukraine), dr hab. Witalij
Michałowski (Uniwersytet Kijowski im. Borysa Grinczenki, Ukraine), dr hab. Aldona
Prašmantaitė (Lietuvos Istorijos Institutas, Wilno, Lithuania), dr hab. Janusz Smołucho,
prof. UIK (Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Wydział Filozoficzny, Poland), PhD Karel
Sládek (Univerzita Karlova, Praha, Czechia), dr hab. Natalia Starczenko (Narodowa Akademia
Nauk Ukrainy, Ukraine)

EDITORES

Tomasz Gałuszka OP, Tomasz Graff

RECENSORES FOLIORUM

dr Łukasz Burkiewicz (UIK), dr hab. Krzysztof Fokt (UJ), dr Marcin Gadocha (UKEN),
prof. dr hab. Krzysztof Kaczmarek (UAM), dr Paweł Nowakowski (UKEN), dr Mirosław Płonka
(UKEN), dr hab. Wiktor Szymborski, prof. UJ (UJ), dr hab. Maciej Zdanek, prof. UJ (UJ),
dr Dorota Żywczak (CSM KUL)

COVER PHOTO

Portret Królowej Jadwigi, namalowany przez Antoniego Piotrowskiego (1853–1924), olej,
płótno, wys. 165 cm, szer. 148 cm. Ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego,
nr inwentarzowy: MUJ-844-M, fot. Janusz Kozina

Copyright © 2024 by Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0
International License (CC BY 4.0)

DOMICILIUM

The Pontifical University of John Paul II in Krakow
31-002 Kraków · ul. Kanonicza 25
wydawnictwo@upjp2.edu.pl

DOMUS EDITORIA

Faculty of History and Cultural Heritage
ul. Kanonicza 25, 31-002 Kraków
folia@upjp2.edu.pl

ISSN 0867-8294 (print)

ISSN 2391-6702 (online)

<https://czasopisma.upjp2.edu.pl/foalihistoriacracoviensia>

Słowo wstępne

8 grudnia 1981 roku na mocy *motu proprio Beata Hedvigis* Jan Paweł II zdecydował o powstaniu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. W jej ramach zostały powołane trzy wydziały: Teologiczny, Filozoficzny i Historii Kościoła. W dokumencie papież napisał wtedy: „mając przeto na uwadze przyszły rozwój Uczelni, [...] ustanawiamy [...] i erygujemy mocą tego pisma i powagą naszą apostolską Papieską Akademię w Krakowie, przyznając jej prawa, honory, przywileje i obowiązki, jakie w całym katolickim świecie przysługują tego rodzaju uczelniom i powierzamy ją opiece Archidiecezji Krakowskiej”.

A wszystko tak naprawdę zaczęło się, gdy papież Bonifacy IX bullą *Eximiae devotionis affectus* z 11 stycznia 1397 roku, na prośbę króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi, erygował Wydział Teologiczny. To w tym dokumencie czytamy, że zechciał pozytywnie odnieść się do tej prośby, bowiem przez wypełnienie jej „rozszerza się cześć imienia Bożego i wiary katolickiej, utrzymuje się sprawiedliwość, z korzyścią toczą się sprawy państwowe i prywatne, pomnaża się wszelka ludzka pomyślność”.

15 lat temu, w dniu 19 czerwca 2009 roku, papież Benedykt XVI dopełnił całości owego dzieła przez ustanowienie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Gdy dzisiaj patrzymy na tę historię, już przeszło 627 lat, uświadamiamy sobie jak mądrą, dobrą i przewidującą kobietą była – dzisiaj święta – Jadwiga Andegaweńska. Ta wspaniała kobieta stanowi filar, na którym

opiera się całe nasze polskie akademickie środowisko. Bo gdyby nie było Wydziału Teologicznego, nie byłoby Uniwersytetu w Krakowie. A tak wszyscy z tej *Alma Mater* czerpiemy swoje siły i jesteśmy w niej zakorzenieni.

Nie przypadkiem zapewne, ale właśnie ze względu na kanonizację Jadwigi, 8 czerwca 1997 roku, Jan Paweł II spotkał się z akademickim środowiskiem całej Polski. A przywołując tę wyjątkową kobietę i jej dzieło – jako fundatorki – przypadający wówczas jubileusz 600-lecia Wydziału Teologicznego i rozważania na temat roli Uniwersytetu w kulturze i w życiu społecznym, uczynił przedmiotem swojej refleksji w kolegiacie św. Anny. Przypomniawszy, że każdy uniwersytet powołany jest do służby prawdzie, bo „człowiek przekracza granice poszczególnych dyscyplin wiedzy, tak aby ukierunkować je ku owej prawdzie i ku ostatecznemu spełnieniu swego człowieczeństwa”. Wzywał dalej do wypełnienia postęgu myślenia, bowiem „kierując tym wzniosłym i trudnym ideałem”, każdy naukowiec spełnia „funkcję sumienia krytycznego, wobec tego wszystkiego, co człowieczeństwu zagraża, lub co go pomniejsza”. Kładł także nacisk na wrażliwość moralną, ponieważ dzięki niej „zachowana zostaje bardzo istotna dla nauki więź pomiędzy prawdą a dobrem”. Bardzo zaś ważnym warunkiem zdrowego rozwoju nauki jest wedle Jana Pawła II uwzględnienie integralnej koncepcji osoby ludzkiej, jako że na uniwersytetach powinno się formować „ludzi nie tylko kompetentnych w swojej specjalizacji [...], ale nade wszystko bogatych w autentyczną mądrość. Tylko tak uformowani, będą oni mogli wziąć na swe barki odpowiedzialność za przyszłość Polski, Europy i świata”.

Poniższy numer „Folia Historica Cracoviesna” prezentuje artykuły wybitnych specjalistów, którzy przypominają nam ród andegaweński i biografię królowej. Podobnie jak konferencja naukowa *Królowa Jadwiga. 650-lecie urodzin*, która miała miejsce 7 czerwca 2024 roku w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, jest hołdem złożonym Pięknej Pani Wawelskiej. Obie inicjatywy są ponadto świadectwem wspólnych korzeni Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

ks. prof. dr hab. Robert Tyrała
Rektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Słowo wstępne

W tym roku celebруемy co najmniej trzy ważne rocznice, związane z życiem i dokonaniem dobrodziejki naszej Uczelni, św. Królowej Jadwigi: 650-lecie jej urodzin (1374; datę upamiętnia tablica umieszczona na fasadzie gmachu Collegium Novum UJ), 640-lecie jej przybycia do Polski i koronacji na króla (1384) oraz 625-lecie jej śmierci (1399).

O postaci tak zasłużonej dla naszego kraju i Uniwersytetu – w pewnym sensie legendarnej – nie sposób mówić wyczerpująco w ramach tak krótkiego wystąpienia. Kilka istotnych faktów przypomnieć jednak mimo wszystko trzeba. Wypada zacząć od tego, że skromną i bogobojną Królową Jadwigę – odnowicielkę Uniwersytetu Jagiellońskiego i autorkę kilku historycznych fundacji (altarii wawelskiej, altarii przy kościele Mariackim czy bursy studenckiej przy Uniwersytecie Karola w Pradze) – już za życia otaczał nimb świętości. Aurę niezwykłości podsycał zwłaszcza spowiednik królowej – prawnik, kaznodzieja i pierwszy rektor odnowionej *Almæ Matris Cracoviensis* (1400) – Stanisław ze Skarbmierza.

Już w swej mowie pogrzebowej, wygłoszonej w momencie złożenia trumny Królowej do grobu, uznał on „Panią Jadwigę” za świętą. Niejakim potwierdzeniem jej niepowtarzalnej osobowości była zresztą jej ostatnia utrwalona w piśmie wypowiedź, znana z listu, który krótko przed śmiercią

wysłała do swego małżonka, króla Władysława (takich śladów zachowało się niestety niewiele, a większość z nich pochodzi z oficjalnej korespondencji dyplomatycznej Królowej):

Już od dawna wyrzekłam się pychy i próżności tego świata, a tem mniej mogłabym myśleć o niej w chwili śmierci, która często zdarza się w połogu [...]. A przeto nie blaskiem złota i pereł pragnę się podobać Ojcu Niebieskiemu [...], ale cichością duszy i pokorą...¹

Nie ulega wątpliwości, że Świętej Królowej Jadwidze, na ołtarze wyniesionej oficjalnie w 1997 roku przez papieża Jana Pawła II (w trakcie historycznej mszy świętej odprawionej na krakowskich Błoniach), udało się dzieło, któremu nie podołał nawet sam Kazimierz Wielki, fundator naszej Wszechnicy. Zdołała ona mianowicie przekonać papieża Bonifacego IX, aby udzielił Uniwersytetowi Krakowskiemu papieskiego zatwierdzenia dla ustanowienia wydziału teologicznego. Zwierzchnik Kościoła nie tylko takiej zgody w swej bulli z 11 stycznia 1397 roku udzielił, stwierdzając, że erygowany pod Wawelem wydział teologiczny ma trwać po wieczne czasy, ale postanowił też, że uzyskujący w krakowskim *studium generale* stopień bakałarza, licencjata lub doktora teologii będą otrzymywać przywileje, wolności i uprawnienia zarezerwowane dotąd wyłącznie dla studentów teologii paryskiej.

Na tym wszakże dalekowzroczna „Pani Jadwiga” nie poprzestała. Powołanie na Uniwersytecie Krakowskim Wydziału Teologicznego obnażyło bowiem materialną słabość podwawelskiego *studium generale*, którą Królowa postanowiła znieść, zapisując na jego rzecz w testamencie liczne klejnoty i kosztowności.

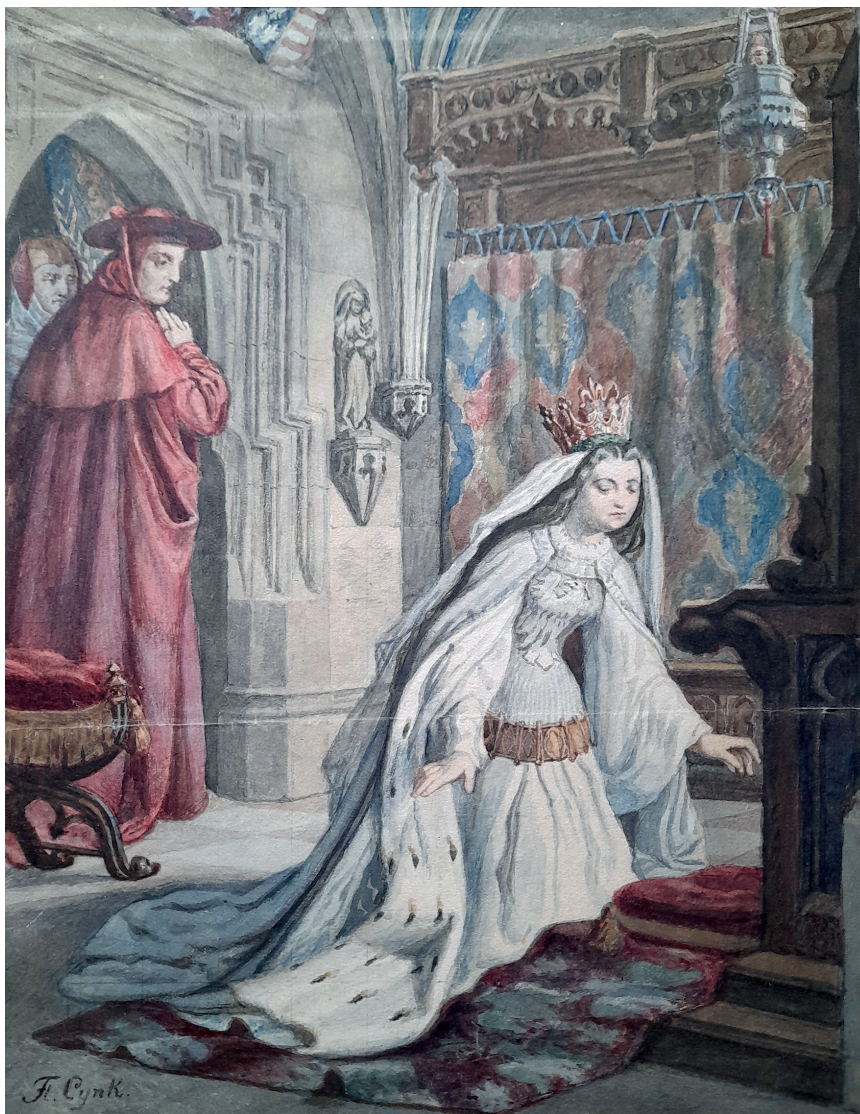
Ta wspaniałomyślna królewska donacja, która budzi wdzięczność kolejnych pokoleń studentów i luminarzy, pozwoliła otworzyć nowy rozdział w dziejach Uczelni. I o tych zasługach Królowej zawsze będziemy pamiętali.

Z pełnym przekonaniem mogę powiedzieć, że osoba Królowej łączy dwa uniwersytety: Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet Papieski Jana Pawła II. Dlatego rektorzy UJ i UPJPII powzięli myśl, aby 7 czerwca 2024 roku, uczcić rocznicę jej urodzin poprzez zorganizowanie konferencji naukowej, która miała miejsce w murach Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obecnie do rąk czytelników trafia numer pisma

1 Cyt. za: Z. Święch, *Budzenie Wawelskiej Pani, królowej Jadwigi*, Kraków 2002, s. 25–26.

„Folia Historica Cracoviesna”, który w szeregu artykułów napisanych przez znawców tematu nie tylko przybliży postać św. Jadwigi, ale jest, jak wspomniana konferencja, hołdem dla jej postaci.

prof. dr hab. Jacek Popiel
Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego
w kadencji 2020–2024

F. Cynk, Jadwiga przed krucyfiksem, ok. 1900
(ze zbiorów ks. prof. Jacka Urbana)

Commentationes et Disertationes

bp Jan Kopiec
Uniwersytet Opolski
 <https://ror.org/04gbpnx96>

Święta Jadwiga Śląska – patronka polskiej królowej Jadwigi

Z racji podniosłych obchodów 650. rocznicy urodzin Wawelskiej Pani, wspaniałej monarchini na tronie Polski i Litwy, nie sposób nie zagłębić się także w duchowe przesłanie, związane z pogłębieniem sensu nadanego jej imienia. Nosiła bowiem imię znanej europejskiej księżnej śląskiej sprzed blisko dwóch wieków, kanonizowanej w 1267 roku. Pochodząca z Bawarii, wyniesiona do chwały ołtarzy wysoko urodzona reprezentantka Śląska mogła więc stanowić dla andegaweńskiej królewskiej rodziny i otoczenia w Budzie przekonujący wzór tego, jak realizować w przyszłości monarszą odpowiedzialność za państwo i naród. Mogło to przemawiać do umysłów rodziców węgierskiej Jadwigi tym skuteczniej, że już w przeszłości więzy rodzinne zahaczyły również o hrabiów Andechs i osobę bawarskiej Jadwigi. Podejmując więc wskazane w tytule zagadnienie, pragniemy wniknąć w ważne odniesienia nie tylko do średniowiecznego fenomenu dojrzałych doświadczeń ówczesnej Europy, wyłaniającej się z ducha i mentalności licznych ludów. Wtedy stabilizował się nasz kontynent pod wpływem karolińskiego renesansu rzymskich fundamentów oraz chrześcijańskich treści wraz z dojrzałymi formami nowej pobożności. W tym nurcie nadawane imiona wprowadzają każdego człowieka w niemal mistyczny wymiar ludzkich losów. W tak zaproponowanej refleksji, obok odniesień religijnych, nie może zabraknąć odwołania się do żywego procesu budowania społeczności, włączonych w proponowany nowy porządek. To jego zasady

wpływały na mentalność, zwłaszcza w wymiarze ponadczasowych odniesień. Europa czasów obu przywołanych wspaniałych świętych kobiet o imieniu „Jadwiga”: zarówno przedstawicielki przełomu XII i XIII stulecia, jak też jej imienniczki z końca XIV wieku, traktowana była jako *Imperium Christianitatis*, czyli wielka, połączona ojczyzna ludów i języków, budujących swoją tożsamość na wspólnej płaszczyźnie wiary chrześcijańskiej. Przyczyniał się do tego w istotnej mierze Kościół, ale był to też w miarę dojrzały przejaw postawy całej ówczesnej wspólnoty chrześcijańskiej.

Drobiazgowo udokumentowana biografia śląskiej władczyni, wywodzącej się z niemieckiego rodu i działającej na piastowskim Śląsku, stanowi przekonujące wsparcie w podjęciu zarysowanych refleksji z dawnej przeszłości¹. Wiadomo, że jej imię jest pochodzenia germańskiego, a ona sama pochodziła z tego kręgu narodowego. Etymologicznie w imieniu tym zawarte jest odniesienie do walki, nazwane nim kobiety charakteryzuje ono jako zdecydowane i przedsiębiorcze². Tytułowe władczynie przyczyniły się do potwierdzenia tego znaczenia jako bardzo szlachetne, niezwykle zasłużone postaci, godne wyniesienia na ołtarze.

Piśmiennictwo o św. Jadwidze Śląskiej pojawiło się już w momencie zamknięcia jej życia, zainicjowane bullą kanonizacyjną z 1267 roku papieża Klemensa IV³. Bulla ta zawiera trzy części, na które składają się:

- 1 Stan wiedzy o św. Jadwidze podaje Benigna Suchoń OSU. Zob. B. Suchoń OSU, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, „Nasza Przeszłość” 53 (1980), s. 5–132, <https://doi.org/10.52204/np.1980.53.5-132>; B. Suchoń OSU, *Jadwiga śląska*, w: *Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, pod red. R. Gustawa OFM, t. 1, Poznań–Warszawa–Lublin 1971, s. 457–475 – dołączoną bibliografię przedstawia Romulad Gustaw na s. 475–485. Z autorów niemieckich bogaty dorobek posiada Joseph Gottschalk. Zob. J. Gottschalk, *St. Hedwig Herzogin von Schlesien*, Köln–Graz 1964. Nowszy dorobek przedstawiają publikacje: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995; *Wkład św. Jadwigi śląskiej w kulturowe dziedzictwo Śląska*, red. S. Araszczuk, Wrocław 2017.
- 2 *Księga imion i świętych*, opr. H. Fros SJ, F. Sowa, t. 3, Kraków 1998, s. 182.
- 3 Dla dorobku średniowiecznego omawia je W. Mrozowicz, *Piśmiennictwo o św. Jadwidze*, w: *Święta Jadwiga Śląska. Pamięć – dziedzictwo – inspiracja. Księga Roku Jadwiżańskiego*, red. G. Sokołowski przy współpr. K. Jaworskiej i P. Gołubcowa, Wrocław 2018, s. 119–135; W. Bochnak, *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, Legnica 2014 – tłumaczenie bulli na język polski dokonane przez S. Rosika wraz z jego wprowadzeniem, s. 49–86.

życie św. Jadwigi, cuda zdziałane za jej wstawiennictwem oraz droga do kanonizacji. Dołączony też został zestaw źródłowy, który tworzą: żywot św. Jadwigi pióra mnicha Engelberta z Lubiąża, wykaz cudów zdziałanych za wstawiennictwem przyszłej świętej, protokoły przesłuchań świadków na Śląsku przez komisarzy papieskich, czyli biskupa Wolimira z Włocławka oraz polskiego prowincjała dominikanów Szymona, oraz zeznania świadków z Kurii Rzymskiej – te dodatki nie zachowały się dziś⁴. Przez kolejne wieki narastała hagiografia śląskiej świętej, co zaowocowało bogatymi i wszechstronnie analizowanymi aspektami badawczymi.

Jadwiga Śląska, pochodzenia bawarskiego, małżonka ambitnego władcy śląskiej dzielnicy Henryka Brodatego, swoją głęboko religijną postawą dostarczała innym wiele godnych naśladowania inspiracji. Zapoznajemy się z nimi, sięgając po jej żywot i utrwalające go pióro, co wzmacniała autentyczna fama jej świętości jeszcze za życia. Liczne materiały do biografii śląskiej księżnej i nieprzeciętnej kobiety swego czasu wyrastały bowiem głównie z ducha i chęci jej uczczenia przez dążenie do pomyślnego aktu kanonizacji. Najstarsze żywoty, oparte na przekazywanej wiernie tradycji biograficznej, nie wykazują cienia wątpliwości co do nadzwyczajnego charyzmatu życia Jadwigi, której zwińczyła uroczysta kanonizacja 26 marca 1267 roku w Viterbo. W późniejszych wiekach zapatrzeni w nią liczni hagiografowie, wśród nich także wybitni uczeni, reprezentujący różne środowiska naukowe, pracowicie gromadzili najdrobniejsze nawet okruchy, systematyzowali je i starali przybliżyć najszerzym warstwom zamieszkującym Europę. Precyzowali przy tym zapisy z epoki śląskiej świętej, ukazując kontekst historyczny, w jakim żyła. Również w późniejszych okresach nie brakuje zainteresowania fenomenem rozszerzania się pamięci i jej kultu w najdalszych zakątkach globu⁵. W niniejszym artykule pragnę na podstawie

4 Obszernie omawia zachowane rękopisy bulli, jej edycje wraz z dołączeniem niemieckiego tłumaczenia: J. Gottschalk, *Die Kanonisationsurkunde der St. Hedwig*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 22 (1964), s. 120–140.

5 W tym miejscu należy wskazać na wyjątkowe dzieło, powstałe ok. 1353 roku na zamówienie księcia brzeskiego Ludwika I, znane jako *Vita maior S. Hedwigis*. Zob. J. Gottschalk, *Der historische Wert der Legenda Maior de beata Hedwigis*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 20 (1962), s. 84–125. Zob. także *Legenda świętej Jadwigi*, z oryginału łacińskiego tłum. A. Jochelson, przy współudziale M. W. Gogolewskiej, przyg. do druku J. Pater, Wrocław 1993. Przybliża ten zabytek m.in.: A. Karłowska-Kamzowa, *Fundacje artystyczne księcia Ludwika I Brzeskiego*,

istniejącego już dorobku autorów, głównie polskich i niemieckich, oraz własnych skromnych prób⁶ ukazać kontekst religijno-kulturowy wpływający na rozwój osobowości królowej Jadwigi.

Intryguje w tym kontekście pytanie: czy na dworze Ludwika Węgierskiego znano wyjątkowe przymioty i pobożność Jadwigi Śląskiej?

Szczególny charyzmat wysokiego ideału, do którego Jadwiga świadomie zmierzała, wyzwalał przez wieki pytania o źródła tego nastawienia. Tworzył je na pewno ogólnoeuropejski klimat duchowy, obecny w tamtym feudalnym społeczeństwie, nade wszystko na dworach ważnych ludzi, odpowiedzialnych za losy ówczesnego kontynentu. Wszystkim doskwierały dramaty, których źródłem były wzajemne rywalizacje i animozje, ale też silne były tęsknoty, by prowadzić życie uporządkowane, obejmujące aspekty polityczne, społeczne czy umysłowe, a wszystkie nakierowane na proponowanie umiarkowania i wewnętrznej dojrzałości zgodnie z nauczaniem Kościoła. Tego doświadczyła Jadwiga Śląska w rodzinnym zamku Andechs, i owe bawarskie korzenie stanowiły dla niej trwałe europejskie zakotwiczenie, a śląska sceneria dziejowa dopełniła całości. Europejska myśl łączyła ówczesne narody oraz wyłaniające się nowe państwa, a także nowe struktury, które zwieńczały procesy, rozpoczęte wprawdzie na gruzach *Imperium Romanum*, ale i wsparte na rzymskich fundamentach. Wykształcenie Jadwigi u benedyktynek w Kitzingen niedaleko Würzburga to potwierdzenie dynamizmu tej kultury, zachęcającej do uwzględniania imperatywu kształtowania harmonijnie uporządkowanej osobowości człowieka. Tylko wtedy możliwe będzie stworzenie przestrzeni ducha dla szerokich możliwości nieskrępowanego rozwoju. Echa krzepnącej władzy europejskiej z cesarzem i papieżem na czele, duch pobożności powszechnej, ale też wspierającej elitarne szlaki prowadzące do doskonałości duchowej, jakich moc ukazywał zakon benedyktyński i cysterski, z którymi wiązała Jadwigę edukacja; do tych podstaw dołączał się także świeży powiew franciszkańskiej inspiracji bliskości Boga, wyrażający się w dojrzałym odczytaniu potrzeb każdego człowieka, a co za tym idzie – w bezinteresownej działalności charytatywnej. Okazję

Opole–Wrocław 1970, s. 18–34; J. Pater, *Wartości historyczne „Żywota większego świętej Jadwigi”*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 177–187.

- 6 Por. J. Kopiec, *Święta Jadwiga i jej rola w dziejach Europy. Konferencja wygłoszona podczas jubileuszowej pielgrzymki do Trzebnicy*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 48 (1993) nr 12, s. 373–379; J. Kopiec, *Europejska geografia Świętej Jadwigi*, „Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie” 34 (2017) nr 4, s. 11–13.

do stworzenia takiej syntezy można uznać za wyjątkowo korzystny dar, pozostający w służbie średniowiecznej Europy. Jadwiga nauczyła się iść ku Bogu drogą poszukiwań i stawiania pytań – tego nauczono ją na klasztornym etapie wychowania.

Ród hrabiów Diessen-Andechs już wtedy posiadał swoje miejsce w ówczesnych elitach władzy⁷. Przedstawiciele tego rodu od 1180 roku zajmowali miejsce w szeregach książąt Rzeszy. Ojciec Jadwigi, Bertold, książę Karyntii i Meranii, do dziś wprowadza nie tylko biografów Jadwigi w szeroki świat europejski. Poprzez koligacje z Wettynami i Staufami członkowie tego rodu nie tylko pielęgnowali kontakty z arystokracją Bawarii, ale także z Łużycami i Miśnią, czyli niemal w sąsiedztwie Śląska, z którego Piastowie już wcześniej zawierali małżeństwa z przedstawicielkami niemieckich sfer. Matką Jadwigi była Agnieszka z Miśni, córka Dedona V z Rochlic; a babką – Matylda, której brat Filip von Heinsberg (zm. 1191) był arcybiskupem kolońskim i zarazem kanclerzem cesarza Fryderyka Barbarossy. Jadwiga miała siedmioro rodzeństwa, wszyscy osiągnęli wysokie pozycje, czy to piastując stanowiska kościelne (dwóch braci i siostra), czy to sprawując władzę (dwóch braci) czy to współpanując na dworach: francuskim (siostra Jadwigi, Agnieszka, została żoną króla Filipa II) i węgierskim (druga siostra, Gertruda, żoną króla Andrzeja). Wujem Jadwigi był św. Otton, biskup Bambergu, apostoł Pomorza. W rodzie Andechsów można wyliczyć 34 biskupów i prałatów, jednego opata, sześć księń, wielu fundatorów kościołów i klasztorów. Takie koligacje mogły imponować, a u młodzianki Jadwigi ten szeroki kontekst dziejowy, przekraczający granice rodzinnej Bawarii, zaowocował dynamizmem w podtrzymaniu bogactwa i potężnego władztwa, jak też rozwijanego wysiłku duchowego, który doprowadził ją aż do papieskiego aktu kanonizacji.

Małżeństwo z nieznanym zupełnie władcą dalekiego Śląska było z pewnością wymagającym zadaniem, dzięki któremu mogły ujawnić się przymioty księżnej oraz jej duchowa dojrzałość. Na pewno życie księżnej nie było usłane różami, ale w nim Jadwiga wykazała istny heroizm w wypełnianiu obowiązków swego stanu. Nie było to tylko bierne i naznaczone rezygnacją poddanie się fali obowiązków małżeńskich i rodzinnych, ale w tej postawie mieściło się subtelne pomnażanie duchowego dziedzictwa, które na Śląsk także przez jej ręce i otwarty umysł wchodziło. Jadwiga nie była zamknięta i odgradzona od społeczeństwa, interesowała się żywo

7 Zob. *Andechs, Grafen von*, w: *Lexikon der deutschen Geschichte. Personen, Ereignisse, Institutionen*, Hrsg. G. Taddey, Stuttgart 1979, s. 38–39.

nawet sprawami rodzinnych stron, jak chociażby wzmacnianiem rozległego procesu *melioratio terrae*, czyli rozwoju gospodarczego i społecznego księstwa śląskiego, z zakładaniem nowych miejscowości, sprowadzaniem osadników, dzięki którym więcej mogło pojawić się odkrywczych tendencji w uprawie ziemi, w przekształcaniu gospodarki, w zmienianiu reguł życia społecznego. Nie można zapominać o kontaktach kościelnych i promowaniu ówczesnych prądów umysłowych. Jej religijność wskazuje wyraźnie na pielęgnowanie ideałów, które były charakterystyczne dla ówczesnych europejskich społeczeństw.

Dla Jadwigi zarówno zastani odwieczni mieszkańcy Śląska, jak i przybywający z zachodnich stron – w ramach średniowiecznej kolonizacji – osadnicy, byli jeszcze nieznanymi. Jednakże tym „nowym” ludziom, dla których stała się władczynią u boku swego męża, oddała całą swoją uczciwość, budowaną na umiłowaniu Chrystusa, co wyniosła ze swojej ojczyzny. Świetnie wykształcona, dobrze rozumiała, co święte księgi, z *Ewangelią naszego Pana Jezusa Chrystusa* na czele zawierają. To, co ją formowało, to głębokie przekonanie, że na drodze do własnej dojrzałości nie ma innego sposobu wyrażania swej łączności ze Zbawicielem, jak postawa zaświadczenia o kierowaniu się tymi wskazaniem. Z inspirowania się wysokimi pobudkami trzeba było przyjąć styl życia, w którym obok modlitwy i głębokich refleksji duchowych, zawsze musiało się znaleźć świadome dążenie do bycia blisko ludu, a zwłaszcza szczerą troską o ludzi potrzebujących jakiegokolwiek pomocy, szczególnie materialnej. W tym celu z postanowienia Jadwigi powstawały przytułki i szpitale, m.in. u augustianów – szpital Świętego Ducha we Wrocławiu, Nowogrodzie Bobrzańskim, wsparcie otrzymywały także rycerskie zakony szpitalne. Na szczególną uwagę zasługuje schronisko w Środzie Śląskiej dla trędowatych kobiet. Ale św. Jadwiga dostrzegała też coś ważniejszego: należało wziąć na siebie ból duchowy, błędy, popełniane w życiu, czyli mieć żywą zawsze świadomość naszej ludzkiej grzeszności, także dostrzec własne ubóstwo w egoistycznym sercu, nieczułym na dobro i prawdę, a przy tym uporczywie utrzymującym niespokojne sumienie. W tym trzeba uznać wyjątkową siłę okazywanego miłosierdzia. Dlatego tyle było jej osobistej wspierałości w fundowaniu Trzebnicy, klasztoru żeńskiego. Wyrastały nowe kościoły z jej fundacji, głównie w grodach wznoszonych przez jej małżonka, np. w Złotym Stoku, Nowogrodzie Bobrzańskim, Lwówku, a także w dobrach księżnej (Sadłów, Wąsosz, Wińsk, później Legnickie Pole). Popierała powstawanie klasztorów cysterskich, dominikanów, franciszkanów – nie tylko na potrzeby duszpasterstwa, ale i w celu podniesienia poziomu kultury i cywilizacji społeczeństwa.

W odniesieniu do tak zapamiętanej postaci nie wzbudzało wielkiego zaskoczenia, że po śmierci męża poświęciła się życiu konsekrowanemu. Moment zaś jej śmierci – 14 października 1243 roku wieczorem – odbierany był jako szczególny znak Bożej interwencji, wynagradzającej Jadwigę najwyższym zaszczytem.

Już w następnym pokoleniu rozległe środowisko, kształtowane przez tę świętą, potwierdziło nie tylko europejski rodowód jej osoby, ale także dzieł, które indywidualnie prowadziła i w świecie chrześcijańskim reprezentowała. Europa odwdzieczyła się władczyni Śląska wsparciem podjętych zabiegów o jej kanonizację, i można stwierdzić, że gdyby nie cenne koneksje europejskie, kanonizacja Jadwigi nie zostałaaby przeprowadzona w tak krótkim czasie. Przez wieki dojrzywał *modus procedendi* w tym względzie, aż w X stuleciu przybrał postać prowadzenia procesu na wzór rozpraw sądowych, by – w miarę możliwości – uzyskać zobiektywizowany obraz podejmowanej sprawy. Każdy taki proces, zmierzający do wyniesienia zmarłego chrześcijanina, znanego i podziwianego, do chwały ołtarzy, wymagał przestrzegania rozbudowanych procedur, które w XII wieku były już na tyle przyswojone, że respektowano je w świadomie podejmowanych przypadkach. Na tej drodze wszystkie kolejno po sobie następujące czynności procesu kanonizacyjnego stanowią odzwierciedlenie delikatnej materii, jaką zawsze pozostaje właściwa ocena życia zmarłego człowieka⁸. Relatywnie liczne kanonizacje prowadzone w końcu XII i w XIII wieku ukazują, ile ważnych czynności musiał wykonać każdy trybunał kościelny powoływany w tym celu⁹.

W przypadku św. Jadwigi, wdowy po śląskim władcy Henryku Brodatym (zm. 1238), już za jej życia utrzymywała się opinia o nadzwyczajnej świętości, przenikającej jej codzienne życie. Jak wspomniano wyżej, najstarsze żywoty, oparte na wiernie przekazywanej tradycji biograficznej, nie wykazują cienia wątpliwości co do nadzwyczajnego charyzmatu życia polskiej księżnej. W epoce wyjątkowo silnie nasyconej doświadczeniem

8 Na temat formowania się reguł postępowania w procesie kanonizacyjnym zob. H. Misztal, *Kanonizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 607–610 (tutaj obszerna bibliografia). Warto podkreślić, że od XI wieku Stolica Apostolska żądała przedstawienia wiarygodnego życiorysu kandydata do kanonizacji.

9 Na przykład w latach 1172–1297 zostało przeprowadzonych 31 kanonizacji, w tym tylko dwie z Europy Wschodniej: św. Stanisława biskupa krakowskiego w 1253 roku oraz św. Jadwigi w 1267 roku. Por. J. Gottschalk, *Die Förderer der Heiligsprechung Hedwigs*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte“ 21 (1963), s. 73.

wiary, zachętami do dążenia ku doskonałości, stawianiem świętości jako najwyższego ideału życia – odczytywanie tych dążeń nie nastreżało trudności¹⁰. Bardzo radykalnie uprawiana przez nią asceza, pomoc udzielana biednym aż do rozdysponowania majątku, niemal całkowita abnegacja własnych potrzeb, a przy tym głębokie życie modlitwy i opanowana w najwyższym stopniu umiejętność medytacji i rozmyślania o prawdach wiary to w największym skrócie kanon dostrzeganej doskonałości i świętości. Zapoznanie się z takimi przykładami heroicznej postawy duchowej na pewno przyczyniało się do upowszechnienia znajomości atmosfery, towarzyszącej wybranym ludziom z poszczególnych ziem czy sfer społecznych.

Pomyślną okolicznością dla podjęcia zabiegów wokół kanonizacji Jadwigi była wdzięczna pamięć o walorach chrześcijańskiego życia, rozwiniętych w stopniu nieprzeciętnym. Na pewno sprzyjał temu nastawieniu względ dynastyczny, czyli fakt, że najbliższa rodzina przyszłej świętej przechowywała z pietyzmem pamięć o wspaniałej matce, babci, teściowej, czy w ogóle krewnej¹¹. Bez wątpienia inspirującą okolicznością był fakt, że córka przyszłej świętej, Gertruda (zm. 1268), była cysterką w Trzebnicy i przez blisko 40 lat – od 1232 roku – stała na czele tego klasztoru jako jego opatka. Do tego ścisłego grona należała też synowa świętej władczyni, czeska księżna Anna (zm. 1265), żona umiłowanego przez matkę Henryka Pobożnego, który zginął pod Legnicą 9 kwietnia 1241 roku, przy tym siostra – również dzisiaj świętej – Agnieszki z Pragi. Jadwiga utrzymywała też bliskie kontakty z Trzebnicą, gdzie bardzo życzliwe nastawienie do niej, połączone z podniosłym religijnym uznaniem heroicznosci jej życia towarzyszyło całemu konwentowi. Kononizację podbudowywały też dokonujące się za wstawiennictwem Jadwigi cudowne uzdrowienia, co traktowano jako oczywistość, więc skrupulatnie je odnotowywano. To m.in. w trzebnickim konwencie wspólnie z opatką Gertrudą, córką św. Jadwigi, a swoją szwagierką, wraz z całym konwentem od 1252 roku Anna świętowała rocznicę śmierci pary książęcej

10 Na temat sylwetki duchowej księżnej Jadwigi z najnowszych prac zob. K. Dola, *Postawa religijna świętej Jadwigi. Próba charakterystyki*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 109–115; inspirujące impulsy dla tego tematu daje A. Kielbasa, *Święta Jadwiga Śląska jako wychowawczyni własnych dzieci i swoich wnuków*, Trzebnica 1994.

11 Por. J. Swastek, *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 43–59. Nie był obojętny fakt, że siostrzenica Jadwigi, Elżbieta z Turynгии (zm. 1231) była córką Gertrudy, siostry Jadwigi, która 25 maja 1235 roku została kanonizowana. Por. W. Urban, *Na tropach św. Elżbiety*, Wrocław 1978.

Henryka Brodatego i Jadwigi¹². W klasztorze trzebnickim zakonnicą przez kilka lat była także wnuczka Jadwigi – Elżbieta (zm. 1265) do wydania jej siłą – za sprawą księcia Bolesława II Rogatki, najstarszego syna Henryka Pobożnego i Anny czeskiej) – za księcia poznańskiego Przemysława, skądinąd później współfundatorka wielkopolskiego klasztoru cysterek w Owińskach, pamiętająca wiele szczegółów z pobożnego żywota swojej babki¹³. Przez takie koneksje ułatwione były relacje Śląska z Królestwem Czeskim, zwłaszcza zaś z królem Przemysłem Ottokarem II, bratankiem księżnej Anny. Z chwilą podjęcia decyzji o wdrożeniu starań o wyniesienie Jadwigi do chwały świętych, do kręgu niezwykle oddanych tej sprawie należał jej wnuk, a syn wspomnianej księżnej Anny i Henryka Pobożnego, Władysław (zm. 1270), arcybiskup salzburski od 1265 i administrator diecezji wrocławskiej w latach 1268–1270. Posiadając szerokie powiązania z ówczesnymi dworami środkowej Europy, również z papieżem, wykorzystał wszelkie możliwości do promowania zamysłu swej matki i jej środowiska w odniesieniu do zacnej babki¹⁴.

Obok licznej rodziny, której wpływy i kontakty rozbudowane były na Rzeszę Niemiecką, Węgry, Polskę i Czechy, a nawet na Francję, istniał szeroki krąg osób szczerze zainteresowanych wyniesieniem księżnej Jadwigi do chwały ołtarzy. Nie można chociażby zapominać, że cystersi z Lubiąża spełniali funkcje opiekunów duchowych i powierników zakonnicy trzebnickich. Wśród nich wyróżniał się brat Engelbert, najprawdopodobniej autor pierwszego życiorysu Jadwigi, zredagowanego na potrzeby jej procesu kanonizacyjnego, przedstawionego w Rzymie na początku procesu w roku 1262. Wielką pomoc w całej sprawie okazywał franciszkanin Herbord, spowiednik księżnej Anny¹⁵. Z grona kapituły wrocławskiej (oraz krakowskiej) zaangażowany był w to dzieło magister

12 B. Suchoń, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, s. 93; W. Bochnak, *Księżna Anna śląska (1204–1265) w służbie ludu śląskiego i Kościoła*, Wrocław 2007, s. 241.

13 K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1, Wrocław 1973, s. 115–116.

14 Biogram Władysława zob. *Wladislaus (Ladislaus) von Schlesien (um 1235–1270)*, opr. H. Flachenecker, F. Ortner, w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biografisches Lexikon*, Hrsg. E. Gatz, unter Mitwirkung von C. Brodtkorb, Berlin 2001, s. 666 – tutaj bibliografia. Zob. także K. Jasiński, *Rodowód...*, s. 127–132; J. Gottschalk, *Die Förderer...*, s. 86–88.

15 Z wrocławskim kręgiem franciszkańskim łączy się osoba Henryka z Breny, syna Dytryka i Eudoksji, księżniczki mazowieckiej, któremu przypisuje się wpływ na powstanie genealogii św. Jadwigi, będącej wyrazem dynastycznego kultu tej

Jakub ze Skaryszewa, wcześniej aktywnie włączony w kanonizację biskupa św. Stanisława ze Szczepanowa. Nie zabrakło biskupa Wilhelma z Lubusza i Tomasza I z Wrocławia. Listę można jeszcze wydłużać. Ostatecznie dzięki tak zaangażowanym osobom, posiadającym znaczące kwalifikacje i dostęp do informacji o życiu i sławie świętości Jadwigi, także i Kuria Rzymska wiarygodne informacje o autentycznym przekonaniu w sprawie świętości tej wyjątkowej władczyni na ziemi śląskiej. Kolejni zaś papieże: Aleksander IV (1254–1261), Urban IV (1261–1264) i Klemens IV (1265–1268) wykazywali dużo otwartości dla tej kanonizacji. Akurat za tych papieży kontakty z naszą dzielnicą były niezwykle ożywione, a względnie duża liczba wydanych dokumentów świadczy o dobrej orientacji Stolicy Apostolskiej w kwestiach ziemi i diecezji wrocławskiej. Urban IV, jeszcze przed wyborem na papieża, kilkakrotnie przebywał we Wrocławiu w charakterze legata papieskiego, przewodnicząc nawet w 1248 roku synodowi prowincjalnemu metropolii gnieźnieńskiej. Licząc na przychylność tego papieża, przez pośrednictwo polskiego episkopatu, czynności procesowe mające prowadzić do uwieńczenia kanonizacji rozpoczęto przedstawieniem sprawy biskupowi wrocławskiemu Tomaszowi I przez rodzeństwo: arcybiskupa Władysława i jego brata Henryka wrocławskiego, a także Konrada z Głogowa i opatkę trzebnicką, wspomnianą już Gertrudę. W ślad za tym zostało wysłane poselstwo do Rzymu. Nie sposób uchwycić momentu wysłania do Stolicy Apostolskiej pierwszej prośby; prawdopodobnie miało to miejsce między rokiem 1254 a 1261, czyli niemal nazajutrz po kanonizacji św. Stanisława, a przed 1262, bo w tymże roku pracowała już komisja, wyznaczona przez papieża w celu gromadzenia świadectw o życiu i cudach trzebnickiej kandydatki do chwały ołtarzy. Zanotowane w bulli kanonizacyjnej wzmianki pozwalają uchwycić ważny fakt – prośbę o kanonizację wniósł arcybiskup gnieźnieński z duchowieństwem i książęta z dynastii piastowskiej wraz z konwentem trzebnickim¹⁶. W pierwszych miesiącach 1262 roku w Rzymie znaleźli się: archidiakon Salomon z Krakowa i tamtejszy scholastyk Mikołaj, wraz z dziekanem kapituły wyszehradzkiej w Pradze Herengebertem (zm. 1267)¹⁷. Ten fakt wiązał się równocześnie z przygotowaniem do gromadzenia niezbędnej dokumentacji,

władczyni, a także zamysł napisania jej nowego żywota. Zob. K. Jasiński, *Franciszkanin Henryk z Breny propagatorem kultu św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 339–351.

16 B. Suchoń, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, s. 94.

17 Zob. J. Gottschalk, *Die Förderer...*, s. 96–97.

w której poczesne miejsce zajmowały wykazy cudownych uzdrowień. Nie można wykluczyć, że do sprawy włączył się w tym momencie legat Anzelm, biskup warmiński, przebywający w maju 1262 roku na Śląsku, na pewno odwiedzający wówczas Wrocław i Trzebnicę; we Wrocławiu był obecny w dniach 10 i 21 maja 1262 roku, a 20 maja był także w Trzebnicy, zaś 17 września arcybiskup gnieźnieński Janusz poinformował, że na synodzie w Sieradzu była mowa – wprawdzie jeszcze nieoficjalnie – o kanonizacji Jadwigi. Wiadomo, że wyjeżdżającym z misją do Stolicy Apostolskiej księżna Anna przekazała dla papieża kielich oraz przetykany złotem ornat¹⁸. W wyniku tego poselstwa Urban IV zamianował biskupa wrocławskiego Wolimira oraz przeora dominikańskiego klasztoru we Wrocławiu i równocześnie prowincjała zakonu w Polsce Szymona do zbadania życia i cudów księżnej Jadwigi, a kard. Odo di Castro, biskupa Tusculum, postulatorem procesu. O pierwszych przesłuchaniach w tym procesie dowiadujemy się pod datą 7 listopada 1262 roku, że zostały przeprowadzone w kapitularku klasztoru trzebnickiego¹⁹. Wyznaczeni delegaci bardzo starannie notowali wszystkie uzyskane informacje, ale pracowali dość pośpiesznie. Ponieważ sporządzone protokoły nie zadowolili w pełni Stolicy Apostolskiej (część świadków nie dotarła przed trybunał), papież Urban IV nakazał przeprowadzenie drugiego przesłuchania. Miało ono miejsce również w Trzebnicy, 25 lutego 1263 roku. Ze względu na ciągłe odnajdywanie kolejnych danych, w 1264 roku przeprowadzono kolejne przesłuchania: 17 marca w Trzebnicy, a 26 marca w klasztorze Dominikanów we Wrocławiu. Wyniki tych prac zostały przedstawione tego samego roku podczas synodu we Wrocławiu, któremu przewodniczył legat Anzelm. Prace kontynuowane w Rzymie w 1264 roku zdawały się zmierzać do końca, zwłaszcza że 12 sierpnia poświadczeni zostali w Kurii Rzymskiej duchowni z Krakowa, Pragi i ze Śląska w celu popierania, czy nawet przyśpieszenia całego procesu. Jednak dość nieoczekiwanie 2 października 1264 roku zmarł papież Urban IV, a jego następca Klemens IV został wybrany dopiero 5 lutego 1265 roku. Z tego powodu 20 czerwca do Trzebnicy wyjechał ponownie bp Wolimir, który doprecyzował jeszcze brakujące szczegóły. Prace musiały postępować już bez większych trudności, skoro w listopadzie 1266 roku kard. Odo z Tusculum, postulator procesu, podpisał ostateczne wotum, zamykające wszystkie dochodzenia w postępowaniu kanonizacyjnym.

18 Podaje tę informację W. Bochnak, *Księżna Anna...*, s. 243.

19 J. Gottschalk, *Die Förderer...*, s. 79.

Uroczysta kanonizacja św. Jadwigi Śląskiej miała miejsce – jak można przekonać się z zapisu w bulli kanonizacyjnej – 26 marca 1267 roku w dominikańskim kościele S. Maria di Gradi w Viterbo²⁰. W czasie uroczystego aktu papież wygłosił kazanie ku uczczeniu nowej świętej Kościoła. Po uroczystej mszy św. odczytał życiorys i cuda, a następnie wpisał Jadwigę do katalogu świętych i polecił, by jej uroczystość obchodzono 15 października. Nadał też odpust jednego roku i 40 dni dla uczestników uroczystości dnia translacji, a 100 dni odpustu dla odwiedzających grób w oktawie. Data roczna podawana jest w źródłach różnie: można spotkać lata 1266, 1267, 1268, 1269, a nawet jeszcze późniejsze. W uściśleniu daty 26 marca 1267 roku pomocą może służyć fakt, przytoczony w życiorysie świętej, że w dniu kanonizacji znaleziono dużą ilość ryb w sadzawce dotychczas bezrybnej. Takie „zapotrzebowanie” na postne ryby mogło mieć miejsce właśnie w terminie marcowym 1267 roku, czyli w sobotę przed niedzielą *Laetare*. Rok 1267 podał w swej kronice także Marcin Polak, współczesny opisywanym wydarzeniom, przy tym pracownik kurii papieskiej i najprawdopodobniej uczestnik samej kanonizacji.

Można założyć, że wiadomość o kanonizacji dotarła na Śląsk z początkiem czerwca 1267 roku. Z tej racji legat papieski Gwido udzielił odpustu. Arcybiskup Władysław potwierdził specjalnym dokumentem wolę wybudowania w Trzebnicy osobnej kaplicy dla nowej świętej, bowiem dotychczasowa, dedykowana św. Piotrowi, mogła pomieścić niewiele osób. Na tej podstawie, w świetle dzisiejszego stanu badań można przyjąć, że 17 sierpnia 1267 roku nastąpiło otwarcie grobu z towarzyszeniem nielicznego grona osób: obecni byli opaci cysterscy Mikołaj z Lubiąża i Maurycy z Kamieńca, Agnieszka, wnuczka św. Jadwigi zakonnicą trzebnicka, nadto wnuk świętej Konrad głogowski i trzech jego synów²¹. W tydzień po ekshumacji, z racji święta patronalnego trzebnickiej świątyni św. Bartłomieja ogłoszono fakt kanonizacji oraz zapowiedziano uroczyste podniesienie relikwii (*elevatio*) i przeniesienie ich w procesji na ołtarz w dniu następnym. Ze względu na nieukończenie nowej kaplicy relikwie zostały tymczasowo złożone w kaplicy św. Jana. Kaplica św. Jadwigi została oddana do użytku 1 maja 1269 roku; klasyfikowana jest jako pierwsza gotycka budowla na Śląsku. Uroczyste wprowadzenie do niej relikwii śląskiej

20 Krótko informuje o tym fakcie *Legenda maior*, s. 118–119. Por. J. Gottschalk, *St. Hedwig, Herzogin von Schlesien*, s. 271–279. Warto dodać, że księżna Anna nie doczekała uroczystego aktu, bowiem zmarła w 1265 roku.

21 Wymienia ich B. Suchoń, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, s. 102.

świętej nastąpiło 25 sierpnia 1269 roku. Od tego momentu miejsce kultu nawiedzali tłumnie wierni, wśród których znajdowało się wielu ważnych przedstawicieli Kościoła, jak też książąt.

W ten sposób europejska panorama owej kanonizacji stanowiła niezaprzeczalne świadectwo wielkości nowej świętej, na którą warto było się otworzyć.

Czy o tych kwestiach poinformowany był dwór Andegawenów na Węgrzech, czy przykład świętej śląskiej Jadwigi stanowił dla Ludwika Węgierskiego i Elżbiety duchową inspirację do tego, by córce królewskiej nadać to samo imię? Można być niemal pewnym, że w jej biografii odzwierciedlają się wszystkie żywe ideały chrześcijańskiej Europy i że stanowiły one przesłankę do dostrzegania duchowego oddziaływania Jadwigi Śląskiej. Niemal za pewnik można uznać nasuwające się przekonanie, że wawelska Jadwiga, już jako osoba dorosła, sama zainteresowała się postacią swojej wspaniałej patronki i stawiała sobie pytanie, czym podyktowana była decyzja rodziców o nadaniu jej tego właśnie imienia. Dla nas istotne pozostaje przekonanie, że sława tej świętej, przybyłej z odległej Bawarii na polski Śląsk, znalazła trwałe miejsce w świadomości ludzi i wspólnoty Kościoła powszechnego. Bawarsko-śląska patronka była dla węgierskiej imienniczki żywym natchnieniem w sprawowaniu monarszych rządów w odległym dla niej państwie, bowiem sama tego doświadczyła. Żywoć Wawelskiej Pani w bardzo dużym stopniu ukształtowany został przez priorytety akcentowane w biografii św. Jadwigi Śląskiej.

Bibliografia

Źródła drukowane

Bochnak W., *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, Legnica 2014.
Legenda świętej Jadwigi, z oryginału łacińskiego tłum. A. Jochelson,
przy współudziale M. W. Gogolewskiej, przygotował do druku
J. Pater, Wrocław 1993.

Opracowania

Bochnak W., *Księżna Anna śląska (1204–1265) w służbie ludu śląskiego i Kościoła*, Wrocław 2007.
Dola K., *Postawa religijna świętej Jadwigi. Próba charakterystyki*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta*

- Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska*”, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 109–115.
- Gottschalk J., *Der historische Wert der Legenda Maior de beata Hedwigis*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 20 (1962), s. 84–125.
- Gottschalk J., *Die Förderer der Heiligsprechung Hedwigs*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 21 (1963), s. 73–132.
- Gottschalk J., *Die Kanonisationsurkunde der St. Hedwig*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 22 (1964), s. 120–140.
- Gottschalk J., *St. Hedwig Herzogin von Schlesien*, Köln–Graz 1964.
- Jasiński K., *Franciszkanin Henryk z Breny propagatorem kultu św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 339–351.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1, Wrocław 1973.
- Karłowska-Kamzowa A., *Fundacje artystyczne księcia Ludwika I Brzeskiego*, Opole–Wrocław 1970.
- Kiełbasa A., *Święta Jadwiga Śląska jako wychowawczyni własnych dzieci i swoich wnuków*, Trzebnica 1994.
- Kopiec J., *Święta Jadwiga i jej rola w dziejach Europy. Konferencja wygłoszona podczas jubileuszowej pielgrzymki do Trzebnicy*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 48 (1993) nr 12, s. 373–379.
- Kopiec J., *Europejska geografia Świętej Jadwigi*, „Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie” 34 (2017) nr 4, s. 11–13.
- Księga imion i świętych*, opr. H. Fros SJ, F. Sowa, t. 3, Kraków 1998.
- Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995.
- Lexikon der deutschen Geschichte. Personen, Ereignisse, Institutionen*, Hrsg. G. Taddey, Stuttgart 1979.
- Misztal H., *Kanonizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 607–610.
- Mrozowicz W., *Piśmiennictwo o św. Jadwidze*, w: *Święta Jadwiga Śląska. Pamięć – dziedzictwo – inspiracja. Księga Roku Jadwiżańskiego*, red. G. Sokołowski przy współpr. K. Jaworskiej i P. Gołubcowa, Wrocław 2018, s. 119–135.
- Pater J., *Wartości historyczne „Żywota większego świętej Jadwigi”*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 177–187.

- Suchoń B., OSU, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, „Nasza Przeszłość” 53 (1980), s. 5–132.
- Suchoń B., OSU, *Jadwiga śląska*, w: *Hagiografia polska. Słownik bibliograficzny*, pod red. R. Gustawa OFM, t. 1, Poznań–Warszawa–Lublin 1971, s. 457–475.
- Swastek J., *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 43–59.
- Urban W., *Na tropach św. Elżbiety*, Wrocław 1978.
- Wkład św. Jadwigi śląskiej w kulturowe dziedzictwo Śląska*, red. S. Araszczyk, Wrocław 2017.
- Wladislaus (Ladislaus) von Schlesien (um 1235–1270), opr. H. Flachenecker, F. Ortner, w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biografisches Lexikon*, Hrsg. E. Gatz, unter Mitwirkung von C. Brodtkorb, Berlin 2001, s. 666.

Abstrakt

bp Jan Kopiec

Święta Jadwiga Śląska – patronka polskiej królowej Jadwigi

W ramach jubileuszowych obchodów 650. rocznicy urodzin królowej Polski i Litwy Jadwigi, z rodu Andegawenów, niniejsze przedłożenie omawia ideowe znaczenie jej patronki, którą była Jadwiga, księżna śląska pochodząca z bawarskiego rodu Andechs, zmarła w 1243 roku. Od 1186 roku była ona małżonką śląskiego władcy – księcia Henryka Brodatego. Zasłynęła szeroko rozwijaną działalnością charytatywną, wspierała swego małżonka w wielu politycznych działaniach, nade wszystko prowadziła ascetyczne życie religijne, przyczyniając się do pogłębienia chrystianizacji śląskiego społeczeństwa. Była fundatorką wielu klasztorów, m.in. w Trzebnicy dla cysterek, w którym po śmierci męża osiadła. Zmarła w opinii świętości w 1243 roku, a w 1267 roku została kanonizowana. Dzięki dynastycznym powiązaniom z wieloma europejskimi rodami, m.in. Andegawenami, zaowocowała jej kanonizacją. Reprezentowała średniowieczny ideał chrześcijańskiej władczyni. Król Ludwik Węgierski nadał imię Jadwiga młodszej córce, która również doczekała się kanonizacji (1997).

Słowa kluczowe:

Jadwiga – księżna śląska (zm. 1243); Jadwiga – królowa Polski (zm. 1399); ród hrabiów Andechs; Andegawenowie; europejskie związki możnych rodów; ideał chrześcijańskiej władczyni

Abstract

bp Jan Kopiec

*Saint Hedwig of Silesia (Polish: "Jadwiga") –
patron saint of the queen of Poland*

As part of the 650th anniversary celebrations of the birth of Queen Jadwiga of Poland and Lithuania (Hedwig) of the Angevin line (also: House of Anjou), this presentation discusses the ideological significance of her Patron Saint: the Silesian duchess from the Bavarian house of Andechs, who died in 1243. From 1186 she was the wife of a Silesian ruler, Duke Henry the Bearded. She became famous for her extensive charitable activities and supported her husband in many political endeavours. Pre-eminently, she led an ascetic religious life thus contributing to the deepening of Christianisation of Silesian society. She founded a number of monasteries, including the one in Trzebnica for Cistercian nuns, where she settled after her husband's death. She died in the aura of sanctity in 1243 and was canonised in 1267. Thanks to her dynastic connections with many European families, including the House of Anjou, the fame of her achievements resulted in her canonisation. She represented the spiritual ideal of a Christian female ruler. King Louis the Great, King of Hungary and Poland, named his younger daughter, canonised in 1997, after her.

Keywords:

Jadwiga (Hedwig) – Duchess of Silesia (died in 1243); Jadwiga (Hedwig) – Queen of Poland (died in 1399); House of the Counts of Andechs; European connections between noble families in the Middle Ages; ideal of a Christian female sovereign

Stanisław A. Sroka

 <https://orcid.org/0000-0003-4059-7799>

Uniwersytet Jagielloński

 <https://ror.org/03bqmcz70>

Kiedy urodziła się królowa Jadwiga?*

W roku 2023 na półkach księgarskich ukazał się zbiór niepublikowanych dotychczas, młodzieńczych utworów Wisławy Szymborskiej. Wśród nich odnajdujemy napisany w czasie okupacji, w 1944 roku żartobliwy dramat zatytułowany: *Zamiast: Historia za przeproszeniem*¹. Akcja tego dramatu rozgrywa się w alkowie królowej Jadwigi na zamku królewskim. Pokazuje zakotwiczone niegdyś w powszechnej świadomości poglądy, że Jagiełło był starcem (lub raczej starszym – z punktu widzenia średniowiecznych kanonów – mężczyzną, liczącym grubo ponad 30 lat) w chwili zaślubin z młodzieńką Jadwigą i mające z tego powodu wyniknąć małżeńskie perturbacje, które przyszła noblistka umieściła jako główny wątek swojego młodzieńczego utworu. Dzisiaj już wiemy, że Jagiełło miał w chwili ślubu z Jadwigą około 24 lat, zatem nie był, nawet wedle średniowiecznych

* Niniejszy tekst jest rozwinięciem i uzupełnieniem o nowe źródła moich rozważań ujętych w: S. A. Sroka, *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 2015, s. 81–86.

1 W. Szymborska, *Zabawy literackie*, Kraków 2023, s. 36–42. Za zwrócenie mi uwagi na ten utwór dziękuję Katarzynie Polak.

norm, zbyt stary do małżeństwa². Ale ile lat miała wówczas Jadwiga, czyli kiedy się urodziła?

Wpierw przypomnijmy te najstarsze źródłowe wzmianki, w których pojawia się Jadwiga. Po raz pierwszy z jej imieniem spotykamy się 16 kwietnia 1374 roku w dokumencie jej ojca, króla Ludwika, który mianował trzech posłów z poleceniem udania się przez nich do króla Francji w celu prowadzenia rokowań w sprawie małżeństwa pomiędzy synem króla francuskiego Karola V, Ludwikiem Orleańskim, a jedną z córek władcy Węgier. W skład węgierskiego poselstwa weszli: biskup Zagrzebia Stefan Kanizsa, ban Slawonii Piotr Czudar i włoski dyplomata, rycerz Szymon Podio z Perugii. W dokumencie tym wymieniono z imienia wszystkie trzy córki króla Ludwika, w tym naszą Jadwigę³. W trakcie rokowań zawężono jednak plany matrymonialne do Katarzyny, którą planowano ożenić z Ludwikiem Orleańskim. Po raz drugi z imieniem Jadwigi spotykamy się w dokumencie księcia austriackiego Leopolda pochodzącym z 18 sierpnia 1374 roku, w którym wyraził on zgodę na małżeństwo swojego syna z Jadwigą, przyrzekając zarazem wyposażyć Wilhelma „taką kwotą, jaką zwykle dzieci książąt austriackich otrzymywały”⁴. Odpowiedni dokument, w którym Ludwik przyrzekł dać posag Jadwidze, został wystawiony w Budzie 4 marca 1375 roku.⁵

W połowie czerwca 1378 roku zorganizowano na zamku w austriackim Hainburgu pokładziny Wilhelma i Jadwigi, co było pewną formą zaręczyn, jednakże wciąż niemających mocy prawnej, z uwagi na to, że jedna

- 2 T. Wasilewski, *Daty urodzin Jagielły i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów*, „Przegląd Wschodni” 1 (1991) z. 1, s. 15–34; J. Nikodem, *Data urodzenia Jagielły. Uwagi o starszeństwie synów Olgierda i Julianny*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 12 (2000), s. 23–50; J. Nikodem, *Ponownie o dacie urodzenia Jagielły*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 16 (2004), s. 143–158; J. Tęgowski, *Data urodzenia Jagielły oraz data chrztu prawosławnego jego starszych braci*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 15 (2003), s. 137–144.
- 3 *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. 9, cz. 4, wyd. G. Fejér, Budae 1834, nr 323; N. Valois, *Le project de mariage entre Louis de France et Catherine de Hongrie et le voyage de l'Empereur Charles IV a Paris*, „Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France” 30 (1893), s. 209–223.
- 4 *Magyar diplomacziak emlékek az Anjou-korból*, ed. G. Wenzel, t. 3, Budapest 1876, nr 73; J. Dąbrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370–1382*, Kraków 2009 (na podstawie wydania z 1918), s. 303.
- 5 *Magyar diplomacziak emlékek az Anjou-korból*, t. 3, nr 86.

ze stron, tj. Jadwiga, nie miała ukończonych siedmiu lat, wymaganych przez prawo kanoniczne do wyrażenia zgody na zawarcie takowych zaręczyn. Wilhelm miał wtedy lat osiem, czyli spełnił już ten wymóg. Przypomnijmy, że średniowieczne prawo kanoniczne dzieliło zaręczyny na dwie grupy: *sponsalia de futuro* i *sponsalia de presenti*. *Sponsalia de presenti* mogły zawierać jedynie tzw. *puberes*, czy osoby, które osiągnęły wiek sprawny. Wiek ten wynosił dla chłopców 14 lat, zaś dla dziewcząt 12. *Sponsalia de futuro* mogły być zawarte i być ważne tylko i wyłącznie wtedy, jeżeli oboje dzieci skończyły 7 lat i wyraziły zgodę na te zaręczyny. Oczywiście zdarzało się, że rodzice w imieniu dzieci, które nie ukończyły jeszcze 7 lat życia, zawierali takie *sponsalia*, ale w świetle prawa były one nieważne i trzeba było je powtórzyć po spełnieniu wspomnianego wymogu wieku⁶.

Wróćmy zatem do uroczystości zaręczyn w Hainburgu, które znamy z kilku relacji. W świetle tego, co przytoczyłem wyżej, były one prawnie nieważne. W dokumencie wystawionym 12 lutego 1380 w Zwoleniu przez Ludwika Andegaweńskiego, jego matkę Elżbietę Łokietkównę i żonę Elżbietę z Bośni czytamy, że uroczystości kościelne, które miały miejsce dwa lata wcześniej, odbyły się w kościele parafialnym w Hainburgu pod przewodnictwem ówczesnego arcybiskupa ostrzyhomskiego Demetriusza, który zresztą za parę miesięcy został kardynałem. Pokładziny urządzono w nocy, kiedy to w jednym łóżku umieszczono Wilhelma i Jadwigę (*in uno lecto positi et coniuncti*)⁷. Wydarzenia hainburskie musiały też żyć swoim, plotkarskim życiem, jak wszystko, co działo się na królewskim dworze. Dalekim odbiciem tychże wydarzeń jest przekaz dosyć bałamutnego *Dopełnienia szamotulskiego*, źródła opisującego wydarzenia z drugiej połowy XIV i pierwszej ćwierci XV wieku. Wedle tej relacji Wilhelm miał pobrudzić kałem łóżko Jadwigi (*stratum Hedwigis turpiter concacavit*)⁸. Była to emocjonalna reakcja ośmioletniego chłopca na stresującą sytuację, której do końca zrozumieć jeszcze nie potrafił. We wspomnianym lutym 1380 roku potwierdzono w Zwoleniu owe zaręczyny, zaznaczając wyraźnie, że do zawarcia małżeństwa dojdzie zaraz po ukończeniu przez Jadwigę

6 B. Przybyszewski, *Jadwiga i Wilhelm*, „Analecta Cracoviensia” 7 (1975), s. 109, przyp. 6 z powołaniem na: J. S. Pelczar, *Prawo małżeńskie katolickie*, Kraków 1885, s. 56.

7 *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. 9, cz. 5, wyd. G. Fejér, Budae 1834, nr 202.

8 *Dopełnienie szamotulskie*, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, s. 862.

12 lat, i to bez zbędnej zwłoki⁹. Po zawarciu zaręczyn w Hainburgu młodziutką Jadwigę postanowiono wysłać na dwór austriacki, zgodnie ze średniowieczną praktyką, wedle której przyszli małżonkowie wychowywali się na dworze, na którym mieli później przebywać. Informację o wysłaniu Jadwigi na dwór austriacki potwierdza nadto spisana na początku XV wieku kronika austriacka Grzegorza Hageny, wedle której Jadwiga spędziła w Wiedniu kilka lat¹⁰. Obecność Jadwigi w Austrii zaświadcza też dokument z 25 lutego 1380 roku, w którym wymieniona jest mistrzyni dworu Jadwigi, Elisabeth von Reutenberg¹¹. Pobyt w Austrii trwał kilka lat, bo przed śmiercią Ludwik przywołał do siebie córkę, a w podróży na Węgry towarzyszył jej, jak nadmieniana austriacka kronika Grzegorza Hageny, narzeczony Wilhelm¹². Wymienione wzmianki źródłowe dotyczą podjętych przez Ludwika zaraz po narodzinach córki zabiegów mających na celu zawarcie porozumienia dynastycznego z dworem habsburskim. Wynika z nich, że Jadwiga była już na świecie 16 kwietnia 1374 roku.

Próbie ustalenia daty urodzin królowej Jadwigi podejmowano wielokrotnie w literaturze naukowej. Pierwszy uczynił to historyk węgierski Antal Pór w 1895 roku, określając czas narodzin Jadwigi na rok 1373, przed dniem św. Jerzego (23 kwietnia)¹³. Wspomniany dzień św. Jerzego pojawił się dwukrotnie w dokumentach króla węgierskiego Ludwika, określającego

- 9 *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. 9, cz. 5, nr 202, s. 377–378: „eandem filiam nostram cum ad duodecimum etatis annum pervenerit, predicto duci Wilhelmo iterum apponere, ut simul habitent et coniugaliter invicem vivant, secundum iustitiam et consuetudinem sacri coniugi absque dilatione qualibet atque dolo”.
- 10 Na ten przekaz zwróciła ostatnio uwagę węgierska badaczka: R. Skorka, *A dinasztikus megállapodások politikai, gazdasági és jogi jellemzői a 14. századi Magyar Királyságban*, „Századok” 155 (2021) nr 6, s. 1205.
- 11 R. Skorka, *A dinasztikus megállapodások politikai...*, s. 1205.
- 12 R. Skorka, *A dinasztikus megállapodások politikai...*, s. 1206. Bolesław Przybyszewski uważa, że Jadwiga wróciła do Budy, na prośbę ojca, już około 1 czerwca 1379 roku. Zob. B. Przybyszewski, *Jadwiga i Wilhelm*, s. 110. Wydaje się jednak, że Leopold był niechętny tej prośbie i jej nie spełnił, czego dowodzą przywołane wyżej przekazy źródłowe.
- 13 A. Pór, *Hedvig lengyel királynő, Nagy Lajos magyar király leánya és Jagyelló-Ulászló lengyel király felesége születési éve meghatározása*, „Turul” 13 (1895), s. 122–124. O tym historyku węgierskim, który stosunkom polsko-węgierskim w XIV wieku poświęcił

wysokość i termin wypłaty posagu. W pierwszym z nich, wystawionym podczas wspomnianych już zaręczyn w austriackim Hainburgu 15 czerwca 1378 roku jest mowa o kwocie 200 tysięcy florenów oraz o dacie jej wypłaty, co miało nastąpić w ciągu pięciu lat, licząc od najbliższego święta św. Jerzego, czyli od 23 kwietnia 1379 roku. Z tego obliczenia wynika, że ojciec Wilhelma zobowiązał się wypłacić posag do 23 kwietnia 1384 roku. Układy zaręczynowe austriacko-węgierskie zostały ponowione w 1380 roku w Zwoleniu. W wystawionym tam wówczas akcie 12 lutego 1380 roku zapisano, że Leopold Austriacki wypłaci posag we wspomnianej kwocie w ciągu trzech lat, licząc od najbliższego dnia św. Jerzego, co daje jednak datę 23 kwietnia 1383 roku¹⁴. Nie wnikając w przyczynę tej rozbieżności (być może Habsburgowie chcieli wypłacić posag wcześniej), trzeba podkreślić, że data końcowa wypłaty posagu nie oznaczała, że Jadwiga skończy wówczas 12 lat, osiągając tym samym wiek sprawny. Posag można było wypłacić wcześniej, w ten sposób prawdopodobieństwo dojścia do skutku małżeństwa było większe. W przypadku zerwania zaręczyn posag trzeba było zwrócić. Antal Pór, mając do dyspozycji te dwa dokumenty z zaręczyn Wilhelma i Jadwigi oraz wiedząc z kroniki Jana Długosza, że w na początku 1385 roku przybyło do Krakowa poselstwo litewskie z prośbą o rękę Jadwigi dla księcia Jagiełły, wykoncypował, że Jadwiga powinna wtedy albo mieć ukończone 12 lat, albo do tego wieku się zbliżać. Stąd w konkluzji stwierdza, że czas przyjścia na świat Andegawenki można określić w przybliżeniu na okres przed św. Jerzym 1383 roku¹⁵.

Duży krok naprzód w określeniu daty urodzin Jadwigi poczynił znakomity mediewista krakowski Jan Dąbrowski, który pisząc monografię o ostatnich latach panowania Ludwika Andegaweńskiego, zwrócił uwagę na dokument owego króla z 3 października 1373 roku, wystawiony w Koszycach dla Poznania. W akcie tym miasto Poznań złożyło hołd córkom królewskim, Katarzynie i Marii, jak też ich przyszłym potomkom obu płci. Król w dalszej części dokumentu jeszcze raz wyraźnie zaznacza, że ma tylko te dwie córki. Z przekazu jednoznacznie wynika, że najmłodsza córka Ludwika urodziła się po 3 października 1373 roku¹⁶. Zdaniem Dąbrowskiego Jadwiga „urodziła się około 1 stycznia 1374 roku, zapewne

kilkanaście artykułów, zob. S. A. Sroka, *Kazimierz Wielki i jego panowanie w ocenie historiografii węgierskiej*, „Rocznik Niepołomicki” 2 (2010), s. 302–303, 315–319.

14 *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. 9, cz. 5, nr 202, s. 378.

15 A. Pór, *Hedvig lengyel királynő...*, s. 124.

16 J. Dąbrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370–1382*, s. 19–21.

z końcem 1373¹⁷. Gdy 18 lutego 1386 roku Jadwiga została żoną Jagiełły, musiała wówczas liczyć, zgodnie ze średniowiecznym prawem kanonicznym, 12 lat. Zatem królowna przyszła na świat po 3 października 1373 roku, a przed 18 lutego 1374 roku.

Kolejni badacze, mając już wyraźnie zarysowany przedział czasowy narodzin królowej Jadwigi, starali się go doprecyzować. Taką próbę podjęła w 1949 roku Anna Misiąg-Bocheńska¹⁸. Opierając się na średniowiecznym prawie kanonicznym uznała, że tzw. *sponsalia de futuro*, czyli zaręczyny, które Jadwiga zawarła z Wilhelmem Habsburgiem, mogły zostać unieważnione przez jedną ze stron tylko w ściśle określonym czasie. Zdaniem autorki było to w ciągu trzech pierwszych dni po osiągnięciu dojrzałości, czyli ukończeniu przez niewiastę 12 lat (*triduum post pubertatem*). Takiego odwołania zaręczyn z Wilhelmem dokonała Jadwiga, zdaniem Misiąg-Bocheńskiej, w dniu swojego ślubu z Jagiełłą, o czym informuje *Kalendarz katedry krakowskiej*. Zatem Jadwiga przyszła na świat między 16 a 18 lutego 1374 roku. Autorka uważa, że miało to miejsce dokładnie 18 lutego 1374 roku, albowiem autor *Kalendarza katedry krakowskiej* użył słowa *tunc* na podkreślenie, że „wtedy właśnie” Jadwiga osiągnęła pełnoletniość. Autorka snuje też rozważania na temat użytego przez krakowskiego kronikarza zwrotu *si qua fuerunt* na oznaczenie zaślubin Jadwigi z Wilhelmem. Jej zdaniem kronikarz podważa ważność tych ślubów¹⁹.

Pogląd Misiąg-Bocheńskiej znalazł uznanie w późniejszej historiografii. Zygmunt Wdowiszewski w *Genealogii Jagiellonów* podzielił pogląd, że odwołanie przez Jadwigę zaręczyn z Wilhelmem miało miejsce zaraz po osiągnięciu przez nią wieku sprawnego i opowiedział się za datą 15 lutego 1374 roku jako datą narodzin Jadwigi²⁰. Tę samą datę wydedukował z analizy układu budzińskiego (1385) także ksiądz Bolesław Przybyszewski²¹. Za datą 18 lutego optuje natomiast autor biografii królowej Jadwigi – Jarosław Nikodem²². Badacz słowacki Jaroslav Perniš określa

17 J. Dąbrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370–1382*, s. 21.

18 A. Misiąg-Bocheńska, *Dwie daty z życia królowej Jadwigi*, „Polonia Sacra” 2 (1949), s. 267–275.

19 A. Misiąg-Bocheńska, *Dwie daty z życia królowej Jadwigi*, s. 274.

20 Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005, s. 63 (edycja oparta na wydaniu z 1968 roku).

21 B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1997, s. 29.

22 J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 80.

czas urodzin Jadwigi na dzień 18 lutego lub krótko przed nim. Zwrócił on uwagę na bullę Grzegorza XI z 8 stycznia 1374 roku, w której papież wyraził życzenie, aby królowi węgierskiemu urodził się następca tronu. Zdaniem słowackiego historyka przekaz ten dowodzi, że królewska małżonka oczekiwała potomka. Poselstwo musiało wyjechać z Budy do Awinionu pod koniec listopada 1373 roku, jeśli sprawa była debatowana w kurii na przełomie 1373 i 1374 roku. Ten dokument papieski też raczej dowodzi, że Jadwiga urodziła się już w 1374 roku²³. Taką datę (początek 1374) przyjmuje ostrożnie Jerzy Wyrozumski w pracy o królowej Jadwidze, opublikowanej w okazji jej kanonizacji²⁴. W tej wyliczance, już na koniec, należy wymienić dosyć obszerną pracę Jerzego Mańkowskiego na temat dnia urodzin królowej Jadwigi i dnia jej ślubu z Władysławem Jagiełłą. Autor dochodzi do wniosku, że Jadwiga urodziła się 14 lutego 1374 roku²⁵. Z niektórymi argumentami tego badacza rozprawił się ostatnio Dariusz Wróbel²⁶.

Zachował się dokument, który moim zdaniem całkowicie przesądza, że królowa Jadwiga urodziła się w 1374 roku. Jest to akt z 20 marca 1381 roku, w którym przedstawiciele 9 węgierskich miast (Budy, Wyszehradu, Koszyc, Zagrzebia, Trenczyna, Trnawy, Sopronu, Pożonia i Stołeczno Białogrodu) przybyli do Wiednia i potwierdzili, zarówno w języku niemieckim, jak i po łacinie zawarcie *matrimonialis contractus* pomiędzy Jadwigą a Wilhelmem, którego dokonali niegdyś król Ludwik, jego żona, jak i dygnitarze świeccy i duchowni²⁷. Było to niewątpliwie nawiązanie do układu zawartego w Zwoleniu w 1380 roku. Nie ulega żadnej wątpliwości,

23 *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, ed. A. Theiner, t. 2, Romae 1860, nr 283; J. Perniš, *Vznešená žena stredoveku. Princezná v dynastickej politike Anjouovcov*, Budmerice 2003, s. 130.

24 J. Wyrozumski, *Królowa Jadwiga: między epoką piastowską i jagiellońską*, Kraków 1997, s. 67.

25 J. Mańkowski, *Dzień urodzin królowej Jadwigi Andegaweńskiej i dzień jej ślubu z Władysławem Jagiełłą w kontekście aktu krewskiego. Uwagi filologa do interpretacji źródeł*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” 5 (2013), s. 27–71.

26 D. Wróbel, *Wokół daty wystawienia dyplomu „super compemento matrimonii” Jadwigi Andegaweńskiej i Wilhelma Habsburga*, „Historia Slavorum Occidentis” 10 (2020) nr 1 (24), s. 91–96.

27 Magyar Nemzeti Levéltár [Węgierskie Archiwum Narodowe], DF 258369 (jest to fotografia dokumentu, którego oryginał znajduje się w: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Urkundenabteilung: Familienurkunden

że dopiero teraz, na początku 1381 roku, zaręczyny mogły być w pełni legalne z powodu osiągnięcia przez Jadwigę odpowiedniego wieku (7 lat), w którym mogła wyrazić już swoją zgodę. Oznacza to, że data jej urodzin przypadła na początek 1374 roku. Wspomniany dokument odnalazła badaczka węgierska Renata Skorka, ale wykorzystała go tylko do opisu układów matrymonialnych zawartych między Jadwigą a Wilhelmem, nie odnosząc go zupełnie do określenia wieku królowej²⁸.

Rok 1374 jako czas narodzin Jadwigi potwierdza też przekaz kroniki Jana z Czarnkowa, który opisując rozmowy prowadzone pod koniec lutego 1383 roku w Sieradzu na zjeździe szlachty Królestwa Polskiego, stwierdził, że królowa Elżbieta z Bośni za pośrednictwem swoich posłów (m.in. biskupa weszprymskiego) obiecała panom polskim przysłać niezwłocznie, tj. po Wielkanocy, Jadwigę do Krakowa „dla ukoronowania na królową Polski” pod warunkiem, że powróci potem na Węgry na wychowanie pod okiem matki na okres jeszcze trzech lat²⁹. Zatem swoją pełnoletniość osiągnęłaby Jadwiga na początku 1386 roku.

Wszystkie przytoczone powyżej argumenty źródłowe, a zwłaszcza dokument wystawiony przez 9 miast węgierskich 20 marca 1381 roku świadczą, że Jadwiga urodziła się w 1374 roku, a nie wcześniej. Nadal jednak nie znamy daty dziennej jej urodzin. Przywołane wyżej dotychczasowe ustalenia krążą wokół kilku dni lutowych, tj. pomiędzy 14 a 18 lutego 1374 roku i wcale nie muszą odpowiadać prawdzie. Być może zagadkę tę rozwiążą dopiero badania w archiwach miast włoskich i dalmatyńskich, z którymi Węgry utrzymywały zażyłe relacje, czego dowodem jest wzajemna korespondencja zawierająca różne szczegóły z życia dworskiego. Jako przykład można podać wydane ostatnio niepublikowane dokumenty (a raczej ich krótkie regesty) dotyczące relacji Węgier z Padwą w latach 1382–1384³⁰.

U 546/242/1). Wydanie w: *Székesfehértár oklevelei és levelei 1249–1526*, ed. B. Kertész, Székesfehértár 2019, s. 77–79.

28 R. Skorka, *A dinasztikus megállapodások politikai...*, s. 1206.

29 *Kronika Jana z Czarnkowa*, tłum. J. Żerbiło, oprac. M. D. Kowalski, Kraków 2001, s. 122–123; D. Wróbel, *Na pierwszym planie. Moźni i szlachta polska wobec bezkrólowia po śmierci Ludwika Andegaweńskiego*, Lublin 2020, s. 285–286; A. Marzec, *Pod rządami nieobecnego monarchy. Królestwo Polskie 1370–1382*, Kraków 2021, s. 247.

30 F. Pigozzo, *Documenti inediti per le relazioni fra il Regno d'Ungheria e Padova (1382–1384)*, w: *Luigi il Grande Rex Hungariae. Guerre, arti e mobilità tra Padova, Buda e l'Europa al tempo dei Carraresi*, a cura di G. Baldissin Molli, F. Benucci, M. T. Dolso, Á. Máté, Roma 2022, s. 113–119.

Nadzieja tkwi w tym, że są to bardzo bogate archiwa przechowujące obfity materiał źródłowy, niespenetrowany jeszcze w całości przez badaczy.

Sumując powyższe krótkie rozważania, należy stwierdzić, że królowa Jadwiga urodziła się w 1374 roku. Wśród wielu przytoczonych już w dotychczasowej literaturze argumentów dochodzi jeszcze jeden, a mianowicie dokument miast węgierskich z 20 marca 1381 roku. Jeśli zgodnie z prawem kanonicznym zaręczyny (tzw. *matrimonium pro futuro*) mogły mieć miejsce, gdy przyszli małżonkowie mieli ukończone 7 lat, to dopiero wspomniany akt mówiący o *matrimonialis contractus* był w pełni legalny. Wcześniejsze zaręczyny, zorganizowane w Hainburgu (1378), a potwierdzone w Zwoleniu (1380) nie były zgodne z prawem kanonicznym, albowiem Jadwiga nie miała ukończonych 7 lat, aby wyrazić na nie zgodę. Dopiero akt z 20 marca 1381 roku został wystawiony po spełnieniu tego wymogu wieku. O ile data roczna przyścia na świat Jadwigi (1374) nie ulega już wątpliwości, o tyle data dzienna wciąż pozostaje w kręgu dyskusji.

Bibliografia

Źródła

- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. 9, cz. 4–5, wyd. G. Fejér, Budae 1834.
- Kronika Jana z Czarnkowa*, tłum. J. Żerbiłło, oprac. M. D. Kowalski, Kraków 2001.
- Magyar diplomacziái emlékek az Anjou-korból*, ed. G. Wenzel, t. 3, Budapest 1876.
- Magyar Nemzeti Levéltár [Węgierskie Archiwum Narodowe], DF 258369.
- Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 2, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872.
- Székesfehérvár oklevelei és levelei 1249–1526*, ed. B. Kertész, Székesfehérvár 2019.
- Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, ed. A. Theiner, t. 2, Romae 1860.

Opracowania

- Dąbrowski J., *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370–1382*, Kraków 2009 (na podstawie wydania z 1918).
- Mańkowski J., *Dzień urodzin królowej Jadwigi Andegaweńskiej i dzień jej ślubu z Władysławem Jagiełłą w kontekście aktu krewskiego. Uwagi filologa do interpretacji źródeł*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” 5 (2013), s. 27–71.

- Marzec A., *Pod rządami nieobecnego monarchy. Królestwo Polskie 1370–1382*, Kraków 2021.
- Misiaż-Bocheńska A., *Dwie daty z życia królowej Jadwigi*, „Polonia Sacra” 2 (1949), s. 267–275.
- Nikodem J., *Data urodzenia Jagiełły. Uwagi o starszeństwie synów Olgierda i Julianny*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 12 (2000), s. 23–50.
- Nikodem J., *Jadwiga – król Polski*, Wrocław 2009.
- Nikodem J., *Ponownie o dacie urodzenia Jagiełły*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 16 (2004), s. 143–158.
- Pelczar J. S., *Prawo małżeńskie katolickie*, Kraków 1885.
- Perniš J., *Vznešená žena stredoveku. Princezné v dynastickej politike Anjouovcov*, Budmerice 2003.
- Pigozzo F., *Documenti inediti per le relazioni fra il Regno d’Ungheria e Padova (1382–1384)*, w: *Luigi il Grande Rex Hungariae. Guerre, arti e mobilità tra Padova, Buda e l’Europa al tempo dei Carraresi*, a cura di G. Baldissin Molli, F. Benucci, M. T. Dolso, Á. Máté, Roma 2022, s. 113–119.
- Pór A., *Hedvig lengyel királynő, Nagy Lajos magyar király leánya és Jagyelló-Ulászló lengyel király felesége születési éve meghatározása*, „Turul” 13 (1895), s. 122–124.
- Przybyszewski B., *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdozna w cnoty*, Kraków 1997.
- Przybyszewski B., *Jadwiga i Wilhelm*, „Analecta Cracoviensia” 7 (1975), s. 365–391.
- Skorka R., *A dinasztikus megállapodások politikai, gazdasági és jogi jellemzői a 14. századi Magyar Királyságban*, „Századok” 155 (2021) nr 6, s. 1181–1208.
- Sroka S. A., *Kazimierz Wielki i jego panowanie w ocenie historiografii węgierskiej*, „Rocznik Niepołomicki” 2 (2010), s. 301–319.
- Sroka S. A., *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 2015.
- Szyborska W., *Zabawy literackie*, Kraków 2023.
- Tęgowski J., *Data urodzenia Jagiełły oraz data chrztu prawosławnego jego starszych braci*, „Genealogia. Studia i Materiały Historyczne” 15 (2003), s. 137–144.
- Valois N., *Le projet de mariage entre Louis de France et Catherine de Hongrie et le voyage de l’Empereur Charles IV a Paris*, „Annuaire-Bulletin de la Société de l’Histoire de France” 30 (1893), s. 209–223.
- Wasilewski T., *Daty urodzin Jagiełły i Witolda. Przyczynek do genealogii Giedyminowiczów*, „Przegląd Wschodni” 1 (1991) z. 1, s. 15–34.

- Wdowiszewski Z., *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*,
Kraków 2005 (edycja oparta na wydaniu z 1968).
- Wróbel D., *Na pierwszym planie. Moźni i szlachta polska wobec bezkrólewia
po śmierci Ludwika Andegaweńskiego*, Lublin 2020.
- Wróbel D., *Wokół daty wystawienia dyplomu „super compemento
matrimonii” Jadwigi Andegaweńskiej i Wilhelma Habsburga*,
„Historia Slavorum Occidentis” 10 (2020) nr 1 (24), s. 91–96.
- Wyrozumski J., *Królowa Jadwiga: między epoką piastowską i jagiellońską*,
Kraków 1997.

Abstrakt

Stanisław A. Sroka

Kiedy urodziła się królowa Jadwiga?

Autor powraca do wielokrotnie już omawianego w literaturze wątku, jakim jest data urodzin królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Wychodząc z postanowień średniowiecznego prawa kanonicznego, wedle którego zaręczyny (tzw. *matrimonium pro futuro*) mogły mieć miejsce, gdy przyszli małżonkowie mieli ukończone 7 lat, zwraca uwagę, że układy zaręczynowe Jadwigi z Wilhelmem Habsburgiem zorganizowane w Hainburgu (1378), a potwierdzone w Zwoleniu (1380), nie były zgodne z tym prawem, albowiem Jadwiga nie miała ukończonych 7 lat, aby wyrazić na nie zgodę. Dopiero akt z 20 marca 1381 roku (wcześniej nieznany w literaturze) mówiący o zawarciu pomiędzy Wilhelmem a Jadwigą „*matrimonialis contractus*” został wystawiony po spełnieniu tego wymogu wieku. Dokument ten dowodzi jednoznacznie, że Jadwiga urodziła się w 1374 roku. Natomiast data dzienna urodzin królowej wciąż pozostaje w kręgu dyskusji.

Słowa kluczowe:

królowa Jadwiga Andegaweńska, data urodzin, dynastia Andegawenów, Wilhelm Habsburg

Abstract

Stanisław A. Sroka

When was Queen Jadwiga born?

The author returns to a topic that has been discussed many times in literature, which is the date of birth of Queen Jadwiga of Anjou. Based on the provisions of medieval canon law, according to which betrothal (so-called *matrimonium pro futuro*) could take place when the future spouses were at least 7 years old, he points out that Jadwiga's betrothal arrangements with William Habsburg were organized in Hainburg (1378) and confirmed in Zwoleń (1380) were not in accordance with this law, because Jadwiga was still under 7 years old to consent to them. Only the act of March 20, 1381 (previously unknown in the literature) concluding a „*matrimonialis contractus*” between William and Jadwiga was issued after meeting this age requirement. This document clearly proves that Jadwiga was born in 1374.

Keywords:

Queen Jadwiga of Anjou, date of birth, Anjou dynasty, William Habsburg

Krzysztof Ożóg

 <https://orcid.org/0000-0001-6771-7813>

Uniwersytet Jagielloński

 <https://ror.org/03bqmcz70>

Królewskie rządy Jadwigi Andegaweńskiej w Polsce

Rządy Jadwigi Andegaweńskiej w Królestwie Polskim po jej koronacji w Krakowie 16 października 1384 roku są prezentowane w historiografii niejednoznacznie, szczególnie w odniesieniu do pierwszego okresu panowania, tj. do koronacji Władysława Jagiełły. Natomiast w dobie współrzędów Andegawenki z Jagiełłą w latach 1386–1399 jej udział w prowadzeniu międzynarodowej polityki Królestwa jest dostrzegany tylko w nielicznych sprawach związanych ze stosunkami polsko-krzyżackimi i polsko-węgierskimi. Ponadto podkreśla się w literaturze przedmiotu dominującą rolę króla Władysława Jagiełły zarówno w sferze polityki międzynarodowej, jak i zarządzaniu państwem polskim¹. W niniejszym artykule postaram się ponownie źródłowo prześledzić zaangażowanie Jadwigi w sprawowanie

- 1 Zob. A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki*, Lwów 1933, s. 15–40; W. Maciejewska, *Jadwiga, królowa polska*, Kraków 1934, s. 59–110; H. Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, Leipzig 1938, s. 58–88; J. Stabińska OSB ap, *Królowa Jadwiga*, Kraków 1975, s. 58–72; ks. B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1996, s. 71–89, 94–96; O. Halecki, *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, przekł. M. Borowska-Sobotka, Kraków 2000 (wyd. amerykańskie 1991), s. 125–260; J. Wyrozumski, *Królowa Jadwiga: między*

rządów w Polsce w pierwszych latach po koronacji i prowadzenie polityki międzynarodowej Królestwa przez całe panowanie.

Jadwiga, urodzona na początku 1374 roku², została wychowana na dworze budzińskim pod wpływem chrześcijańskiego ideału władcy, któremu hołdował jej ojciec Ludwik Wielki. Otrzymała stosowne wykształcenie łacińskie, formację moralną i religijną oraz zaprawę w praktykowaniu wiary³. W sprawie przyszłego małżeństwa najmłodszej córki Andegawen zawierał w latach 1374–1381 kilkakrotnie układy z Leopoldem III Habsburgiem, księciem austriackim, którego syn Wilhelm, urodzony w 1370 roku, miał zostać mężem Andegawenki. Według ostatecznego zamysłu Ludwika jego starsza córka Maria, zaręczona z Zygmuntem Luksemburskim, miała objąć tron polski, zaś Jadwiga węgierski. Plan ten załamał się, gdy 6 dni po zgonie Andegawena (zmarł w nocy z 10 na 11 września 1382 roku), królowa Elżbieta Bośniacka doprowadziła do koronacji Marii na króla Węgier, pod nieobecność jej narzeczonego, przebywającego wtedy w Polsce⁴. Po dwuletnich trudnych targach polskich panów z królową Elżbietą przeznaczona na polski tron Jadwiga w końcu przybyła do Krakowa 12 października 1384 roku⁵. Od razu rozpoczęły się przygotowania do jej koronacji. Na cztery dni przed koronacyjnymi uroczystościami, tj. 13 października, Jadwiga wystawiła za zgodą matki królowej węgierskiej Elżbiety (*de consensu matris sue*) dokument, opatrzony pieczęcią

epoką piastowską i jagiellońską, Kraków 1997, s. 106–114; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 201–343.

- 2 Zob. S. A. Sroka, *Kiedy urodziła się królowa Jadwiga?* (w niniejszym tomie). Dziękuję serdecznie Panu prof. Stanisławowi A. Sroce za udostępnienie artykułu przed publikacją.
- 3 Zob. K. Ożóg, *Kultura umysłowa dworu Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły u schyłku XIV wieku*, w: *Nie w blasku kamieni, ale w pokorze i łagodności. Wokół duchowości św. Jadwigi Królowej*, red. K. Panuś, Kraków 2007, s. 15–21.
- 4 D. Wróbel, *Na pierwszym planie. Moźni i szlachta polska wobec bezkrólewia po śmierci Ludwika Andegaweńskiego*, Lublin 2020, s. 135–138; A. Marzec, *Pod rządami nieobecnego monarchy. Królestwo Polskie 1370–1382*, Kraków 2021, s. 239–246.
- 5 J. Wyrozumski, *Królowa Jadwiga...*, s. 76–83; B. Wyrozumska, *Analiza źródłoznawcza zapisków w krakowskiej Liber proscriptio num dotyczących królowej Jadwigi*, w: B. Wyrozumska, *Fontes. Prace wybrane z dziejów średniowiecza i nauk pomocniczych historii, wybór i oprac. M. Starzyński*, Kraków 2018, s. 143–144; A. Marzec, *Pod rządami nieobecnego monarchy...*, s. 251–272.

w sprawie oczyszczenia z zarzutów arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzęty⁶. Metropolita w czerwcu 1383 roku był posądzony przez Bośniaczkę o zdradę na rzecz księcia Siemowita IV⁷. Na polecenie królowej Elżbiety przysięgę oczyszczającą arcybiskup złożył w Krakowie wobec kardynała Dymitra, arcybiskupa ostrzyhomskiego i Zygmunta Luksemburskiego, margrabiego brandenburskiego przy obecności kilku dostojników polskich, zaś Jadwiga poświadczyła ten fakt wspomnianym dokumentem. Niewątpliwie zależało Elżbiecie Bośniaczce i Jadwidze na rozstrzygnięciu sprawy infamii ciężającej na arcybiskupie, aby mógł dokonać aktu koronacji po oczyszczeniu się z zarzutów. 16 października w katedrze wawelskiej metropolita dokonał aktu namaszczenia i koronacji Andegawenki na króla Polski („in regem Polonie”)⁸.

W momencie koronacji Jadwiga nie osiągnęła jeszcze wieku sprawnego. Jednak nie została ustanowiona w Królestwie Polskim regencja, zaś Andegawenka po uroczystościach koronacyjnych zaczęła rządzić, o czym świadczą wystawiane przez nią dokumenty wieczyste i mandaty. Używała w nich intytulacji w trzech wariantach: dwóch skróconych i jednym rozwiniętym. Ten pierwszy brzmiał następująco: „Heduigis Dei gracia regina Polonie ac terrarum Cracouie, Sandomerie etc. domina” / ”Heduigis Dei gratia Regina Polonie nec non terrarum Cracovie, Sandomirie etc.”⁹. Drugi skrócony był do pierwszego tylko członu: „Hedvigis Dei gracia regina

6 *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. [I. Zakrzewski], Poznań 1879, nr 1825; G. Rutkowska, *Niezachowane dokumenty królowej Jadwigi*, „Roczniki Historyczne” 58 (1992), s. 80.

7 J. Tęgowski, *Postawa polityczna arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty w czasie bezkrólewia po śmierci Ludwika Węgierskiego*, w: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. A. Radziwiński, J. Wroniszewski, Toruń 1996, s. 136–141, w tym Dodatki źródłowe I, s. 144–145.

8 *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, s. 178 (Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Nova Series, 5); *Rocznik świętokrzyski*, wyd. A. Rutkowska-Płachcińska, Kraków 1996, s. 70–71 (Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Nova Series, 12); J. Wyrozumski, *Królowa Jadwiga...*, s. 83–85.

9 *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 1–4, Kraków 1876–1905, t. 1, nr 369 (19 X 1384); *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1–3, wyd. L. Ryzyszczewski, A. Muczkowski, J. Bartoszewicz, Warszawa 1847–1858, t. 3, nr 167 (29 X 1384).

Polonie”¹⁰. Natomiast trzeci wariant przybrał brzmienie: „Hedwigis Dei gracia Regina Polonie, necnon terrarum Cracouie, Sandomirie, Syradie, Lancicie, Cuyauie Pomeranieque domina et heres”¹¹. Tak więc w tytularze konsekwentnie występuje żeńska forma „regina Poloniae”, a nie „rex Poloniae”, choć Jadwiga jako dziedzic Królestwa Polskiego była ukoronowana na „króla” (*in regem*). W rozwiniętym wariantcie kontynuowała tradycyjną intytulację polskiego króla z czasów Kazimierza Wielkiego przy wyliczaniu i kolejności poszczególnych ziem Królestwa¹². Jednakże w tej pierwotnej tytularze Jadwigi nie było Rusi, która znajdowała się w intytulacji Kazimierza. Z tego faktu można wnioskować, że w pierwszych miesiącach rządów nie podnosiła ona praw do tej ziemi, chociaż podtrzymała piastowskie roszczenia do Pomorza, które widniało w jej tytularze. Znalazło to odzwierciedlenie także w tytularze umieszczonej na pieczęci majestatowej Jadwigi, sporządzonej w związku z koronacją, bowiem w legendzie był napis: „[sigillum] hedwigis dei gracia regine polonie necnon terraru[m] craco[vie] [sandomi]rie syradie [lan]cicie cuyavie pomoranieque do[mina] [et heres]”¹³.

- 10 *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, cz. 1–8, Wrocław 1962–1975, cz. 6, nr 1836 (12 XII 1385); *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, nr 1840 (15 XII 1385).
- 11 *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 3, nr 169 (7 I 1385); *Zbiór dokumentów małopolskich*, 1, nr 174 (26 I 1385); *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 6, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982, nr 287 (21 IV 1385); *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, nr 370 (12 V 1385); *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z Archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie*, t. 3, 6, 7, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1872–1878, t. 3, nr 37 (1 XII 1385); *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, nr 371; *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 2, Kraków 1883, nr 329 (2 I 1386).
- 12 Dla przykładu intytulacja w królewskich dokumentach z 1370 roku: „Kazimirus, Dei gracia rex Polonie nec non terrarum Cracovie, Sandomirie, Siradie, Lancicie, Cuyavie, Pomeranie Russieque dominus et heres”. Zob. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, nr 1621–1627, 1635, 1642; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 13.
- 13 T. Żebrawski, *O pieczęcie dawnej Polski i Litwy*, t. 1, Kraków 1865, nr 41, s. 39–40; I. Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977, s. 43; *Katalog pieczęci Jagiellonów*, oprac. M. Bolom-Kotari i inni, red. M. Hlebionek, Toruń 2024, s. 16–17, 110–111 (nr 9).

W dokumentach wieczystych wystawianych po koronacji, a przed osiągnięciem wieku sprawnego, tj. do początku 1386 roku, królowa Jadwiga w ogóle nie przywołuje w jakikolwiek sposób swej matki Elżbiety, królowej węgierskiej, co oznacza, że w tym okresie nie było żadnej formy regencji ze strony Bośniaczki w Królestwie Polskim. Natomiast w niektórych dokumentach Jadwiga, jako „regina Poloniae”, powołuje się na radę dostojników polskich. I tak w akcie zastawu ziemi bieckiej Spytkowi z Melsztyna, wojewodzie krakowskiemu za 1500 grzywien, wystawionym w Krakowie 12 grudnia 1385 roku, królowa stwierdziła, że odbyło się to za radą dostojników („baronum nostrorum fidelium sano et maturo communicato consilio”)¹⁴. Taka sama formuła została użyta w dokumencie królowej z 15 grudnia tr. dla Dobrogosta z Nowego Dworu, biskupa poznańskiego i jego braci, którym Jadwiga zastawiła za 1200 grzywien groszy zamek i miasto Międzyrzecz wraz z wsiami Sokolniki i Nowa Wieś, a także za dawne długi ojca Ludwika i babki Elżbiety Łokietkówny zamieniła zastaw zamku Białaczów na miasto Kościan¹⁵. Natomiast w dokumentach potwierdzających przywileje Janowi z Tarnowa, kasztelanowi sandomierskiemu, Tomkowi Wierzyńskowi¹⁶, konfirmujących podział dóbr między synami Jakusza Cztana, dziedzica na Strzelcach, założenie szpitala w Kościanie z dodanym przez monarchinię uposażeniem¹⁷, czy w aktach dla Spytka z Melsztyna wojewody krakowskiego z nadaniem prawa magdeburskiego dla jego miast Książa, Żabna i Brzeska oraz 33 wsi, a także dla Spytka z Lisowa z przeniesieniem wsi Lisów w ziemi sandomierskiej z prawa polskiego na prawo niemieckie (średzkie) nie ma formuły o konsensie rady królewskiej¹⁸. Pozwala to sądzić, że Jadwiga posiadała pełnię władzy w Królestwie Polskim. Przy władczyni sprawnie funkcjonowała odnowiona kancelaria królewska, zarządzana przez Zaklikę z Międzygórza, prepozyta sandomierskiego, który występował w formule „datum per manus” na dokumentach Jadwigi¹⁹.

W otoczeniu królowej byli w pierwszym okresie jej samodzielnych rządów dostojnicy Królestwa, głównie Małopolanie, ale również urzędnicy

14 *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1836.

15 *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, nr 1840.

16 *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 3, nr 167; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, nr 371.

17 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 3, nr 37; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 6, nr 287.

18 *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 3, nr 169; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, nr 174.

19 I. Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie...*, s. 36, 140–141.

z innych ziem. Z jej dokumentów wynika, że do rady królewskiej należeli następujący świeccy dostojnicy: Dobiesław z Kurozwęk, kasztelan krakowski, Spytek z Melsztyna, wojewoda krakowski, Jan z Tarnowa, wojewoda sandomierski, Sędziwój z Szubina, wojewoda kaliski, Jan Ligęza, wojewoda łęczycki, Jan z Tęczyna, kasztelan wojnicki, Dymitr z Goraja, podskarbi koronny, Piotr Kmita, kasztelan lubelski, a także duchowni hierarchowie: Jan Radlica, biskup krakowski, Dobrogost z Nowego Dworu, biskup poznański, arcybiskup gnieźnieński Bodzęta z Kosowic oraz Zaklika z Międzygórza, prepozyt sandomierski i kanclerz królewski, natomiast sporadycznie w niej uczestniczyli Piotr z Korytnicy, kasztelan małegojski, Sędziwój Świdwa z Szamotuł, kasztelan nakielski i Dzierśław Grochola z Ostroroga, kasztelan santocki²⁰. Niewątpliwie wymieni dostojnicy świeccy i duchowni, tworzący radę królewską, mieli poważny wpływ na rządy Andegawenki i jej decyzje w sprawach wewnętrznych monarchii oraz na uporządkowanie stosunków z księciem mazowieckim Siemowitem IV, pertraktacje z wielkim księciem litewskim Jagiełłą w kwestii planowanego małżeństwa z królową i na rozwiązanie problemu Wilhelma Habsburga. Nie sposób jednak zakwestionować osobistych rządów Jadwigi w Królestwie Polskim bezpośrednio po koronacji. Do Elżbiety Bośniaczki udawano się jedynie dla uzyskania jej akceptacji na zawarcie małżeństwa Jadwigi z Jagiełłą, na co wyraziła zgodę²¹.

Po koronacji Andegawenki niezwykle ważną sprawą było zakończenie konfliktu z Siemowitem IV, księciem mazowieckim, który od śmierci Ludwika Wielkiego dążył do objęcia tronu polskiego i podejmował kilkakrotnie zbrojne działania. Ich ostatnim akordem było opanowanie przez tego księcia ziemi łęczyckiej u schyłku roku 1384, gdy jego plan ożenku z ukoronowaną Andegawenką został odrzucony przez polskich panów. Niewątpliwie przy udziale Jadwigi doszło w Krakowie, najpewniej 12 grudnia 1384 roku, do zawarcia jednorocznego rozejmu

20 *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 3, nr 169; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 1, nr 174; *Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 3, nr 37, 41; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, 1840; VI, nr 287; *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 1, nr 370, 371; I. Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie...*, s. 41–42; D. Wróbel, *Na pierwszym planie...*, s. 426–427.

21 Zob. W. Uruszczak, „*Unio regnorum sub una corona non causat eorum unitatem*”. *Unia Polski z Litwą w Krewie w 1385 r. Studium historyczno-prawne*, Kraków 2017, s. 23–27.

z Siemowitem²². Zapewne zgodnie z warunkami tego rozejmu ułożono w Krakowie 12 grudnia 1385 roku traktat pokojowy między księciem mazowieckim a Królestwem Polskim. Jadwiga wystawiła wówczas dokument, który się nie zachował²³, natomiast przetrwał rewersał układu wydany przez Siemowita. W zamian za zwrot wszystkich zagarniętych przezeń ziem Królestwa Polskiego Jadwiga zobowiązała się do wypłaty księciu mazowieckiemu, jego bratu Henrykowi i ich sukcesorom sumy 10 tysięcy kop groszy praskich. Do wypłaty tej kwoty Siemowit miał zatrzymać pod swoją władzą Kujawy (brzeskie), zaś pozostałe ziemie od razu oddać królowej²⁴. Pewną rolę w charakterze mediatora odegrał przy zawarciu wspomnianego układu Władysław, książę opolski, przebywający wówczas w Krakowie. Ponadto w otoczeniu królowej byli obecni w tym czasie najważniejsi dostojnicy świeccy i duchowni, członkowie rady królewskiej, o których była mowa wyżej.

Nowy etap rządów Jadwigi w Królestwie Polskim rozpoczął się w 1386 roku wraz z zawarciem małżeństwa z Władysławem Jagiełłą (18 lutego) i jego koronacją na króla (4 marca). Historiografia zgodnie określa to współrządami, jednocześnie wskazując na pierwszoplanową rolę Władysława Jagiełły w zarządzaniu państwem i prowadzeniu polityki zagranicznej. Nie ulega wątpliwości, że kancelaria królewska do tej pory funkcjonująca przy Jadwidze przeszła pod zwierzchność jej męża. To na tej instytucji spoczywał zasadniczy ciężar załatwiania spraw państwowych. Niemniej jednak przy Andegawence została zorganizowana druga kancelaria dla obsługi podejmowanych przez nią spraw dotyczących Królestwa Polskiego. Pierwszym jej kanclerzem (*cancellarius aule nostre*) został Kielcz z Książnic, prepozyt kościoła NMP w Krakowie, który występował na dokumentach królowej w formule *datum per manus* od połowy lutego 1386 roku²⁵. Natomiast pozostała jedna rada królewska, która służyła obojgu w najważniejszych sprawach Królestwa. Zarówno Jadwiga, jak

22 J. Bieniak, *Epilog zabiegów Siemowita IV o koronę polską*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 9 (1973), s. 71–88; A. Supruniuk, *Siemowit IV (ok. 1352–1426)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 76–77.

23 G. Rutkowska, *Niezachowane dokumenty królowej Jadwigi*, s. 80.

24 *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 2/2, nr 532; *Iura Masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, t. 1: 1228–1471, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972, nr 30; D. Wróbel, *Na pierwszym planie...*, s. 425–439.

25 I. Sułkowska-Kurasiowa, *Dokumenty królewskie...*, s. 140–141, 143, 218; G. Rutkowska, *Urzędnicy królowej Jadwigi Andegawenskiej. Spis*, w: *Nihil superfluum esse. Studia*

i Władysław mieli w swoim otoczeniu zaufanych dostojników świeckich i duchownych, którzy wspierali ich przy podejmowaniu ważnych decyzji. Jadwiga świadomie oddała pierwszeństwo w dźwiganie ciężaru rządów mężowi, zachowując pełnię praw królewskich wynikających z dziedziczenia tronu polskiego. Warto pokreślić, że w późnośredniowiecznej Europie w podobnych sytuacjach, gdy mężczyzna *iure uxoris* zostawał władcą kraju, to jednak on realnie w nim rządził, chociaż jego żona była dziedzicem tronu²⁶. Jednakże Andegawenka zachowała znaczny wpływ na sprawy wewnętrzne, a przede wszystkim na stosunki z Królestwem Węgierskim i zakonem krzyżackim w Prusach²⁷.

Pierwsze dwa lata współrządów znamionuje poważne zaangażowanie Jadwigi na kilku najważniejszych polach. Świadczy o tym wspólny z Władysławem pokoronacyjny objazd wiosną 1386 roku po Wielkopolsce oraz Małopolsce, następnie udział w przygotowaniu misyjnej wyprawy na Litwę i zbrojnej wyprawy na Ruś Czerwoną, a także dyplomatyczne zabiegi o uznanie na forum międzynarodowym legalności jej małżeństwa z wielkim księciem litewskim. W tej ostatniej kwestii, po habsburskich atakach oskarżających Jadwigę o bigamię i krzyżackich podważających chrzest Władysława Jagiełły, para królewska zwróciła się do Stolicy Apostolskiej w Rzymie o przysłanie do Polski wysłannika papieskiego dla rozpoznania na miejscu tych spraw. Z polecenia Urbana VI do Krakowa przybył Maffiolus Lampugnani, arcybiskup Raguzy (Dubrownika) i pod koniec czerwca 1386 roku odbył rozmowy z Jadwigą i Władysławem Jagiełłą. Potwierdził wtedy w oświadczeniu, że wielki książę szczerze przyjął sakrament chrztu św., zaś małżeństwo Jadwigi z Władysławem zostało zawarte zgodnie z wolą Bożą jako prawe i chwalebnie dopełnione²⁸.

Po złączeniu Wielkiego Księstwa Litewskiego z Królestwem Polskim, zgodnie z aktem krewskim, w intytulacji Jadwigi pojawił się nowy człon „najwyższa księżna Litwy i dziedzic Rusi” („princeps Lithuaniae suprema

z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesor Jadwidze Krzyżaniakowej, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 376.

26 Zob. W. Uruszczak, *Unio regnorum...*, s. 27.

27 Na odrębną, pogłębioną analizę zasługują relacje królowej ze Stolicą Apostolską. Temat zostanie podjęty w osobnym studium.

28 K. Ożóg, *Maffiolus Lampugnani, nominat na biskupstwo krakowskie, biskup płocki. Meandry kariery kurialisty rzymskiego w okresie wielkiej schizmy zachodniej*, „Roczniki Humanistyczne” 48 (2000) z. 2 (zeszyt specjalny), s. 351–352.

et heres Russie”)²⁹. Świadczy o tym po raz pierwszy dokument królowej z 10 grudnia 1386 roku dla Piotra Szafranca, podstolego krakowskiego. Tytułatura Jadwigi brzmi w nim następująco: „Heduigis Dei gracia Regina Polonie princepsque Lithuanie suprema et heres Russie etc.”³⁰ W trakcie wyprawy zbrojnej na Ruś Halicką w lutym i marcu 1387 roku Andegawenka wystawiła szereg dokumentów, w których posługiwała się powyższą tytułaturą³¹. Na szczególną uwagę zasługuje fakt włączenia w 1386 roku Rusi do tytułatury królowej, niewątpliwie pod wpływem Jagiełły i dostojników małopolskich, dążących do restytucji tej ziemi do Królestwa. Ze względu na status Rusi, która od schyłku panowania Kazimierza Wielkiego była traktowana jako władztwo dynastii, Ludwik swobodnie nią dysponował, poddając ją ostatecznie władzy węgierskich urzędników³². Dlatego Jadwiga mogła odwołać się do swoich andegaweńskich praw dynastycznych i odzyskać Ruś Halicką dla siebie, aby następnie podporządkować ją Królestwu Polskiemu.

Zbrojna wyprawa na Ruś z Jadwigą na czele, dowodzona przez panów małopolskich, odbyła się zimą 1387 roku. Moment był dobrze wybrany, gdyż na Węgrzech po uwięzieniu królowych Elżbiety i Marii w Dalmacji w lipcu 1386 roku, a następnie po tragicznej śmierci Bośniaczki w niewoli w Novigradzie na początku roku 1387 (tuż przed 16 stycznia) panowało zamieszanie³³. Niedługo przed uwięzieniem obie królowe powierzyły władzę nad Rusią Władysławowi Opolczykowi, który wobec nich wykazywał się lojalnością i od połowy lipca 1386 roku zaczął używać ruskiej tytułatury (*dux Russie*) w dokumentach wystawianych na Rusi. Na stanowisku starosty generalnego pozostawił wiernego sobie Andrzeja Schony z Barbalas i Bobolic, który w imieniu księcia miał nadal zarządzać Rusią³⁴.

29 Zob. W. Uruszczak, *Unio regnorum...*, s. 45, 51, 54–56.

30 *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. 4, nr 977; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 16.

31 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 7, nr 19 (Jarosław, 18 II 1387), (Gródek [Jagielloński], 1 III 1387); nr 42 (Lwów, 8 III 1387); *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 8, nr 2539 (Przemyśl, 19 III 1387); A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 16; J. Maciejewska, *Jadwiga, królowa polska*, s. 69–72; H. Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, s. 59–60; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 239–242.

32 A. Marzec, *Pod rządami nieobecnego monarchy...*, s. 86–89, 167–171.

33 Zob. S. A. Sroka, *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 2015, s. 43–44.

34 J. Sperka, *Władysław – książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier, namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*, Kraków 2012, s. 160–165.

Gdy książę Władysław dowiedział się o polskich przygotowaniach do wyprawy na Ruś wystosował z Częstochowy 6 lutego 1387 roku, w imieniu królowych Elżbiety (nie wiedział o jej śmierci) i Marii oraz własnym, wezwaniem do ludności na Rusi, aby pozostała im i jemu wierna, co oznaczało apel o stawianie oporu polskiemu wojskom i Jadwidze³⁵. Jednak apel ten nie odniósł większego skutku. W trakcie tej wyprawy władzy polskiej królowej poddało się bez oporu szereg zamków i miast. I tak 18 lutego Jadwiga była z wojskiem w Jarosławiu, gdzie doniosłym aktem potwierdziła wszystkie dotychczasowe przywileje wszystkich mieszkańców ziemi przemyskiej, gwarantując równocześnie, że już nigdy nie zostanie ona odłączona od Królestwa Polskiego i nie będzie oddana pod władzę żadnemu obcemu księciu czy też staroście³⁶. W tym samym akcie Jadwiga potwierdziła również prawa i przywileje obu biskupstw przemyskich, tj. łacińskiego i prawosławnego (ruskiego). Po kilkunastu dniach wyprawa dotarła do Gródka (Jagiellońskiego), co poświadcza wystawiony przez Andegawenkę glejt bezpieczeństwa dla szlachty z okręgu lwowskiego i mieszczan lwowskich na swobodny przejazd ze Lwowa do Gródka i z powrotem dla załatwienia spraw z królową i dostojnikami³⁷. Już 6 marca królowa była we Lwowie³⁸. W dwa dni później królowa potwierdziła mieszczanom lwowskim ich przywileje z czasów Kazimierza Wielkiego i Ludwika Andegaweńskiego, a także ustanowiła dla Lwowa prawo składu na sól i wszystkie inne towary oraz zaręczyła zachowanie dotychczasowych praw Rusinom, Ormianom, Żydom, Saracenom i wszystkim w ogóle mieszkańcom³⁹. Jedynie załoga Halicza pod komendą węgierskiego kasztelana Benedykta zamknęła przez Andegawenką bramy. W tej sytuacji pozostał on na razie w rękach węgierskich, zaś królowa udała się w drogę powrotną i w Przemyślu 19 marca

35 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 3, nr 39; J. Sperka, *Władysław – książę opolski...*, s. 165–167.

36 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 7, nr 19.

37 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 3, nr 40. W tej samej sprawie dokument wystawili dostojnicy małopolscy obecni przy królowej (kasztelan krakowski Dobiesław z Kurozwięk, wojewoda sandomierski Jan z Tarnowa, wojewoda kaliski Sędziwój z Szubina, wojewoda krakowski Spytek z Melsztyna, sędzia ziemski krakowski Drogosz z Chrobrza, kasztelan sandomierski Krzesław z Kurozwięk, ochmistrz królowej Krystyn z Ostrowa i Gniewosz z Dalewic), tamże, nr 41.

38 *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4, nr 1074.

39 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej...*, t. 3, nr 42.

wystawiła dokument dla Jurka i Ananiasza Dobrosławiczów⁴⁰. Halicz poddał się jednak na początku sierpnia owego roku, gdy pod nim stanął z wojskiem Witold Kiejstutowicz, skierowany tam przez Władysława Jagiełłę. Cała więc Ruś Czerwona znalazła się pod panowaniem Jadwigi oraz Jagiełły, który we wrześniu przybył do tej ziemi, zaś starostą generalnym Rusi został Jan z Tarnowa, bliski doradca królowej⁴¹. To zgodne działanie pary królewskiej sprawiło, że ziemia ta już na trwałe została złączona z Królestwem Polskim.

W stosunkach polsko-węgierskich Jadwiga nadal odgrywała zasadniczą rolę, bowiem Maria i Zygmunt Luksemburski panujący w Królestwie Węgierskim nie zamierzali się pogodzić z utratą Rusi Halickiej, a także rościli sobie pretensje do Podola i zwierzchnictwa nad Mołdawią, które stało się lennem Polski w 1387 roku. W czerwcu 1392 roku królowa odbyła podróż na Spisz, gdzie jej pobyt jest poświadczony w Lubowli i Kieżmarku⁴². Niewątpliwie doszło wtedy do spotkania z Marią (bez Zygmunta), która przybywała w Lubowli 15 czerwca, a potem w Preszowie (20 czerwca) i Koszycach (22–23 czerwca)⁴³. Pertraktacje obu Andegawenek dotyczyły najpewniej spornych spraw między obu królestwami, ale ich rezultat nie jest nam znany.

Doniosłe konsekwencje dla Jadwigi spowodowała bezpotomna śmierć Marii 17 maja 1395 roku⁴⁴. Na mocy umowy koszyckiej z maja 1383 roku Andegawenka stała się dziedziczką tronu węgierskiego. Wspomniana umowa, zawarta przez panów polskich z Elżbietą Bośniacką stanowiła, że w razie bezpotomnej śmierci Jadwigi po ukoronowaniu na królową Polski jej siostra Maria, królowa węgierska ma objąć tron polski i odwrotnie, gdyby Maria zmarła bezpotomnie, to wtedy Jadwiga ma odziedziczyć Królestwo Węgier. Oba królestwa miały pozostać tak długo złączone dopóki obie Andegawenki, albo jedna z nich nie będą miały synów, z których

40 *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 8, nr 2539.

41 J. Nikodem, *Witold, wielki książę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430)*, Kraków 2013, s. 109–110.

42 G. Rutkowska, *Itinerarium królowej Jadwigi 1384–1399*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 214.

43 *Itinerarium Mariae 1382–1395*, w: P. Engel, *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*, com. N. C. Tóth, Budapest 2005, s. 44.

44 *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, s. 147; S. A. Sroka, *Genealogia Andegawenów węgierskich*, s. 78–80.

jeden obejmie Królestwo Polskie, zaś drugi Królestwo Węgier⁴⁵. Jadwiga niezwłocznie po zgonie Marii przyjęła tytuł: „legitima heres regni Ungarie”, „heres regni Ungarie”, co poświadczają dokumenty Jadwigi i Władysława Jagiełły z lipca 1395 i stycznia 1396 roku⁴⁶. Prawa Andegawenki do tronu węgierskiego były też uznawane na forum międzynarodowym, co znajduje szczególny wyraz w akcie poddania się polskiej parze królewskiej wystawionym w Argeș 28 maja 1396 roku przez Włada I, hospodara wołoskiego⁴⁷, a także w korespondencji zakonu krzyżackiego⁴⁸. Jadwiga konsekwentnie podkreślała swoje prawa do Korony św. Stefana aż do śmierci⁴⁹, bowiem w układzie pokojowym zawartym przez Jadwigę i Jagiełłę z Zygmuntem Luksemburskim, po pertraktacjach na Spiszu, zapewne w Starej Wsi 13 lipca 1397 roku, Andegawenka nie zrzekła się praw do tronu węgierskiego wbrew poglądom niektórych historyków, nie została też wtedy rozstrzygnięta sprawa Rusi Czerwonej i Mołdawii⁵⁰. Należy zauważyć, że Jadwiga poprzestała tylko na stałym podnoszeniu swych praw do Królestwa Węgierskiego, ale nie parla do wojny o tron w Budzie.

W okresie współrzędów zasadniczy ciężar utrzymywania dyplomatycznych stosunków Królestwa Polskiego z państwem zakonu krzyżackiego w Prusach spoczywał na Jadwidze. Świadczy o tym list wielkiego mistrza Konrada von Jungingen do Witolda z końca 1398 roku, w którym stwierdził, że Władysław Jagiełło jako król Polski nie wysłał do niego

45 *Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum*, ed. J. Szlachtowski, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 2, Lwów 1872, s. 736–737; H. Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, s. 62; Z. Nowak, *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*, Toruń 1964, s. 61–62; A. Marzec, *Pod rządami nieobecnego monarchy...*, s. 267–269.

46 *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 6, nr 1843; *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 2/1, nr 333.

47 *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. 1, pars 2, Bucuresci 1890, nr 316; I. Czamańska, *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996, s. 210–212.

48 *Codex diplomaticus Prussicus*, Hrsg. J. Voigt, Bd. 4–6, Königsberg 1856–1861, Bd. 5, nr 96; *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1892, s. 420–421, nr 35.

49 K. Ożóg, *Uwagi o tytułaturze Jadwigi Andegaweńskiej w dokumentach i zabytkach dziejopisarskich* (w druku).

50 Z. Nowak, *Polityka północna Zygmunta...*, s. 67–69; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 304–305.

i jego poprzedników żadnego listu⁵¹. Chodziło tu, jak zauważył Adam Szweda, o korespondencję w sprawach związanych z relacjami polsko-krzyżackimi, a nie o kredytywy, czyli pisma uwierzytelniające, które z tego okresu są znane⁵². Zaangażowanie Jadwigi w sprawy polsko-krzyżackie szczególnie wzrosło po nieudanych próbach doprowadzenia do bezpośrednich pertraktacji Władysława Jagiełły z wielkim mistrzem na zjeździe w 1388 roku⁵³. Korespondencja królowej z władzami zakonu odślania nieco podejmowane przez Andegawenkę sprawy w relacjach między oboma państwami. Ślady źródłowe potwierdzające kontakty korespondencyjne królowej z Krzyżakami, przede wszystkim z wielkim mistrzem, są zachowane dopiero od 1389 roku. Można jednak przypuszczać, że Andegawenka korespondowała z władzami krzyżackimi od objęcia polskiego tronu w 1384 roku⁵⁴. Krzyżacy byli przekonani, że królowa nie jest wrogo nastawiona do zakonu i z szacunkiem wyrażali się o niej w korespondencji⁵⁵.

Wielki mistrz Konrad Zöllner w liście z początku listopada 1389 roku prosił królową o giejt dla posłów zakonnych, którzy mieli przywieźć Jagielle list od króla rzymskiego Wacława IV. Ponadto zwracał się do Jadwigi z prośbą, aby wpłynęła na męża, żeby nie popierał przeciw Krzyżakom Litwinów i Rusinów, skoro został chrześcijaninem. Podkreślał też, że z Koroną Polską łączą zakon dobre relacje⁵⁶. Po zdradzie Witolda i wielkich atakach krzyżackich na Litwę w 1390 roku, w których 16 września zginął w obronie Wilna brat Jagiełły Korygiełło, królowa wystosowała list

51 *Codex epistolaris Vitoldi Magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, ed. A. Prochaska, Cracoviae 1882, nr 191.

52 Zob. A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009, s. 126.

53 A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji...*, s. 26–27, 357–359.

54 Zob. A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 23–34; H. Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, s. 74–88; T. Długosz, *Królowa Jadwiga*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 3 (1965) nr 1, s. 246–248; S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, w: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, red. H. Kowalska, H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2002, s. 109–117; A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji...*, s. 26–28.

55 A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji...*, s. 27.

56 *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. 4, nr 72; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 23–24; S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, s. 109–110.

do wielkiego mistrza⁵⁷. Zarzucała w nim zakonowi złamanie wieczystego pokoju z Królestwem Polskim (tj. traktatu kaliskiego z 1343 roku), zamordowanie Korygiełły oraz kunktatorstwo w pertraktacjach pokojowych z jej posłami. W odpowiedzi ze stycznia 1391 roku wielki mistrz dyplomatycznie tłumaczył się, że zakon nie toczy wojny z Królestwem Polskim, ale zachowuje z nim pokój, jak za życia jej ojca Ludwika, i nadal pragnie go przestrzegać, zaś kwestia wojny z Litwą i Rusią to odrębna sprawa, natomiast śmierć Korygiełły nastąpiła przez przypadek⁵⁸.

Zdecydowane wystąpienie Jadwigi w obronie Litwy i podejmowane przez nią próby pokojowego zakończenia konfliktu świadczą o tym, że Andegawenka traktowała złączone z Królestwem Polskim Wielkie Księstwo Litewskie pod jej władzą i Władysława Jagiełły jako jedną całość. Po pojednaniu się Witolda z Jagiełłą w akcie ugody ostrowskiej z 4 sierpnia 1392 roku Kiejstutowicz przyrzekał wierność królowej Polski Jadwidze oraz Królestwu i Koronie Królestwa Polskiego, a także zaręczał wszelką pomoc w jej obronie przed wszystkimi wrogami. Żona Witolda, Anna, w dwóch odrębnych aktach poręczyła, że jej mąż dotrzyma wierności i złożonych przyrzeczeń królowi Polski Władysławowi oraz królowej Jadwidze⁵⁹. Tak więc i w polityce litewskiej miała Jadwiga rolę wyznaczoną przez swego męża, dziedzicznego pana Wielkiego Księstwa. Wraz z Jagiełłą przyjmowała w latach 1386–1393 hołdy lenne od książąt litewskich, krewniaków wielkiego księcia. Jak zauważył Wacław Uruszczak, „prawa Jadwigi i Korony Polskiej były następstwem zawartej unii, czyli porozumienia w sprawie ustanowienia dla Litwy i Korony wspólnej dynastii panującej. Akty hołdownicze były wyrazem podległości księstw lennych Koronie Polskiej, wykonującej prawa suwerenne względem Wielkiego Księstwa Litewskiego”⁶⁰. Osobisty autorytet królowej, jej dyplomatyczne umiejętności sprawiły, że w konflikcie wewnętrznym w Wielkim Księstwie Litewskim, który narastał między Witoldem a Skirgiełłą od jesieni 1392 roku, doprowadziła do ugody między zwaśnionymi książętami. Doszło do niej we Lwowie 6 października 1393 roku w obecności Jadwigi. Wtedy Witold Kiejstutowicz wystawił dokument, oświadczając, że zawarł ze Skirgiełłą

57 *Lites...*, t. 2, s. 398, nr XXIV; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 22–24; S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, s. 109–111.

58 *Lites...*, t. 2, s. 398, nr XXIV.

59 *Akta unii Polski z Litwą 1385–1569*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, nr 29, 30, 31.

60 W. Uruszczak, *Unio regnorum...*, s. 56.

zgode, zaś w przyszłości gdyby nastąpiły między nimi jakieś nieporozumienia, to będzie je rozsądzać Jadwiga⁶¹. Ponadto jako królowa i „najwyższa księżna Litwy” interweniowała u Kiejstutowicza, napominając go, gdy w 1398 roku prowadził nazbyt niezależną politykę i dążył do samodzielnej władzy w Wielkim Księstwie Litewskim⁶².

Jadwiga jako *domina naturalis* intensywnie zabiegała o zwrot ziemi dobrzyńskiej, nieprawnie oddanej w zastaw Krzyżakom przez księcia Władysława Opolskiego w 1392 roku bez zgody pary monarszej. Akceptacja tego zastawu ze strony Jadwigi i Jagiełły była konieczna, bowiem książę otrzymał tę ziemię od Ludwika Węgierskiego jako króla polskiego w 1378 roku w charakterze lenna⁶³. Królowa usilnie starała się nakłonić władze zakonu do oddania Królestwu ziemi dobrzyńskiej. Andegawence udało się, między 11 a 19 czerwca 1397 roku, doprowadzić do osobistego spotkania z wielkim mistrzem Konradem von Jungingen we Włocławku i bezpośrednich rozmów w sprawie ziemi dobrzyńskiej. Królowej towarzyszyli wtedy arcybiskup gnieźnieński Dobrogost z Nowego Dworu, jej kanclerz Andrzej Łaskarzyc, wojewoda kaliski i starosta krakowski Sędziwój z Szubina, wojewoda łęczycki Jan Ligęza i kasztelan wiślicki, a zarazem ochmistrz królowej Piotr Rpiszka z Beldna⁶⁴. Jadwiga zażądała od zwierzchnika zakonu zwrotu ziemi dobrzyńskiej, powołując się na prawa Królestwa Polskiego do tego terytorium, zaś Konrad von Jungingen oświadczył, że gotów jest oddać tę ziemię pod warunkiem, że zakon otrzyma zwrot sumy zastawnej od Władysława Opolskiego, z którym zawarta została umowa o ten zastaw lub gdy książę ten zleci zakonowi zwrot spornej ziemi Polsce. Wielki

61 *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, ed. A. Lewicki, Cracoviae 1891, Dodatek nr 1; *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. X: 1370–1405, ed. D. Turkowska et alii, Varsaviae 1985, s. 199; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 26–27; J. Nikodem, *Witold, wielki książę...*, s. 162–163.

62 *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen*, Hrsg. E. Strehlke, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 3, Leipzig 1866, s. 219; J. Nikodem, *Witold, wielki książę...*, s. 182–187.

63 S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, s. 106–117; J. Sperka, *Władysław – książę opolski...*, s. 128–133, 187–194, 209–219.

64 M. Goyski, *Sprawa zastawu ziemi dobrzyńskiej przez Władysława Opolczyka i pierwsze lata sporu (1391–1399). Szkic historyczny*, Warszawa 1907 (odb. z „Przegląd Historyczny” 3 [1906]), s. 58–60; G. Rutkowska, *Itinerarium królowej Jadwigi...*, s. 218; A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji...*, s. 364–365 (za datę zjazdu przyjął on 10 czerwca 1397 roku, tj. datę wystawienia giejtów przez obie strony).

mistrz stał co prawda na formalnym gruncie kontraktu zastawnego, ale nie podważał praw Królestwa do ziemi dobrzyńskiej. Obiecał też królowej zabiegać u Opolczyka o zwrot sumy zastawnej, aby potem oddać tę ziemię Polsce⁶⁵. Zjazd nie przyniósł rozwiązania sprawy, dlatego Andegawenka kontynuowała wysiłki dyplomatyczne, aby wymóc na Krzyżakach i Władysławie Opolskim zwrot ziemi dobrzyńskiej.

Na pertraktacje pary królewskiej z Zygmuntem Luksemburskim do Spiskiej Starej Wsi w połowie lipca 1397 roku przybył w otoczeniu króla węgierskiego również książę opolski. Jadwiga, obok spraw tronu węgierskiego, Rusi, Podola i Mołdawii, o czym była mowa wyżej, podjęła również kwestię zastawu ziemi dobrzyńskiej. Podkreślała, że książę Władysław bezprawnie ją zastawił zakonowi, zaś ten bronił się, argumentując, że ziemię dobrzyńską otrzymał od króla Ludwika Węgierskiego ze wszystkimi do niej prawami, dlatego może nią swobodnie dysponować bez zgody Królestwa Polskiego. Takie stanowisko Opolczyka uniemożliwiło załatwienie sporu na wspomnianym zjeździe⁶⁶. Książę Władysław nie ustawał w próbach przekonania władz zakonu krzyżackiego do kupna ziemi dobrzyńskiej od niego, ale wielki mistrz, respektując polskie prawa do tej ziemi, powstrzymywał się przed takim krokiem⁶⁷.

Jadwiga jednak wytrwale dążyła do kontynuowania rozmów w Konradem von Jungingen. W marcu 1398 roku wysłała do wielkiego mistrza z listem w sprawie ziemi dobrzyńskiej i innych kwestii swego kanclerza Wojciecha Jastrzębca, który zapewne prowadził też rokowania w imieniu królowej⁶⁸. Wtedy najpewniej zostało ustalone, że Andegawenka ponownie spotka się osobiście z Konradem von Jungingen w maju tego roku w Toruniu. Jednakże wielki mistrz nie przybył na pertraktacje z królową, lecz zasłaniając się wysokim stanem wód w rzekach i trudnymi warunkami na drogach, wysłał tylko swego przedstawiciela Jana von Sayn, wójta

65 *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien...*, s. 213–214; *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, s. 219–220; *Lites...*, t. 2, s. 420–421, nr 35; M. Goyski, *Sprawa zastawu ziemi...*, s. 59–62; H. Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, s. 82–83; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze...*, s. 31; S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, s. 113–114.

66 M. Goyski, *Sprawa zastawu ziemi...*, s. 64–65; J. Sperka, *Władysław – książę opolski...*, s. 246.

67 J. Sperka, *Władysław – książę opolski...*, s. 247–249.

68 *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. 6, nr 62; *Lites...*, t. 2, s. 423–424, nr 37.

lipienieckiego⁶⁹. Do Torunia Andegawenka przybyła po 15 maja, a drogę z Krakowa przemierzała niewątpliwie wraz z Władysławem Jagiełłą, który następnie w Inowrocławiu oczekiwał na wynik rozmów⁷⁰. Pertraktacje z posłami Konrada von Jungingen nie przyniosły jednak rezultatu, gdyż twardo obstawali przy warunkach postawionych przez wielkiego mistrza na wrocławskim zjeździe. Jadwiga rozgoryczona nieugiętym stanowiskiem zakonu w sprawie ziemi dobrzyńskiej oświadczyła, że dopóki ona żyje nie będzie wojny z Krzyżakami, ale po jej śmierci zakon z wyroku Bożego zostanie srogo ukarany z powodu wszelkich niegodziwości, których dopuścił się względem swych fundatorów i dobrodziejów, tj. władców Polski⁷¹. Potem jeszcze przez kilka miesięcy trwała korespondencja między królową a wielkim mistrzem w odniesieniu do ziemi dobrzyńskiej (ostatnia odpowiedź Konrada von Jungingen z 14 sierpnia 1398 roku), w której zwierzchnik Krzyżaków podtrzymywał stanowisko zakonu z poprzednich rokowań, a ponadto odmówił Jadwidze możliwości zakupu dwóch wsi położonych w ziemi dobrzyńskiej⁷².

Królowa kontaktowała się z wielkim mistrzem również w rozmaitych sprawach swoich poddanych⁷³. Dla przykładu wiosną 1397 roku wstawiała się za Prachną z Niszczew na Kujawach, wdową po Ściborze z Zelistrzewa na Pomorzu Gdańskim, gdy ta miała kłopoty z oprawą wienną tam dla niej zapisaną⁷⁴. Z kolei wielki mistrz 1 i 13 kwietnia 1398 roku skierował dwa listy do Jadwigi z prośbą o interwencję w sprawie kupców z państwa krzyżackiego, którym mieszczanie krakowscy stwarzali rozmaite przeszkody

69 *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. 6, nr 64; H. Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, s. 83; O. Halecki, *Jadwiga Andegaweńska...*, s. 245; S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, s. 115–116; A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji...*, s. 26–28, 224, 320.

70 G. Rutkowska, *Itinerarium królowej Jadwigi*, s. 219; A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 2015, s. 50.

71 *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien...*, *Fortsetzung*, s. 370; *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, s. 220–221.

72 *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. 6, nr 51, 69, 71.

73 T. Długosz, *Królowa Jadwiga*, s. 246–248; S. Szczur, *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, s. 109–111; A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji...*, s. 26–28.

74 A. Szweda, S. Szybkowski, *Dwa dokumenty do genealogii pomorskiej rodziny Ściborowiców*, w: *Mieszczanie, wasale, zakonnicy*, red. B. Śliwiński, Malbork 2004, s. 373–376, 381–382 (dokument nr 2).

i utrudniali dalszą swobodną podróż ze swoimi towarami na Węgry⁷⁵. Ponownie w liście z 10 stycznia 1399 roku Konrad von Jungingen zabiegał u Jadwigi, aby kupcy toruńscy, zatrzymywani przez mieszczan krakowskich, mogli swobodnie ze swoimi towarami udawać się na Węgry⁷⁶.

W podsumowaniu należy podkreślić, że Jadwiga od koronacji sprawowała w Królestwie Polskim rządy, posiadając pełnię władzy i wsparcie ze strony doświadczonych polskich dostojników świeckich i duchownych. Po zawarciu małżeństwa z Władysławem Jagiełłą i jego koronacji rozpoczęły się współrzędy pary królewskiej. Jadwiga jako dziedzic tronu (*domina naturalis*) zachowała wszystkie prawa królewskie i angażowała się w sprawy wewnętrzne Królestwa, choć główny ciężar zarządzania państwem wziął na siebie Jagiełło. Natomiast w polityce zagranicznej Polski królowa w szczególny sposób zajmowała się stosunkami z Królestwem Węgierskim i państwem zakonu krzyżackiego w Prusach. W relacjach z Węgrami doprowadziła do restytucji Rusi Halickiej do Polski, zdecydowanie podnosiła własne prawa do tronu w Budzie po bezpotomnej śmierci swojej siostry Marii. W odniesieniu do zakonu krzyżackiego starała się o utrzymanie pokojowych relacji, upominając się mocno o zaniechanie ataków krzyżackich na Litwę, o zwrot ziemi dobrzyńskiej, nieprawnie zastawionej zakonowi przez Władysława Opolskiego oraz interweniując u władz krzyżackich w rozmaitych sprawach swoich poddanych. Nadto Jadwiga była skutecznym mediatorem w dynastycznych konfliktach wewnętrznych na Litwie między Witoldem a Skirgiełłą, a także starała się poskromić ambicje Kiejstutowicza do pełnej władzy w Wielkim Księstwie Litewskim.

75 *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. 5, nr 106; Bd. 6, nr 63.

76 *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. 6, nr 79.

Bibliografia

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z Archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie*, t. 3, 6, 7, wyd. O. Pietruski, X. Liske, Lwów 1872–1878.
- Akta unii Polski z Litwą 1385–1569*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932.
- Codex diplomaticus Prussicus*, Hrsg. J. Voigt, Bd. 4–6, Königsberg 1856–1861.
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, ed. A. Lewicki, Cracoviae 1891.
- Codex epistolaris Vitoldi Magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, ed. A. Prochaska, Cracoviae 1882.
- Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. 1, p. 2, Bucuresci 1890.
- Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. X: 1370–1405, ed. D. Turkowska et alii, Varsaviae 1985.
- Iura Masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, t. 1: 1228–1471, wyd. J. Sawicki, Warszawa 1972.
- Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum*, ed. J. Szlachtowski, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 2, Lwów 1872, s. 619–756.
- Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien, Chronik des Landes Preussen*, Hrsg. E. Strehlke, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 3, Leipzig 1866.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 2, Kraków 1883.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. 1–4, Kraków 1876–1905.
- Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1–3, wyd. L. Ryzyszczewski, A. Muczkowski, J. Bartoszewicz, Warszawa 1847–1858.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, wyd. [I. Zakrzewski], Poznań 1879; t. 6, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982.
- Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1892.
- Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978 (*Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Nova Series*, 5).
- Rocznik świętokrzyski*, wyd. A. Rutkowska-Płachcińska, Kraków 1996 (*Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Nova Series*, 12).

Zbiór dokumentów małopolskich, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś,
cz. 1–8, Wrocław 1962–1975.

Opracowania

- Bieniak J., *Epilog zabiegów Siemowita IV o koronę polską*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 9 1973, s. 71–88.
- Czamańska I., *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996.
- Długosz T., *Królowa Jadwiga*, „Studia Theologica Varsaviensia” 3 (1965) nr 1, s. 181–306.
- Engel P., *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*, com. N. C. Tóth, Budapest 2005.
- Gąsiorowski A., *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*, Warszawa 2015.
- Goyski M., *Sprawa zastawu ziemi dobrzyńskiej przez Władysława Opolczyka i pierwsze lata sporu (1391–1399). Szkic historyczny*, Warszawa 1907 (odb. z „Przegląd Historyczny” 3 [1906]).
- Halecki O., *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, przekł. M. Borowska-Sobotka, Kraków 2000 (wyd. amerykańskie 1991).
- Katalog pieczęci Jagiellonów*, oprac. M. Bolom-Kotari i inni, red. M. Hlebionek, Toruń 2024.
- Maciejewska W., *Jadwiga, królowa polska*, Kraków 1934.
- Marzec A., *Pod rządami nieobecnej monarchy. Królestwo Polskie 1370–1382*, Kraków 2021.
- Nikodem J., *Jadwiga król Polski*, Wrocław 2009.
- Nikodem J., *Witold, wielki książę litewski (1354 lub 1355 – 27 października 1430)*, Kraków 2013.
- Nowak Z., *Polityka północna Zygmunta Luksemburskiego do roku 1411*, Toruń 1964.
- Ożóg K., *Kultura umysłowa dworu Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły u schyłku XIV wieku*, w: *Nie w blasku kamieni, ale w pokorze i łagodności. Wokół duchowości św. Jadwigi Królowej*, red. K. Panuś, Kraków 2007.
- Ożóg K., *Maffiolus Lampugnani, nominat na biskupstwo krakowskie, biskup płocki. Meandry kariery kurialisty rzymskiego w okresie wielkiej schizmy zachodniej*, „Roczniki Humanistyczne” 48 (2000) z. 2 (zeszyt specjalny), s. 345–367.
- Ożóg K., *Uwagi o tytularze Jadwigi Andegaweńskiej w dokumentach i zabytkach dziejopisarskich* (w druku).

- Przybyszewski B., *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1996.
- Quillus H., *Königin Hedwig von Polen*, Leipzig 1938.
- Rutkowska G., *Niezachowane dokumenty królowej Jadwigi*, „Roczniki Historyczne” 58 (1992), s. 79–86.
- Rutkowska G., *Itinerarium królowej Jadwigi 1384–1399*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 204–225.
- Rutkowska G., *Urzędnicy królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Spis*, w: *Nihil superfluum esse. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Profesor Jadwidze Krzyżaniakowej*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 367–391.
- Sperka J., *Władysław – książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier, namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*, Kraków 2012.
- Sroka S. A., *Genealogia Andegawenów węgierskich*, Kraków 2015.
- Sroka S. A., *Kiedy urodziła się królowa Jadwiga?* (w niniejszym tomie).
- Stabińska J. OSB ap, *Królowa Jadwiga*, Kraków 1975.
- Strzelecka A., *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki*, Lwów 1933.
- Sułkowska-Kurasiowa I., *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977.
- Supruniuk A., *Siemowit IV (ok. 1352–1426)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 76–77.
- Szczur S., *Święta Jadwiga a Zakon Krzyżacki*, w: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, red. H. Kowalska, H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2002.
- Szweda A., *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.
- Szweda A., Szybkowski S., *Dwa dokumenty do genealogii pomorskiej rodziny Ściborowiców*, w: *Mieszczanie, wasale, zakonnicy*, red. B. Śliwiński, Malbork 2004, s. 371–382.
- Tęgowski J., *Postawa polityczna arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty w czasie bezkrólestwa po śmierci Ludwika Węgierskiego*, w: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, red. A. Radziwiński, J. Wroniszewski, Toruń 1996, s. 131–151.
- Uruszczak W., *„Unio regnorum sub una corona non causat eorum unitatem”*. *Unia Polski z Litwą w Krewie w 1385 r. Studium historyczno-prawne*, Kraków 2017.

- Wróbel D., *Na pierwszym planie. Moźni i szlachta polska wobec bezkrólewia po śmierci Ludwika Andegaweńskiego*, Lublin 2020.
- Wyrozumska B., *Analiza źródłoznawcza zapisek w krakowskiej „Liber proscipcionum” dotyczących królowej Jadwigi*, w: B. Wyrozumska, *Fontes. Prace wybrane z dziejów średniowiecza i nauk pomocniczych historii*, wybór i oprac. M. Starzyński, Kraków 2018.
- Wyrozumski J., *Królowa Jadwiga: między epoką piastowską i jagiellońską*, Kraków 1997.
- Żebrawski T., *O pieczęcie dawnej Polski i Litwy*, t. 1, Kraków 1865.

Abstrakt

Krzysztof Ożóg

Królewskie rządy Jadwigi Andegaweńskiej w Polsce

Artykuł prezentuje problem rządów Jadwigi Andegaweńskiej w Polsce i jej udział w prowadzeniu polityki międzynarodowej Królestwa. Jadwiga od koronacji (16 października 1384) posiadała pełnię władzy i sprawowała samodzielnie rządy przy wsparciu polskich dostojników świeckich i duchownych. Po zawarciu małżeństwa z Władysławem Jagiełłą i jego koronacji nastąpiły współrządy pary królewskiej. Jadwiga jako dziedzic tronu zachowała wszystkie prawa królewskie i angażowała się w sprawy wewnętrzne Królestwa. Królowa w szczególny sposób zajmowała się stosunkami Polski z Królestwem Węgierskim i państwem zakonu krzyżackiego w Prusach. Doprowadziła do restytucji Rusi Czerwonej, a po śmierci siostry Marii podkreślała swoje prawa do tronu w Budzie. Starła się o utrzymanie pokojowych relacji z państwem krzyżackim i domagała się zwrotu ziemi dobrzyńskiej, była też skutecznym mediatorem w dynastycznych konfliktach wewnętrznych na Litwie.

Słowa kluczowe:

Jadwiga Andegaweńska, Królestwo Polskie, zakon krzyżacki, Królestwo Węgierskie, Litwa, wiek XIV

Abstract

Krzysztof Ożóg

The royal rule of Jadwiga of Anjou in Poland

The article presents the problem of Jadwiga of Anjou's rule in Poland and her participation in the international policy of the Kingdom. The author states that Jadwiga, from her coronation (16 October 1384), had full power and ruled independently with the support of Polish secular and clerical dignitaries. The marriage with Jagiełło and his coronation were followed by the co-rulership of the royal couple. Jadwiga, as heir to the throne, retained all royal rights while engaging in the internal affairs of the kingdom. The Queen was particularly concerned with Poland's relations with the Kingdom of Hungary and the state of the Teutonic Order in Prussia. She brought about the restitution of Red Ruthenia, and after the death of her sister Maria she emphasised her rights to the throne in Buda. She strove to maintain peaceful relations with the Teutonic state and demanded the return of the Dobrzyń lands, Jadwiga was also an effective mediator in dynastic internal conflicts in Lithuania.

Keywords:

Jadwiga of Anjou, Kingdom of Poland, Teutonic Order, Kingdom of Hungary, Lithuania, 14th century

Tomasz Graff

 <https://orcid.org/0000-0002-2142-086X>

Pontifical University of John Paul II in Krakow

 <https://ror.org/0583g9182>

Queen Jadwiga of Anjou's relations with the episcopate of Gniezno and Halych Archdioceses — an outline

Stanisław of Skarbimierz, St. Jadwiga's confessor, a close associate of Bishop of Krakow Piotr Wysz, the first rector of the restored University of Krakow, is believed to be the author of a beautiful monologue written at the time when the queen was at her deathbed. Among other epithets, he called her the Church's pride, joy and light, as well as "the support of altars"¹. Several days later, Stanisław delivered his sermon at the queen's coffin, in the presence of her husband and a multitude of statesmen; he spoke of her as the pride of the Kingdom of Poland, the mainstay of the country's peace and order, an extraordinary jewel, as well as the reverence of the Church dignitaries (*reverentia pontificum*), mother of clergymen (*mater spiritualium*) and, remarkably, an intervenor for those expelled from the presence of Our Lord (*interventrix a facie domini nostri regis expulsum*). She interceded for the ones who feared to address the

1 *Soliloquium de transitu Hedvigis Reginae Poloniae*, ed. B. Chmielowska, in: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, ed. W. Biliński, Warszawa 1989, p. 284.

king directly. Stanisław described her as a monarch judicious in giving advice and planning ventures to bolster the power of the Kingdom. In his view, she was seen to have “erected churches, built and adorned altars, addressed dukes, noblemen, bishops and priests with respect”, welcomed the poor with kindness, she was “a kind listener”, did not deride anyone and expressed her anger only in justified necessity. Stanisław emphasized that it had to be believed that the queen who loved the Church so much had departed to join the Church triumphant². Those and other attributes of Jadwiga were also enumerated by the unknown author of Jadwiga’s obituary in Krakow’s Cathedral Calendar. According to the anonymous author, she was, among other things, “an indefatigable multiplier of the divine worship, a caregiver of the Church”³. Soon after her death, the queen’s name was praised not only by Stanisław of Skarbimierz but also by other university scholars, who eulogized her piety and credited her for the university’s restoration⁴. Moreover, the Polish representatives at the Council of Constance, headed by Archbishop of Gniezno Mikołaj Trąba, defended her reputation and called her a saint who contributed to spreading Catholicism⁵. The canonization process started soon after

- 2 [Stanisłai de Scarbimiria], *Sermo ad Regem et proceres eius de obitu Hedvigis Reginae et vita eius*, ed. R. Zawadzki, in: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły...*, pp. 293–295.
- 3 *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, ed. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978, p. 157 (Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Nova Series, 5); J. Wyrozumski, *Królowa Jadwiga: między epoką piastowską i jagiellońską*, Kraków 1997, p. 118. See also: K. Ożóg, *W drodze do wieczności—ostatnie miesiące życia i śmierć królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, in: *Historia i dziedzictwo: księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, eds. R. Tyrała, M. Wolski, J. Kałużny, M. Smyth, Kraków 2023, pp. 115–128.
- 4 W. Szymborski, *Pamięć o św. Jadwidze w Uniwersytecie Jagiellońskim*, “Nasza Przyszłość” 127 (2017), pp. 161–184; K. Ożóg, *Duchowni i uczeni w otoczeniu św. Jadwigi*, in: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, eds. H. Kowalska, H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2002, pp. 165–179; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004, pp. 34–38; M. Zdanek, *Uniwersytet Krakowski wobec własnej przeszłości w XV–XVI wieku*, Kraków 2017, pp. 191–195.
- 5 *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, Vol. 3, Poznań 1856, pp. 176–178; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003, pp. 30–31.

Jadwiga had passed away⁶. The process was led by her former chancellor, Archbishop of Gniezno Wojciech Jastrzębiec⁷. Mikołaj Lasocki, too, used glorious terms to describe Jadwiga at the Council of Basel⁸. Around 1430, in his Sunday sermon, Professor Paweł of Zator lauded Jadwiga's respect for bishops. He also referred to her as a refuge of priests (*erat enim reverentia pontificum, recursus sacerdotum*)⁹. In an epitaph for Jadwiga quoted by Jan Długosz, wherein she was called the star of Poles, we also learn that she offered support for the Church and its servants, and that she was kind to everyone¹⁰.

When looking at the above descriptions in the context of the subject matter of this article, one should focus on elements that present Jadwiga as a monarch concerned about the Church and showing a great deal of respect for bishops and clergy. This image may appear slightly conventional, which does not preclude its accuracy.

What did the queen's relations with the episcopate look like? The question is by no means easy, since there were as many as 22 nominations

- 6 In 1419, thanks to the initiative of the Bishop of Kraków, Wojciech Jastrzębiec, and Professor and Canon of Kraków, Stanisław of Skarbimierz, the first miracles attributed to the intercession of Queen Jadwiga were recorded. See: *Miracula Beatae Hedvigis reginae Poloniae*, ed. W. Kętrzyński, in: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, Vol. 4, Lwów 1884, pp. 763–769; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, pp. 31–33.
- 7 Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, MS 297; B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1996, pp. 125–127; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, pp. 36–39; G. Lichończak-Nurek, *Wojciech herbu Jastrzębiec. Arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436)*, Kraków 1996, pp. 182–184; R. M. Zawadzki, *Początki kultu Królowej Jadwigi*, in: *Jubileusz sześćsetlecia Wydziału Teologicznego w Krakowie 20 X 1996–20 X 1997*, Kraków 1998, pp. 283–298.
- 8 K. Grodziska, *Mikołaja Lasockiego pochwała królowej Jadwigi i Władysława Jagiełły na soborze bazylejskim*, "Analecta Cracoviensia" 20 (1988), pp. 381–399.
- 9 Paulus de Zator, *Sermonis "Eadem quippe mensura"*, in: J. Wolny, R. Zawadzki, *Królowa Jadwiga w tradycji kaznodziejskiej XV wieku*, "Analecta Cracoviensia" 7 (1975), p. 82.
- 10 *Ioannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. X: 1370–1405, Varsoviae 1985, pp. 234–235; M. Gębarowicz, *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław 1965, pp. 56–59; W. Seńko, *Piotr Wysz z Radolina i jego dzieło "Speculum aureum"*, Warszawa 1996, pp. 254–255; T. Michałowska, *Leksykon. Literatura polskiego średnio-wieczna*, Warszawa 2011, pp. 655–656, 870; K. Ożóg, *W drodze do wieczności...*, p. 127.

for episcopal sees in Gniezno and Halych Archdioceses from her coronation as the king of Poland in 1384 to her death in 1399; if we include the fiefdoms of Masovia and Moldavia, the entire episcopate was made up of 23 or 24 bishops (there is no certainty due to the occasionally scant mentions of bishops of Ruthenia in the sources)¹¹. Obviously, researchers have already discussed Queen Jadwiga's relations with bishops. However, the subject has received only marginal treatment as part of larger studies on Jadwiga's biography or as a sideline of some narrower research problem. Authors emphasized Jadwiga's rather cool relations with Bodzanta—the Archbishop of Gniezno and a supporter of Siemowit of Masovia's coronation—as well as the monarch's friendly attitude towards (or good rapport with) bishops of Krakow Jan Radlica and Piotr Wysz, and other hierarchs, e.g. Archbishop of Halych Jakub Strepa, Bishop of Vilnius Andrzej Jastrzębiec, Bishop of Przemyśl Maciej or Bishop of Poznań and Archbishop Dobrogost, as well as Bishop of Poznań Wojciech Jastrzębiec. Researchers stress the fact that Wysz, Maciej and Wojciech Jastrzębiec, being the queen's chancellors, were her protégés. Authors also discuss Jadwiga's (failed) attempts to promote Mikołaj Gorzkowski to the Bishop of Vilnius (1398) and Andrzej Łaskarzyc (also her former chancellor) to Bishop of Włocławek (1398), as well as her say on the appointments of crucial episcopal posts¹². Krzysztof Ożóg was the first author who tried to present Jadwiga's relations with the episcopate during her reign and co-reign with Jagiełło. Ożóg laid a foundation for future research, naming bishops who had been Jadwiga's key collaborators and her impact on their career¹³. I have described Queen Jadwiga's relations with Bishops of Krakow Jan Radlica and Piotr Wysz in the context of the attempts at the University

11 See more: T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence on the composition of the Polish episcopate*, "Rocznik Filozoficzny Ignatianum" 27 (2021) issue 2, pp. 19–56.

12 For detailed literature on this topic, see: T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, passim. See also the list of the queen's officials: G. Rutkowska, *Urzednicy królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Spis*, in: *Nihil superfluum esse. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane profesor Jadwidze Krzyżaniakowej*, eds. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, pp. 367–391.

13 K. Ożóg, *Jadwiga Andegaweńska a episkopat polski u schyłku XIV wieku*, in: *Św. Jadwiga Królowa. Abyśmy byli godni tego dziedzictwa*, eds. H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2006, pp. 48–64.

of Krakow's restoration¹⁴ and analysed, in a separate study, 22 nominations for episcopal sees in the years 1384–1399 in the context of the queen's influence on a process which was only theoretically in the domain of ecclesiastical law and the final decision of the Holy See¹⁵. I still stand by the opinion that, in several cases, available sources allow us to determine that the said influence existed to a greater or smaller extent; elsewhere, due to the scarcity of the sources, we are left with mere speculations. It's essential to recognize that the queen's impact, combined with her determination, can obviously be seen primarily where prestigious, well-endowed and politically significant bishoprics were at stake, and if such bishoprics were strategically important for intricate political games between the Kingdom's elites and, more broadly, the elites' relations with the royal couple¹⁶. Importantly, Jadwiga's biographers rarely notice that the royal couple tried to operate a common ecclesiastical policy (albeit there had been some tensions between them in this area)¹⁷. The literature even credits Jadwiga with some omnipotence in shaping the composition of the Polish episcopate, which is clearly visible in publications by e.g. Jadwiga Stabińska, Rev. Bolesław Przybyszewski and Wanda Maciejewska¹⁸. They have unreasonably downplayed Jagiełło's huge role in deciding on episcopal nominations. Interestingly, they seem to have overlooked the fact that the supplications sent from Krakow to the pope with regard to episcopal appointments (or other sources) mostly contain requests made either

14 T. Graff, *Wkład biskupów krakowskich w odnowienie Uniwersytetu Krakowskiego—pierwsze próby*, in: *Człowiek w niewoli uczuć. Przyjaźń, miłość i nienawiść w Czechach i w Polsce w średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej*, eds. A. Januszek-Sieradzka, W. Iwańczak, Warszawa 2024, pp. 305–328.

15 T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 19–56.

16 On the significance and precedence of Polish bishops in late Middle Ages, see: T. Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008, pp. 85–132; T. Graff, *Precedencja biskupów metropolii gnieźnieńskiej i lwowskiej w I połowie XV wieku*, "Nasza Przeszłość" 102 (2004), pp. 105–150; J. Wiesiołowski, *Episkopat polski XV w. jako grupa społeczna*, in: *Spółczeństwo Polski średniowiecznej*, Vol. 4, Warszawa 1990, pp. 236–295.

17 J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, pp. 361–362; J. Drabina, *Papiestwo-Polska w latach 1384–1434*, Kraków 2003, pp. 30–33.

18 J. Stabińska OSB ap, *Królowa Jadwiga*, Kraków 1969, pp. 83–85; B. Przybyszewski, *Błogostawiona Jadwiga Królowa*, Kraków 1988, pp. 60–63; W. Maciejewska, *Jadwiga, królowa polska*, Kraków 1934, pp. 119, 131–133.

only by Jagiełło or by both Jagiełło and Jadwiga. It is significant that the royal couple were able to skilfully take advantage of the papacy's weaker position in the age of the Western Schism. As mentioned in the letters from Pope Boniface IX to the queen, Jadwiga occasionally supported other candidates for the highest positions in the Church in Poland (of which the pope wished to learn from secret clues in their correspondence)¹⁹. Still, she either tried to change her husband's mind or acquiesced so that the Polish court was able to display consistent stance towards the Holy See. Jagiełło showed some degree of flexibility, as confirmed by the fact that he gave in to his wife, accepting her suggestions concerning episcopal nominations, e.g. with regard to her chancellors. This was the case when Maciej was installed as the Bishop of Przemyśl²⁰ and when Piotr Wysz was appointed Bishop of Krakow²¹. As for Wysz, this happened contrary

- 19 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, pp. 232–233; T. Graff, *Osobowość Jadwigi Andegaweńskiej w świetle kontaktów Polski ze Stolicą Apostolską w okresie schizmy zachodniej w latach 1388/9–1399*, in: *Świat kobiet w Czechach i w Polsce w średniowieczu i w epoce nowożytnej*, eds. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smółucha, Kraków 2018, pp. 536–556; M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, pp. 22, 31–34.
- 20 K. Ożóg, *Jadwiga Andegaweńska...*, p. 58; T. M. Trajdos, *Polityka króla Władysława II Jagiełły wobec Kościoła katolickiego na ziemiach ruskich Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, “Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 141 (2014) issue 2, p. 326; A. Strzelecka, *Maciej*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 19, Wrocław 1974, p. 9; T. Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej...*, pp. 57–59; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 45–46. See also: F. Piekosiński, *Czy król Jagiełło był za życia królowej Jadwigi królem polskim, czy tylko mężem królowej?*, “Rozprawy z Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” 35 (1898), pp. 280–289; R. Bubczyk, *Charakterystyka współrzędów Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława II Jagiełły w Polsce*, “Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F: Historia” 52/53 (1997–1998), pp. 29–50.
- 21 Biblioteka Jagiellońska, MS 461, f. 154v; *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 499; *Ioannis Dlugossii Vitae Episcoporum Poloniae*, in: *Ioannis Dlugossii Seniori Canonici Cracoviensis Opera omnia*, Vol. 1, ed. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887; pp. 419–420; *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, pp. 112–113. See more: K. Ożóg, *Spór o biskupstwo krakowskie w roku 1392 na tle stosunków Polski z papieżem u schyłku XIV wieku*, “Kwartalnik Historyczny” 104 (1997), pp. 3–20; K. Ożóg, *Maffiolus Lam-pugnani nominat na biskupstwo krakowskie, biskup płocki: meandry kariery kurialisty rzymskiego w okresie schizmy zachodniej*, “Roczniki Humanistyczne” 48 (2000) issue 2 (special issue), pp. 345–367; K. Ożóg, *Kurozwęccy a spór o biskupstwo krakowskie w roku 1392*, “Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”

to the original will of the Krakow Chapter and even against the objection of the pope, who (for some time) had supported his own candidate for the office. Without doubt, other episcopal nominations of the period apparently support the view that the decision had been made jointly by both monarchs²². In this context, one must certainly mention e.g. the installation of Bishop of Poznań Dobrogost as the Archbishop of Gniezno, which prevented Władysław Opolczyk's nephew Jan Kropidło from being appointed to the post²³. The royal couple also acted in agreement when Wojciech Jastrzębiec, the queen's chancellor and a favourite of Jagiełło, was appointed Bishop of Poznań (*ad instantiam et intercessionem Wladislai secundi Poloniae Regis, et Hedvigis consortis suae Poloniae Reginae, apud quam Cancellariatus officio fungebatur*)²⁴. A similar course of action also comes to attention if we consider Andrzej Jastrzębiec's translation from Seret to Vilnius bishopric²⁵ and the appointments of certain Ruthenian bishops, e.g. Jakub Strepa's installation as the Archbishop of Halych²⁶. In reference to Ruthenia, one may notice the royal couple's commitment to bolstering

123 (1997), pp. 57–74; K. Ożóg, *Kościół krakowski wobec wielkiej schizmy zachodniej i ruchu soborowego u schyłku XIV i w pierwszej połowie XV wieku*, in: *Kościół krakowski w życiu państwa i narodu polskiego*, ed. A. Pankowicz, Kraków 2002, pp. 31–32; S. Kijak, *Piotr Wysz, biskup krakowski*, Kraków 1933, p. 12; A. Strzelecka, *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki*, Lwów 1933, pp. 52–54; J. Drabina, *Papiestwo–Polska...*, pp. 30–31; W. Seńko, *Piotr Wysz z Radolina...*, pp. 296–297; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 34–35; T. Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej...*, pp. 157–158.

22 T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, passim.

23 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, pp. 179–180; *Ioannis Dlugossii Vitae...*, pp. 365–366, 503; K. Ożóg, *Jadwiga Andegaweńska...*, p. 54; J. Drabina, *Papiestwo–Polska...*, pp. 26, 32; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 30–31.

24 *Ioannis Dlugossii Vitae...*, pp. 504–505; W. Kłapkowski, *Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca*, Warszawa 1932, pp. 3–4; G. Lichończak-Nurek, *Wojciech herbu Jastrzębiec...*, p. 27; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 38–40. For the exclusive influence of King Władysław on the appointment of Jastrzębiec as bishop, see: *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 225.

25 *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon diocesis Vilnensis*, Vol. 1, ed. J. Fijałek, W. Semkowicz, Cracoviae 1932–1948, no. 10.

26 W. Abraham, *Jakub Strepa, arcybiskup halicki*, Kraków 1908, pp. 9, 21; M. Wilamowski, *Strepa (Strzemie) Jakub*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 44, Warszawa–Kraków 2006–2007, p. 319; K. Ożóg, *Jadwiga Andegaweńska...*, p. 62; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 44–45.

the Christianisation of those areas by installing monks, especially mendicants, as local bishops. In reality, however, the bishoprics were poor, virtually titular, of no political significance and the persons appointed to them (sometimes even without considerable pressure exerted on the Holy See on part of the Polish court) rarely resided in their dioceses and mostly included suffragans of the Crown's highest bishops²⁷. One should mention Jerzy, Bishop of Lviv, who was still formally independent of the Archbishop of Halych; in fact, Jerzy acted as a suffragan in Halberstadt in Germany rather than in Poland²⁸.

It also bears mentioning that when conflicting candidates for a given bishopric were proposed, the queen always acquiesced to her husband. Although it did not happen often, we may certainly see conflicting interests in the case of Mikołaj Kurowski's nomination as the Bishop of Włocławek or Jakub Plichta's nomination as the Bishop of Vilnius. In both cases Jadwiga's candidates failed to be appointed. Ultimately, after her death, both of them, i.e. Mikołaj Gorzkowski and Andrzej Łaskarzyc, were installed as bishops on the posts for which they had had her support. This may easily be seen as Jagiełło's fulfilment of his late wife's will²⁹. One should also note that Kurowski's appointment did not cause any deadlock in Jadwiga's relations with the hierarch. On the contrary, the queen often

27 See more e.g.: W. Abraham, *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, Vol. 1, Lwów 1904; W. Abraham, *Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim*, in: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza r. 1661*, Vol. 1, Lwów 1912, pp. 3–39; W. Abraham, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, Lwów 1909; T. M. Trajdos, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława Jagiełły (1386–1434)*, Vol. 1, Wrocław 1983, passim; T. M. Trajdos, *Biskupi dominikanie w średniowiecznym Kijowie*, in: *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*, eds. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Warszawa–Wrocław–Opole 2010, pp. 65–108; T. M. Trajdos, *Kościół katolicki na Podolu (1340–1434)*, in: *Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu*, Vol. 1, ed. F. Kiryk, Kraków 2000, pp. 129–157; K. R. Prokop, *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej*, Kraków 2002, passim; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 41–48.

28 *Acta Bonifacii papae IX*, ed. E. Długopolski, in: *Monumenta Poloniae Vaticana*, Vol. 8, Kraków 1939–1946, no. 102; *Bullarium Poloniae*, Vol. 3: 1378–1417, eds. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae–Lublina 1988, no. 148, 216, 228.

29 Jan Długosz made a similar suggestion: *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X–XI: 1406–1412, Varsaviae 1997, p. 27; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 48–49.

collaborated with him, since it is Mikołaj Kurowski who appears most frequently on the lists of episcopate members, among the likes of Piotr Wysz, Wojciech Jastrzębiec and Dobrogost³⁰.

In reference to Jadwiga's influence on the composition of the Polish episcopate, one must note that the candidates for bishops that she supported were distinguished intellectuals who tried to reform the Church. This group unquestionably included: Piotr Wysz—the most eminent among them, theoretician of ecclesiastical reform, author of *Speculum Aureum*—a person known all over Europe, as well as other intellectuals: Maciej of Sandomierz, Andrzej Łaskarzyc and Mikołaj Gorzkowski. Being a highbrow monarch herself, Jadwiga, by supporting their ecclesiastical career, must have expressed her concern for the good of the Church in the Polish-Lithuanian kingdom over which she and her husband reigned³¹.

At this point I should emphasize that Jadwiga arrived in Poland 1384 to find an episcopate whose composition was a result of the acts and influences exerted on the Holy See by her father Louis the Great, her mother Elizabeth of Bosnia, as well as Duke Władysław Opolczyk³². She was crowned by Archbishop of Gniezno Bodzanta, assisted by Cardinal Demetrius, Bishop of Krakow Jan Radlica, Bishop of Poznań Dobrogost, Bishop of Wrocław Jan Kropidło³³. Bodzanta had actually intended for Siemowit of Masovia to become king of Poland and Jadwiga's husband, in defiance of the plans of the Hungarian court. His risky acts nearly led the pope to remove him from the post of archbishop, at the suggestion of Elizabeth of Bosnia. Ultimately, four days before the coronation, Bodzanta was forced to make a humiliating oath (a canonical purgation) and declare his loyalty before Jadwiga, who officially attested his faithfulness and loyalty in a separately issued document³⁴. Bodzanta

30 R. Bubczyk, *Charakterystyka współrzędów...*, p. 42; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 32.

31 K. Ożóg, *Duchowni i uczeni w otoczeniu św. Jadwigi*, pp. 165–179; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii...*, pp. 34–38.

32 D. Wróbel, *Na pierwszym planie. Możni i szlachta polska wobec bezkrólewia po śmierci Ludwika Andegaweńskiego*, Lublin 2020, pp. 63–83; K. Ożóg, *Jadwiga Andegaweńska...*, pp. 51–53.

33 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 141.

34 J. Tęgowski, *Postawa polityczna arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty w czasie bezkrólewia po śmierci Ludwika Węgierskiego*, in: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*,

himself was interviewed on his acts in 1384 before a committee chaired by Krakow castellan Dobiesław. We learn that he was accused before the queen by Waclaw Roskowski, who alleged not only Bodzanta's disloyalty towards the court but also his unnoble birth³⁵. A man of advanced age, present both at Jadwiga's and Jagiełło's coronation, Bodzanta certainly made a shaky start to his relations with the queen; accused of disloyalty, he did his utmost to stabilise the situation or even keep his position as the head of the Church in Poland.

It seems that in the first years of Jadwiga's reign, as she matured from a child to a woman, she grew particularly close to Bishop of Poznań Dobrogost and Bishop of Kraków Jan Radlica. The former played a substantial role as a diplomat, especially at the papal court, successfully soliciting for the recognition of Jadwiga and Jagiełło's marriage, cooperating on the

eds. A. Radziwiński, J. Wroniszewski, Toruń 1996, pp. 131–143 and *ibidem*, *Dodatki źródłowe* I, pp. 144–145.

- 35 *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, Vol. 3, ed. I. Zakrzewski, Poznań 1879, no. 1825: “quod quamquam reverendus in Christo pater et dominus, dominus Bodzantha archiepiscopus ecclesie Gneznensis, de impositis sibi per quosdam emulos suos diversis iniuriosis et criminosis infamiis, ad mandatum serenissime principis et domine, domine Elizabeth regine Ungarie, coram domino Dimithrio kardinali in Cracovia et coram magnifico principe domino Sigismundo marchione Bramburgensi, aliquibus ex nobis audientibus et presentibus, coniunctim et divisim suam innocenciam et famam prestito *ibidem* corporali iuramento digne et laudabiliter ac sufficienter expurgavit et ostendit, demum predicta domina nostra Hedvigis regina Polonie, in Cracovia, quarto die ante coronacionem suam per ipsum dominum archiepiscopum factam et celebratam, audita ipsius domini archiepiscopi huiusmodi expurgacione ac innocencie ostensione informataque de sua constancia et fidelitate, ex certa sua sciencia et de consensu matris sue domine Elizabeth regine Ungarie predictae, litteris suis cum appenso sigillo eundem dominum archiepiscopum sic ut premittitur expurgatum ac fidelem declaravit sufficienter et expresse, quas litteras domine nostre regine Polonie predictae in medium nostri offerebat: tamen volens ex superhabundanti suam famam et innocenciam ostendere, coram nobis in iudicio comparens proposuit querulose super dominum Wenczeslaum dictum Rosscowski, quomodo ipsum dominum [...] archiepiscopum eisdem et aliis criminosis et iniuriosis infamiis diffamabat et accusabat coram predicta domina nostra regina Polonie et nobis presentibus; et insuper narrabat ipse Wenczeslaus, eundem dominum [...] archiepiscopum non esse nobilem ex utroque parente procreatum [...]”.

Christianization of Lithuania and the establishment of a bishopric in Vilnius. In addition, Dobrogost's accomplishments and good relations with Jadwiga and Jagiełło are confirmed e.g. by pecuniary loans granted by Dobrogost (himself a papal collector) to the royal couple, as well as the fact that he was (at the end of the day, successfully) installed as the Archbishop of Gniezno despite Jan Kropidło's previous appointment to the same post thanks to the backing of his paternal uncle Władysław Opolczyk³⁶.

Jan Radlica was a former Polish Chancellor, King Louis's doctor educated in France; Jadwiga had already met him at the Hungarian court, and he was described by Jan Długosz as a patient, honest and valuable person³⁷. As the host of Wawel Cathedral, he welcomed the princess, who arrived in Krakow accompanied by Cardinal Demetrius³⁸. According to Anna Strzelecka, it was at his consent that Jadwiga met with Wilhelm Habsburg in a Franciscan monastery. Strzelecka claims that the bishop himself did not pressure Jadwiga to marry Jagiełło, although the matter did seem important to him in the context of the Christianization of Lithuania³⁹. It seems that it was Jan Radlica who became Jadwiga's closest confidant and advisor in those difficult moments, showing her the great significance of her prospective marriage to the Grand Duke of Lithuania for the Church. He was presumably one of the masterminds behind the restoration of the university, which had operated to a limited extent in the years 1390–1393, as evidenced in the speeches by Bartłomiej

36 *Bullarium Poloniae*, Vol. 3, no. 200, 357; *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, pp. 179–180; *Ioannis Dlugossii Vitae...*, pp. 365–366, 503; S. Trojanowski, *Dobrogost*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 5, Kraków 1939–1946, pp. 245–246; A. Gąsiorowski, *Dobrogost*, in: *Wielkopolski słownik biograficzny*, eds. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981, pp. 522–523; A. Liedtke, *Jan Kropidło*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 10, Wrocław 1962–1964, pp. 436–438; J. Fijałek, *Ustalenie chronologii biskupów wrocławskich*, Kraków 1894, pp. 33–34; J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy*, Vol. 1, Poznań 1888, pp. 717–763; T. Jurek, *Biskupstwo poznańskie w wiekach średnich*, Poznań 2018, pp. 317–319; J. Drabina, *Papieżstwo–Polska...*, pp. 22–23; T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence...*, pp. 30–31; K. Ożóg, *Jadwiga Andegaweńska...*, pp. 53–54.

37 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 196; *Ioannis Dlugossii Vitae...*, p. 419; A. Strzelecka, *Jan z Radliczyc*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 10, p. 470.

38 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 141.

39 A. Strzelecka, *Jan z Radliczyc*, pp. 469–471.

of Jasło⁴⁰. Out of courtesy, Bartłomiej credited Jagiełło as the prime mover behind the project; however, one can hardly imagine Jadwiga not being committed to the work in collaboration with Bishop Radlica (also named as the project's initiator together with Nawój of Tęczyn)⁴¹, her chancellor Piotr Wysz and, more broadly, other advisers and city councillors, which led e.g. to the invitation of Mateusz of Krakow to the capital⁴². At this point, I have no choice but leave open the question of the idea for the

- 40 M. Kowalczyk, *Odnowienie uniwersytetu krakowskiego w świetle mów Bartłomieja z Jasła*, "Małopolskie Studia Historyczne" 6 (1963) no. 3–4, pp. 23–42.
- 41 Biblioteka Jagiellońska, MS 2192, sheet 43–43v; *Prima verba. Krakowskie mowy uniwersyteckie*, ed. E. Jung-Palczewska, Łódź 2000, pp. 18–39; M. Kowalczyk, *Odnowienie uniwersytetu...*, p. 31.
- 42 B. Wyrozumska, *Święta Jadwiga Królowa a Uniwersytet Krakowski*, in: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, pp. 145–153; eadem B. Wyrozumska, *Odnowienie Akademii Krakowskiej*, in: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, pp. 154–164; B. Wyrozumska, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995, p. 112. See also: M. Gębarowicz, *Psalterz floriański*, pp. 23–67; Z. Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie jagiellońskiego Uniwersytetu Krakowskiego (1390–1414)*, in: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, Vol. 1, ed. K. Lepszy, Kraków 1964, pp. 37–44; A. Krawiec, *Uwagi o intelektualnym i religijnym horyzoncie Jadwigi Andegaweńskiej*, in: *Studia z historii średniowiecznej Europy Środkowo-Wschodniej*, Vol. 2, ed. J. Tyszkiewicz, Warszawa 2007, p. 180; P.W. Knoll, *Jadwiga and Education*, "The Polish Review" 44 (1999) no. 4, pp. 419–432; J. Krzyżaniakowa, *Mateusz z Krakowa. Działalność w Pradze w latach 1355–1394*, "Roczniki Historyczne" 29 (1963), pp. 12–13; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii...*, pp. 34–38; K. Ożóg, *Duchowni i uczeni w otoczeniu św. Jadwigi*, pp. 165–179; K. Ożóg, *Święta Jadwiga wobec problemów chrystianizacyjnych w Europie u schyłku XIV wieku*, in: *Święta Jadwiga Królowa patronką Europy*, Kraków 1998, pp. 61–82; Z. Pietrzyk, R. Tatarzyński, *Idea Uniwersytetu: Królowa Jadwiga i Stanisław ze Skarbimierza*, in: *Św. Jadwiga Królowa. Abyśmy byli godni tego dziedzictwa*, pp. 29–47; J. Garbacik, *Królowa Jadwiga Andegaweńska. Rozważania w 600-lecie urodzin*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne" 55 (1976), pp. 29–43; A. Strzelecka, *Z biografii królowej Jadwigi*, "Analecta Cracoviensia" 7 (1975), pp. 102f.; T. Długosz, *Królowa Jadwiga (c.d.)*. *Fundacje Królowej Jadwigi*, "Studia Theologica Varsaviensia" 3 (1965) issue 2, pp. 509–512; J. Wolny, R. M. Zawadzki, *Królowa Jadwiga w tradycji kaznodziejskiej XV wieku*, pp. 15–90; M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kraków 1996, pp. 42–54; M. Markowski, *Jagiellońska fundacja Wydziału Teologicznego w Krakowie*, "Analecta Cracoviensia" 21–22 (1989–1990), pp. 421–446; M. Markowski, *Święta Jadwiga Królowa a Uniwersytet*

university in the early 1390s. Was it meant to be an alma mater modelled after the one founded by King Kazimierz or, considering Radlica's background, the bishop heavily promoted Paris standards as and, as some researchers argue, attempts were being made to obtain the pope's permission to open a faculty of theology⁴³? We do not know, either, about any plans to secure funding for the university, since the professors expected that it would be financed from salt mines, as stipulated in Kazimierz in the Salt Mine Charter. We are also not aware whether the royal couple recognised Jan Radlica's as their chancellor, a title by which he was addressed by Bartłomiej of Jasło (*Joannes episcopus Cracoviensis, cancellarius Studii*)⁴⁴ and if indeed there was any impasse or the parties reached agreement; in fact, the Royal Chancellor's office was formally held by Zaklika of Międzygórze, who substituted for Radlica⁴⁵.

When Paduan doctor Piotr Wysz became Bishop of Krakow (1392), the university had already been functioning. What was the hierarch's agenda? What did the royal couple want to achieve in this area? In 1393, a psalmist college was founded in cooperation with Wysz. Kozłowska-Budkowa wonders why the foundation (which, in her opinion, was extremely disadvantageous for the university) was financed from the salt mines?⁴⁶ The answer is elusive, but perhaps at that time some other ideas for financing the university and its growth had appeared. If that were true, we should dismiss Kozłowska-Budkowa's allegations concerning the damaging effect of the college's foundation on the university's restoration. Undoubtedly, Wysz inspired Jadwiga and her husband to carry on with their efforts to reopen the university and establish the Faculty of Theology. Admittedly, his ideas for the organisation of the institution may have been different to those of Radlica. He tried to convince Jadwiga, who largely contributed to his nomination for bishop, to opt for his vision; he may

Krakowski, "Studia Warmińskie" 35 (1998), pp. 47–60; K. Stopka, *Jagiellońska fundacja Uniwersytetu Krakowskiego*, "Rocznik Krakowski" 69 (2003), pp. 35–45.

43 More on this subject in: T. Graff, *Wkład biskupów krakowskich...*, pp. 308–314.

44 Biblioteka Jagiellońska, MS 2192, sheet 43v; *Prima verba...*, pp. 28–31; M. Kowalczyk, *Odnowienie uniwersytetu...*, p. 31.

45 J. Krzyżaniakowa, *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium dziejów kultury politycznej w XV wieku*, Vol. 2: *Urzędnicy*, Poznań 1979, pp. 13–14.

46 Z. Kozłowska-Budkowa, [Recenzja] *Mieczysław Gębarowicz, Psalterz floriański i jego geneza. Zakład Narodowy im. Ossolińskich*, 1965, p. 232 and 32 illustrated charts, "Małopolskie Studia Historyczne" 9 (1966), p. 119.

also have hoped for something more⁴⁷. It was at that point when the subject of his candidacy for the post of cardinal, with the queen's support, came to the fore⁴⁸. In any case, in spite of Jadwiga and her husband's support for the idea of the university's restoration, the of question of the chancellor's nomination and determining the funds for the institution caused a temporary deadlock in the relations between the bishop and the royal couple⁴⁹. Those events took place against the backdrop of Wojciech Jastrzębiec becoming the queen's chancellor at the expense of Wysz's relative, i.e. Andrzej Łaskarzyc⁵⁰. We know that Jadwiga herself admitted having thought about those matters for many a sleepless night, initially deciding, despite the pope's approval for the establishment of the Faculty of Theology, to financially support the foundation of the halls of residence for the Lithuanians in Prague⁵¹. Nevertheless, the final agreement with Wysz was reached quite soon, at the latest in autumn 1397, when master Mateusz returned to Kraków⁵². The influence that Wysz had on Jadwiga

47 T. Graff, *Wkład biskupów krakowskich...*, pp. 314–320.

48 M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, pp. 36–37.

49 Z. Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie Jagiellońskie...*, pp. 41–47; M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii...*, pp. 47–48, 50; S. Kijak, *Piotr Wysz...*, p. 26; A. Krawiec, *Uwagi o intelektualnym i religijnym horyzoncie Jadwigi Andegaweńskiej*, p. 180; W. Seńko, *Piotr Wysz z Radolina...*, p. 307; R. M. Zawadzki, *Fundacje i darowizny kościelne królowej Jadwigi*, "Analecta Cracoviensia" 27 (1995), p. 689; K. Ożóg, *Święta Jadwiga wobec problemów chrystianizacyjnych...*, p. 70; T. Graff, *Wkład biskupów krakowskich...*, pp. 312, 319–320; T. Graff, *Praga czy Kraków? Rozterki Jadwigi Andegaweńskiej związane z kształceniem litewskich teologów*, "Studia z Dziejów Średniowiecza" 25 (2022), pp. 100, 105–106, 113.

50 E.g.: G. Rutkowska, *Urzednicy królowej Jadwigi Andegaweńskiej...*, p. 377; O. Halecki, *Jadwiga Andegaweńska*, Kraków 2000, p. 251; J. Sperka, *Wojciech Jastrzębiec—faworyt króla Władysława Jagiełły*, in: *Wojciech Jastrzębiec—w służbie monarchii i Kościoła*, eds. B. Czwojdrak, F. Kiryk, J. Sperka, Katowice 2018, p. 23; T. Gidaszewski, *Andrzej Łaskarz z Gostawic herbu Godziemba. Pomiędzy Gostawicami, Poznaniem a Rzymem*, in: *Andrzej Łaskarz, dyplomata, duchowny 1362–1426*, Konin 2015, p. 25.

51 *Przywilej fundacyjny Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze*, ed. B. Chmielowska, in: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły...*, pp. 274–279; C. Zawodzińska, *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwszy statut*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne" 9 (1962), pp. 19–32; T. Graff, *Praga czy Kraków?...*, pp. 96–127.

52 Z. Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie jagiellońskie...*, p. 40; T. Graff, *Praga czy Kraków?...*, pp. 113–114.

in terms of the university's restoration was mentioned in 1414 by master Franciszek of Brzeg, who remarked that Jadwiga had persuaded her husband to reopen an institution which had been in decline since the death of King Kazimierz the Great⁵³. The importance of, and Jadwiga's trust in Piotr Wysz is best seen in the fact that it was Wysz who, together with Jan of Tęczyn, became the executor of her last will. The queen obliged him to donate all her "jewels, attire, money and all royal legacy" as a "support for unfortunate ones and for the foundation of the University of Krakow"⁵⁴. In addition, "she bequeathed a chasuble with a sewn-on cross, pearls and precious stones and a rationale made of purely of pearls"⁵⁵. Mieczysław Gębarowicz argues that Wysz was the author of her epitaph⁵⁶. Let us note that Wojciech Jastrzębiec, already as the Bishop of Poznań, substituted for the pope as Jadwiga's newly born child's godfather. However, due to the child's and the queen's health, Elżbieta Bonifacja was christened by Piotr Wysz, who offered spiritual support to Jadwiga in the last days of her life. It was presumably from him that the queen received the Holy Communion and the Sacrament of Anointment before her death⁵⁷.

To recapitulate, since the subject requires an in-depth, monographic treatment, I have discussed only selected aspect of Jadwiga's relations with the bishops in both archdioceses. As mentioned by Stanisław of Skarbimierz and other scholars, the queen showed all due respect to the bishops in day-to-day interactions. Still, she was a monarch—a politician—and thus, together with her husband, she had considerable influence on the composition of the Polish episcopate, skilfully putting pressure on the chapters and the Holy See, and weighing the balance

53 M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław 1970, pp. 123–124, 131–132; Z. KozłowskaBudkowa, *Uniwersytet Jagielloński w dobie Grunwaldu*, "Prace Historyczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego" 2 (1961), p. 56; K. Stopka, *Jagiellońska fundacja...*, p. 37.

54 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 232. See also: *Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, ed. I. Ż. Pauli, p. 1, Cracoviae 1870, no. 17, 35; K. Ożóg, *W drodze do wieczności...*, p. 122.

55 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 232.

56 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, pp. 234–235; M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, pp. 56–59; W. Seńko, *Piotr Wysz z Radolina...*, pp. 254–255; T. Michałowska, *Leksykon...*, pp. 655–656, 870; K. Ożóg, *W drodze do wieczności...*, p. 127.

57 *Ioannis Dlugossii Annales...*, lib. X, p. 230–231; [Stanisłai de Scarbimiria], *Sermo ad regem et proceres...*, p. 295; K. Ożóg, *W drodze do wieczności...*, p. 123.

of power between the country's political elites. Among over 20 episcopal hierarchs she cooperated on a daily basis with highest ranking dignitaries who headed the most prestigious dioceses in the Kingdom of Poland. Naturally, Jadwiga's closest collaborators included bishops of Krakow, who were her trusted advisers and spiritual guides, supporting her in actions for the benefit of the Church and the state, encouraging her e.g. to follow through the restoration of the University of Krakow.

Translated by Tomasz Wolski

References

Sources

- Acta Bonifacii papae IX*, ed. E. Długopolski, in: *Monumenta Poloniae Vaticana*, Vol. 8, Kraków 1939–1946.
- Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, MS 297.
Biblioteka Jagiellońska, MS 461, 2192.
- Bullarium Poloniae*, Vol. 3: 1378–1417, eds. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae–Lublina 1988.
- Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon diocesis Vlnensis*, Vol. 1, ed. J. Fijałek, W. Semkowicz, Cracoviae 1932–1948.
- Codex diplomaticus Universitatis Studii Generalis Cracoviensis*, ed. I. Ż. Pauli, p. 1, Cracoviae 1870.
- Ioannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. X: 1370–1405, Varsaviae 1985.
- Ioannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. X–XI: 1406–1412, Varsaviae 1997.
- Ioannis Dlugossii Vitae Episcoporum Poloniae*, in: *Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, Vol. 1, ed. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887, pp. 337–549.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, Vol. 3, ed. I. Zakrzewski, Poznań 1879.
- Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, Vol. 3, Poznań 1856.
- Miracula Beatae Hedvigis reginae Poloniae*, ed. W. Kętrzyński, in: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, Vol. 4, Lwów 1884, pp. 763–769.

- Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, ed. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978 (Monumenta Poloniae Historica. Pomniki Dziejowe Polski. Nova Series, 5).
- Paulus de Zator, *Sermonis "Eadem quippe mensura"*, in: J. Wolny, R. Zawadzki, *Królowa Jadwiga w tradycji kaznodziejskiej XV wieku*, "Analecta Cracoviensia" 7 (1975), p. 82.
- Prima verba. Krakowskie mowy uniwersyteckie*, ed. E. Jung-Palczewska, Łódź 2000.
- Przywilej fundacyjny Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze*, ed. B. Chmielowska, in: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, ed. W. Biliński, Warszawa 1989, pp. 274–279.
- Soliloquium de transitu Hedvigis Reginae Poloniae*, ed. B. Chmielowska, in: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, ed. W. Biliński, Warszawa 1989, pp. 282–285.
- [Stanislai de Scarbimiria], *Sermo ad Regem et proceres eius de obitu Hedvigis Reginae et vita eius*, ed. R. Zawadzki, in: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, ed. W. Biliński, Warszawa 1989, pp. 293–295.

Literature

- Abraham W., *Jakub Strepa, arcybiskup halicki*, Kraków 1908.
- Abraham W., *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, Lwów 1909.
- Abraham W., *Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi*, Vol. 1, Lwów 1904.
- Abraham W., *Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim*, in: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza r. 1661*, Vol. 1, Lwów 1912, pp. 3–39.
- Bubczyk R., *Charakterystyka współzrządów Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława II Jagiełły w Polsce*, "Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F: Historia" 52/53 (1997–1998), pp. 29–51.
- Długosz T., *Królowa Jadwiga (c.d.). Fundacje Królowej Jadwigi*, "Studia Theologica Varsaviensia" 3 (1965) issue 2, pp. 503–571.
- Drabina J., *Papięstwo-Polska w latach 1384–1434*, Kraków 2003.
- Fijałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1894.
- Garbacik J., *Królowa Jadwiga Andegaweńska. Rozważania w 600-lecie urodzin*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne" 55 (1976), pp. 29–43.

- Gąsiorowski A., *Dobrogost*, in: *Wielkopolski słownik biograficzny*, eds. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981, pp. 522–523.
- Gębarowicz M., *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław 1965.
- Gidaszewski T., *Andrzej Łaskarz z Gosławic herbu Godziemba. Pomiędzy Gosławicami, Poznaniem a Rzymem*, in: *Andrzej Łaskarz, dyplomata, duchowny 1362–1426*, Konin 2015, pp. 17–40.
- Graff T., *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008.
- Graff T., *Osobowość Jadwigi Andegaweńskiej w świetle kontaktów Polski ze Stolicą Apostolską w okresie schizmy zachodniej w latach 1388/9–1399*, in: *Świat kobiet w Czechach i w Polsce w średniowieczu i w epoce nowożytnej*, eds. W. Iwańczak, A. Januszek-Sieradzka, J. Smołucha, Kraków 2018, pp. 536–556.
- Graff T., *Praga czy Kraków? Rozterki Jadwigi Andegaweńskiej związane z kształceniem litewskich teologów*, “*Studia z Dziejów Średniowiecza*” 25 (2022), pp. 96–127.
- Graff T., *Precedencja biskupów metropolii gnieźnieńskiej i lwowskiej w I połowie XV wieku*, “*Nasza Przeszłość*” 102 (2004), pp. 105–150.
- Graff T., *Queen Jadwiga of Anjou’s influence on the composition of the Polish episcopate*, “*Rocznik Filozoficzny Ignatianum*” 27 (2021) issue 2, pp. 19–56.
- Graff T., *Wkład biskupów krakowskich w odnowienie Uniwersytetu Krakowskiego—pierwsze próby*, in: *Człowiek w niewoli uczuć. Przyjaźń, miłość i nienawiść w Czechach i w Polsce w średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej*, eds. A. Januszek-Sieradzka, W. Iwańczak, Warszawa 2024, pp. 305–328.
- Grodziska K., *Mikołaja Lasockiego pochwała królowej Jadwigi i Władysława Jagiełły na soborze bazylejskim*, “*Analecta Cracoviensia*” 20 (1988), pp. 381–399.
- Halecki O., *Jadwiga Andegaweńska*, Kraków 2000.
- Jagosz M., *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003.
- Jurek T., *Biskupstwo poznańskie w wiekach średnich*, Poznań 2018.
- Kijak S., *Piotr Wysz, biskup krakowski*, Kraków 1933.
- Kłąpkowski W., *Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca*, Warszawa 1932.
- Knoll P. W., *Jadwiga and Education*, “*The Polish Review*” 44 (1999) no. 4, pp. 419–432.
- Korytkowski J., *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy*, Vol. 1, Poznań 1888.

- Kowalczyk M., *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław 1970.
- Kowalczyk M., *Odnowienie uniwersytetu krakowskiego w świetle mów Bartłomieja z Jasła*, "Małopolskie Studia Historyczne" 6 (1963) no. 3-4, pp. 23-42.
- Kozłowska-Budkowa Z., [Recenzja] *Mieczysław Gębarowicz, Psalterz floriański i jego geneza. Zakład Narodowy im. Ossolińskich*, 1965, p. 232 and 32 illustrated charts, "Małopolskie Studia Historyczne" 9 (1966), pp. 114-119.
- Kozłowska-Budkowa Z., *Odnowienie jagiellońskie Uniwersytetu Krakowskiego (1390-1414)*, in: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364-1764*, Vol. 1, ed. K. Lepszy, Kraków 1964, pp. 37-44.
- Kozłowska-Budkowa Z., *Uniwersytet Jagielloński w dobie Grunwaldu*, "Prace Historyczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego" 2 (1961), pp. 55-71.
- Krawiec A., *Uwagi o intelektualnym i religijnym horyzoncie Jadwigi Andegaweńskiej*, in: *Studia z historii średniowiecznej Europy Środkowo-Wschodniej*, Vol. 2, ed. J. Tyszkiewicz, Warszawa 2007, pp. 167-181.
- Krzyżaniakowa J., *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium dziejów kultury politycznej w XV wieku*, Vol. 2: *Urzędnicy*, Poznań 1979.
- Krzyżaniakowa J., *Mateusz z Krakowa. Działalność w Pradze w latach 1355-1394*, "Roczniki Historyczne" 29 (1963), pp. 9-57.
- Lichończak-Nurek G., *Wojciech herbu Jastrzębiec. Arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362-1436)*, Kraków 1996.
- Liedtke A., *Jan Kropidło*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 10, Wrocław 1962-1964, pp. 436-438.
- Markowski M., *Święta Jadwiga Królowa a Uniwersytet Krakowski*, "Studia Warmińskie" 35 (1998), pp. 47-60.
- Maciejewska W., *Jadwiga, królowa polska*, Kraków 1934.
- Markowski M., *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397-1525*, Kraków 1996.
- Markowski M., *Jagiellońska fundacja Wydziału Teologicznego w Krakowie*, "Analecta Cracoviensia" 21-22 (1989-1990), pp. 421-446.
- Michałowska T., *Leksykon. Literatura polskiego średniowiecza*, Warszawa 2011.
- Nikodem J., *Jadwiga król Polski*, Wrocław 2009.
- Ożóg K., *Duchowni i uczeni w otoczeniu św. Jadwigi*, in: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*,

- eds. H. Kowalska, H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2002, pp. 165–179.
- Ożóg K., *Jadwiga Andegaweńska a episkopat polski u schyłku XIV wieku*, in: *Św. Jadwiga Królowa. Abyśmy byli godni tego dziedzictwa*, eds. H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2006, pp. 48–64.
- Ożóg K., *Kościół krakowski wobec wielkiej schizmy zachodniej i ruchu soborowego u schyłku XIV i w pierwszej połowie XV wieku*, in: *Kościół krakowski w życiu państwa i narodu polskiego*, ed. A. Pankowicz, Kraków 2002, pp. 21–60.
- Ożóg K., *Kurozwęczy a spór o biskupstwo krakowskie w roku 1392*, “Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 123 (1997), pp. 57–74.
- Ożóg K., *Maffiolus Lampugnani nominat na biskupstwo krakowskie, biskup płocki: meandry kariery kurialisty rzymskiego w okresie schizmy zachodniej*, “Roczniki Humanistyczne” 48 (2000) issue 2 (special issue), pp. 345–367.
- Ożóg K., *Spór o biskupstwo krakowskie w roku 1392 na tle stosunków Polski z papieżem u schyłku XIV wieku*, “Kwartalnik Historyczny” 104 (1997), pp. 3–20.
- Ożóg K., *Święta Jadwiga wobec problemów chrystianizacyjnych w Europie u schyłku XIV wieku*, in: *Święta Jadwiga Królowa patronką Europy*, Kraków 1998, pp. 61–82.
- Ożóg K., *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004.
- Ożóg K., *W drodze do wieczności—ostatnie miesiące życia i śmierć królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, in: *Historia i dziedzictwo: księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, eds. R. Tyrała, M. Wolski, J. Kałużny, M. Smyth, Kraków 2023, pp. 115–128.
- Piekosiński F., *Czy król Jagiełło był za życia królowej Jadwigi królem polskim, czy tylko mężem królowej?*, “Rozprawy z Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie” Vol. 35 (1898), pp. 280–289.
- Pietrzyk Z., Tatarzyński R., *Idea Uniwersytetu: Królowa Jadwiga i Stanisław ze Skarbimierza*, in: *Św. Jadwiga Królowa. Abyśmy byli godni tego dziedzictwa*, eds. H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2006, pp. 29–47.
- Prokop K. R., *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej*, Kraków 2002.
- Przybyszewski B., *Błogostawiona Jadwiga Królowa*, Kraków 1988, 1996 (sec. ed.).

- Rutkowska G., *Urzednicy królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Spis*, in: *Nihil superfluum esse. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane profesor Jadwidze Krzyżaniakowej*, eds. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, pp. 367–391.
- Seńko W., *Piotr Wysz z Radolina i jego dzieło "Speculum aureum"*, Warszawa 1996.
- Sperka J., *Wojciech Jastrzębiec—faworyt króla Władysława Jagiełły*, in: *Wojciech Jastrzębiec—w służbie monarchii i Kościoła*, eds. B. Czwojdrak, F. Kiryk, J. Sperka, Katowice 2018, pp. 19–37.
- Stabińska J. OSB ap, *Królowa Jadwiga*, Kraków 1969.
- Stopka K., *Jagiellońska fundacja Uniwersytetu Krakowskiego*, "Rocznik Krakowski" 69 (2003), pp. 35–46.
- Strzelecka A., *Jan z Radliczyc*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 10, Wrocław 1962–1964, pp. 469–471.
- Strzelecka A., *Maciej*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 19, Wrocław 1974, pp. 9–10.
- Strzelecka A., *O królowej Jadwidze. Studia i przyczynki*, Lwów 1933.
- Strzelecka A., *Z biografii królowej Jadwigi*, "Analecta Cracoviensia" 7 (1975), pp. 91–106.
- Szymborski W., *Pamięć o św. Jadwidze w Uniwersytecie Jagiellońskim*, "Nasza Przeszłość" 127 (2017), pp. 161–184.
- Tęgowski J., *Postawa polityczna arcybiskupa gnieźnieńskiego Bodzanty w czasie bezkrólewia po śmierci Ludwika Węgierskiego*, in: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, eds. A. Radzimiński, J. Wroniszewski, Toruń 1996, pp. 131–145.
- Trajdos T. M., *Biskupi dominikanie w średniowiecznym Kijowie*, in: *Klasztor w Kościele średniowiecznym i nowożytnym*, eds. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Warszawa–Wrocław–Opole 2010, pp. 65–108.
- Trajdos T. M., *Kościół katolicki na Podolu (1340–1434)*, in: *Kamieniec Podolski. Studia z dziejów miasta i regionu*, Vol. 1, ed. F. Kiryk, Kraków 2000, pp. 129–157.
- Trajdos T. M., *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława Jagiełły (1386–1434)*, Vol. 1, Wrocław 1983.
- Trajdos T. M., *Polityka króla Władysława II Jagiełły wobec Kościoła katolickiego na ziemiach ruskich Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne" 141 (2014) issue 2, pp. 315–337.

- Trojanowski S., *Dobrogost*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 5, Kraków 1939–1946, pp. 245–246.
- Wiesiołowski J., *Episkopat polski XV w. jako grupa społeczna*, in: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, Vol. 4, Warszawa 1990, pp. 236–295.
- Wilamowski M., *Strepa (Strzemię) Jakub*, in: *Polski słownik biograficzny*, Vol. 44, Warszawa–Kraków 2006–2007, pp. 318–324.
- Wyrozumski B., *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995, p. 112.
- Wyrozumski B., *Odnowienie Akademii Krakowskiej*, in: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, eds. H. Kowalska, H. Byrska, A. Bednarz, Kraków 2002, pp. 154–164.
- Wyrozumski B., *Święta Jadwiga Królowa a Uniwersytet Krakowski*, in: *Święta Jadwiga Królowa. Dziedzictwo i zadania na trzecie tysiąclecie*, Kraków 2002, pp. 145–153.
- Wolny J., Zawadzki R. M., *Królowa Jadwiga w tradycji kaznodziejskiej XV wieku*, *Analecta Cracoviensia* 7 (1975), pp. 15–90.
- Wróbel D., *Na pierwszym planie. Moźni i szlachta polska wobec bezkrólewia po śmierci Ludwika Andegaweńskiego*, Lublin 2020.
- Wyrozumski J., *Królowa Jadwiga: między epoką piastowską i jagiellońską*, Kraków 1997.
- Zawadzki R. M., *Fundacje i darowizny kościelne królowej Jadwigi*, *Analecta Cracoviensia* 27 (1995), pp. 679–700.
- Zawadzki R. M., *Początki kultu Królowej Jadwigi*, in: *Jubileusz sześćsetlecia Wydziału Teologicznego w Krakowie 20 X 1996–20 X 1997*, Kraków 1998, pp. 283–298.
- Zawodzińska C., *Kolegium królowej Jadwigi przy Uniwersytecie Karola w Pradze i jego pierwszy statut*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne* 9 (1962), pp. 19–32.
- Zdanek M., *Uniwersytet Krakowski wobec własnej przeszłości w XV–XVI wieku*, Kraków 2017.

Abstract

Tomasz Graff

Queen Jadwiga of Anjou's relations with the episcopate of Gniezno and Halych Archdioceses—an outline

The author presents the relations between Queen Jadwiga of Anjou (1384–1399) with the episcopate of Gniezno and Halych Archdioceses during her reign in Poland and the Great Duchy of Lithuania with Władysław Jagiełło. In speeches delivered by such intellectuals as Stanisław of Skarbimierz, she appears as a monarch respectful of bishops and concerned with the welfare of the Church. On the other hand, Jadwiga and her husband are known to have followed a consistent ecclesiastical policy, having control over episcopal nominations in the Polish-Lithuanian state, frequently against the will of local chapters and even the Holy See amidst the Western Schism crisis. The author points out that historiographers often too hastily credited Jadwiga with initiative and control over bishops' nominations in a given area. In reality, the initiative came from both royal spouses and, whenever different candidates were proposed, it was the queen who acquiesced to her husband. The second part of the article outlines the nature of Jadwiga's relations with key members of the episcopate, with special emphasis on the queen's close relations with bishops of Krakow: Jan Radlica and Piotr Wysz, with whom she cooperated to further the University of Krakow's restoration.

Keywords:

Queen Jadwiga, late mediaeval episcopate of Poland, 14th century episcopal nominations

Abstrakt

Tomasz Graff

Relacje królowej Jadwigi Andegaweńskiej z episkopatem metropolii gnieźnieńskiej i halickiej—zarys problematyki

Autor ukazuje relacje królowej Polski Jadwigi Andegaweńskiej (1384–1399) z episkopatem metropolii gnieźnieńskiej i halickiej w latach jej współrządów w Polsce i Wielkim Księstwie Litewskim z Władysławem Jagiełłą. Królowa w mowach intelektualistów, m.in. Stanisława ze Skarbimierza, jawi się jako monarchini okazująca szacunek biskupom i dbająca o dobra Kościoła. Z drugiej strony wraz z mężem prowadziła konsekwentną politykę kościelną, wpływając na obsadę biskupstw na terenie państwa polsko-litewskiego, nierzadko wbrew woli lokalnych kapituł i samej Stolicy Apostolskiej, pogrążonej w kryzysie schizmy zachodniej. Autor zwrócił uwagę, że nierzadko historiografia zbyt pochopnie tylko Jadwidze przypisywała inicjatywę i wpływ na obsadę danego biskupstwa, tymczasem wielokrotnie ta inicjatywa była dziełem wspólnym pary monarchów, a jeśli pojawiały się niejednolite kandydatury, to właśnie królowa ustępowała mężowi na tym polu. W dalszej części artykułu autor ukazał charakter relacji Jadwigi z najważniejszymi członkami episkopatu, szczególnie podkreślając bliskie relacje monarchini z biskupami krakowskimi Janem Radlicą i Piotrem Wyszem, z którymi współpracowała m.in. na rzecz odnowienia Uniwersytetu Krakowskiego.

Słowa kluczowe:

królowa Polski Jadwiga Andegaweńska (1384–1399), późnośredniowieczny episkopat Polski, obsada biskupstw w XIV wieku

ks. Wojciech Baran

 <https://orcid.org/0000-0002-3049-0050>

Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej

Królowa Jadwiga i odpusty jubileuszowe

Kościół udziela odpustów, czyli łaski darowania kary doczesnej co do win odpuszczonych już w sakramencie pokuty z racji rozmaitych okoliczności życia Kościoła i celebracji ku czci świętych. Zwyczajowo odpust można było uzyskać za łączne wypełnienie następujących warunków: przystąpienie do spowiedzi, przyjęcie Komunii Świętej i wykonanie czynu związanego z odpustem (np. pielgrzymka, modlitwa, dzieło miłosierdzia)¹, a obowiązujące dokumenty kościelne mówią także o konieczności trwania w wolności od grzechu, nawet powszedniego, oraz o modlitwie

- 1 Na temat historii i teologii odpustów zob. P. Nikolaus, *Geschichte des Ablasses im Mittelalter vom Ursprunge bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, vol. 1–3, Paderborn 1922–1923; *Promissory notes on the treasury of merits. Indulgences in late medieval Europe*, ed. R. N. Swanson, Leiden 2006, B. de Margerie, *Tajemnica odpustów*, tłum. K. Dybeł, Kraków 2008. Na temat odpustów w Polsce średniowiecznej zob. W. Szymborski, *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011. Por. także P. Kirsch, *Der Portiunkula-Ablass, eine kritisch-historische Studie*, Tübingen 1906; R. W. Shaffern, *Dominicans, indulgences and imperial rivalry in fourteenth-century Germany*, Lewiston 2014; S. Jenks, *Documents on the papal plenary indulgences, 1300–1517: preached in the Regnum Teutonicum*, Leiden–Boston 2018.

w intencjach Ojca Świętego². Spośród rozmaitych przywilejów odpustowych udzielonych przez Stolicę Apostolską dwa związane były z królową Jadwigą. Pierwszy z nich został udzielony przez papieża Bonifacego IX 16 października 1391 w odpowiedzi na suplikę Pani Wawelskiej. Dotyczył możliwości uzyskania odpustu zupełnego z racji roku jubileuszowego za nawiedzenie świątyń w Polsce, bez konieczności pielgrzymki do Rzymu³. Drugi został udzielony przez Penitencjarię Apostolską 28 maja 2024 roku na mocy władzy nadanej przez papieża Franciszka w odpowiedzi na prośbę arcybiskupa krakowskiego Marka Jędraszewskiego. Dotyczył możliwości uzyskania odpustu zupełnego za nawiedzenie katedry wawelskiej i udział w uroczystościach związanych z obchodem 650-lecia urodzin św. Jadwigi. Tym dwóm odpustom przyjrzymy się w niniejszym przyczynku.

Od 1299 roku przyjął się w Kościele zwyczaj obchodzenia jubileuszowego roku zbawienia, który najpierw miano obchodzić co sto, później co pięćdziesiąt, a wreszcie co dwadzieścia pięć lat. Dodatkowo wprowadzono jubileusze odkupienia, które były celebrowane w okrągłą rocznicę śmierci Chrystusa na krzyżu, tradycyjnie wyznaczoną na 33 rok n.e. Pierwszy rok jubileuszowy w historii Kościoła odbył się w 1300 roku, a kolejny celebrowano w 1350 roku. Następny rok jubileuszowy przewidziany był na 1400 rok, lecz papież Urban VI zdecydował, że będzie on obchodzony w 1390 roku. Rok ten został już otwarty przez jego następcę, Bonifacego IX⁴.

- 2 Por. *Konstytucja apostolska papieża Pawła VI „Indulgentiarum Doctrina” z dnia 1 I 1967*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 20 (1967) nr 1, s. 1–13; *Wykaz odpustów: normy i nadania. Wydanie wzorcowe według łacińskiego wydania 4 bis z 2004 r.*, Katowice 2012, s. 21–28; *Katechizm Kościoła katolickiego*, wyd. 2 poprawione, Poznań 2018, nr 1471–1479; *Kodeks prawa kanonicznego: promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*, tłum. P. Majer, L. Adamowicz, Poznań 2022, kan. 992–997.
- 3 Dziękuję ks. prof. dr. hab. Jackowi Urbanowi za zwrócenie mojej uwagi na ten odpust.
- 4 Por. A. Frugoni, *Il giubileo di Bonifacio VIII*, ed. A. de Vincentiis, ed. 3, Roma 2000; M. Fois, *Il Giubileo del 1300*, „Archivium Historiae Pontificiae” 38 (2000), s. 23–40; D. Webb, *Pardons and pilgrims*, w: *Promissory notes...*, s. 241–275; E. M. Jung-Inglessis, *Rok Święty w Rzymie: historia i teraźniejszość*, tłum., oprac. i red. E. Osiecki i in., Warszawa–Opole 2000; C. Krakowiak, M. Staszewicz, *Rok jubileuszowy, rok święty*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, red. E. Giglewicz i in., Lublin 2012, kol. 321–234.

W średniowieczu wyprawa z Polski do Rzymu w celu uzyskania odpustu jubileuszowego była ekspedycją kosztowną, a często także niebezpieczną. Wiedzę o trudnych okolicznościach wyprawy do Wiecznego Miasta z końcem XIV wieku czerpiemy się z kopii supliki królowej Jadwigi do papieża Bonifacego IX sprzed 16 października 1391 roku⁵, zachowanej w jednym z rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej i wydanej drukiem przez ks. Czesława Skowrona⁶. Polska królowa pisze papieżowi, że diabeł, „wróg pokoju i siewca niezgody” (*aemulus pacis ac sator discordiae*), wlał „jad swej złości w serca rządzących Austrią” i w ten sposób stanął na przeszkodzie polskiemu pątnikom. W wyniku tego diabelskiego działania wielu pielgrzymów napotkało „na przeszkodę w doprowadzeniu do końca swego zbawienego planu”, czyli dotarcia do Rzymu. „Zostali zatrzymani, skrzepowani, ograbieni z rzeczy i pieniędzy, wtrąceni do więzień, nadto niektórzy za wykupienie doczesnego życia zostali, w zależności od stanowiska danej osoby, oszacowani na sumy pieniężne i tak z nimi postępowano, że niektórzy z powodu okrucieństwa wymierzonych im tortur zeszedli z tego świata, a pozostali, pozbawieni środków do życia, prawie półżywi wrócili do swych domów nie doprowadziwszy do celu pielgrzymki”⁷. W kontekście trudów pielgrzymiej drogi poprzez Europę warto zwrócić także uwagę, że królowa mówi *expressis verbis* o kłopotach napotkanych nie gdzie indziej, jak w rządzonej przez Habsburgów Austrii. Fakt ten wydaje się

- 5 To data odpowiedzi papieskiej na suplikę Jadwigi. Będzie o niej mowa dalej.
- 6 Biblioteka Jagiellońska, Rękopis 2192, k. 32r–v; Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś błędnie przekazali, że suplika ta znajduje się w rękopisie 2129, por. *Bullarium Poloniae*, t. 3: 1378–1417, red. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Romae–Lublina 1988, s. 46. Edycję i tłumaczenie supliki królowej Jadwigi opracował ks. Czesław Skowron. Zob. *Jadwiga Królowa polska prosi papieża Bonifacego IX o odpust jubileuszowy uzyskiwany w kościołach krakowskich*, ed. i tłum. C. Skowron, w: *Dzieło Jadwigi i Jagielły*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 261–265; por. M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003, s. 106.
- 7 *Jadwiga...*, ed. i tłum. C. Skowron, s. 263. Tekst łaciński tamże, s. 261: „Nonnulli ipsorum meorum, videlicet ymmo quamplurimi fuerunt, in prefata terra Austrie in ipsorum proposito salubri impediti, detenti, vinculati, rebus ac sumptibus spoliati, carceribus mancipati, insuper pro temporalis vite redemptione diversi iuxta condicionem personarum ad summas pecunie sunt taxati taliter, quod aliquibus propter tormentorum ipsis inflictorum acerbitatem de hac luce migrantibus, ceteri necessariis vite privati nec perfecto peregrinationis itinere velud semivivi vix ad propria redierunt”.

subtelnym przejawem rywalizacji o dominację w Europie Środkowej między Habsburgami a Jagiellonami oraz celowym ukazaniem w negatywnym świetle rodu Habsburgów, którzy czynią krzywdę pątnikom pochodzącym z królestwa rządzonego przez Jadwigę oraz niedawno ochrzczonego Władysława Jagiełłę (1386).

Niemożliwe do pokonania trudności przyczyniły się do zniechęcenia do podjęcia pielgrzymki przez innych poddanych królowej. Znając wartość odpustu zupełnego i dostrzegając wręcz niepokonalne trudy wędrowki do Rzymu, królowa prosi papieża o możliwość uzyskania odpustu jubileuszowego dla swoich poddanych i obcokrajowców mieszkających w jej królestwie za nawiedzenie wyznaczonych przez papieża kościołów miasta Krakowa w przeciągu czterech miesięcy od momentu ogłoszenia papieskiej decyzji. Jadwiga zwraca ponadto uwagę, że papieska łaska byłaby wyjątkowo owocna duchowo dla niedawno ochrzczonego mieszkańców Rusi, Litwy i Wołoszczyzny, którzy, jak zauważa Jadwiga, nawet nie do końca wiedzą, gdzie leży Rzym⁸. Przywilej papieski miał mieć więc charakter odpustu *ad instar*, to znaczy, że pielgrzymowanie w roku jubileuszowym do kościołów Krakowa miało odbywać się na podobieństwo jubileuszowej pielgrzymki do kościołów Rzymu. Co istotne w kontekście supliki królowej Jadwigi, papieskie odpusty *ad instar* rozpowszechniły się w Kościele od XIV wieku, a ich rozkwit przypadł na czasy wielkiej schizmy zachodniej (1378–1417)⁹, a więc w czasie, gdy o przywilej prosiła Pani Wawelska.

Suplika Jadwigi do papieża Bonifacego IX jest bardzo bogatym tekstem pod względem treści teologicznej. Ksiądz Adam Sachetnik snuje przypuszczenie, że redaktorem tego listu mógł być krakowski profesor Bartłomiej z Jasła (+ ok. 1407)¹⁰. Współczesny badacz nie pochyła się

8 *Jadwiga...*, ed. i tłum. C. Skowron, s. 264. Tekst łaciński tamże, s. 262.

9 Por. K. Frankl, *Papstschisma und Frömmigkeit. Die Ad instar-Ablässe*, „Römische Quartalschrift” 72 (1977), s. 57–124, 184–247; D. Webb, *Pardons and pilgrims*, s. 256–258, 263–264.

10 Zob. A. Sachetnik, *Prośba świętej Jadwigi królowej o pierwszy odpust jubileuszowy w Polsce*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły...*, s. 257. Bartłomiej z Jasła (ok. 1360–1407) studiował w Pradze, gdzie został magistrem sztuk wyzwolonych w 1385, później studiował tam prawo. Następnie wrócił do Krakowa i pracował nad reaktwowaniem Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie kontynuował studia teologiczne. Por. K. Wójcik, *Bartłomiej z Jasła*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1985, kol. 78; *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniądz, P. Węcowski, K. Skwierczyński, Kraków 2019, s. 62–73.

jednak nad przepięknymi i bogatymi w treści teologiczne obrazami biblijnymi zawartymi w liście Pani Wawelskiej. Zwróćmy uwagę na trzy kwestie poruszone w tym liście: (1) znaczenie odpustów samych w sobie, (2) znaczenie papieża oraz (3) znaczenie odpustu dla poddanych Jadwigi.

Mówiąc o odpustach, królowa używa obrazów źródła i strumienia. Udzielenie odpustu jubileuszowego porównuje do wytryśnięcia „źródła ze skarbu świętej matki Kościoła Katolickiego” w wyniku „przelewającej się pełni łask” („inundantae gratiae plenitudine puteis thesauri sanctae Matris Ecclesiae Catholicae evolvere”). Odpust jest podobny do strumieni z Libanu, które nawadniają także tereny poza tym krajem, a dostęp do tego źródła łaski i władzę nad nim ma papież.

Jadwiga określa papieża mianem „nader łaskawego Pana” („Dominus nimium graciosus”), który „dzierży klucze Kościoła” („Ecclesiae claves gerere”). Według niej zadaniem papieża jest „odnawiać to, co zestarzałe, uzupełniać to, co zaniedbane, przywracać to, co zginęło, ożywiać to, co upadłe”¹¹. Papież jest „słońcem tego świata, którego zadaniem jest oświecenie dobrych i złych czynów”¹², jest „jedynym słońcem świecącym nad wszystkim”, które powinno oświecić także nowo ochrzczonych Litwinów, Rusinów i Wołoszczan, którzy „ukrywali się w cieniu gaju błędów” („sub umbra nemoris errorum latuerunt”). Papież, dzierżący najwyższą władzę w Kościele, powinien odpuszczać winy nawet częściej niż wzywał do tego Chrystus, to znaczy więcej niż siedemdziesiąt siedem razy (Mt 18, 22). Myśląc o wielkoduszności papieża, Jadwiga odwołuje się również do etymologii jego imienia („Bonifacy” pochodzi od *bonum facere* – czynić dobro) – już sam fakt noszenia takiego imienia zobowiązuje do czynienia dobra.

Poddani królowej płoną pragnieniem „pojednania przez wody żywego źródła” („inardescens faucibus sitibundis per aquasque fontis vivi reconciliari cupiens”), jednak są oni podobni do proroka Daniela zamkniętego w jamie lwów (Dn 14, 32–37): jak Daniel, nie mogąc wyjść z grotty, otrzymywał jedzenie od proroka Habakuka posłanego do niego przez anioła Pańskiego, tak poddani Jadwigi mogą uzyskać odpust z ręki papieża.

11 *Jadwiga...*, ed. i tłum. C. Skowron, s. 264. Tekst łaciński tamże, s. 261: „Sanctitatis Vestre muneris sit inveterata renovare, neglecta supplere, deperdita restaurare ac elapsa revocare”.

12 *Jadwiga...*, ed. i tłum. C. Skowron, s. 263. Tekst łaciński tamże, s. 262: „cum sitis sol huius mundi, cuius est bona illustrare et mala vices solis”.

W kontekście już dawno ochrzczonych europejskich krajów, mówiąc o swoich poddanych – stosunkowo niedawno ochrzczonych chrześcijanach – Jadwiga posługuje się kilkoma sugestywnymi obrazami biblijnymi. Ukazują one udzielenie przez Boga łaski tym, którzy krócej znają objawienie Boże niż pozostali wierzący, którzy już od dawna trwają przy objawionym Bogu. Królowa używa obrazu Jezusa i kobiety kananejskiej (Mt 15, 22–28): jak kobieta kananejska, nie mogąc skosztować pokarmu ze stołu pańskiego, byłaby rada zaspokoić swój głód okruchami spadającymi ze stołu jak pies, tak poddani Jadwigi zadowoliliby się łaską odpustu udzielonego tylko dla miasta Krakowa. Nowo ochrzczeni poddani Jadwigi są niczym małe dzieci, które trzeba „karmić się mlekiem życzliwości Stolicy Apostolskiej, jakby piersią z obfitującego w pokarm nieba”¹³. Udzielenie tym właśnie wiernym łaski możliwości uzyskania odpustu w Krakowie upodobniłoby papieża do gospodarza z Jezusowej przypowieści (Mt 20, 1–16), który kilkakrotnie wychodził na rynek szukać pracowników, a po wykonanej pracy wypłacił taką samą wypłatę – denara – tym, którzy pracowali cały dzień, oraz tym, którzy pracowali tylko godzinę. Biblijny denar jest obrazem odpustu, a strumień łaski odpustowej, który wytrysnąłby dzięki papieskiej decyzji, mógłby zwilżyć oschłość serca neofitów. Poddani Jadwigi, którzy nie mogą udać się do Rzymu, a mogliby uzyskać odpust w Krakowie, porównani są ponadto do biblijnej Rut, która, nie mogąc żąć zboża ze żniwiarzami Booza, zadowala się pozostałymi przez nich kłosami (Rt 2, 1–4). Wreszcie poddani Pani Wawelskiej porównani są do Samarytan, którzy cieszą się nawet z krótkiego nawiedzenia przez Chrystusa i są potraktowani przez Mistrza z Nazaretu na równi z Żydami, oraz do Ezawa, który, choć był mniej miłowany przez swojego ojca Izaaka niż jego brat Jakub, także otrzymał od niego błogosławieństwo (Rdz 27, 34–40).

Książdz Sachetnik, omawiając możliwy do uzyskania w Polsce odpust jubileuszowy, przedstawił kontekst redakcji supliki Jadwigi oraz zasygnalizował istnienie późniejszych nawiązań polskich autorów do tegoż odpustu, m.in. kazania Stanisława ze Skarbimierza (+ 1431) czy Bartłomieja z Jasła¹⁴, co wskazuje, że odpowiedź Bonifacego IX na suplikę Jadwigi

13 *Jadwiga...*, ed. i tłum. C. Skowron, s. 264. Tekst łaciński tamże, s. 262: „nove prolis intra regni mei limites procreacio lacte favoris Sedis Apostolice tanquam ubere de celo pleno micis educande”.

14 Por. A. Sachetnik, *Prośba świętej Jadwigi...*, s. 258–259. Stanisław ze Skarbimierza (ok. 1360–1431) studiował w Pradze sztuki wyzwolone, których został magistrem

była pozytywna. Nie znając jednak samej treści przywileju odpustowego, ks. Sachetnik snuł hipotezy na temat daty, miejsca i okoliczności jego udzielenia¹⁵. Tymczasem odpis bulli odpustowej zachował się w Regestach Watykańskich¹⁶. Znany był już w 1837 roku Edwardowi Raczyńskiemu, który jej regestr pozostawił w jednym ze swoich rękopisów¹⁷. Fragmenty tego tekstu zostały wydane drukiem przez Irenę Sułkowską-Kuraś i Stanisława Kurasia w ich *Bullarium Poloniae*¹⁸. Całość dokumentu nie została jednak opublikowana, a jej treść nie została do tej pory szczegółowo omówiona w literaturze. Te braki uzupełnimy w poniższych rozważaniach.

W odpowiedzi na suplikę królowej Jadwigi Bonifacy IX wydał w Rzymie u św. Piotra bullę datowaną na 16 października (17 kalendy listopada) 1391 roku. W swojej odpowiedzi papież odwołuje się do decyzji swojego poprzednika, Urbana VI, który wyznaczył na rok jubileuszowy rok 1390 oraz każdy kolejny 33 rok od tej daty i udzielił odpustu zupełnego wiernym za pobożne nawiedzenie czterech rzymskich bazylik: św. Piotra w Watykanie, św. Pawła za Murami, św. Marii Większej oraz św. Jana na Lateranie. Chcąc uzyskać odpust, mieszkańcy Rzymu mieli nawiedzić cztery kościoły przez trzydzieści dni z rzędu, zaś przybysze i pielgrzymi mieli to czynić przez piętnaście dni z rzędu.

w 1385 roku, a następnie studiował prawo, otrzymał doktorat z prawa w Pradze w 1396 roku. Przyczynił się do odnowy Uniwersytetu Krakowskiego, został jego rektorem w 1400 oraz w 1413 roku, był spowiednikiem królowej Jadwigi i kaznodzieją w katedrze wawelskiej, od 1410 roku był kanonikiem katedralnym. Por. R. M. Zawadzki, *Stanisław ze Skarbimierza*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 42, red. K. Lepszy i in., Warszawa–Kraków 2003, s. 76–80; *Clavis scriptorum...*, s. 839–863.

- 15 Por. A. Sachetnik, *Prośba świętej Jadwigi...*, s. 258. Błędne hipotezy ks. Adama Sachetnika powtarza także ks. Michał Jagosz. Por. M. Jagosz, *Beatyfikacja...*, s. 153.
- 16 Archivio Apostolico Vaticano, Registra Vaticana 313, k. 185v–186r.
- 17 *Archiwum sekretne watykańskie w stosunku jego do Polski, czyli spis dokumentów, nadań, listów i urzędzeń, tak politycznych, jako i duchownych, tyczących się dziejów Polski od 10 do 16 wieku, znajdujących się w Sekretnym Archiwum Watykańskim, zebrane przez właściwą Archiwum sekretnego władzę dla Edwarda Raczyńskiego w roku 1837 w Rzymie*, Biblioteka Raczyńskich, Rkps 112, k. 14r. Por. W. Szyborski, *Odpusty...*, s. 353. Edward Raczyński (1786–1845) polski magnat, polityk i mecenas sztuk i nauk, wydawca źródeł. Por. *Edward Raczyński*, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/edward-raczynski#text> (26.10.2024).
- 18 *Bullarium Poloniae*, s. 45–46, nr 251. Por. W. Szyborski, *Odpusty...*, s. 353.

W dokumencie Bonifacy IX przychyła się do prośby królowej Jadwigi przedstawionej w imieniu osób zamieszkujących królestwo Polski, terytory Litwy, Rusi i gnieźnieńskiej prowincji kościelnej, które nie mogły osobiście udać się do Rzymu w celu uzyskania odpustu zupełnego w jubileuszowym roku 1390. Biskup Rzymu wyznacza Jana, opata benedyktyńskiego klasztoru św. Stefana w Carrara w diecezji Padwa, oraz Bylardyna z Werony, kanonika z Vicenzy, na swoich legatów, którzy mają ogłosić jubileuszowy odpust dla mieszkańców wspomnianych ziem oraz przekazać zebrane z tej okazji ofiary na budowę i renowację czterech rzymskich bazylik papieskich¹⁹. Odpust można było uzyskać przez rok, rozpoczynając od Bożego Narodzenia roku 1391. Warunkiem jego uzyskania było podjęcie pokuty, przystąpienie do spowiedzi oraz nawiedzenie przez przynajmniej piętnaście dni z rzędu czterech głównych kościołów królestwa Polski, części Litwy, Rusi lub gnieźnieńskiej prowincji kościelnej, stosownie do miejsca pochodzenia bądź zamieszkania osoby, która chciała uzyskać odpust. Decyzja ta była przejawem papieskiej hojności w szafowaniu odpustami, gdyż możliwość uzyskania odpustu przez rok w całej Polsce i Litwie zdecydowanie przekracza sugerowaną przez Jadwigę możliwość jego uzyskania tylko w Krakowie, i to przez cztery miesiące. Odpust miał być udzielany przez posługę właściwych 40 spowiedników, wywodzących się z zarówno z duchowieństwa diecezjalnego, jak i zakonnego. Bulla przewidywała także, że chorzy oraz ci, którzy nie byli w stanie nawiedzić czterech kościołów, mogli uzyskać odpust, odmawiając stosowne modlitwy i czyniąc dzieła miłosierdzia. Jak zauważyli ks. Adam Sachetnik i Jan Drabina, przywilej odpustu jubileuszowego wydany dla Polski przez Bonifacego IX nie był czymś wyjątkowym: podobnego typu przywileje dotyczące odpustu za odbycie pielgrzymki nie do Rzymu, lecz do bliższego miejsca uzyskało od tegoż papieża wiele innych diecezji europejskich, m.in. w 1393 roku Praga, w 1394 roku Kolonia, Magdeburg czy Miśnia²⁰.

Jak wspomniano, Irena Sułkowska-Kuraś i Stanisław Kuraś w ich *Bullarium Poloniae* opublikowali tylko fragmenty bulli. Poniżej prezentujemy edycję krytyczną całości kopii papieskiej bulli z Regestrów Watykańskich. Chcąc wiernie oddać treść odpisu, przygotowano edycję dyplomatyczną, zachowującą oryginalną ortografię średniowieczną. Choć miejscami tekst

19 Por. J. Drabina, *Papiestwo-Polska w latach 1384-1434*, Kraków 2003, s. 28-29.

20 Por. A. Sachetnik, *Prośba świętej Jadwigi...*, s. 259; J. Drabina, *Papiestwo-Polska...*, s. 29.

jest skomplikowany gramatycznie, podjęliśmy także próbę jego całościowego tłumaczenia.

[RV k. 185v] Bonifacius etc. dilectis filiis Johanni, abbati monasterii sancti Stephani de Carraria ordinis sancti Benedicti Paduane diocesis et Baylardino de Verona canonico Vicentino, Apostolice Sedis nunciis salutem etc.

Dudum felix recordacionis Urbanus papa VI^{us}, predecessor noster ex certis rationabilibus causis ad id eius animum moventibus de consilio etiam fratrum suorum de quorum numero tunc eramus et apostolice potestatis plenitudine statuit, ut universi christifideles vere penitentes et confessi, qui in anno a nativitate Domini nostri Ihesu Christi millesimo trecentesimo nonagesimo proxime preterito tunc futuro et deinceps perpetuis temporibus de triginta tribus annis in triginta tres annos beatorum Apostolorum Petri et Pauli basilicas de Urbe ac Lateranensem et Sancte Marie Maioris de dicta Urbe ecclesias causa devocionis visitarent, plenissimam omnium peccatorum suorum veniam consequentur. Ita videlicet, ut quicumque vellet huiusmodi indulgenciam assequi, si Romanus, ad minus triginta continuis, vel interpolatis semel saltem in die, si vero peregrinus aut forensis existeret, modo simili quindecim diebus ad dictas basilicas et ecclesias accedere teneretur prout in ipsius predecessoris litteris inde confectis plenius continetur.

Cum itaque ad Polonie Regnum ac partes Lithuanie et Russie et Gneznensem provinciam pro nonnullis nostris et Romane Ecclesie negociis vos presencialiter destinemus et sicut accepimus nonnullae persone sexus utriusque²¹

Bonifacy itd. drogim synom: Janowi, opatowi klasztoru świętego Stefana zakonu świętego Benedykta w Carrarze w diecezji Padwa i Bylardynowi z Werony, kanonikowi z Vicenzy, nuncjuszom Stolicy Apostolskiej, pozdrowienie itd.

Niedawno nasz poprzednik, świętej pamięci papież Urban VI, z pewnych racjonalnych przyczyn poruszających jego umysł, a także za radą swoich braci, do których wówczas się zaliczaliśmy, pełniąc władzę apostolskiej postanowił, że w dopiero co minionym roku tysiąc trzysta dziewięćdziesiątym od narodzenia naszego Pana Jezusa Chrystusa, i odtąd [w każdym kolejnym roku mającym być obchodzonym] po wieczne czasy co trzydzieści trzy lata, wszyscy prawdziwie pokutujący i wyspowiadani wierni, którzy pobudzeni pobożnością odwiedzą bazyliki świętych apostołów Piotra i Pawła w Mieście oraz kościoły: laterański i Matki Bożej Większej we wspomnianym Mieście, otrzymają najpełniejsze odpuszczenie wszystkich swoich grzechów. Mianowicie w taki sposób, że ktokolwiek chciałby uzyskać tego typu odpust, zobowiązany jest nawiedzić przynajmniej raz dziennie wspomniane bazyliki i kościoły: jeśli jest Rzymianinem, przynajmniej przez trzydzieści z rzędu bądź z przerwami, jeśli natomiast byłby pielgrzymem lub przybyszem, w podobny sposób [nawiedzi wspomniane miejsca] przez piętnaście dni zgodnie z tym, co zostało szerzej opisane w liście spisany przez naszego poprzednika.

Tak więc skoro osobiście wyznaczyliśmy was do [reprezentowania] licznych spraw naszych i Kościoła Rzymskiego w Królestwie Polski, na ziemiach Litwy i Rusi oraz prowincji gnieźnieńskiej, gdy dowiedzieliśmy się, że liczne osoby obojga płci tychże:

21 utriusque] se *add. sed del.*

Regni, parcium et provincie eorundem variis causis impedita infra eundem annum basilicas et ecclesias predictas causa assequendi indulgentiam huiusmodi nequiverunt visitare, nos, qui cunctorum christifidelium salutem intensis desideriis prout ex debito pastoralis officii tenemur, affectamus, volentes ea vobis concedere, per que salute animarum personarum dictorum Regni, parcium et provincie consulere valeatis.

Discrecioni vestre per vos vel alterum vestrum concedendi hac vice auctoritate apostolica omnibus et singulis personis utriusque sexus Regni, parcium et provincie predictorum et cuiuslibet eorum cuiuscumque dignitatis, honoris, status, religionis aut condicionis fuerint, que hoc humiliter pecierunt et de quibus vobis videbitur, ut confessor, quem ex quadraginta presbyteris ydoneis secularibus vel regularibus, quos ad id deputaveritis, quelibet personarum huiusmodi ad hoc duxerit eligendum, eis et earum cuiilibet taliter eligentibus concedere valeat, quod persone huiusmodi taliter eligentes et earum [RV k. 186r] quelibet vere penitentes ac confesse, aliquas saltem III^{or} principales ecclesias in Regni, provincie aut Lithuanie, seu Russie parcium predictorum civitatibus, in quibus, vel quarum diocesis persone predictae originem traxerint aut habuerint incolatam consistentes per dictum confessorem ad hoc eisdem personis et earum cuiilibet deputandis quindecim diebus continuis vel interpolatis, semel saltem in die, incipiendo a festo Nativitatis sancti Domini nostri proxime futuro usque ad unum annum ex tunc immediate secuturum, visitando ille, videlicet que commode poterunt, alie vero, que propter infirmitatem aut religionis honestatem, vel alias legitime impedita fuerint, quominus aliquas ecclesias visitare valeant, aliquas oraciones dicendo, vel alia pia opera faciendo, prout idem confessor eis dixerit iniungendum, perinde huiusmodi indulgentiam assequantur, acsi infra annum huiusmodi per dictum predecessorem statutum ad dictam Urbem venissent ac basilicas et ecclesias ipsius Urbis

Królestwa, ziem i prowincji z różnych przyczyn nie mogły odwiedzić w tamtym roku wskazanych bazylik i kościołów celem uzyskania tego rodzaju odpustu, przeto my, gorąco pragnąc zbawienia wszystkich wiernych i z racji naszego obowiązku pasterskiego, chcąc wam je [możliwości udzielania odpustu] udzielić, [postanawiamy], abyście mogli rozdzielać [odpusty] dla zbawienia dusz osób wspomnianych: Królestwa, ziem i prowincji.

Powagą apostolską jednorazowo [udzielaemy władzy] wam i waszym przedstawicielom, abyście mogli udzielić tego rodzaju [odpustu] wszystkim i każdemu z osobna obojga płci z wspomnianych: Królestwa, ziem i prowincji, niezależnie jakiej byliby godności, tytułu, stanu, zakonu lub kondycji, a którzy o to poproszą i wobec których wydaje się to wam stosowne. [Postanawiamy], aby [każdy] spowiednik wybrany do tego [przez wiernych] spośród czterdziestu odpowiednich kapłanów diecezjalnych bądź zakonnych, których do tego wyznaczycie, mógł udzielić tego rodzaju [odpustu] jakiegokolwiek spośród osób tego rodzaju, które [same] wybrały [spowiedników], a które prawdziwie pokutują, przystąpiły do spowiedzi i co najmniej raz dziennie nawiedzą przez piętnaście dni z rządu lub z przerwami co najmniej cztery główne kościoły w miastach diecezji Królestwa, prowincji lub ze wspomnianych części ziem Litwy, czyli Rusi, z których te osoby pochodzą lub w których mieszkają. Odpust uzyskać można od święta Narodzenia naszego świętego Pana w najbliższej przyszłości przez najbliższy rok, odwiedzając kościoły osobiście, stosownie do swoich możliwości. Te osoby, które z racji choroby, stanu zakonnego lub innej słusznej przyczyny, nie mogłyby nawiedzić niektórych kościołów, mogą uzyskać ten odpust, jeśli odmówią niektóre modlitwy lub wykonają inne dzieła pobożne, zgodnie z poleceniem spowiednika, tak jakby w ciągu tego rodzaju roku [jubileuszowego] ustanowionego przez wspomnianego [naszego] poprzednika osobiście udały się do wspomnianego Miasta i osobiście nawiedziły wspomniane bazyliki i kościoły tegoż Miasta.

predictas visitassent personaliter, ut prefertur; sic tamen, quod vos vel alter vestrum labores personales et expensas, quos persone huiusmodi pro earum conditionis decencia inveniendō ad ipsam Urbem et in ea morandō ac ab ea recedendō passe fuissent, si propterea ad ipsam Urbem venissent in alia pietatis opera, videlicet pro fabricis et reparacionibus basilicarum et ecclesiarum Urbis predictarum, eisdem personis commutetis, seu commutet; que quidem persone ea, que eis racione huiusmodi commutationis eisdem fabricis et reparacionibus exhibere iniunxeritis et oblationes, quas basilicis et ecclesiis Urbis predictis, si propter ea ad ipsam Urbem venissent, fecissent vobis vel alteri per vos ad hoc deputandō nomine basilicarum et ecclesiarum predictarum recipienti, quos et quem etiam tenore presencium receptores deputamus tradere et assignare integraliter teneantur; que omnia vos eisdem basilicis et ecclesiis predictis nostro mandato inter eas distribuenda quam tocius fideliter et integre destinare curetis super quibus vestram conscienciam oneramus auctoritate apostolica tenore presencium plenam et liberam ac omnimodam concedimus facultatem.

Volumus autem vobisque mandamus quatenus de omnibus, que receperitis, registrum fieri et nos certificare iuretis.

Datum Rome, apud sanctum Petrum, XVII kalendas Novembris, pontificatus nostri anno secundo.

F[ranciscus] de Lanz[anico]²²
de curia
R. de Wecter(?)²³

Jednakże te osobiste trudy i wydatki, które te osoby poniosłyby stosownie do ich możliwości poprzez udanie się do tego Miasta, pobyt w nim i powrót, wy i wasi przedstawiciele zamienicie tymże osobom [na datki] na budowę i naprawy wspomnianych bazylik i kościołów Miasta, tak, jak gdyby [osoby te] przybyły do tegoż Miasta celem uzyskania odpustu i wykonały inne pobożne czyny. Natomiast niech te osoby przekażą wam i wskazanym przez was do tego waszym przedstawicielom to, co nakażecie tym osobom złożyć w wyniku tego rodzaju zamiany celem całkowitego rozdzielenia na poczet budów i napraw oraz ofiary, które złożyłyby na wspomniane bazyliki i kościoły Miasta, gdyby przyszyły do tego Miasta. Niniejszym bowiem pismem mianujemy was i waszych przedstawicieli odbiorcami tychże datków. Powagą apostolską i niniejszym listem udzielamy wam pełnej, wolnej i wszelkiego rodzaju władzy do tego, byście zatroszczyli się, aby to wszystko, co zostało wam dane dla tychże wspomnianych bazylik i kościołów, zostało rozdzielone całkowicie, wiernie i w całości zgodnie z naszym poleceniem, do czego zobowiązujemy wasze sumienie.

Chcemy także i tej kwestii wam rozkazujemy, abyście wykonali regestr wszystkich [datków], które przyjmiecie i poinformowali nas o tym.

Dano w Rzymie, u świętego Piotra, w siedemnaste kalendy listopada, w drugim roku naszego pontyfikatu.

Franciszek z Lanzanico
Z kurii
R. z Wecter

22 Franciscus de Lanzanico (+ 1400), pisarz kancelarii papieskiej od 1380 roku. Por. *Biographical index of the Middle Ages*, t. 2, ed. B. Wispelwey, Saur München 2008, s. 695b.

23 Lekcja miejscowości niejednoznaczna. Wecter to miejscowość w Brugii. Por. *Biographical index...*, t. 2, s. 1142b.

Przyjrząwszy się suplice królowej Jadwigi i odpowiedzi papieża Bonifacego IX z 1391 roku, przejdźmy do omówienia drugiego odpustu związanego z królową Jadwigą, który został udzielony w 2024 roku przez Penitencjarię Apostolską z racji uroczystości jubileuszowych w katedrze wawelskiej, związanych z 650. rocznicą urodzin Wawelskiej Pani.

Na prośbę arcybiskupa Marka Jędraszewskiego, metropolity krakowskiego, Penitencjaria Apostolska na mocy władzy udzielonej jej przez Ojca Świętego Franciszka udzieliła opustu zupełnego wiernym, którzy w dniach 30 maja–8 czerwca 2024 (tj. w dniach nowenny przed uroczystością św. Jadwigi oraz w sam dzień jej uroczystości) uczestniczyli w uroczystościach jubileuszowych w katedrze wawelskiej lub oddali się modlitwie przed relikwiami Świętej, odmawiając modlitwę *Ojcze nasz*, Wyznanie wiary, modlitwę maryjną i wezwanie do świętej Pani Wawelskiej. Odpust mógł być ofiarowany również za dusze wiernych zmarłych cierpiących w czyśćcu, na sposób wstawiennictwa (*per modum suffragii*). Penitencjaria rozciągnęła przywilej odpustowy także na osoby, które nie mogły wychodzić z domu z poważnych przyczyn, udzielając im odpustu za złączenie się duchowo z wawelskimi celebracjami. W celu ułatwienia możliwości uzyskania łask niebieskich, Stolica Święta prosiła kapłanów posługujących w katedrze o hojne szafowanie sakramentem pokuty.

Dyplom z dekretem Penitencjarii Apostolskiej informującym o udzieleniu odpustu i warunkach jego uzyskania został przekazany po uroczystościach odpustowych do zasobu Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej przez proboszcza katedry wawelskiej, ks. Pawła Barana. To już trzeci dokument wystawiony przez Stolicę Świętą za pontyfikatu papieża Franciszka w zasobie Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej²⁴. Dokument odpustowy ma wymiary 29,5 cm × 41,8 cm (wysokość × szerokość), został wydrukowany czarnym tuszem na papierze imitującym wyglądem pergamin. Na marginesach bocznych i górnym

24 Dwa poprzednie to list papieża Franciszka z 26 lutego 2014 roku do kardynała Stanisława Ryłki, prefekta Papieskiej Rady do Spraw Świeckich z okazji 650-lecia konsekracji katedry wawelskiej (faksymile opublikowane w: *Klejnot w koronie. 650-lecie konsekracji katedry krakowskiej*, red. J. Urban, E. Zych, Kraków 2017, s. 9–10) oraz kopia listu papieża Franciszka z 26 kwietnia 2023 roku z okazji 50. rocznicy święceń kapłańskich abp. Marka Jędraszewskiego; tłumaczenie dostępne on-line: *List Ojca Świętego Papieża Franciszka do Arcybiskupa Marka Jędraszewskiego*, <https://diecezja.pl/aktualnosci/list-ojca-swietego-papieza-franciszka-do-arcybiskupa-marka-jedraszewskiego/> (26.10.2024); bez sygnatur.

wydrukowano kolorową bordiurę liściastą, która na środku górnego marginesu jest przerwana i tworzy przestrzeń dla kolorowego herbu Stolicy Apostolskiej: potrójnej złoto-białej tiary papieskiej wraz z kluczami w kolorach srebrnym i złotym przewiązanych czerwonym sznurem. Dyplom podpisany jest przez Penitencjarza Większego, kardynała Angelo De Donatisa²⁵ oraz regenta Penitencjarii, księdza biskupa (wówczas nominata) Krzysztofa Nykla²⁶ i został opieczętowany pieczęcią Penitencjarii Apostolskiej. Poniżej prezentujemy treść dyplomu oraz wykonane przez nas jego tłumaczenie.

Prot. N. 01880/2024-737/24/I
DECRETUM

DEKRET

PAENITENTIARIA APOSTOLICA, ad augendam fidelium religionem animarumque salutem, vi facultatum sibi specialissimo modo a| Sanctissimo in Christo Patre et Domino Nostro, Domino Francisco Divina Providentia Papa tributarum, attentis precibus nuper allatis| ab Exc[elentissimo] Domino Marco Jędraszewski, Archiepiscopo Metropolita Cracoviensi, occasione sollemnum in honorem Sanctae Hedvigis,| Reginae Poloniae celebrationum quae, a die XXX Maii usque ad VIII Iunii MMXXIV peragentur, de caelestibus Ecclesiae thesauris| benigne concedit plenariam Indulgentiam, suetis sub condicionibus (sacramentali Confessione, eucharistica Communionem et oratione ad| mentem Summi Pontificis) a christifidelibus vere paenitentibus atque caritate compulsis lucranda, quam etiam animabus fidelium in| Purgatorio detentis per modum suffragii applicare possint, si Cathedralem ecclesiam de „Wawel”,

Dla pogłębienia pobożności wiernych i zbawienia dusz, w odpowiedzi na niedawno przedstawioną prośbę Najczcigodniejszego Marka Jędraszewskiego, arcybiskupa metropolity krakowskiego, z okazji uroczystości ku czci Świętej Jadwigi, Królowej Polski, które będą mieć miejsce w dniach 30 maja–8 czerwca 2024, mocą specjalnej władzy nadanej przez najświętszego w Chrystusie naszego Ojca i Pana Franciszka, z Bożej łaski PENITENCJARIA APOSTOLSKA szczerze udziela odpustu zupełnego pragnącym tego i właściwie usposobionym wiernym, prawdziwie pokutującym i poruszonym miłością pod warunkami (spowiedzi sakramentalnej, komunii eucharystycznej i modlitwy w intencjach Ojca Świętego); [odpusty] mogą być także ofiarowane za dusze wiernych zmarłych cierpiące w czyśćcu, na sposób wstawieństwa, jeśli [wierni] nawiedzą kościół katedralny na Wawelu

25 Kard. Angelo De Donatis (ur. 1954) został mianowany penitencjarzem większym 6 kwietnia 2024 roku. Por. *Rinunce e nomine*, 06.04.2024, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2024/04/06/0282/00597.html> (26.10.2024).

26 Ks. Krzysztof Nykiel (ur. 1965) z archidiecezji łódzkiej pełni tę posługę od 26 czerwca 2012 roku. Por. *Rinunce e nomine*, 26.06.2012, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2012/06/26/0385/00901.html> (26.10.2024). 1 maja 2024 roku papież mianował ks. prałata Nykiela biskupem. Polak przyjął sakrę biskupią 22 czerwca 2024 roku.

in forma peregrinationis inviserint et ibi| iubilariibus ritibus devote interfuerint, vel saltem coram Sanctae Hedvigis exuviis per congruum temporis spatium piis vacaverint| considerationibus, concludendis Oratione Dominica, Symbolo Fidei invocationibusque Beatae Mariae Virginis et Sanctae Hedvigis.

Senes, infirmi omnesque qui gravi causa domo exire nequeunt, pariter plenariam consequi poterunt Indulgentiam, concepta| detestatione cuiusque peccati et intentione praestandi, ubi primum licuerit, tres consuetas condiciones, si coram aliqua imagine iubilariibus celebrationibus se spiritualiter adiunxerint, precibus doloribusque suis vel incommodis propriae vitae misericordiam Deo oblati.

Quo igitur accessus, ad divinam veniam per Ecclesiae claves consequendam, facilius pro pastoralis caritate evadat, haec Paenitentiarum| enixe rogat ut Parochus et sacerdotes opportunis facultatibus ad confessiones excipiendas praediti, prompto et generoso animo, celebrationi| Paenitentiae sese praebeant.

Praesenti pro hac vice tantum valituro. Non obstantibus in contrarium facientibus quibuscumque.
Datum Romae, ex aedibus Paenitentiarum Apostolicae, die XXVIII mensis Maii, anno Dominicae Incarnationis MMXXIV.
-/ Angelus card. De Donatis Paenitentiarum Maior
-/ Christophorus Nykiel Regens
/Sigillum Paenitentiarum Apostolicae/

w formie pielgrzymki i tam wezmą udział w celebracjach jubileuszowych lub przynajmniej oddadzą się pobożnej medytacji przez pewien właściwy czas przed relikwiami świętej Jadwigi, kończąc ją Modlitwą Pańską, Symbolem Wiary i wezwaniami do Najświętszej Maryi Panny i Świętej Jadwigi.

Osoby starsze, chore i wszyscy, którzy z poważnych powodów nie mogą wychodzić z domu, także mogą dostąpić odpustu, odżegnawszy się od jakiegokolwiek grzechu i wzbudziwszy intencję wypełnienia trzech zwyczajowych warunków [uzyskania odpustu], kiedy tylko będzie to możliwe, jeśli złączą się duchowo z celebracjami jubileuszowymi przed jakimkolwiek obrazem i ofiarują miłosiernemu Bogu swoje modlitwy i cierpienie lub niedogodności swojego życia.

Aby więc dostęp do Bożej łaski udzielanej przez klucze Kościoła był łatwiejszy, z miłości duszpasterskiej niniejsza Penitencjaria usilnie prosi, aby proboszcz i kapłani posiadający właściwe kompetencje do przyjmowania spowiedzi, oddawali się z ochoczym i hojnym sercem celebracji sakramentu pojednania.

Niniejszy odpust ma charakter jednorazowy. Wbrew jakimkolwiek przeciwnym zarządzeniom.
Dano w Rzymie, w siedzibie Penitencjarii Apostolskiej, dnia 28 maja w 2024 roku od Wcielenia Pańskiego.
-/ Angelo kard. De Donatis Penitencjarz Większy
-/ Krzysztof Nykiel Regens
/Pieczęć Penitencjarii Apostolskiej/

Choć kontekst i okoliczności możliwości uzyskania odpustu zupełnego w 1392 roku i w 2024 roku były zupełnie różne, zwornikiem łączącym te dwa przywileje była królowa Jadwiga. W ten sposób Pani Wawelska jawi się nie tylko jako dobrodziejka troszcząca się o dobrobyt swojego królestwa i jego dobro doczesne, lecz także jako współżyczelka troszcząca się o dobro wieczne jej poddanych i czcicieli.

Bibliografia

Archiwalia

- Archivio Apostolico Vaticano, Registra Vaticana 313.
- Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Dokument Penitencjarii Apostolskiej udzielającej odpust na 650. jubileusz urodzin św. Jadwigi Królowej [bez sygnatury].
- Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Kopia listu papieża Franciszka z dn. 26 kwietnia 2023 roku z okazji 50. rocznicy święceń kapłańskich arcybiskupa Marka Jędraszewskiego [bez sygnatury].
- Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, List papieża Franciszka z dn. 26 marca 2014 roku z okazji 600-lecia konsekracji katedry wawelskiej [bez sygnatury].
- Biblioteka Jagiellońska, Rękopis 2192.

Źródła drukowane

- Bullarium Poloniae*, t. 3: 1378–1417, red. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Romae–Lublina 1988.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, wyd. 2 poprawione, Poznań 2018.
- Kodeks prawa kanonicznego: promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*, tłum. P. Majer, L. Adamowicz, Poznań 2022.
- Konstytucja apostolska papieża Pawła VI „Indulgentiarum Doctrina” z dnia 1 I 1967*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 20 (1967) nr 1, s. 1–13.
- Wykaz odpustów: normy i nadania. Wydanie wzorcowe według łacińskiego wydania 4 bis z 2004 r.*, Katowice 2012.

Opracowania

- Biographical index of the Middle Ages*, t. 2, ed. B. Wispelwey, Saur München 2008.
- Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniądz, P. Węcowski, K. Skwierczyński, Kraków 2019.
- Drabina J., *Papiestwo–Polska w latach 1384–1434*, Kraków 2003.
- Edward Raczyński, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/edward-raczynski#text> (26.10.2024).
- Fois F., *Il Giubileo del 1300*, „Archivum Historiae Pontificiae” 38 (2000), s. 23–40.
- Frankl K., *Papstschisma und Frömmigkeit. Die Ad instar-Ablässe*, „Römische Quartalschrift” 72 (1977), s. 57–124, 184–247.

- Frugoni A., *Il giubileo di Bonifacio VIII*, ed. A. de Vincentiis, Roma 2000.
- Jadwiga Królowa polska prosi papieża Bonifacego IX o odpust jubileuszowy uzyskiwany w kościołach krakowskich, ed. i tłum. C. Skowron, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 261–265.
- Jagosz M., *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003 (Studia do Dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, 15).
- Jenks S., *Documents on the papal plenary indulgences, 1300–1517: preached in the Regnum Teutonicum*, Leiden–Boston 2018.
- Jung-Inglessis E. M., *Rok Święty w Rzymie: historia i terażniejszość*, tłum., oprac. i red. E. Osiecki i in., Warszawa–Opole 2000.
- Kirsch P., *Der Portiunkula-Abläss, eine kritisch-historische Studie*, Tübingen 1906.
- Klejnot w koronie. 650-lecie konsekracji katedry krakowskiej*, red. J. Urban, E. Zych, Kraków 2017 (Biblioteka kapitulna na Wawelu, 10).
- Krakowiak C., Staszewicz M., *Rok jubileuszowy, rok święty*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, red. E. Giglewicz i in., Lublin 2012, kol. 321– 234.
- List Ojca Świętego papieża Franciszka do Arcybiskupa Marka Jędraszewskiego*, <https://diecezja.pl/aktualnosci/list-ojca-swietego-papieza-franciszka-do-arcybiskupa-marka-jedraszewskiego/> (26.10.2024).
- Margerie B. de, *Tajemnica odpustów*, tłum. K. Dybeł, Kraków 2008.
- Nikolaus P., *Geschichte des Ablasses im Mittelalter vom Ursprunge bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, vol. 1–3, Paderborn 1922–1923.
- Promissory notes on the treasury of merits. Indulgences in late medieval Europe*, ed. R. N. Swanson, Leiden 2006 (Brill’s Companions to the Christian Tradition, 6).
- Rinunce e nomine*, 06.04.2024, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2024/04/06/0282/00597.html> (26.10.2024).
- Rinunce e nomine*, 26.06.2012, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2012/06/26/0385/00901.html> (26.10.2024).
- Sachetnik A., *Prośba świętej Jadwigi królowej o pierwszy odpust jubileuszowy w Polsce*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 253–260.

- Shaffern R. W., *Dominicans, indulgences and imperial rivalry in fourteenth-century Germany*, Lewiston 2014.
- Szymborski W., *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011.
- Webb D., *Pardons and pilgrims*, w: *Promissory notes on the treasury of merits. Indulgences in late medieval Europe*, ed. R. N. Swanson, Leiden 2006, s. 241–275
- Wójcik K., *Bartłomiej z Jasta*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz i in., Lublin 1985, kol. 78.
- Zawadzki R. M., *Stanisław ze Skarbimierza*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 42, red. K. Lepszy i in., Warszawa–Kraków 2003, s. 76–80.

Abstrakt

Wojciech Baran

Królowa Jadwiga i odpusty jubileuszowe

Z osobą królowej Jadwigi związane są dwa papieskie przywileje odpustowe. Pierwszy – udzielony z racji celebrowanego w 1390 roku w Rzymie roku jubileuszowego – uzyskała dla swych poddanych sama królowa. Z powodu trudności związanych z pielgrzymką do Rzymu Pani Wawelska w przepięknej literacko suplice poprosiła papieża Bonifacego IX o możliwość uzyskania odpustu jubileuszowego poprzez pielgrzymkę do kościołów Krakowa w przeciągu czterech miesięcy od ogłoszenia papieskiego dokumentu. 16 października 1391 roku papież wydał bullę, w której udzielił odpustu zupełnego – można go było uzyskać przez rok od Bożego Narodzenia 1391 roku za nawiedzenie czterech głównych kościołów w Polsce, Litwie, na Rusi bądź w metropolii gnieźnieńskiej, co znacznie przekraczało hojnością suplikę polskiej królowej. Drugi odpust związany ze Świętą Jadwigą został udzielony przez Penitencjarię Apostolską na mocy władzy nadanej przez papieża Franciszka 28 maja w 2024 na prośbę arcybiskupa krakowskiego Marka Jędraszewskiego z okazji obchodów 650-lecia urodzin św. Jadwigi. Odpust ten mogli uzyskać wierni, którzy w dniach 30 maja–8 czerwca 2024 roku pobożnie uczestniczyli w uroczystościach jubileuszowych w katedrze wawelskiej i pomodlili się przy relikwiach świętej. Artykuł zawiera łacińskie edycje tekstów przywilejów odpustowych oraz ich tłumaczenie na język polski.

Słowa kluczowe:

odpust zupełny, królowa Jadwiga, rok jubileuszowy, Bonifacy IX, papież Franciszek, katedra wawelska

Abstract

Wojciech Baran

Queen Hedwig and jubilee indulgences

Two papal indulgence privileges are associated with the person of Queen Hedwig. The first is related to the Jubilee Year celebrated in Rome in 1390. Because of the difficulties associated with the pilgrimage to Rome of Queen Jadwiga's subjects, the Lady of Wawel, in a beautifully literary supplication, asked Pope Boniface IX for the possibility of obtaining the jubilee indulgence by making a pilgrimage to the churches of Cracow within four months of the announcement of the papal diploma. On October 16, 1391, the pope issued a bull granting a plenary indulgence that could be obtained for one year from Christmas 1391 for visiting the four main churches in Poland, Lithuania, Ruthenia or in the metropolis of Gniezno, which far exceeded the Polish Queen's request. The second indulgence related to St. Hedwig was granted by the Apostolic Penitentiary under the authority granted to it by the Holy Father Francis on May 28, 2024, at the request of Marek Jędraszewski Archbishop of Cracow on the occasion of the 650th anniversary of St. Hedwig's birth. The indulgence could be obtained by the faithful who piously participated from May 30 to June 8, 2024 in the jubilee celebrations at Wawel Cathedral and prayed at the saint's relics. The edition of the papal indulgences and their Polish translation are included in the article.

Keywords:

plenary indulgence, Queen Hedwig, jubilee year, Boniface IX, Pope Francis, Wawel Cathedral

Jakub Turek

 <https://orcid.org/0000-0001-6782-9882>

Czy Henryk Bitterfeld napisał dla królowej Jadwigi „Żywot świętej Jadwigi Śląskiej”? (Dominikanie na dworze Jadwigi Andegaweńskiej)

Wpływ Henryka Bitterfelda z Brzegu na królową Jadwigę Andegaweńską jest trudny do odtworzenia. Badacze przyjmowali, że traktat o życiu kontemplacyjnym i aktywnym autorstwa dominikanina kształtował duchowość monarchini¹, tymczasem nie jesteśmy nawet pewni, kiedy dokładnie,

- 1 M. Gębarowicz, *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 112–126; J. Wolny, *Zagadnienie formacji duchowej królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagielly: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac., W. Biliński, Warszawa 1989, s. 115–119; Z. Mazur, *Henryka z Brzegu list dedykacyjny do królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagielly...*, s. 266–272; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 269–271. Na temat biografii i działalności Henryka Bitterfelda zob. V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld († ca. 1405), Professor an der Universität Prag*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 23 (1953), s. 5–65; A. Strzelecka, *Henryk z Bitterfeld*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 420; M. Papuzińska-Mill, *Henryk Bitterfeld z Brzegu*, „Przegląd Tomistyczny” 4 (1988), s. 179–190; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie*

w jakich okolicznościach i jak długo Bitterfeld przebywał na polskim dworze. Większość życia zakonnego dominikanin spędził w Pradze, którą opuścił dopiero w 1396 roku². Nie mamy pewności, co robił w kolejnych latach, choć historycy próbowali wiązać jego losy z Krakowem³. Kolejne elementy opowieści o jego pobycie na Wawelu – jak to, że był doradcą duchownym Jadwigi, a może nawet jej spowiednikiem – opierają się w głównej mierze na domysłach, na które brakuje potwierdzenia w źródłach. Jednym z najmocniejszych argumentów dla tej hipotezy miał być *Żywot św. Jadwigi* – drugi tekst napisany dla polskiej królowej. Czy takie dzieło rzeczywiście wyszło spod ręki uczonego dominikanina?

1.

Średniowieczne źródła milczą na temat hagiografii pióra Bitterfelda. Jako pierwszy wspomniał o niej Aleksy Regenbauer w rękopiśmiennej kronice konwentu wrocławskiego z połowy XVIII wieku⁴. Tak późna wzmianka zdradzała niewiele więcej ponad to, że takie dzieło miało istnieć. Wyłącznie na tej postawie Gustav Sommerfeldt powiązał *Żywot św. Jadwigi* z domniemanym pobylem Bitterfelda na Śląsku po 1396 roku⁵. Za pruskim

średniowiecza, Poznań 2005, s. 407–408, nr 19; A. Zajchowska, *Formatio – deformatio – reformatio. O reformie obserwanckiej Zakonu Braci Kaznodziejów w świetle traktatu „De (de)formatione et reformatione” Henryka Bitterfelda*, w: *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka, T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 507–514; A. Zajchowska, „*Quomodo cecidisti?*” – kryzys w Zakonie Braci Kaznodziejów w średniowieczu w świetle traktatu Henryka Bitterfelda „*De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum*”, „*Czas Przeszły. Poznańskie Studia Historyczne*” 4 (2017), s. 125–135; A. Zajchowska, *Henry Bitterfeld, Thomas Aquinas and identifying sources in late medieval texts. A case study of „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „*Studia Źródłoznawcze*” 58 (2020), s. 55–64.

2 V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld...*, s. 13.

3 Autorem hipotezy wiążącej losy Bitterfelda z Krakowem po 1396 roku był M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, s. 112–126. Jego śladami podążyli: P. Kielar, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 352–355, M. Papuzińska-Mill, *Henryk Bitterfeld...*, s. 183–184.

4 Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, F 221a, s. 70. Zob. J. A. Spież, *Historiografia dominikanów śląskich w XVIII wieku*, w: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000, s. 240.

5 G. Sommerfeldt, *Heinrich von Bitterfeld*, „*Zeitschrift für katholische Theologie*” 29 (1905), s. 605.

historykiem podążyli kolejni badacze, począwszy od Vladimira Josefa Koudelki OP⁶. Z kolei Mieczysław Gębarowicz uczynił z nieznanego bliżej dzieła kluczowy element argumentacji na rzecz pobytu praskiego profesora w Krakowie⁷.

W kolejnych dekadach *Żywot św. Jadwigi* był już konsekwentnie wymieniany w zestawieniach prac Bitterfelda⁸. Badacze zgodnie zachowywali jednak rezerwę, podkreślając, że dzieło zaginęło i nie dysponujemy żadnymi informacjami na jego temat. Dopiero niedawno pojawiła się nadzieja na jego odnalezienie. Wskazywano w tym kontekście na *Vitam s. Hedvigis* – jak ją mylnie nazwali w swoim katalogu Adolf Pater i Antonín Podlaha – w kodeksie o sygnaturze A.XXXIV z Biblioteki Praskiej Kapituły Metropolitarnej⁹. Przyjrzenie się owemu tekstowi wyklucza jednak autorstwo Bitterfelda. W rzeczywistości jest to kazanie wygłoszone przez Klemensa IV w czasie uroczystości kanonizacyjnych śląskiej księżnej w 1267 roku, o czym informuje przytoczony przez Patera i Podlahę explicit¹⁰. Odrzucając Bitterfeldową atrybucję tego tekstu, wracamy do punktu

6 V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld...*, s. 60, nr 4.

7 M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, s. 116–124.

8 J. Kadlec, *Řeholní generální studia při Karlově Universitě v době předhusitské*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 7 (1966) z. 2, s. 73; T. Kaeppli, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. 2, Roma 1975, s. 186, nr 1723; F. J. Worstbrock, *Heinrich von Bitterfeld*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 3, Berlin 1981, s. 702; M. Papuzińska-Mill, *Henryk Bitterfeld...*, s. 184, 189, nr 18; Z. Mazur, *Wstęp*, w: *Henricus Bitterfeld de Brega OP, Tractatus de vita contemplativa et activa*, ed. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003, s. XIV, XXVII, nr 18; T. Černuška, *The Eucharist in the writings of Heinrich of Bitterfeld*, w: *Bohemian reformation and religious practice*, eds. Z. V. David, D. R. Holeton, t. 7, Prague 2009, s. 81; *Compendium Auctorum Latinorum Medii Aevi (500–1500)*, cur. M. Lapidge, G. C. Garfagnini, C. Leonardi, F. Santi, t. 5/3, Firenze 2016, s. 360; *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. A. Pieniędz, J. Kaliszuk, K. Skwierczyński, P. Węcowski, Kraków 2019, s. 195, nr 230/21. Zob. też rekord w projekcie Mirabile: <https://www.mirabileweb.it/title/vita-sanctae-hedvigis-henricus-de-bitterfeld-v-138-title/11929> (12.08.2024).

9 Takie przypuszczenie wysuwali autorzy *Repertorium initiorum manuscritorum latinorum medii aevi*, cur. J. Hamesse, S. Szyller, t. 2, Louvain-la-Neuve 2008, nr 11009. Zob. *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské*, ed. A. Patera, A. Podlaha, t. 1, Praha 1910, nr 57, s. 34.

10 W tym miejscu dziękuję za konsultację w tej sprawie dr Ewelinie Kaczor z Centrum Studiów Mediewistycznych.

wyjścia – na temat rzekomego *Żywota św. Jadwigi* autorstwa dominikanina nie wiemy właściwie nic.

2.

Dalsze rozważania powinniśmy zacząć od uwagi, że hagiografia nie była gatunkiem typowym dla twórczości Bitterfelda. W jego dorobku nie znajdziemy dzieł o takim charakterze. Żywoty świętych były natomiast chętnie wykorzystywane przez innych dominikanów, żeby wymienić Jakuba z Voragine, Wincentego z Kielc czy Peregryna z Opolą. Ponadto w czasach, o których mówimy, wśród italskich obserwantów rozwijał się nowy typ hagiografii kobiecej, reprezentowany przez twórczość Rajmunda z Kapui i Tomasza Caffariniego. Wiadomo, że Bitterfeld utrzymywał kontakty przynajmniej z pierwszym z nich. Gorąco popierał także sprawę obserwancji, a w swoich traktatach chętnie podejmował tematykę świeckiej religijności. W dodatku w 1393 roku podróżował na Półwysep Apeniński, gdzie musiał zetknąć się z nowymi ideami¹¹. Czy są to wystarczające podstawy do twierdzenia, że pod wpływem wzorców z Italii postanowił sięgnąć po postać św. Jadwigi Śląskiej, aby wykorzystać ją do popularyzowania nowej formuły świętości dla świeckich kobiet? Odpowiedź na to pytanie trzeba zacząć od tego, że model promowany w Italii zasadniczo różnił się od wcześniejszych hagiografii. W schemacie dominikańskich legend, opowiadających o życiu takich postaci, jak Agnieszka z Montepulciano czy Katarzyna ze Sieny, występowały kobiety z miast, uciekające od narzucanego im przez rodziny i społeczeństwo stylu życia i obowiązku małżeńskiego, żeby skupić się na pobożności objawiającej się przede wszystkim w mistycznej medytacji i skrajnej nieraz ascezie. Ich postępowaniem kierowali dominikańscy spowiednicy, same zaś mniej lub bardziej formalnie były związane z Zakonem Kaznodziejów¹². Zwłaszcza skromne pochodzenie i związki z dominikanami, a także podkreślany przez hagiografów lokalny i miejski charakter kultu, wykluczają próby wiązania żony Henryka Brodatego ze wspomnianym modelem.

11 V.J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld...*, s. 57–58.

12 J. Coakley, *Friars as confidants of holy women in medieval Dominican hagiography, w: Images of sainthood in medieval Europe*, eds. R. Blumenfeld-Kosinski, T. Szell, London 1991, s. 222–246; A. Vauchez, *Sainthood in the later Middle Ages*, transl. J. Birrell, Cambridge 2005, s. 207–212; A. Vauchez, *Catherine of Siena. A life of passion and purpose*, transl. M.F. Cusato, New York 2015, s. 71–75, 86–93, 142–153; A. Bartolomei Romagnoli, *Agiofrafie Domenicane*, Roma 2022, s. 127–198.

Więcej podobieństw do historii św. Jadwigi można dostrzec w przypadku węgierskiej królowej Małgorzaty, której życiem również interesowali się obserwanci. Jej kult starała się ożywić babka królowej Jadwigi, Elżbieta Łokietkówna. Zainicjowała ona pod koniec lat siedemdziesiątych XIV wieku starania o kanonizację Arpadówny. Może zatem to jej przypadek inspirował Bitterfelda? I tym razem sprawa wydaje się wątpliwa. Małgorzata Węgierska, w przeciwieństwie do Jadwigi Śląskiej, była mocno związana z Zakonem Kaznodziejów – jako jego mniszka. Także szerzeniem jej kultu zajmowali się od samego początku dominikańscy redaktorzy kolejnych wersji jej legendy¹³. Brak takich więzi w przypadku św. Jadwigi osłabia próby przypisywania Bitterfeldowi, i szerzej dominikanom, innego zaangażowania w propagowanie jej kultu niż okazjonalne kazania. Większe uprawnienia pod tym względem miały cysterki, a nawet franciszkanie.

3.

Powinniśmy rozważyć inną możliwość: czynnikiem motywującym Bitterfelda do podjęcia pracy nad żywotem śląskiej księżnej był lokalny patriotyzm. Skądinąd wiadomo bowiem, że śląscy dominikanie chętnie głosili kazania poświęcone św. Jadwidze¹⁴. Bitterfeld pochodził z Brzegu i przypuszczalnie właśnie na Śląsk udał się w pierwszych krokach po opuszczeniu Pragi¹⁵, ale po latach spędzonych z dala od rodzinnej dzielnicy więzi z nią musiały ulec rozluźnieniu. W dodatku nie ma dowodów na jakiegokolwiek inne jego zaangażowanie w promowanie kultu świętej ze Śląska. Bliższa niż domniemane zapędy współbraci z macierzystej kontraty musiała mu być postawa byłego przeora krakowskiego Andrzeja Rusińca z Sandomierza, którego wybór na prowincjała z jesieni 1395 roku zakończył trwającą blisko pół wieku dominację Ślązaków we władzach

13 V. H. Deák, *The birth of a legend: the so-called Legenda Maior of Saint Margaret of Hungary and Dominican hagiography*, „Revue Mabillon” 20 (2009), s. 87–112; G. Klaniczay, *Efforts at the canonization of Margaret of Hungary in the Angevin period*, „Hungarian Historical Review” 2 (2013) issue 2, s. 313–340.

14 Zob. E. Kaczor, *Średniowieczne formularze mszalne na dzień św. Jadwigi Śląskiej w relacji z kazaniem „De sancta Hedwigis”*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019) z. 3, s. 488, 492.

15 Zob. J. Turek, *Andrzej Rusiniec i reforma obserwancka w polskiej prowincji dominikanów*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019), s. 383–385.

provincji, a więc także ich wpływy na politykę hagiograficzną¹⁶. Sprawa, która zbliżała Bitterfelda do Rusinca, był zaś stosunek tego ostatniego do reformy, hamowanej przez jego śląskiego poprzednika, Piotra Wasserrabe¹⁷. To również Rusiniec – popierany przez królową w sprawie remontu klasztoru w Sandomierzu i reformy konwentu poznańskiego – musiał protegować Bitterfelda na polskim dworze¹⁸. W zamian miał prawo oczekiwać, że przybysz z Pragi będzie mu wierny także w innych kwestiach, a wątpliwe jest, aby w kontekście trwającej od lat rywalizacji ze Ślążakami nowy prowincjał był zainteresowany propagowaniem kultu świętej związanej przede wszystkim z diecezją wrocławską. Podobne stanowisko musieli prezentować inni dominikanie z otoczenia królowej. Jak się bowiem przekonamy, wbrew opiniom mówiącym, że na dworze występowali bracia ze Śląska, źródła wspominają w tym kontekście wyłącznie o Małopolanach, związanych z krakowskim konwentem Trójcy Świętej. Ustalenie ich tożsamości – zwłaszcza że przez lata powstało w tej sprawie wiele nieporozumień – będzie istotne dla kwestii tytułowego *Żywota św. Jadwigi*.

Już Piotr Wasserrabe, budzący niemałe kontrowersje w czasie swoich rządów w prowincji, bywał w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XIV wieku w Krakowie¹⁹. Tutejsi rajcy podejmowali go na tyle hojnymi darami, że nie można wykluczyć zainteresowania tak znamienitym gościem także na Wawelu. Niczego pewnego na ten temat jednak nie wiemy.

16 Zob. R.-J. Loenertz, *Une ancienne chronique des provinciaux dominicains de Pologne*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 21 (1951), s. 37–38, nr 32a; J. Turek, *Andrzej Rusiniec...*, s. 375–392; M. Zdanek, *Katalog przeorów klasztoru dominikanów w Krakowie w średniowieczu. Podstawy chronologii i identyfikacji*, „Rocznik Krakowski” 88 (2023), s. 34–35, nr 18.

17 Zob. A. Zajchowska, *Franciszek Oczko i początki reformy obserwanckiej w polskiej prowincji dominikanów*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 4 (2012), s. 202–219; J. Turek, *Andrzej Rusiniec...*, s. 380–382; R.-J. Loenertz, *Une ancienne chronique...*, s. 35–36, nr 31; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 422, nr 82.

18 J. Turek, *Andrzej Rusiniec...*, s. 383–390. Dodajmy do tego, że to zapewne właśnie Rusiniec stał za zarządzaniami kapituł generalnej i prowincjalnej z lat dziewięćdziesiątych XIV stulecia, wzywającymi braci do modlitw za polskich władców. Zob. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, ed. B. M. Reichert, vol. 3, Romae 1900, s. 101; T. Gałuszka, *Fragment akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich z lat dziewięćdziesiątych XIV wieku. Studium historyczne i edycja tekstu*, „Roczniki Historyczne” 79 (2013), s. 142.

19 Zob. przyp. 17.

Podobnie mają się sprawy z kolejnym Ślązakiem, Franciszkiem Oczko, który według Pawła Kielara OP miał być zaufanym człowiekiem królowej²⁰. Źródła nie zdradzają niczego również w tej sprawie. Niewątpliwie raczej miał natomiast Paweł Kielar, gdy pisał, że pośrednikiem pomiędzy Jadwigą a polskimi dominikanami był spowiednik królewskiej pary, a zarazem sufragan krakowski, Jan Sartoris²¹. O jego bliskich związkach z dworem świadczy nie tylko fakt dopuszczenia do monarszych sumień, ale także awans na biskupstwo sereckie, co za Markiem Danielem Kowalskim powinniśmy datować na ok. 1391 rok²². Mianowanie katolickiego dostojnika dla terenów lenne, ale okresowo pozostającej w konflikcie z Królestwem Polskim, Mołdawii miało znaczenie polityczne i jako takie wymagało zaufanego kandydata. Uprawnione są więc domysły, że to właśnie polscy monarchowie stali za nominacją dominikanina, choć na ich interwencję nie ma żadnych dowodów w źródłach²³.

20 P. Kielar, *Studia nad kulturą...*, s. 357–372; A. Zajchowska, *Franciszek Oczko...*, s. 202–219.

21 P. Czaplewski, *Tytularny episkopat w Polsce średniowiecznej (ciąg dalszy)*, Poznań 1915, s. 74–76; P. Kielar, *Jana Sartoris itinerarium S. Thomae*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 7 (1969) nr 2, s. 271–276; P. Kielar, *Studia nad kulturą...*, s. 485–486; S. Dobrzański, *Jan Sartoris*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, Warszawa 1982, s. 131; T. M. Trajdos, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, t. 1, Warszawa 1983, s. 149–151; U. Borkowska, *Królewscy spowiednicy*, w: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesne epoka nowożytna)*, red. W. Iwańczak, S. K. Kuczyński, Warszawa 2001, s. 185, nr 2; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 411–412, nr 35; K. R. Prokop, *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2. poł. XIII – 1. poł. XVI w.)*, Kraków 2002, s. 233–234; K. R. Prokop, *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013, s. 74–76; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004, s. 68, 309–310; K. Ożóg, *Relacje mendykantów ze środowiskiem dworskim oraz katedralnym na Wawelu do końca XV wieku*, w: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. K. Ożóg, T. Gałuszka, A. Zajchowska, Kraków 2008, s. 25–26; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 272; T. Kaeppli, *Scriptores...*, vol. 3, Roma 1980, s. 9; *Clavis scriptorum...*, s. 400, nr 312.

22 M. D. Kowalski, *Nieznany dokument papieski dla Andrzeja, pierwszego biskupa Seretu i Wilna, i powstanie biskupstwa wileńskiego*, „*Studia Źródłoznawcze*” 53 (2015), s. 123–133.

23 T. M. Trajdos, *Kościół katolicki...*, s. 150; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii...*, s. 310; K. Ożóg, *Relacje mendykantów...*, s. 25; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 372.

Równie tajemnicza jest sprawa pochodzenia Jana Sartorisa. W literaturze utarło się utożsamiać go z lektorem świdnickim występującym w źródłach pod rokiem 1373. Warto zastanowić się, czy jest to słuszna identyfikacja. Od razu napotykaamy przeszkodę w postaci niewielkiej liczby źródeł dotyczących tej postaci. Dwa dokumenty, pochodzące z ostatniej dekady XIV stulecia, wspominają jedynie imię biskupa sereckiego²⁴. Przydomek, najpewniej urobiony od zawodu ojca, pojawił się dopiero u późnośredniowiecznych i nowożytnych autorów²⁵. Większość z nich dopisywała po nim jeszcze słowa „de Cracovia”, jednoznacznie wiążąc biskupa sereckiego ze stołecznym grodem i tutejszym klasztorem. U Abrahama Bzowskiego, Pawła Ruszla i Wawrzyńca Teleżyńskiego znajdziemy także niejakiego mistrza Jana z Krakowa („Cracoviensis”), penitencjarza Grzegorza XI, tymczasem od samego biskupa sereckiego wiemy, że i on posługiwał się tym tytułem²⁶. W dodatku Bzowski w jednym miejscu pisał o biskupie sereckim Janie Sartorisie z Krakowa, a w innym o lektorze świdnickim o tym samym imieniu i przydomku²⁷. Najwyraźniej nie uzna-

Por. T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence on the composition of the Polish episcopate*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 27 (2021) z. 2, s. 47.

- 24 Biblioteka Ossolineum, perg. 2572 = N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, t. 1, Bukarest 1901, s. XLVII–XLVIII, nr 1; *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, ed. T. Ripoll, t. 2, Romae 1730, s. 344, nr 56, s. 468.
- 25 *Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonis, De quatuor in quibus Deus Praedicatorum ordinem insigniuit*, ed. T. Kaeppli, Romae 1949, s. 107; A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni, seu De rebus praeclare gestis in Provincia Poloniae Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Venetiis 1606, s. 50; P. Ruszel, *Triumfna dzień chwalebny Jacka świętego*, Wilno 1641, s. 90; S. Okolski, *Russia Florida Rosis et Liliis*, Leopoli 1646, s. 59, 136; V. Fontana, *Sacrum Theatrum Dominicanum*, Romae 1666, s. 165; D. Frydrychowicz, *S. Hyacinthus Odrovastus Principalis Hierarchicus Universalis Regni Poloniae Patronus*, Cracoviae 1687, s. 233; Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 3v, 6v, 7, 8, 108, 114v, 123v, 127. Trzeba zastrzec, że kolejni historiografowie zakonnymi powtarzali informacje podane przez poprzedników i nieraz mylili naszego Jana z innymi biskupami sereckimi.
- 26 A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni...*, s. 87; P. Ruszel, *Triumf...*, s. 94; Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 6v (wśród penitencjarzy Teleżyński wymienia dwóch Janów – Cracoviensis i biskupa sereckiego); Biblioteka Ossolineum, perg. 2572.
- 27 A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni...*, s. 50; A. Bzowski, *Tutelarialis Silesiae, seu De vita rebusque praeclare gestis beati Ceslai Odrovansii, Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Cracoviae 1608, s. 33.

wał obu za jedną osobę. Zrobił to dopiero, choć jeszcze bez przekonania, Wawrzyniec Teleżyński²⁸. Jego śladami podążył Paweł Kielar, a dokonane przez niego połączenie biografii obu Sartorisów przyjęło się w literaturze. Przytoczone dotąd wiadomości pozwalają jednak twierdzić, że nie ma ku temu wystarczających podstaw.

Sprawę dodatkowo komplikuje fakt, że ówczesnie w toruńskim klasztorze żył jeszcze jeden Jan Sartoris. W 1400 roku był tam lektorem, nie mógł być więc identyfikowany z biskupem sereckim, zmarłym sześć lat wcześniej²⁹. Może powinniśmy uznać obu lektorów za jedną osobę? A może obaj lektorzy i biskup to trzech różnych ludzi? Nie rozstrzygniemy tej kwestii w oparciu o dostępne źródła. Mamy natomiast pewne podstawy, przede wszystkim wspomniane wyżej dowody na pamięć pielęgowaną w stołecznym konwencie, do przyjęcia, że spowiednik królewski wywodził się z Krakowa.

Na związki Sartorisa z Krakowem pośrednio wskazują również losy następnego biskupa sereckiego i sufragana krakowskiego, a zarazem kolejnego dominikanina bliskiego Jadwidze, Stefana syna Marcina, zwanego Zajączkiem³⁰. Wcześniej był on lektorem i przeorem w stołecznym konwencie³¹. Prawdopodobnie w tym okresie zwrócił na siebie uwagę na wawelskim wzgórzu. W bulli nominacyjnej na mołdawską diecezję, wystawionej w czerwcu 1394 roku, próżno jednak szukać wiadomości

28 Teleżyński (Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 108) w jednym miejscu wspominał lektora świdnickiego Jana Sartorisa, a na liście pisarzy prowincji (tamże, k. 8) wymienił Jana Sartorisa z dopiskiem „post[ea] ep[iscopu]s Ceret[ensis]”.

29 R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007, s. 166, nr 271. Wszystkich trzech Sartorisów próbował połączyć Krzysztof Kaczmarek (*Szkoły i studia...*, s. 411–412), ale nie wydaje się to dobrym rozwiązaniem. O śmierci biskupa sereckiego wspomina bulla nominacyjna dla jego następcy z 8 czerwca 1394 roku. Zob. *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, s. 344, nr 56 = *Bullarium Poloniae*, t. 3: 1378–1417, ed. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Romae 1985, nr 56.

30 M. Zdanek, *Stefan zwany Zajączek (zm. 1412/1413 r.)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Kraków 2004–2005, s. 145–147; M. Zdanek, *Katalog przeorów...*, s. 35, nr 21.

31 Być może również Jan Sartoris był w przeszłości przeorem krakowskim. W źródłach dotyczących przełożonych klasztoru Trójcy Świętej jest wyrwa obejmująca lata od 1349 do 1372. Niepewne w tej mierze są także lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XIV wieku. Zob. M. Zdanek, *Katalog przeorów...*, s. 33–35.

na temat protekcji dworu³². W tym kontekście interesująca jest natomiast jedna z pierwszych wzmianek mówiących o Stefanie jako o biskupie. Otóż w połowie stycznia 1396 roku wystawił on wraz z kilkoma innymi biskupami przywilej odpustowy dla katedry wawelskiej³³. W treści owego dokumentu istotne są dwie informacje – indulgencja została nadana na wyraźną prośbę królowej, a wśród biskupów, którzy jej udzielili, znalazło się aż trzech dominikanów. Każdy z nich przyjął sakrę krótko wcześniej, a przynajmniej jeszcze jeden – biskup skarpateński Mikołaj syn Abrahama – pochodził z Małopolski i działał na terenie diecezji zarządzanej przez bliskiego współpracownika królowej, Piotra Wysza³⁴. Wygląda to tak, jakby wszyscy trzej stawili się na początku 1396 roku na Wawelu, aby wywiązać się ze zobowiązań wobec Jadwigi i jej otoczenia, którzy przyczynili się do ich awansów.

Kilku słów omówienia wymaga przypadek jeszcze jednego dominikanina cieszącego się poparciem Jadwigi. Mam na myśli brata Michała, który w odpowiedzi na suplikę królewskiej pary został mianowany przez Bonifacego IX penitencjarzem papieskim. W literaturze bywa mylnie nazywany Michałem z Chomiąży na Śląsku³⁵. Wynika to z nieściśłego rejestru stosownego dokumentu papieskiego w *Bullarium Poloniae*³⁶. W rzeczywistości w treści bulli został wymieniony „Michael de Cracovia Chomesa”. Dokument, który powinniśmy datować na lata dziewięćdziesiąte XIV wieku, zachował się w księdze przechowywanej w Archiwum Kapituły św. Piotra, gdzie został wpisany jako przykład formularza³⁷. Poprzedza go bulla w sprawie pewnego mediolańczyka, ale jeszcze wcześniej ta sama

32 *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, s. 344, nr 56 = *Bullarium Poloniae*, nr 56.

33 *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 2, Kraków 1883, nr 409.

34 Na temat biskupa tauryskiego Jana Kaldeborna i biskupa skarpateńskiego Mikołaja syna Abrahama zob.: P. Czaplewski, *Tytularny episkopat...*, s. 134–138; K. R. Prokop, *Biskupi pomocniczy...*, s. 235–238, 275–277; K. R. Prokop, *Polscy biskupi...*, s. 76–79, 116–120; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 411, nr 32; R. Kubicki, *Środowisko dominikanów...*, s. 164, nr 230.

35 Ja sam mylnie tak go nazwałem. Zob. J. Turek, *Andrzej Rusiniac...*, s. 389.

36 *Bullarium Poloniae*, nr 963.

37 Archivio del Capitolo di San Pietro in Vaticano, C 116, k. 151–151v. Rękopis dostępny pod adresem: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Arch.Cap.S.Pietro.C.116 (13.08.2024). Na pełny zapis imienia odbiorcy bulli zwracał uwagę Władysław Abraham. Zob. W. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwachi bibliotekach*

ręka przepisała inny dokument o podobnym formularzu, dotyczący Piotra z Chomiąży („de Chomeza”), byłego prowincjała polskich dominikanów (1356–1370 i ok. 1376/1382–1385)³⁸. Uważam, że dopisek „Chomesa” przy imieniu Michała z Krakowa jest efektem pomyłki pisarza, który nie zrozumiał przydomka podanego w suplice i poszedł po linii najmniejszego oporu, powtarzając słowo, które skojarzył z tekstu przepisywanego chwilę wcześniej. Taką interpretację usprawiedliwia fakt, że problemy urzędników kurialnych z przydomkiem Michała powtórzyły się dekadę później – w bulli z 1405 roku po imieniu dominikanina występuje wymowna luka na przynajmniej jedno słowo³⁹. O tym, że oba dokumenty dotyczyły tej samej osoby, świadczy zaś to, że zgodnie mówiły o uprawieniach penitencjarza, przy czym drugi ganił ich wykorzystywanie dla zysku⁴⁰. Kim jednak był ów Michał z Krakowa i czy wiemy o nim coś więcej? Znamy kilku polskich dominikanów o tym imieniu z przełomu XIV i XV wieku, ale tylko jednego z nich możemy bezpośrednio wiązać z Krakowem i dworem. Mowa o pochodzącym z małopolskiej szlachty Michale, zwanym Trestka (biskupie kijowskim po 1410 roku), który uczył się w krakowskim konwencie, a w późniejszym czasie ufundował, za zgodą króla, uposażenie dla szpitala bożogrobców w Żarnowcu⁴¹. Rację mieli więc ci historycy, którzy kojarzyli go ze wspomnianym penitencjarzem papieskim⁴².

rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913, „Archiwum Komisji Historycznej” Series 2, t. 1 (1923), s. 49.

- 38 Archivio del Capitolo di San Pietro in Vaticano, C 116, k. 150–150v = *Bullarium Poloniae*, nr 73a. Zob. R.-J. Loenertz, *Une ancienne chronique...*, s. 33, 35, nr 28, 30.
- 39 Biblioteka Jagiellońska, perg 29 = *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, wyd. S. Kuraś, cz. 1, Lublin 1965, nr 169 = *Bullarium Poloniae*, nr 1069 (w edycjach nie uwzględniono luki w tekście).
- 40 Może skandal związany z tą sprawą spowodował, że nowożytni pisarze dominikańscy nie wymielili Michała z Krakowa wśród przedstawicieli prowincji obdarzonych tytułem penitencjarzy, choć robili tak w przypadkach Jana Sartoris i Piotra z Chomiąży. Zob. A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni...*, s. 58, 87; P. Ruszel, *Triumf...*, s. 94; Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 6v.
- 41 Z. Mazur, *Michał Trestka*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 20 (1975), s. 617–618; T. M. Trajdos, *Kościół katolicki...*, s. 58–63; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 415, nr 51; K. R. Prokop, *Polscy biskupi...*, s. 100–102.
- 42 Przypuszczał tak już W. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań...*, s. 49.

4.

Kontekst historyczny, w którym Małopolanie przejęli od Ślązaków władzę w polskiej prowincji Zakonu Kaznodziejów, sugeruje, że propagowanie czci dla śląskiej księżnej nie było w tym czasie priorytetem dla polskich dominikanów. Takie zabiegi nieuchronnie stałyby się elementem rywalizacji małopolsko-śląskiej. Nawet jeśli nie miała ona tak gwałtownego i polaryzującego przebiegu, jak wyobrażali to sobie dawniejsi badacze, to zgoda Andrzeja Rusińca na takie działania mogła być odbierana przez jego sojuszników w prowincji, także tych występujących na dworze, jako ustępstwo wobec ambicji Ślązaków.

Pozostaje jeszcze kwestia możliwości zamówienia *Żywota św. Jadwigi* przez samą królową lub kogoś z jej najbliższego otoczenia. Od razu podkreślmy, że i tym razem nic o tym nie wiemy. Trudno bowiem uznać fakt – jak chciał M. Gębarowicz – wpisania wspomnienia św. Jadwigi Śląskiej do kalendarza diecezji krakowskiej w 1396 roku za dowód na wzmożenie kultu tej świętej w Małopolsce czy na samym dworze. Statuty synodalne Piotra Wysza nakazywały uwzględnienie wśród świąt obowiązkowych także dni innych świętych – Doroty, Elżbiety i Barbary⁴³. Nic nie wskazuje, aby przyczyniło się to do rozwoju ich weneracji lub zamawiania żywotów. Powinniśmy raczej mówić o uzupełnieniu rubryk o postaci, których z jakichś powodów nie uwzględniono wcześniej. Dodajmy do tego, że kult św. Jadwigi był znany w Krakowie już wcześniej, o czym świadczy fundacja kościoła pod jej wezwaniem na Stradomiu w czasach Kazimierza Wielkiego, ale o próbach dopisania śląskiej orędowniczki do grona patronów Królestwa Polskiego słyszymy dopiero od Jana Długosza⁴⁴. Nic więc nie wskazuje, żeby to otoczenie królowej Jadwigi nakłaniało Bitterfelda do napisania *Żywota św. Jadwigi*.

5.

W świetle dotychczasowych ustaleń trudno będzie wskazać jakiegokolwiek przesłanki łączące Henryka Bitterfelda z rzekomo zaginionym *Żywotem św. Jadwigi*. Nie istnieje żadne średniowieczne źródło potwierdzające, że dominikanin był autorem takiego dzieła. Jak już była mowa, wzmianka na ten temat pojawiła się dopiero na liście pisarzy związanych

43 Zob. I. Skierska, *Sabbatha sanctifices. Dzień święty w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2008, s. 150, 220–225.

44 Zob. P. Kołpak, *Kult świętych patronów Królestwa Polskiego w czasach Jagiellonów*, Kraków 2020, s. 165–205.

z wrocławskim konwentem św. Wojciecha, umieszczonej w kronice z połowy XVIII wieku. Tak późna wiadomość każe podważać jej wiarygodność. Poważne wątpliwości budzą także słowa Aleksego Regenbauera: „P[ater] Fr[ater] Henricus Bitterfeld de Brega S[anctae] T[heologiae] doctor scripsit librum de vita s[anctae] ducissae Hedvigis consistens in contemplatione et activitate”, a zaraz potem: „item librum de gubernatione hominis”⁴⁵. Zwłaszcza informacja o oryginalnym skupieniu uwagi autora na dwóch aspektach życia świętej – kontemplacji i życiu aktywnym – powinna budzić podejrzenia. Przywodzi bowiem skojarzenia z innym dziełem dominikanina. W tej sytuacji nasuwa się pytanie: skąd nowożytny kronikarz wziął swoją informację? Odpowiedź znajdziemy na wcześniejszej stronie jego dzieła. Regenbauer powołał się tam na Abrahama Bzowskiego i jego opublikowany w 1608 roku *Tutelarıs Silesiae seu De vita rebusq[ue] praeclare gestis B[eatı] Ceslai Odrovansii Ordinis Praedicatorum Commentarius*. Zobaczmy zatem, co o Bitterfeldzie pisał Bzowski. „Frater Henricus Bitterfeldius Bregen[sis] – czytamy – S[anctae] T[heologiae] Magister, scripsit ad Hedvigim Reginam Poloniae lib[rum] de contemplatione et vita activa, et lib[rum]: de regimine hominis”⁴⁶. Podobieństwo obu wpisów jest wprost uderzające⁴⁷. Różnice dotyczą wyłącznie identyfikacji konkretnej Jadwigi, księżnej lub królowej, oraz umiejscowienia jej w szyku zdania. Wygląda na to, że Regenbauer przeczytał Bzowskiego, ale nie do końca rozumiał jego kontekst. Być może nigdy nie słyszał o polskiej królowej o imieniu Jadwiga, za to doskonale znał jej śląską imienniczkę. Zamieniając tytuł królewski na książęcy i przesuwając imię jego właścicielki w zdaniu, całkowicie zmienił jego sens. I tak zamiast królowej, dla której Bitterfeld napisał księgę o życiu kontemplacyjnym i aktywnym, jak było u Bzowskiego, otrzymaliśmy księżną, której cnotliwe życie dominikanin miał opisać. Z pozoru niewinna pomyłka przyczyniła się do powstania w świadomości czytelników Regenbauera księgi, której Bitterfeld nigdy nie napisał.

Konsekwencją naszych rozważań powinno być usunięcie *Żywota św. Jadwigi* z katalogu dzieł Henryka Bitterfelda. Tym samym stracimy jeden z argumentów na rzecz jego związków z polskim dworem, co nie oznacza jeszcze, że powinniśmy je negocjować.

45 Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, F 221a, s. 70.

46 A. Bzowski, *Tutelarıs Silesiae...*, s. 32.

47 Sygnalizowałem to już wcześniej. Zob. J. Turek, *Andrzej Rusinięc...*, s. 384, przyp. 71.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archivio del Capitolo di San Pietro in Vaticano, C 116.
Biblioteka Jagiellońska, perg. 29.
Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93.
Biblioteka Ossolineum, perg. 2572.
Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, F 221a.

Źródła drukowane i opracowania

- Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, ed. B. M. Reichert, vol. 3, Romae 1900.
- Abraham W., *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913*, „Archiwum Komisji Historycznej” Series 2, t. 1 (1923), s. 1–65.
- Bartolomei Romagnoli A., *Agiografie Domenicane*, Roma 2022.
- Borkowska U., *Królewscy spowiednicy*, w: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesne epoka nowożytna)*, red. W. Iwańczak, S. K. Kuczyński, Warszawa 2001, s. 173–192.
- Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, ed. T. Ripoll, t. 2, Romae 1730.
- Bullarium Poloniae*, ed. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, t. 3, Romae 1985.
- Bzowski A., *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni, seu De rebus praeclare gestis in Provincia Poloniae Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Venetiis 1606.
- Bzowski A., *Tutelariorum Silesiae, seu De vita rebusque praeclare gestis beati Ceslari Odrovansii, Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Cracoviae 1608.
- Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniędzy, K. Skwierczyński, P. Węcowski, Kraków 2019.
- Coakley J., *Friars as confidants of holy women in medieval Dominican hagiography*, w: *Images of sainthood in medieval Europe*, eds. R. Blumenfeld-Kosinski, T. Szell, London 1991, s. 222–246.
- Compendium Auctorum Latinorum Medii Aevi (500–1500)*, cur. M. Lapidge, G. C. Garfagnini, C. Leonardi, F. Santi, t. 5/3, Firenze 2016.
- Czaplewski P., *Tytułarny episkopat w Polsce średniowiecznej (ciąg dalszy)*, Poznań 1915.
- Černuška T., *The Eucharist in the writings of Heinrich of Bitterfeld*, w: *Bohemian reformation and religious practice*, t. 7, eds. Z. V. David, D. R. Holeton, Prague 2009, s. 80–90.

- Deák V. H., *The birth of a legend: the so-called Legenda Maior of Saint Margaret of Hungary and Dominican hagiography*, „Revue Mabillon” 20 (2009), s. 87–112.
- Dobrzański S., *Jan Sartoris*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, Warszawa 1982, s. 131.
- Fontana T., *Sacrum Theatrum Dominicanum*, Romae 1666.
- Frydrychowicz D., *S. Hyacinthus Odrovasius Principalis Hierarchicus Universalis Regni Poloniae Patronus*, Cracoviae 1687.
- Gałużka T., *Fragment akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich z lat dziewięćdziesiątych XIV wieku. Studium historyczne i edycja tekstu*, „Roczniki Historyczne” 79 (2013), s. 119–145.
- Gębarowicz M., *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965.
- Graff T., *Queen Jadwiga of Anjou’s influence on the composition of the Polish episcopate*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 27 (2021) z. 2, s. 19–55.
- Iorga N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, t. 1, Bukarest 1901.
- Kaczmarek K., *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2005.
- Kaczor E., *Średniowieczne formularze mszalne na dzień św. Jadwigi Śląskiej w relacji z kazaniem De sancta Hedwigis*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019) z. 3, s. 483–510.
- Kadlec J., *Řeholní generální studia při Karlově Universitě v době předhusitské*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 7 (1966) z. 2, s. 63–108.
- Kaepelli T., *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. 2–3, Roma 1975–1980.
- Kielar P., *Jana Sartoris itinerarium S. Thomae*, „Studia Theologica Varsaviensia” 7 (1969) nr 2, s. 271–276.
- Kielar P., *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 271–515.
- Klaniczay G., *Efforts at the canonization of Margaret of Hungary in the Angevin period*, „Hungarian Historical Review” 2 (2013) issue 2, s. 313–340.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 2, Kraków 1883.
- Kołpak P., *Kult świętych patronów Królestwa Polskiego w czasach Jagiellonów*, Kraków 2020.

- Koudelka V. J., *Heinrich von Bitterfeld* († ca. 1405), *Professor an der Universität Prag*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 23 (1953), s. 5–65.
- Kowalski M. D., *Nieznany dokument papieski dla Andrzeja, pierwszego biskupa Seretu i Wilna, i powstanie biskupstwa wileńskiego*, „Studia Źródłoznawcze” 53 (2015), s. 123–133.
- Kubicki R., *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007.
- Loenertz R.-J., *Une ancienne chronique des provinciaux dominicains de Pologne*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 21 (1951), s. 5–50.
- Mazur Z., *Henryka z Brzegu list dedykacyjny do królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 266–272.
- Mazur Z., *Wstęp*, w: *Henricus Bitterfeld de Brega OP, Tractatus de vita contemplativa et activa*, ed. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003, s. IX–XXVII.
- Nikodem J., *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009.
- Okolski S., *Russia Florida Rosis et Liliis*, Leopoli 1646.
- Ożóg K., *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004.
- Ożóg K., *Relacje mendikantów ze środowiskiem dworskim oraz katedralnym na Wawelu do końca XV wieku*, w: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. K. Ożóg, T. Gałuszka, A. Zajchowska, Kraków 2008, s. 17–39.
- Papuzińska-Mill M., *Henryk Bitterfeld z Brzegu*, „Przegląd Tomistyczny” 4 (1988), s. 179–190.
- Prokop K. R., *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2. poł. XIII–1. poł. XVI w.)*, Kraków 2002.
- Prokop K. R., *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013.
- Repertorium initiorum manuscriptorum latinorum medii aevi*, cur. J. Hamesse, S. Szyller, t. 2, Louvain-la-Neuve 2008.
- Ruszel P., *Triumf na dzień chwalebny Jacka świętego*, Wilno 1641, s. 90.
- Skierska I., *Sabbatha sanctifices. Dzień święty w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2008.
- Sommerfeldt G., *Heinrich von Bitterfeld*, „Zeitschrift für katholische Theologie” 29 (1905), s. 600–605.
- Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské*, t. 1, ed. A. Patera, A. Podlaha, Praha 1910.

- Spież J. A., *Historiografia dominikanów śląskich w XVIII wieku*, w: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000, s. 233–250.
- Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonis, *De quatuor in quibus Deus Praedicatorum ordinem insignivit*, ed. T. Kaeppli, Romae 1949.
- Strzelecka A., *Henryk z Bitterfeld*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 420.
- Trajdos T. M., *Kościół Katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, t. 1, Warszawa 1983.
- Turek J., *Andrzej Rusiniec i reforma obserwancka w polskiej prowincji dominikanów*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019), s. 375–397.
- Wolny J., *Zagadnienie formacji duchowej królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 115–119.
- Worstbrock F. J., *Heinrich von Bitterfeld*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 3, Berlin 1981, s. 699–703.
- Vauchez A., *Catherine of Siena. A life of passion and purpose*, transl. M. F. Cusato, New York 2015.
- Vauchez A., *Sainthood in the later Middle Ages*, transl. J. Birrell, Cambridge 2005.
- Zajchowska A., *Formatio – deformatio – reformatio. O reformie obserwanckiej Zakonu Braci Kaznodziejów w świetle traktatu „De (de)formatione et reformatione” Henryka Bitterfelda*, w: *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka, T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 507–514.
- Zajchowska A., *Franciszek Oczo i początki reformy obserwanckiej w polskiej prowincji dominikanów*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 4 (2012), s. 202–219.
- Zajchowska A., *Henry Bitterfeld, Thomas Aquinas and identifying sources in late medieval texts. A case study of „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „Studia Źródłoznawcze” 58 (2020), s. 55–64.
- Zajchowska A., *„Quomodo cecidisti?” – kryzys w Zakonie Braci Kaznodziejów w średniowieczu w świetle traktatu Henryka Bitterfelda „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „Czas Przeszły. Poznańskie Studia Historyczne” 4 (2017), s. 125–135.
- Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, wyd. S. Kuraś, cz. 1, Lublin 1965.

Zdanek M., *Katalog przeorów klasztoru dominikanów w Krakowie w średniowieczu. Podstawy chronologii i identyfikacji*, „Rocznik Krakowski” 88 (2023), s. 25–50.

Zdanek M., *Stefan zwany Zajączek (zm. 1412/1413 r.)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Kraków 2004–2005, s. 145–147.

Abstrakt

Jakub Turek

Czy Henryk Bitterfeld napisał dla królowej Jadwigi „Żywot świętej Jadwigi Śląskiej”? (Dominikanie na dworze Jadwigi Andegaweńskiej)

W artykule została omówiona kwestia autorstwa Henryka Bitterfelda rzekomego „Żywota św. Jadwigi”. Dzieło o takim tytule było wymieniane w kolejnych katalogach prac dominikanina, choć jego tekst nie jest znany. Przeprowadzona w artykule analiza wykazała, że nie ma żadnych przesłanek pozwalających łączyć Bitterfelda ze wspomnianym utworem. W jego dorobku nie ma innych hagiografii. Postać św. Jadwigi Śląskiej nie wpisuje się także w model hagiograficzny promowany przez bliskich Bitterfeldowi obserwatorów. Chybione są również próby łączenia „Żywota św. Jadwigi” ze śląskim pochodzeniem jego domniemanego autora. Ponadto w momencie, gdy Bitterfeld przybył do polskiej prowincji Zakonu Kaznodziejów, władzę przejęli bracia z Małopolski, którzy w obliczu wieloletniej rywalizacji ze Ślążakami nie byli zainteresowani promowaniem kultu świętej z tej dzielnicy. Także wzmianki na temat „Żywota św. Jadwigi” są bardzo późne. Najstarsza z nich pochodzi dopiero z XVIII wieku.

Słowa kluczowe:

Jadwiga Andegaweńska, Henryk Bitterfeld, św. Jadwiga Śląska, hagiografia, dominikanie

Abstract

Jakub Turek

Did Henry Bitterfeld write the “Life of St. Hedwig of Silesia” for queen Jadwiga? (The Dominicans at the court of Jadwiga of Anjou)

The article discusses the issue of the authorship of the alleged “Life of St. Hedwig” by Henry Bitterfeld. A work of this title was mentioned in successive catalogs of the Dominican’s works, although its text is unknown. The analysis conducted in the article shows that there are no evidence for linking Bitterfeld to the mentioned work. There are no other hagiographies in his oeuvre. Furthermore, the figure of St. Hedwig of Silesia does not align with the hagiographical model promoted by the Observants close to Bitterfeld. Attempts to connect the “Life of St. Hedwig” to the Silesian origin of its supposed author are also misguided. Moreover, when Bitterfeld arrived in the Polish province of the Order of Preachers, the leadership had been taken over by the friars from Lesser Poland, who, in the context of a long-standing rivalry with the Silesians, were not interested in promoting the cult of a saint from that region. Additionally, mentions of the “Life of St. Hedwig” are very late. The oldest of them dates only from the 18th century.

Keywords:

Jadwiga of Anjou, Henry Bitterfeld, St. Hedwig of Silesia, hagiography, dominicans

Anna Zajchowska-Bołtromiuk

 <https://orcid.org/0000-0002-4322-2653>

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

 <https://ror.org/003sdh081>

Czy królowa może osiągnąć chrześcijańską doskonałość? Duchowe porady Henryka Bitterfelda z Brzegu dla królowej Jadwigi z Listu dedykacyjnego traktatu „O życiu kontemplacyjnym i czynnym”

Henryk Bitterfeld z Brzegu był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej prowincji dominikanów u schyłku XIV wieku i jednym z nielicznych, których pisma trafiły do bibliotek w całej Europie¹. Wykształcony na Uniwersytecie Praskim pozostał związany z czeską stolicą do końca swojego życia, zabierając głos w licznych dyskusjach toczonych wówczas

1 Zob. wykaz jego dzieł wraz z informacją o zachowanych kopiach w *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, t. 1, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniędz, P. Węcowski, K. Skwierczyński, Kraków 2019, s. 187–195. Aktualny stan badań nad biografią Bitterfelda zob. Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, ed. P. Černuška, Brno 2006, s. 52–72.

w tym kwitnącym centrum intelektualnym Europy Centralnej². Wśród wielu zajmujących go tematów znalazły się też zagadnienia związane z życiem religijnym świeckich, przede wszystkim zaś praktyką eucharystyczną. Pisma poświęcone częstej Komunii świeckich zawierają szerszą refleksję nad duchową kondycją laików i ich miejscem w Kościele. Refleksja ta stała się z kolei częścią ogólnej koncepcji chrześcijańskiej doskonałości. Jej założenia można odnaleźć także w innych pismach Bitterfelda: adresowanym do dominikanów traktacie o reformie Zakonu Kaznodziejskiego i w *Collatio sacerdotum* napisanym dla kleru diecezjalnego. W koncepcję tę wpisuje się również, istotnie ją uzupełniając, traktat *O życiu kontemplacyjnym i czynnym* ofiarowany polskiej królowej, Jadwidze Andegaweńskiej³. List dedykacyjny do tego traktatu będzie przedmiotem naszego zainteresowania w niniejszym artykule. Jego celem jest

- 2 Na temat środowiska praskiego w epoce przedhusyckiej w późnym średniowieczu istnieje bogata literatura, której nie sposób tu w całości wymienić. Tytułem przykładu można wskazać: R. E. Weltsch, *Archbishop John of Jenstein (1348–1400): papalism, humanism and reform in pre-hussite Prague*, Paris 1968; L. Nemeč, *The Czech reform movement: „Devotio Moderna” in the fourteenth and fifteenth centuries*, „Proceedings of the American Philosophical Society” 124 (1980) no. 5, s. 386–397; M. Gerwing, *Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit: Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters*, München 1986; O. Marin, *L’archevêque, le maître et le dévot: genèses du mouvement réformateur pragois (années 1360–1419)*, Paris 2005; V. Herold, *The spiritual background of the Czech reformation: precursors of Jan Hus*, in: *Companion to Jan Hus*, eds. O. Pavlicek, F. Smahel, Leiden 2015, s. 69–95; O. Marin, *The early Bohemian reform*, w: *A companion to the Hussites*, eds. M. Van Dussen, P. Soukup, Leiden 2020, s. 25–62.
- 3 Nie będziemy się tu skupiać na dziejach powstania traktatu. Za wydawcami traktatu – Ryszardem Tatarzyńskim i Władysławem Seńką przyjmujemy, że powstał on prawdopodobnie między 1397 a 1399 rokiem, a pomysł zadedykowania go polskiej królowej wyszedł od Piotra Wysza. To także z jego inspiracji Bitterfeld miał dopisać drugą część dzieła poświęconą życiu czynnemu. Co do tego drugiego stwierdzenia można mieć wątpliwości, bo *vita mixta*, łącząca życie czynne i kontemplacyjne stanowiła – co postaramy się wykazać – centrum proponowanej przez Bitterfelda wizji chrześcijańskiej doskonałości, trudno byłoby więc wytłumaczyć, dlaczego miałby on napisać tekst poświęcony wyłącznie życiu kontemplacyjnemu. Por. K. Marciniak, *Henryk Bitterfeld z Brzegu. Stan badań nad życiem i spuścizna pisarska*, w: Henricus Bitttrfeld de Brega OP, *Tractatus de vita contemplativa et activa*, eds. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003, s. XIX [dalej: *De vita contemplativa*].

znalezienie odpowiedzi na pytanie o to, jaki model życia Henryk Bitterfeld uznawał za umożliwiający osiągnięcie świętości rozumianej jako najwyższy stopień doskonałości dostępnej ludziom żyjącym na ziemi oraz czy widział możliwość osiągnięcia takiej doskonałości przez królową – świecką kobietę zaangażowaną w życie publiczne.

Odpowiedź na te pytania jest ściśle powiązana z przyjętą przez Bitterfelda eklezjologią. Przez cały XIV wiek w Europie toczono dyskusje wokół roli i charakteru kościelnej hierarchii, miejsca, jakie zajmują w niej poszczególne stany i ich wzajemnych relacji. Jednym z owoców tych dyskusji była stopniowa zmiana podejścia do świeckich i rozumienia ich miejsca w Kościele. Przynajmniej do XIV wieku katolicycy teolodzy byli spadkobiercami myśli Pseudo-Dionizego Areopagity i Grzegorza Wielkiego⁴. Kościół ziemski w ujęciu pierwszego z nich jest odbiciem hierarchicznego Kościoła niebiańskiego. Przed każdym ze stopni hierarchii stoją zadania doskonalenia, oczyszczania i oświecania bytów znajdujących się poniżej nich, tak by doprowadzić je do zjednoczenia z Bogiem w miłości⁵. Najniższy stopień – świeccy – jest w tym ujęciu jedynie przedmiotem działań, sam zaś nie miał żadnych zadań do wypełnienia. Również Grzegorz Wielki, podkreślając uprzywilejowaną pozycję duchowieństwa, stawiał świeckich w pozycji bezwolnych przedmiotów działań duszpasterskich. Koncepcja ta dojrzała w czasach reformy gregoriańskiej, która narodziła się w łonie Kościoła w opozycji do władzy świeckiej. U najbardziej radykalnych reformatorów, jak Henry z Albano czy Abbo z Fleury, pojawiał się obraz zestawiający ze sobą świeckich – istoty zmysłowe, pogrążone w grzechu i sprawach doczesnych oraz duchownych – istoty duchowe, żyjące w celibacie, oddające się życiu kontemplacyjnemu i poznaniu Boga⁶. Przeciwstawienie sobie cielesnych świeckich i duchowych księży w nieunikniony sposób prowadziło do konkluzji, że byty duchowe powinny kontrolować byty świeckie⁷. Wiązało się to też z rozumieniem świętości jako oderwania od tego, co ziemskie, i oddania się temu, co niebiańskie. Taki ideał w pełni mogli realizować wyłącznie mnisi⁸. Sytuację

4 C. D. Brown, *Pastor and laity in the theology of Jean Gerson*, New York 1987, s. 39.

5 C. D. Brown, *Pastor and laity in the theology of Jean Gerson*, s. 40, 45.

6 A. Vauchez, *Lay people's sanctity in Western Europe: evolution of a pattern (twelfth and thirteenth centuries)*, in: *Images of sainthood in medieval Europe*, eds. R. Blumenfeld-Kosinski, T. Szell, Ithaca 1991, s. 22–23.

7 A. Vauchez, *Lay people's sanctity...*, s. 23.

8 A. Vauchez, *Lay people's sanctity...*, s. 23.

świeckich w pewnym sensie pogorszył rozwój szkół i podniesienie rangi wykształcenia dostępnego tylko znającym łacinę duchownym⁹. Model świętości, który wyrósł z reformy gregoriańskiej, ulegał jednak stopniowej ewolucji. Szczególnie istotne zmiany przyniósł wiek XIII, kiedy to – także pod wpływem mendykantów – pojawiły się nowe wyznaczniki świętości¹⁰. To za ich sprawą trzy filary życia monastycznego: stałość miejsca, posłuszeństwo i nawrócenie, zostały zastąpione przez czystość, posłuszeństwo i ubóstwo, a miejsce czystej kontemplacji zajęła *vita mixta* łącząca życie kontemplacyjne z czynnym¹¹. Dzięki temu zrehabilitowano także właściwe świeckim życie czynne. Obrońcą i teoretykiem mendykanckiego stylu życia, jako najpewniejszej drogi do osiągnięcia doskonałej miłości, został Tomasz z Akwinu, budując swoją teologię *status perfectorum*¹².

Koncepcja Akwinaty była dominującą wykładnią chrześcijańskiego ideału życia aż do czasów Bitterfelda. W latach osiemdziesiątych XIV wieku zaczęto jednak powszechnie kwestionować ideę osobnego stanu doskonałości¹³. Wiązało się to między innymi z kryzysem, w którym przynajmniej od czasów niewoli awiniońskiej i związanym z nią upadkiem autorytetu papieża, a szerzej duchowieństwa, pogrążyło się zachodnie chrześcijaństwo. Obok mistyków, których autorytet zastępuje poniekąd podważony niewolą awiniońską i Wielką Schizmą Zachodnią autorytet kościelnych hierarchów¹⁴, do głosu doszły wówczas świeckie ruchy religijne, proponujące własny model chrześcijańskiej doskonałości. Część z nich, jak lollardzi, odeszli w głoszonych przez siebie naukach od katolickiej ortodoksji, podważając między innymi wyjątkowy charakter władzy kapłańskiej w Kościele w sposób wykraczający poza tradycyjną krytykę nadużyć duchownych¹⁵. Tak daleko w swej krytyce nie szedł pozostający w granicach ortodoksji ruch *devotio moderna*, którego korzeni

9 A. Vauchez, *Lay people's sanctity...*, s. 24.

10 A. Vauchez, *Lay people's sanctity...*, s. 31.

11 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life: the Devotio Moderna and the world of the later Middle Ages*, Philadelphia 2008, s. 241.

12 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life...*, s. 242–243.

13 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life...*, s. 244.

14 A. Vauchez, *Laity in the Middle Ages: the religious beliefs and devotional practices*, Notre Dame 1993, s. 235.

15 J. van Engen, *Anticlericalism among the Lollards*, w: *Anticlericalism in late medieval and early modern Europe*, eds. P. A. Dykema, H. A. Oberman, Leiden–New York 1994, s. 55–56 (Studies in Medieval and Reformation Thought, 51).

niektórzy badacze upatrują w środowisku związanym z Uniwersytetem Praskim¹⁶. Jego przedstawiciele postulowali powrót do ideałów pierwotnego Kościoła, osobistą odnowę duchową oraz zalecali życie we wspólnocie¹⁷. Jednym z postulatów czeskiej *devotio moderna* było dopuszczenie świeckich do praktyki częstej Komunii, której obrońcą był między innymi Henryk Bitterfeld. Za rozpowszechnianie tej i innych idei ruchu odpowiedzialność wzięli kolejno prascy arcybiskupi Jan z Dražic, Ernest z Pardubic i protektor Henryka Bitterfelda Jan z Jenštejnu. Owocem ich działalności było między innymi wprowadzenie do praskich statutów synodalnych z lat 1353–1355 nakazu odmawiania modlitw i głoszenia kazań w językach narodowych¹⁸, a w 1391 roku prawa świeckich do częstej, nawet codziennej Komunii¹⁹. Za promotorów nowego nurtu należy też uznać kaznodziejów z kręgu praskiej Kaplicy Betlejemskiej: Konrada Waldhausera, Miliča z Kroměříža, Tomasza ze Stitna, Macieja z Janowa, a także Mateusza z Krakowa²⁰.

W tym samym kręgu krytykowano mendykancki model życia. Konrad Waldhauser czy Milič z Kroměříža, uderzając w przedstawicieli zakonów żebraczych, kwestionowali samą ideę stanów w Kościele, zarzucając mendykancom kastowość²¹. W podobnym duchu wypowiadał się też Jan Wiklif, utrzymując, że zakony są sektami tworzącymi prywatną religię, rządzącą się ludzkimi, nie zaś boskimi prawami. Sobór w Konstancji potępił te tezy²², choć jeden z architektów tego soboru, Jan Gerson, nie był daleki

16 J. V. Polc, *Duchovní proudy w Čechách ve XIV. století*, w: *Jan Hus na přelomutisíciletí*, edd. M. Drda, F. J. Holeček, Z. Vybíral, Tábor 2001, p. 59 (Husitský Tábor, Supplementum I).

17 O zmianie, jaka dokonana się na przestrzeni XIV i XV wieku w podejściu do miejsca świeckich w Kościele, zob. też. J. van Engen, *Multiple options. The world of the fifteenth-century Church*, „Church History” 77 (2008) no. 2, s. 270–271, <https://doi.org/10.1017/S0009640708000541>.

18 L. Nemeč, *The Czech reform movement...*, s. 388.

19 Zob. np. Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 78.

20 L. Nemeč, *The Czech reform movement...*, s. 389.

21 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life...*, s. 244–245. Por. O. Marin, *L'archevêque, le maître et le dévot...*, s. 248–267.

22 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life...*, p. 246. Na temat recepcji poglądów Wiclifa w środowisku praskim zob. S. E. Lathey, *Wyclif in Bohemia*, w: *A companion to the Hussites*, s. 63–98.

od takich poglądów i sam krytykował stanowisko Tomasza z Akwinu²³. Utrzymywał on, że doskonałość jest dostępna ludziom wszystkich stanów, a śluby zakonne, choć mogą być pomocne w drodze do osiągnięcia chrześcijańskich cnót, są tylko narzędziami, a nie celem samym w sobie czy gwarantem osiągnięcia świętości²⁴.

Dotychczasowe badania ukazały Bitterfelda jako wiernego ucznia św. Tomasza z Akwinu²⁵. Czy był nim także, pisząc traktat *O życiu kontemplacyjnym i czynnym* wraz z towarzyszącym mu listem dedykacyjnym? Czy też pod wpływem swoich praskich kolegów i nowych prądów kształtujących środowisko intelektualne czeskiej stolicy zmodyfikował w jakimś stopniu koncepcję swojego świętego współbrata, dostrzegając możliwość osiągnięcia chrześcijańskiej doskonałości bez konieczności składania ślubów zakonnych? To kolejne pytania, które będą przedmiotem naszego namysłu podczas lektury listu dedykacyjnego Bitterfelda do królowej Jadwigi.

Już w dwóch pierwszych zdaniach tego tekstu dominikanin zawarł niemal wszystkie elementy kluczowe dla zrozumienia jego wizji chrześcijańskiego ideału, do którego realizacji zaprasza adresatkę. Należą do nich: pobożność (*devotio*), doskonałość (*summa perfectio*) oraz połączenie życia czynnego (*vita activa*) i kontemplacyjnego (*vita contemplativa*):

Ponieważ Wasza Wysokość z zapalem poświęca się służbie Bożej i z oddaniem stara się osiągnąć szczyt pobożności, stąd gdy kierowany życzliwością podejmowałem się trudu pisania, nic nie wydawało mi się miłszym Waszej Wysokości, jak napisanie o stanie najwyższej doskonałości dostępnej tym, którzy wciąż wędrują do niebieskiej ojczyzny, a który wiąże się z kontemplacją rzeczy Bożych. A ponieważ ta zakłada zazwyczaj towarzyszące jej życie czynne, wiedza o tym, czym [kontemplacja] jest, jaka jest i dlaczego jest konieczna, wydaje się współbrzmieć z życiem czynnym, zwłaszcza, że nie można prowadzić dobrego życia czynnego, jeśli pozbawione jest ono kontemplacji [tłum. A.Z.B.].

23 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life...*, s. 246–247.

24 J. van Engen, *Sisters and brothers of the common life...*, s. 247.

25 A. Zajchowska-Bołtromiuk, *Henry Bitterfeld, Thomas Aquinas and identifying sources in late medieval texts. A case study of „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „*Studia Źródłoznawcze*” 58 (2020), s. 55–64.

Celem królowej, jak pisze Bitterfeld, jest osiągnięcie szczytu pobożności – *apicis devotionis*. Jak się wydaje, pojęcie pobożności (*devotio*) pojawia się tu nie przez przypadek, ale jest centralne dla koncepcji świeckiej doskonałości. W *Determinatio de crebra communionem* Bitterfeld podaje za św. Tomaszem z Akwinu definicję *devotio*. Czytamy, że pobożność jest przejawem zapału dobrej woli („*devotio est fervor bone voluntatis...*”)²⁶. A nieco dalej – również za Akwinatą – zakonnik dodaje, że pobożnym określanym jest człowiek gotowy do służby Bogu („*Devotus dicitur promptus ad Dei famulatum*”²⁷). Etymologicznie, jak dalej wyjaśnia autor za św. Tomaszem, słowo to wywodzi się od „ślubowania, ofiarowania” („*devovendo*”), ponieważ pobożni („*devoti*”), samych siebie ofiarują Bogu, całkowicie Mu się oddając („*dicitur a devovendo, unde dicuntur devoti, qui seipsos quodammodo Deo devovent, ut ei totaliter se Deo subdant*”²⁸). Tak rozumiana pobożność ma swoje źródło w miłości: „*devotio praesupponit caritatem. Patet, quia est fervor, quod est actus caritatis – id est totaliter subdere Deo, ideo Thomas dicit, quod caritas est eius causa proxima*”²⁹. Co ważne z perspektywy naszych dalszych rozważań, Bitterfeld zaznacza, że miłość będąca źródłem pobożności nie musi być doskonała – „*devotio non est semper in summo gradu caritatis*”³⁰.

Pojęcie miłości jest fundamentem koncepcji chrześcijańskiej doskonałości przejętej przez Bitterfelda od Akwinaty. Doskonała miłość („*perfectio caritatis*”) utożsamiana jest bowiem z owym najwyższym stopniem doskonałości dostępnym ludziom żyjącym na ziemi („*summa perfectio viatorum*”), o którym Bitterfeld wspomina w liście dedykacyjnym. Osiągnięcie doskonałej miłości wyraża się w całkowitym przyłgnięciu do Boga. Dominikanin szeroko omawia to zagadnienie w traktacie poświęconym reformie swojego zakonu (*O powstaniu i reformie Zakonu Braci Kaznodziejów – De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum*). Mówiąc o sensie życia zakonnego, autor stwierdza, że jest ono nakierowane na osiągnięcie doskonałej miłości: „*status religionis est exercitium siue*

26 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 203, w. 1. Por. Thomas de Aquino, *Summa theologiae*, II-II, q. 81, a. 8, co.

27 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 203, w. 6; por. Thomas de Aquino, *Summa theologiae*, II-II, q. 82, a. 1, co.

28 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 203, w. 8–9; por. Thomas de Aquino, *Summa theologiae*, II-II, q. 82, a. 1, co.

29 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 204, w. 3–5.

30 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 203, w. 10–11.

disciplina, quo quis exercetur ad perfeccionem caritatis”³¹. Miłość tę osiąga się przez oddanie się Bogu, co z kolei jest możliwe dzięki wyrzeczeniu się samego siebie: „Unde Augustinus *XII De Trinitate*: «Tanto magis inhereatur Deo, quanto magis contempnitur proprium»”. Całkowite wyrzeczenie się siebie i podporządkowanie Bogu w przypadku zakonników przybiera formę zakonnej profesji. Ślubując ubóstwo, czystość i posłuszeństwo, zakonnicy wyrzekają się rzeczy materialnych, własnego ciała i wreszcie własnej woli.

Pobożni świeccy dążą do tego samego celu bez tych zewnętrznych ram i osiągają go w różnym stopniu, w zależności od poziomu doskonałości swojej miłości ku Bogu. Bitterfeld jednak pesymistycznie ocenia ich szanse na sukces. Winę za to ponosi sam model życia właściwy świeckim – rozproszenia, jakie niesie życie w świecie, sprawiają, że są niestali, a ich zapał słabnie: „Et per hoc differt status eorum [i.e. religiosorum – A.Z.B.] a vita fidelium secularium, qui quamquam devoti sint pro tempore et communi nomine religiosi, tamen a fervore multiplices distraccione solvuntur et quandam perpetuitatem in mente non habent cum astriccione cultus Dei cum obligacione consiliorum”³². Jednocześnie jednak autor ten zauważa, że sama przynależność do stanu duchownego nie gwarantuje doskonałości, a jedynie stwarza korzystniejsze warunki w dążeniu do niej. W praktyce świeccy niejednokrotnie są pobożniejsi od duchownych: „laici et laice frequenter prelati, doctoribus et sacerdotibus sunt devociore”³³. Jest tak, gdyż świadomość własnej niedoskonałości, która umyka posiadającym władzę, wiedzę i bogactwa duchownym, karmi ich pobożność³⁴.

Tak w przypadku świeckich, jak i zakonników samo pragnienie oddania się Bogu, nawet jeśli znajduje ono swój wyraz w zakonnej profesji, nie wystarczy, by osiągnąć doskonałość. W *De formatione et reformatione* Bitterfeld zauważa, że wśród istniejących zakonów obowiązuje hierarchia. Jednym z elementów decydujących o zajmowanym w niej miejscu

31 Wszystkie cytaty z *De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum* pochodzą z opracowanej przeze mnie krytycznej edycji tekstu. Edycja ta ukarże się drukiem, a jest również dostępna w formie elektronicznej pod adresem: <https://editiones.scriptores.pl/lab/varia/Bitterfeld.xml>. Dla porządku przy cytatach podaję odsyłacze do jednego z dwóch rękopisów (ms. Eichstätt, Universitätsbibliothek, 709 [dalej: Ms. E]), zawierających pełną wersję tekstu. Ms. E, f. 269v.

32 Ms. E, f. 269v.

33 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 204, w. 23–24.

34 Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, s. 204, w. 24–26, s. 205, w. 1–2.

jest radykalizm praktykowanego ubóstwa³⁵. Drugim jest to, jakie miejsce w obowiązującym w nich modelu życia zajmują życie czynne i kontemplacyjne. Za najskuteczniejszy środek do osiągnięcia doskonałości Bitterfeld uznaje łączenie obu tych aspektów:

omnes religiones conveniunt in tribus votis, sed differunt in hoc, quod aliqua religio habet meliora et facilia et expeditiora media sive adminicular ad perfectionem caritatis ordinata, una quam alia. In hoc una enim dicitur superior ad aliam. Una enim ordinatur ad vitam activam et ista est sub illa, que ordinatur ad vitam contemplativam et activam. Exemplum: sicut militaris religio, ut Cruciferorum et Iohannitarum ordinatur ad Ecclesie defensionem contra infideles et quia propter defensionem corporis, non instructionem anime videtur instituta, ideo est activa tantum et est inferior aliis. Aliqua vero ordinatur ad contemplativam, sicut est vita monastica ruralis, de qua dicit Ieronimus Ad Paulinum quod "sancta rusticitas non prodest nisi sibi". Et illa est sub tercia, que ordinatur principaliter ad contemplativam, sed ex contemplatione descendunt tales ad activam, sicut est religio, que ordinatur ad predicandum³⁶.

W świetle wszystkich tych założeń na szczycie drabiny chrześcijańskiej doskonałości stoją mendykanci. Doskonałość ich stylu życia opiera się na realizacji trzech ślubów, zwłaszcza zaś radykalnym ubóstwie. Pozwalają one przedstawicielom zakonów żebraczych oderwać się od wszelkich przywiązań doczesnych i całkowicie przyłgnąć do Boga w kontemplacji. Jej owoców nie zatrzymują jednak dla siebie, ale wykorzystują w służbie bliźnim, prowadząc innych do zbawienia przez działalność duszpasterską. W cytowanym powyżej fragmencie listu dedykacyjnego Bitterfeld, pisząc do królowej Jadwigi o konieczności łączenia życia czynnego z kontemplacją, proponuje jej ów dominikański model, dostosowany do warunków królewskiego życia.

Zakonnik nie tylko nie zamierza odciągać Jadwigi od jej obowiązków, ale przekonuje ją, że życie aktywne jest dobre, a w przypadku królowej – konieczne i godne pochwały. Musi ona dbać o ubogich i uciśnionych czy wydawać rozkazy podwładnym³⁷. W drugiej części traktatu poświęconej

35 „Religio mendicantium aliis est preferenda, quia conseruat paupertatem magis humilitati deseruientem [...] Magis ergo factum est fratres hostiatim mendicare, quam monachos possessionibus ex communitate habundare” (Ms. E, f. 273v).

36 Ms. E, f. 270r.

37 *De vita contemplativa*, s. 4, w. 11–12.

życiu czynnemu Bitterfeld wyjaśnia założenia przedstawione w liście dedykacyjnym. Po pierwsze definiuje życie czynne jako każde dobre działanie, które nie jest kontemplacją³⁸. Wpisują się w nie zarówno działania będące realizacją rad ewangelicznych, dzieła miłosierdzia, jak i wszystkie czyny zgodne z przykazaniami Bożymi³⁹. Definicję tę precyzuje nieco dalej, mówiąc, że „życie czynne jest godnym zajmowaniem się sprawami zewnętrznymi powodowane właściwą intencją”⁴⁰.

Nie odbierając wartości życiu czynnemu, dominikanin podkreśla, że jeśli pozbawione jest ono kontemplacji, staje się ułomne⁴¹ i nie daje szansy na duchowy wzrost⁴². Kontemplacja oświeca umysł, pobudza pobożność i kieruje działanie ku właściwemu celowi. Bez tego, pochłonięty aktywnością człowiek, ulega rozproszeniu⁴³. To właśnie brak kontemplacji sprawia, że tak niewielu może sięgnąć po dobra duchowe⁴⁴. Kontemplacja nie tylko utrzymuje życie czynne w ryzach, ale jest także źródłem pociechy w trudach codzienności, owocując wytrwałością w ich znoszeniu⁴⁵. Dlatego kontemplacja powinna być celem wszystkich działań podejmowanych przez świeckich, gdyż daje przedsmak nagrody za trudy, a tym samym zachęca do większej gorliwości w ich podejmowaniu⁴⁶.

Wśród tych, którzy łączyli życie czynne i kontemplacyjne, Bitterfeld przywołuje w liście dedykacyjnym przykład Mojżesza⁴⁷, dwóch współpracujących ze sobą siostr – Marii i Marty oraz samego Chrystusa, który zarówno nauczał i uzdrowiał, jak i oddawał się modlitwie⁴⁸. Idąc dalej biblijnym tropem, autor zaleca, by królowa była niczym gołębicą

38 *De vita contemplativa*, s. 137, w. 11–12.

39 *De vita contemplativa*, s. 137, w. 12–14.

40 „vita activa est exteriorum rerum licita occupatio ex regulata affectione proveniens” (*De vita contemplativa*, s. 139, w. 76–77).

41 „...activa vita sine contemplacione non bene reguletur” (*De vita contemplativa*, s. 3, w. 15).

42 „...difficile sit in activa vita proficere sine contemplacionis permixtione” (*De vita contemplativa*, s. 3, w. 19–20).

43 *De vita contemplativa*, s. 3, w. 15–17.

44 *De vita contemplativa*, s. 3, w. 20–22.

45 *De vita contemplativa*, s. 4, w. 28–35.

46 *De vita contemplativa*, s. 4, w. 46–49.

47 *De vita contemplativa*, s. 3, 18–19; s. 5, w. 69–71.

48 *De vita contemplativa*, s. 5, w. 51–60.

wylatująca z arki Noego, która potem wraca, by w tej samej arce znaleźć spokój i odpoczynek⁴⁹.

Bitterfeld nie był rzecz jasna jedynym, który zalecał świeckim podejmowanie kontemplacji jako uzupełnienie czynnego aspektu ich życia. Na przykład w Anglii tamtego czasu powstaje religijna literatura adresowana do świeckich, która miała wprowadzać ich w modlitwę kontemplacyjną i pokazywać, jak łączyć ją z życiem „w świecie”⁵⁰. Przykładem tego typu tekstu jest napisany w 1386 roku przez Waltera Hiltona (zm. 1396) traktat *Mixed Life*⁵¹.

Bitterfeld zastrzega jednak, że sama *vita mixta* nie gwarantuje osiągnięcia doskonałości. W drugiej części traktatu *De vita contemplativa et activa* zauważa, że życie czynne, które wypływa z kontemplacji jest doskonalsze od tego, które do niej dąży⁵². Dlatego też pierwsze znamionuje doskonalsza miłość i większa gorliwość. Takie życie podjęli Chrystus i apostołowie, a po nich biskupi, zakonnicy i kaznodzieje. To o takim rodzaju życia czynnego pisał Bitterfeld w *De formatione*. Drugi rodzaj dzieli się na trzy kolejne podtypy: jest to życie pojedynczych ludzi, życie rodzinne i wreszcie życie publiczne. Pierwsze prowadzi każdy chrześcijanin, drugie głowy rodzin, trzeci – władcy, w tym adresatka listu dedykacyjnego⁵³.

W świetle tych założeń królowa nie ma szans na osiągnięcie pełni chrześcijańskiej doskonałości, do której droga otwarta jest tylko dla mędykantów i biskupów. Nie tylko dlatego, że nie może ona praktykować rad ewangelicznych w najbardziej radykalnej formie, ale i dlatego, że życie kontemplacyjne w jej przypadku jest uzupełnieniem, a nie fundamentem życia czynnego. Jeśli jednak będzie w sobie pielęgnowała pobożność, a życie czynne poświęcone służbie poddanych będzie równoważyła kontemplacją, ma szansę prowadzić najdoskonalsze życie, na jakie pozwala jej pozycja w Kościele i państwie. Budując swoją wizję chrześcijańskiej doskonałości, Bitterfeld po raz kolejny okazuje się być wiernym uczniem św. Tomasza z Akwinu, przyjmującym nowe prądy z wielką ostrożnością, w stopniu, który nie burzy fundamentów tradycyjnego spojrzenia na Kościół i miejsce zajmowane w nim przez świeckich. Broniąc kwestionowanej

49 *De vita contemplativa*, s. 5–6, w. 72–80.

50 H. M. Carey, *Devout literate laypeople and the pursuit of the mixed life in later medieval England*, „Journal of Religious History” 14 (1987) issue 4, s. 361.

51 N. R. Rice, *Walter Hilton's Mixed Life*, s. 145.

52 *De vita contemplativa*, s. 141, w. 113–116.

53 *De vita contemplativa*, s. 141, w. 118–126.

u schyłku XIV wieku uprzywilejowanej pozycji zakonników, zwłaszcza zaś mendykantów, dopuszcza on możliwość partycypowania świeckich w realizowanym przez nich modelu życia, zapraszając ich, w tym królową Jadwigę, by wcielali w życie dominikańskie ideały.

Artykuł został przygotowany przy wsparciu finansowym Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu badawczego *Henryk Bitterfeld z Brzegu i reforma obserwancka Zakonu Braci Kaznodziejów. Edycja krytyczna i opracowanie traktatu „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, nr 2018/31/B/HS3/01196.

Bibliografia

Rękopisy

Eichstatatt, Universitätsbibliothek, rkps 709,709, fols 267r-299r.

Edycje krytyczne

Henricus Bitttrfeld de Brega OP, *Tractatus de vita contemplativa et activa*, ed. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003.

Jindřich z Bitterfeldu, *Eucharistické texty*, ed. P. Černuška, Brno 2006.

Literatura

Brown C. D., *Pastor and laity in the theology of Jean Gerson*, New York 1987.

Carey H. M., *Devout literate laypeople and the pursuit of the mixed life in later medieval England*, „Journal of Religious History” 14 (1987) issue 4, s. 362–381.

Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae, t. 1, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniędz, P. Węcowski, K. Skwierczyński, Kraków 2019.

Engen J. van, *Anticlericalism among the Lollards*, w: *Anticlericalism in late medieval and early modern Europe*, eds. P. A. Dykema, H. A. Oberman, Leiden–New York 1994, s. 53–63 (Studies in Medieval and Reformation Thought, 51).

Engen J. van, *Multiple options. The world of the fifteenth-century Church*, „Church History” 77 (2008) no. 2, s. 270–271, <https://doi.org/10.1017/S0009640708000541>.

Engen J. van, *Sisters and brothers of the common life: the Devotio Moderna and the world of the later Middle Ages*, Philadelphia 2008.

- Gerwing M., *Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit: Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters*, München 1986.
- Herold V., *The spiritual background of the Czech reformation: precursors of Jan Hus*, in: *Companion to Jan Hus*, eds. O. Pavlicek, F. Smahel, Leiden 2015, s. 69–95.
- Marciniak K., *Henryk Bitterfeld z Brzegu. Stan badań nad życiem i spuścizna pisarska*, w: *Henricus Bitttrfeld de Brega OP, Tractatus de vita contemplativa et activa*, eds. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003, s. IX–XXVIII.
- Marin O., *L'archevêque, le maître et le dévot: genèses du mouvement réformateur pragois (années 1360–1419)*, Paris 2005.
- Marin O., *The early Bohemian reform*, w: *A companion to the Hussites*, eds. M. Van Dussen, P. Soukup, Leiden 2020, s. 25–62.
- Nemec L., *The Czech reform movement: „Devotio Moderna” in the fourteenth and fifteenth centuries*, „*Proceedings of the American Philosophical Society*” 124 (1980) no. 5, s. 386–397.
- Polc J. V., *Duchovní proudy v Čechách ve XIV. století*, w: *Jan Hus na přelomutisíciletí*, edd. M. Drda, F. J. Holeček, Z. Vybíral, Tábor 2001, s. 59–70 (Husitský Tábor, Supplementum I).
- Vauchez A., *Laity in the Middle Ages: the religious beliefs and devotional practices*, Notre Dame 1993.
- Vauchez A., *Lay people's sanctity in Western Europe: evolution of a pattern (twelfth and thirteenth centuries)*, w: *Images of sainthood in medieval Europe*, ed. R. Blumenfeld-Kosinski, T. Szell, Ithaca 1991, s. 21–32.
- Weltsch R. E., *Archbishop John of Jenstein (1348–1400): papalism, humanism and reform in pre-hussite Prague*, Paris 1968.
- Zajchowska-Bołtromiuk A., *Henry Bitterfeld, Thomas Aquinas and identifying sources in late medieval texts. A case study of „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „*Studia Źródłoznawcze*” 58 (2020), s. 55–64.

Abstrakt

Anna Zajchowska-Bołtromiuk

Czy królowa może osiągnąć chrześcijańską doskonałość? Duchowe porady Henryka Bitterfelda z Brzegu dla królowej Jadwigi z Listu dedykacyjnego traktatu „O życiu kontemplacyjnym i czynnym”

Henryk Bitterfeld z Brzegu dedykował swój traktat „O życiu kontemplacyjnym i czynnym” królowej Jadwidze, odpowiadając na jej pragnienie dążenia do chrześcijańskiej doskonałości. Celem niniejszego artykułu było ustalenie jak sam Bitterfeld ową doskonałość pojmował i czy widział szansę, by stała się ona udziałem polskiej królowej. Odpowiedź na te pytania wpisuje się w kontekst toczących się w XIV wieku dyskusji wokół roli świeckich w Kościele. Wobec kryzysu papieżstwa, a szerzej kościelnej hierarchii świeccy zaczęli domagać się podmiotowego traktowania i szukali własnej drogi do pełni chrześcijańskiego życia. W świetle przeprowadzonych analiz Bitterfeld jawi się jako teolog wierny tradycyjnemu pojmowaniu chrześcijańskiej doskonałości, zakorzenionym w teologii św. Tomasza z Akwinu. W jego pismach można jednak dostrzec wpływ środowiska praskiego i nurtów reformatorskich, gdy zachęca on świeckich, w tym polską królową, do wcielania w życie, w granicach nakreślonych przez ich miejsce w Kościele i obowiązki ich stanu, modelu praktykowanego przez mendykantów, którego sercem jest „vita mixta”, łącząca życie czynne i kontemplacyjne.

Słowa kluczowe:

dominikanie, historia Kościoła, eklezjologia, Jadwiga Andegaweńska, Henryk Bitterfeld z Brzegu

Abstract

Anna Zajchowska-Bołtromiuk

Can a queen achieve Christian perfection? Spiritual advice from Henryk Bitterfeld of Brzeg for queen Jadwiga from the dedication Letter of the treatise “On the contemplative and active life”

Henry Bitterfeld of Brzeg dedicated his treatise, “On contemplative and active life”, to Queen Jadwiga in response to her desire to pursue Christian perfection. This article aims to elucidate Bitterfeld’s conception of this perfection and to assess whether he believed it could be shared by the Polish queen. The investigation is situated within the broader 14th-century discourse on the role of the laity in the Church. Amidst a crisis of the papacy and the ecclesiastical hierarchy, the laity began to demand more subjective engagement and sought their own paths to achieving the fullness of Christian life. Bitterfeld emerges from the analysis as a theologian loyal to the traditional understanding of Christian perfection, as articulated by St. Thomas Aquinas. However, his writings also reveal the influence of the Prague intellectual milieu. He encourages the laity, including Queen Jadwiga, to embody, within the constraints of their ecclesiastical roles and state duties, the model practiced by mendicants. Central to this model is the “vita mixta”, which integrates both active and contemplative dimensions of life.

Keywords:

Dominicans, Church history, ecclesiology, Jadwiga of Anjou, Henryk Bitterfeld of Brzeg

Dariusz Niemiec

 <https://orcid.org/0000-0003-1650-1144>

Uniwersytet Jagielloński

 <https://ror.org/03bqmcz70>

Dzieje wawelskiego grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej okiem archeologa

Na najstarszym zachowanym planie katedry wawelskiej z lat 1648–1649 autorstwa Giovanniego Battisty Gisleniego¹, czy nawet znacznie późniejszych przekazach ikonograficznych z 1. połowy XIX wieku, m.in. Jana Kantego Wojnarowskiego i Bogumiła Gąsiorowskiego, ilustrujących wnętrze prezbiterium tej świątyni² jako sarkofag ze szczątkami królowej Jadwigi Andegaweńskiej identyfikowano pomnik nagrobny po lewej stronie

- 1 Zob. J. Mycielski, *Gaetano Chiaveri w Polsce i jego książka szkiców w Królewskim Gabinecie Rycin w Dreznie*, Kraków 1896, s. 8, ryc. 3; M. Rożek, *Groby królewskie w Krakowie*, Kraków 1977, s. 80, ryc. 10; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, Kraków 1980, ryc. 2; S. Mossakowski, *Uroczystości wawelskie w styczniu 1649 roku a projekty Giovanniego Battisty Gisleniego w: Orbis Polonus. Studia z historii sztuki XVII–XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 86–95, ryc. V:4; <https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1122990> (25.09.2024).
- 2 Zob. <http://www.pauart.pl/app/artwork?id=591c7c340cf231dc2c38b78e> (25.09.2024); M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, ryc. 13; <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/912309> (25.09.2024).

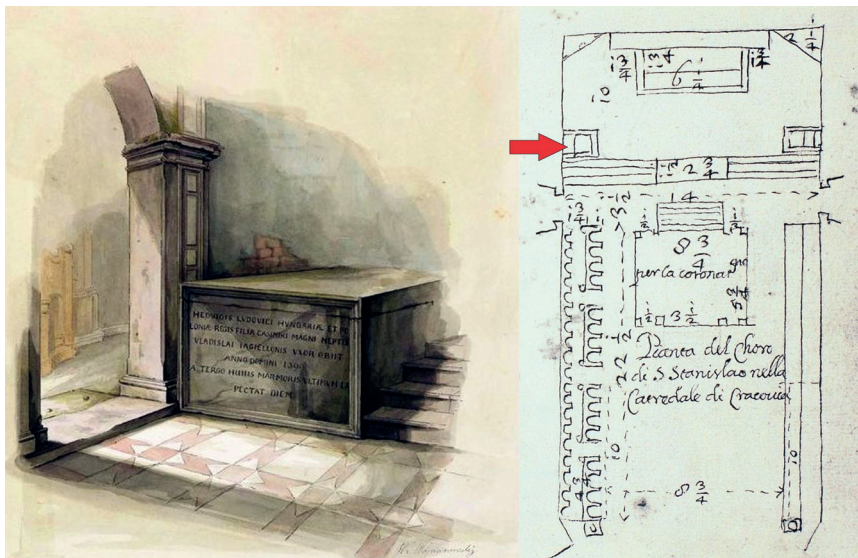
schodów prowadzących na podwyższenie prezbiterium z ołtarzem głównym (ryc. 1, 2)³. Treść pamiątkowego napisu wyrytego na tym pomniku nagrobnym po raz pierwszy odnotowano w 1605 roku w zapisach kontraktu kapituły katedralnej z Ambrożym Meazzim, w których zawarto warunek, „aby na grobie królowej Jadwigi położyć marmur przy listwie ku północy przy tretach [stopniach] z tym napisem: Hedvigis regina, filis regis Ludovici, coniunx Vladislai Jagiellonis”⁴. O faktycznym wykonaniu w 1. połowie XVII wieku tego zlecenia świadczyć może z kolei fakt, że identyczną treść tego napisu z istniejącego pomnika królowej przytoczył kanonik Szymon Starowolski w swoim dziele *Monumenta Sarmatarum* z 1655 roku⁵. Nie kwestionowano zasadniczo takiej lokalizacji grobu królowej ze względu na fakt dużej zbieżności położenia tego pomnika z opisem lokalizacji grobu Jadwigi Andegaweńskiej odnotowanym szczegółowo po raz pierwszy na kartach kroniki Jana Długosza pod rokiem 1399. Zgodnie z tradycją przytoczoną przez tego dziejopisa zmarłą królową Jadwigę miano pochować „po lewej stronie głównego ołtarza, w pobliżu zakrystii”⁶. W najstarszym zachowanym protokole cudów św. Jadwigi Andegaweńskiej, który spisano w 1419 roku „in ecclesia Cracoviensi, in choro” odnotowano tylko sam fakt istnienia w katedrze grobu królowej i pielgrzymek dziękczynnych odbywanych do „serenissime domini Hedwigi, regine Polonie

3 Zob. L. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859, s. 64.

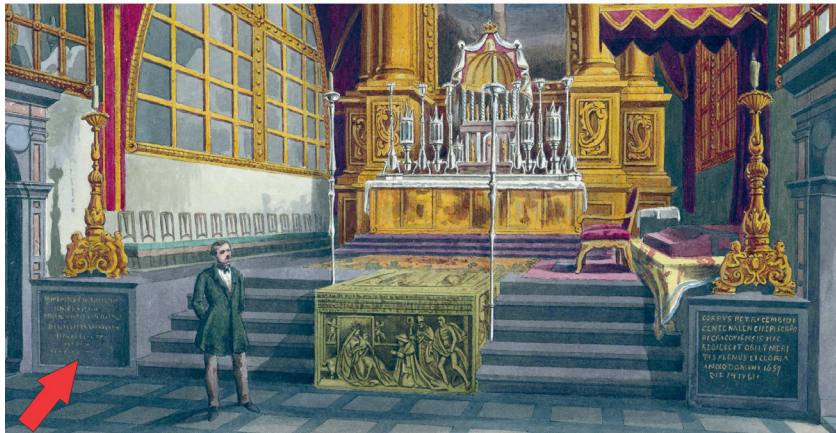
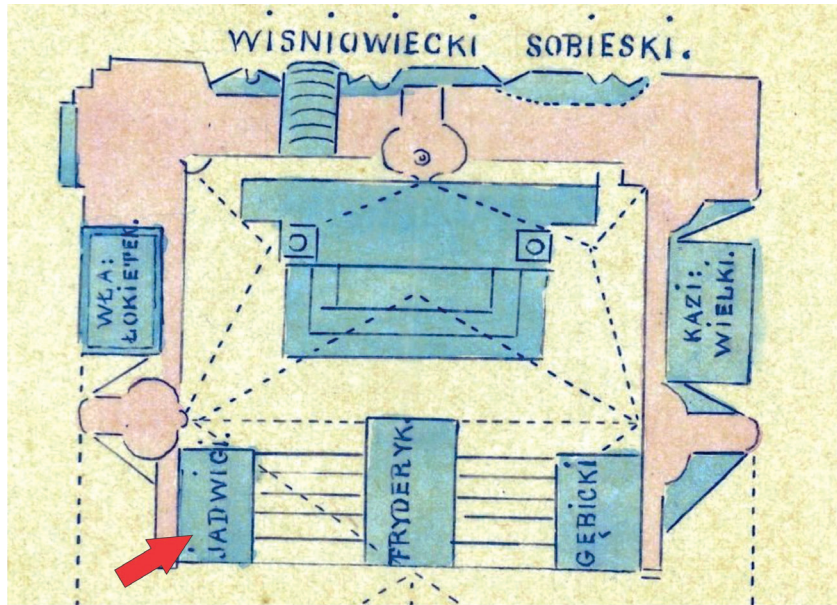
4 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, Kraków 1900, s. 45; B. Przybyszewski, *Błogostawiona Jadwiga Królowa: zdozna w cnoty*, Kraków 1988, s. 45.

5 Zob. S. Starowolski, *Monumenta Sarmatarum, Viam universæ carnis Ingressorum*, Kraków 1655, s. 5; por. M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 240–241. W tej samej publikacji Mieczysław Tobiasz wyraził przypuszczenie, że dodatkowe ostatnie znane dziś zdanie z tej nowożytnej nagrobnej inskrypcji na pomniku nagrobnym królowej Jadwigi, którego nie odnotował Szymon Starowolski, zostało już dodane w XVIII wieku przez ks. Sebastiana Sierakowskiego, gdyż przytaczane jest w opisie katedry wawelskiej Michała Sołtyka z 1785 roku.

6 Zob. *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga dziesiąta 1370–1405*, przeł. J. Mrukówna, Warszawa 2009, s. 501; por. K. Ożóg, *W drodze do wieczności – ostatnie miesiące życia i śmierć królowej Jadwigi Andegaweńskiej w: Historia i dziedzictwo. Księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, Kraków 2023, s. 123, przypis 38.

1. Wygląd XVII-wiecznego pomnika nagrobnego królowej Jadwigi na akwareli Jana Kantego Wojnarowskiego z 1847 roku i jego lokalizacja przy schodach prezbiterium katedry krakowskiej na najstarszym planie świątyni wawelskiej z 1648 roku autorstwa Giovanniego Battisty Gisleniego. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem rycin ze stron internetowych: <http://www.pauart.pl/app/artwork?id=591c7c-340cf231dc2c38b78e> i <https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1122990>.

2. Lokalizacja XVII-wiecznego pomnika nagrobnego królowej Jadwigi na fragmencie planu katedry wawelskiej z lat 1840–1860 i na fragmencie akwareli Bogumiła Gąsiorowskiego z 1850 roku. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem rycin ze stron internetowych: <https://polona.pl/item-view/2402f663-28ac-4c6b-a295-d882dceb23cf?page=0> i <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/912309>.

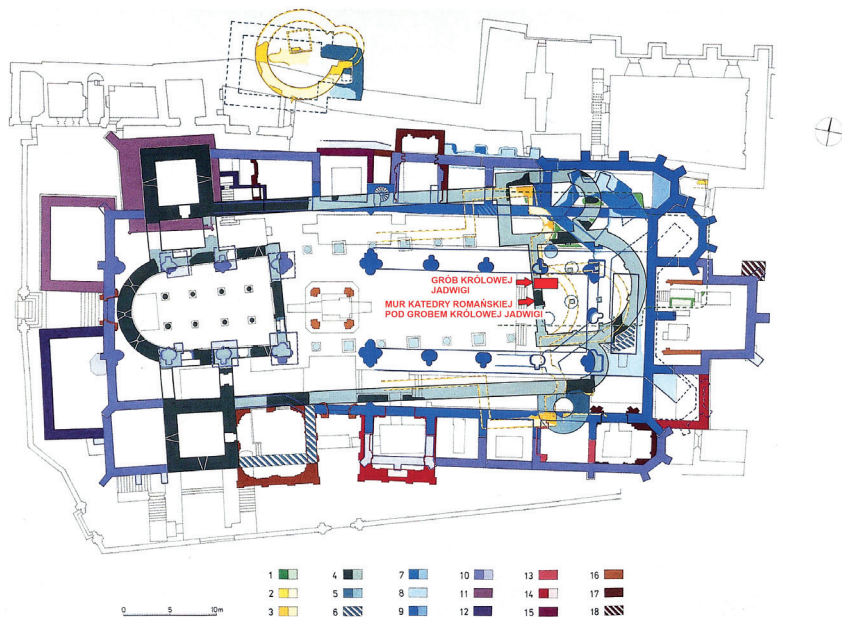
sepulchrum”⁷. Z kolei w dokumencie prymasa Wojciecha Jastrzębca z 1426 roku, ustanawiającym komisję kanonizacyjną, wspomina się o zwyczaju składania różnych wotów, w tym woskowych, „wokół grobu” świętej królowej („circumcirca ipsius sepulchrum”)⁸. W kazaniu wygłoszonym około 1430 roku przez Pawła z Zatora pojawia się jeszcze bardziej precyzyjna informacja o „figurkach woskowych zawieszonych nad jej grobem” („figurae cereae, supra tumulum eius dependents”)⁹.

Właściwego odkrycia i pierwszego otwarcia komory grobowej oraz rekognicji szczątków królowej Jadwigi wraz z wyposażeniem pochówku dokonano dopiero w dniach 21 i 22 stycznia 1887 roku, a stało się to w efekcie działań mierniczych architekta Sławomira Odrzywolskiego związanych z przygotowywaniem pierwszego nowoczesnego geodezyjnego planu katedry wawelskiej¹⁰. Początkowo zresztą za grób Jadwigi Andegaweńskiej uznano komorę grobową rozpoznaną w dniach 19 i 20 stycznia 1887 roku pod posadzką katedry tuż przed podwyższeniem chóru ze ścianą czołową nagrobka kardynała Fryderyka Jagiellończyka. Grób z osmołowaną modrzewiową skrzynią trumienną odkryty w tym miejscu ostatecznie jednak zidentyfikowano jako miejsce pochówka kardynała

- 7 Zob. *Miracula beatae Hedwigis reginae Poloniae*, ed. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 4, Lwów 1884, s. 767–768; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 304–310; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003, s. 31–33.
- 8 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45; B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdołna w cnoty*, s. 94; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 381; M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka (w kontekście wcześniejszych eksploracji średniowiecznych grobów królewskich na Wawelu)*, „*Historia Slavorum Occidentis*” 13 (2023) nr 1, s. 124.
- 9 Zob. M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 35, przypis 59; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 380.
- 10 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu (Grób królowej Jadwigi i kardynała Zbigniewa Oleśnickiego)*, „*Gazeta Polska*” nr 20 z 27.01.1887, s. 1; *Grobowce na Wawelu*, *Gazeta Warszawska*” nr 25 z 28.01.1887, s. 2; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu, „*Gazeta Lwowska*” nr 23 z 29.01.1887, s. 4; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, „*Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce*” 3 (1887) z. 4, s. III; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 233; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „*Polonia Sacra*” 2 (1949) z. 3, s. 242; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017, s. 15.

Zbigniewa Oleśnickiego, na co oprócz przekazów pisanych wskazywać musi znaleziona w nim czaszka mężczyzny, jedwabna infuła oraz tuniella, dalmatyka i ornat wykonane również z jedwabiu, a także biskupi pierścień sygnetowy¹¹. Na właściwy grób ze szczątkami królowej natrafiono 21 stycznia 1887 roku około godziny 16 już pod posadzką podwyższenia lewej, czyli północnej części prezbiterium (ryc. 3), a więc ok. 1,5 m dalej i powyżej pamiątkowego pomnika nagrobego identyfikowanego wcześniej z tym pochówkiem¹². W miejscu tym pod ówczesną posadzką na głębokości 37 cm odsłonięto wielką płytę wapienną, w której od spodu zaobserwowano ślady wyszczerbienia spowodowane różnymi wcześniejszymi działaniami¹³. Pod płytą zdeponowana była prowizorycznie zbita trumna drewniana, która przylegała ściśle do ściany sąsiedniej komory grobowej króla Władysława Łokietka. Sosnowa skrzynia trumienna miała spoczywać na ruszcie żelaznym złożonym z 10 prętów zakotwionych w podłużnych ścianach tej komory grobowej¹⁴. Przy bardziej uważnej eksploracji i obserwacji kontekstu archeologicznego grobu Jadwigi przeprowadzonej w 1949 roku stwierdzono, że ruszt żelazny z trumną królowej zalegał na 38-centymetrowej warstwie gruzu, w którym znaleziono

- 11 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; J. Talko-Hryniewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych spoczywających na Wawelu*, Kraków 1914, s. 25, 28–32, ryc. 5; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 233–234.
- 12 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 234–235; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza Jagiellończyka w katedrze wawelskiej*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 3, Kraków, s. 149–151, ryc. 1, 2, 3.
- 13 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. II; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 236; J. Talko-Hryniewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 9.
- 14 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. II; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 236–237; J. Talko-Hryniewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 9; M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 247, 249; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 150.

3. Lokalizacja komory grobowej królowej Jadwigi i fragmentu muru romańskiego przylegającego do tego grobu na planie z rozwarstwieniem chronologicznym średniowiecznych i nowożytnych przekształceń katedry wawelskiej. Źródło: J. Firlet, Z. Pianowski, *Badania archeologiczno-architektoniczne pałacu królewskiego oraz katedry w latach 1995–1998*, w: *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego*, Warszawa 2000, plan II, rys. J. Lasek z uzupełnieniami D. Niemca.

zabytki z XVI i XVII wieku, m.in. co najmniej dwie ceramiczne miednice z XV/XVI wieku (źle zrekonstruowane i związane razem gipsem, jako rzekome jedno naczynie¹⁵) i rozbity renesansowy kieliszek szklany oraz monetę i fragmenty ceramiki naczyniowej z XVII wieku¹⁶, a także liczną serię porozbijanych ceramicznych gotyckich płytek posadzkowych, a nawet dwie starsze późnoromańskie ceramiczne płytki posadzkowe z połowy XIII wieku¹⁷. Musi to wskazywać na naruszenie pierwotnego kontekstu położenia trumny i wobec tego nie można określić pierwotnego usytuowania trumny z ciałem królowej Jadwigi w stosunku do poziomu

- 15 Zob. A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 160–161, ryc. 20. Za zupełnie nieporozumienie należy uznać interpretowanie tej źle zrekonstruowanej misy, w rzeczywistości fragmentów co najmniej dwóch ceramicznych miednic z XV/XVI wieku, jako domniemanej urny, w której rzekomo złożyć miano nieniezachowane przecież (sic!) szczątki noworodka, córeczki królowej Elżbiety Bonifacji. Zob. M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka...*, s. 125. Naczynia te zostały wytworzone sto lat po dacie właściwego pogrzebu, a ponadto zostały odkryte poza trumną ze szczątkami królowej Jadwigi, i to w zasypisku komory grobowej, które na podstawie innych wspólnie znalezionych zabytków należy datować na XVII wiek. W odniesieniu do ewentualnych szczątków malutkiej królowej Elżbiety-Bonifacji słuszną jest zdroworozsądkowa uwaga Mieczysława Tobiasza, że miękkie kości trzytygodniowego noworodka musiały ulec szybkiemu rozłożeniu, ale niewykluczone, że mogły zostać złożone wraz z ciałem matki do jednej trumny, o czym mógłby świadczyć specyficzny układ szkieletu królowej Jadwigi, który miał przylegać bardziej do jednej ze ścian bocznych trumny. Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 250–252. Zachowany przekaz źródłowy nie pozostawia wątpliwości, że pochówku matki królowej Jadwigi i córeczki królowej Elżbiety-Bonifacji miano dokonać wspólnie w tym samym dniu, czyli 19 lipca 1399 roku. Zob. J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 347; K. Ożóg, *W drodze do wieczności...*, s. 123, przypis 38.
- 16 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 248, 249, 253; Z. Świątek, *Budzenie Wawelskiej Pani, królowej Jadwigi*, Kraków 2002, fot. 8; P. Jasienica, *Sarkofag królowej*, w: *Historia to nie dziwka. Antologia tekstów Pawła Jasienicy, jego interlokutorów i recenzentów*, Kraków 2018, s. 135.
- 17 Przechowane są obecnie wraz z niektórymi fragmentami gotyckich płytek posadzkowych z komory grobowej św. Jadwigi w magazynie wawelskiego Działu Archeologii. Za możliwość zobaczenia i weryfikacji tych zabytków Autor artykułu wyraża serdeczne podziękowania opiekunce wawelskich zbiorów archeologicznych, czyli mgr Jolancie Lasek.

gotyckiej posadzki¹⁸, a tym samym nie można mieć też zupełnej pewności, czy dwa starsze poziomy średniowiecznych posadzek – romańskiej i gotyckiej – naruszono w tym konkretnym miejscu już przy dokonywaniu pierwotnego podposadzkowego pochówku królowej w 1399 roku, czy nastąpiło to dopiero w XVII wieku przy przebudowie otoczenia prezbiterium, najprawdopodobniej w związku z rozbiórką marmurowego cyborium przy wielkim ołtarzu dokonaną w 1605 roku przez kamieniarza Ambrożego Meazzima lub nawet przy okazji pierwszej znanej naprawy grobu królowej w 1517 roku przez muratora Stanisława bądź też przy późniejszym podwyższeniu poziomu chóru w latach 1649–1650 w związku z wielką ołtarzową fundacją biskupa Piotra Gembickiego¹⁹. Jednak użycie jako wtórnika do obudowy południowej ściany komory grobowej królowej, celowo przyciętego i skróconego antepedium ołtarza głównego katedry z XIV wieku (najprawdopodobniej z lat 1348–1364 z okresu pontyfikatu biskupa Bodzanty, jak może tego dowodzić płaskorzeźbiony herb Poraj z tego antepedium)²⁰ musi wskazywać na nowożytną metrykę powstania tej konstrukcji sepulkralnej, związaną z ostateczną likwidacją pozostałości gotyckiego ołtarza prezbiterium, co mogło się dokonać najwcześniej przy wznoszeniu w latach 1546–1550 renesansowego ołtarza z fundacji Zygmunta Starego²¹ lub nawet mogło nastąpić dopiero w XVII wieku w związku

18 Nie ma żadnych dowodów na ustawienie pierwotnego sarkofagu z ciałem królowej powyżej poziomu posadzki prezbiterium z XIV wieku, jak próbował ostatnio dowodzić bez jakiegokolwiek analizy kontekstu archeologicznego odkrycia Marcin Starzyński. Zob. M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka...*, s. 123.

19 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 43, 45; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, s. 60; K. Czyżewski, *Biskupa Piotra Gembickiego dary i fundacje artystyczne dla katedry krakowskiej*, w: *Katedra krakowska w czasach nowożytnych (XVI–XVIII wieku)*, red. D. Nowacki, Kraków 1999, s. 59; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 15.

20 Zob. A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 152–155, ryc. 4–7.

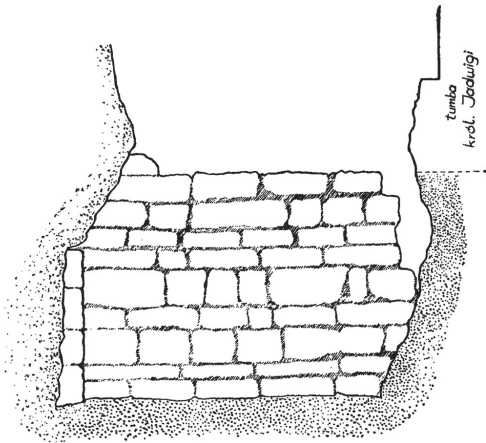
21 Zob. P. Pencakowski, *Renesansowy ołtarz główny z katedry krakowskiej w Bodzentynie*, „*Studia Waweliana*” 11/12 (2003), s. 112–113; P. Pencakowski, *Dzieje nastaw ołtarza głównego katedry wawelskiej od połowy XV do początku XXI wieku*, „*Rocznik Krakowski*”, 73 (2007), s. 17, 20, 25–27.

z fundacją nowego barokowego ołtarza przez biskupa Piotra Gembickiego²². W wyniku badań archeologicznych, które przeprowadzono w 1950 roku pod kierunkiem Andrzeja Żakiego w tym miejscu katedry, po wyjęciu trumny ze szczątkami królowej Jadwigi stwierdzono, że wtórna komora grobowa tej władczyni od strony południowo-zachodniej posadowiona została częściowo na stosunkowo wysoko położonym relikwie naziemnej partii ściany muru katedry romańskiej o grubości 94 cm (ryc. 3. 4)²³, co jednoznacznie wskazuje, że już w najstarszych gotyckich fazach katedry musiało funkcjonować podwyższenie prezbiterium. Pierwotna gotycka komora grobowa królowej musiała zatem znajdować się w obrębie kubatury tego podwyższonego prezbiterium. Uwaga ta musi również dotyczyć niewielkiej komory grobowej odkrytej w 1950 roku w prezbiterium w odległości 67 cm na wschód od komory grobowej Jadwigi, którą uznano za dziecięcy pochówek królewicza Kazimierza († 1427 roku)²⁴. Z kolei na wyraźnie inny niż dzisiaj poziom użytkowy i układ schodów prowadzących do podwyższenia prezbiterium katedry w okresie gotyku, a na pewno przed XVII wiekiem może wskazywać zarówno usytuowanie komory grobowej kardynała Fryderyka Jagiellończyka zlokalizowanej w odległości pół metra od płyty nagrobnej „królewskiego kardynała”, jak

22 Zob. K. Czyżewski, *Biskupa Piotra Gembickiego dary...*, s. 59; P. Pencakowski, *Dzieje nastaw ołtarza głównego katedry...*, s. 32. Na podstawie analizy kontekstu archeologicznego nowożytniej komory grobowej królowej Jadwigi nieuprawione są sugestie o rzekomym niewykorzystaniu tego gotyckiego antepedium do konstrukcji ołtarza katedry i jego przypuszczalnym uszkodzeniu – i to w domyśle – na etapie budowy katedry gotyckiej. Zob. M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława...*, s. 124.

23 Zob. A. Żaki, *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950*, „Ochrona Zabytków” 4 (1951) z. 1–2, s. 38, ryc. 31; A. Żaki, *Badania wykopaliskowe na Wawelu w latach 1950 i 1951*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 1, Kraków 1955, s. 426, ryc. 55; A. Żaki, *Archäologische Forschungen über frühmittelalterliche Krakau*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Bd. 11/12, Berlin 1963, s. 585, ryc. 4; A. Żaki, *Początki Krakowa*, Kraków 1965, s. 83, ryc. 60; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 161, ryc. 21; A. Żaki, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 147, ryc. 85.

24 Zob. A. Żaki, *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950...*, s. 38; A. Żaki, *Badania wykopaliskowe na Wawelu w latach 1950 i 1951...*, s. 426; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 162–164, ryc. 1, 2, 3.

4. Kontekst archeologiczny muru romańskiej katedry wawelskiej odkrytego poniżej komory grobowej królowej Jadwigi. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem rysunku z publikacji: A. Żaki, *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950*, „Ochrona Zabytków” 4 (1951) z. 1–2, ryc. 31 oraz fotografii z publikacji: A. Żaki, *Archäologische Forschungen über frühmittelalterliche Krakau*, w: *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, Bd. 11/12, Berlin 1963, ryc. 4.

i fakt, że profil mosiężnych boków pomnika nagrobnego wspomnianego kardynała nie jest zgodny z przekrojem przylegających do niego schodów²⁵. Wspomniane niezgodności bocznych partii grobu z układem schodów prezbiterium widoczne są już na najstarszych XIX-wiecznych inwentaryzacjach nagrobka Fryderyka Jagiellończyka autorstwa Michała Stachowicza oraz Jana Kantego Wojnarowskiego²⁶.

W wyniku dwukrotnego otwierania i eksploracji grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej pozyskano też najliczniejszy zespół gotyckich płytek posadzkowych pochodzących z wyposażenia katedry wawelskiej konsekrowanej w 1364 roku (ryc. 5)²⁷. Już przy pierwszym otwarciu komory grobowej w 1887 roku wydobyto z gruzu zachowaną w całości płytkę posadzkową, zdobioną wypukłą reliefową dekoracją w formie stylizowanych lilii heraldycznych (ryc. 5), którą jeden z ówczesnych odkrywców, Sławomir Odrzywolski, przekazał do kolekcji Gabinetu Archeologicznego UJ; obecnie zabytek przechowywany jest w Muzeum UJ w Collegium Maius²⁸. Znacząco większą liczbę fragmentów takich płytek wydobyto jednak przy ponownym otwarciu grobu tej królowej w 1949 roku²⁹; większość znale-

25 Por. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III.

26 Por. F. Ch. Dietrich, M. Stachowicz, *Monumenta Regum Poloniae Cracoviensia*, Warszawa 1827, plansza 12; <http://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/865557>; <https://www.jbc.bj.uj.edu.pl/publication/877578> (25.09.2024).

27 Szczegółowe uzasadnienie takiego datowania tego zespołu płytek wawelskich i samej posadzki w: D. Niemiec, *Gotycka posadzka ceramiczna z koronacyjnej katedry krakowskiej*, artykuł złożony do druku w jubileuszowej księdze pamiątkowej prof. Marka Walczaka, która powinna się ukazać w 2025 roku.

28 Zob. A. Bochnak, J. Pagaczewski, *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, Kraków 1959, s. 229–231, ryc. 178; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 159, ryc. 18; B. Frontczak, *Płyta posadzkowa z katedry na Wawelu*, w: *Silva Rerum. Pamiątki akademickie ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1997, s. 95, nota nr IV/2.

29 Zob. A. Bochnak, J. Pagaczewski, *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, s. 231, ryc. 179; M. Piątkiewicz-Dereniowa, *Zabytki przemysłu artystycznego w: Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, red. J. Szablowski, Warszawa 1965, s. 159, ryc. 247; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 159–160, ryc. 19; M. Piątkiewicz-Dereniowa, *Płytki posadzkowe, 1. połowa w. XIV*, Kraków, w: *Zbiory Zamku Królewskiego na Wawelu*, red. J. Szablowski, Warszawa 1990, s. 218, 256, nota nr 159a, ryc. 159; A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Medieval Ceramics Techniques in Architecture of Cracow's Dominicans*, „Forum Urbes Medii Aevi”

zionych wtedy płytek, a zwłaszcza tych lepiej zachowanych, jest eksponowana na stałej wystawie „Wawel zaginiony” (ryc. 5). Natomiast pozostałe drobniejsze fragmenty są przechowywane w magazynach wawelskiego Działu Archeologii. Wśród kwadratowych płytek ceramicznych pozyskanych w prezbiterium katedry wawelskiej w otoczeniu grobu kanonizowanej królowej wyróżnić można trzy zasadnicze typy płytek z odmienną florystyczną czy nawet florystyczno-heraldyczną ornamentacją (ryc. 5). Pierwszy typ reprezentują płytki z mocno heraldycznie stylizowanymi liliami. Drugi typ stanowią płytki zdobione motywem liści akantu. Ostatni rozpoznany typ w tym zbiorze gotyckich płytek wawelskich stanowią płytki zdobione motywem kwiatów w kielichowatej formie, być może tulipanów lub raczej lotosów. Całe zachowane i wyklejone egzemplarze kwadratowych płyt posadzkowych z tego zbioru pozwalają określić ich całkowite wymiary w przedziale 25,8–26 × 25,8–26 cm i grubość 7,8–8 cm³⁰. Wypukły ornamentowany relief został na nich silnie starty w wyniku intensywnego i długotrwałego użytkowania poziomego użytkowego w katedrze, co też może wskazywać na późniejszą chronologię rozbiórki tej posadzki niż XIV czy nawet XV wiek. W mniej uszkodzonych przez starcie wklęsłych partiach ornamentu płytek zachowało się też kilka różnych kolorystycznie typów szkliwa pokrywającego jednolitym kolorem poszczególne płytki. Wśród nich można wyróżnić płytki glazurowane szkliwem barwy brunatnej, płytki ze szkliwem oliwkowobrazowym (opisywane też jako złotobrazowe), a także płytki pokryte szkliwem o czystej błękitnej (lazurowej) barwie.

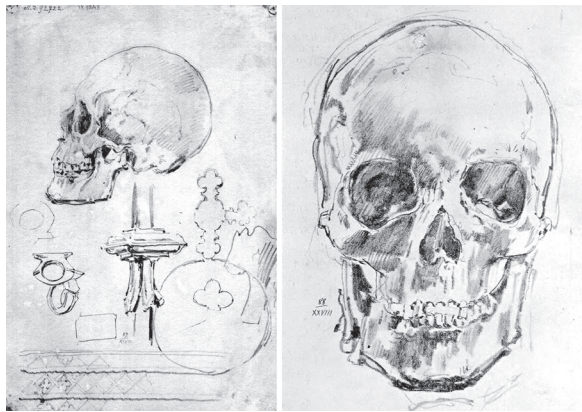
Pierwszej komisyjnej eksploracji grobu królowej Jadwigi dokonano 22 stycznia 1887 roku. W skład zespołu weszli Jan Matejko, Władysław Łuszczkiewicz, Marian Sokołowski i Konstanty Przeździecki oraz Ignacy Kopernicki i Ignacy Polkowski³¹. Bezpośrednio do wnętrza komory grobowej od strony schodów podwyższenia chóru mieli wejść Jan Matejko

9 (2015), s. 46, ryc. 15; B. Makowiecki, *Fragment płyty posadzkowej z grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Z Wawelu do Lublina. Skarby z królewskiego dworu*, red. D. Szewczyk-Prokurat, D. Nowacki, Lublin 2021, s. 104–105, noty nr 13 i 14.

30 M. Piątkiewicz-Dereniowa, *Płytki posadzkowe, 1. połowa w. XIV*, Kraków, s. 218, 256, nota nr 159a, ryc. 159; B. Frontczak, *Płytki posadzkowe z katedry na Wawelu*, s. 95, nota nr IV/2.

31 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski *o nowoodkrytych grobach na Wawelu...*, s. 4; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 235; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 243–244.

5. Zespół gotyckich płytek posadzkowych wydobytych z otoczenia grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Ze zbiorów Muzeum UJ i wawelskiego Działu Archeologii, w tym z ekspozycji na stałej wystawie *Wawel zaginiony*. Źródło: Oprac. graf. D. Niemiec.

6. Zachowane rysunki Jana Matejki wykonane w 1887 roku w czasie rekognicji szczątków królowej Jadwigi oraz wyposażenia grobowego. Źródło: Oprac. graf. D. Niemiec z wykorzystaniem reprodukcji rysunków J. Matejki opublikowanych w: M. N. Gajek, *Rysunek czaszki królowej Jadwigi*, w: *Piękno darowane. Dzieła ofiarowane Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w zbiorach Collegium Maius*, red. J. Pollesch, M. Zdanek, Kraków 2014, s. 81; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych spoczywających na Wawelu*, Kraków 1914, s. 10.

i Sławomir Odrzywolski³². Ze skrzyni trumiennej wyjęto czaszkę królowej i insygnia towarzyszące szczątkom (ryc. 6)³³. Profesor Kopernicki dokonał szczegółowych pomiarów antropologicznych czaszki, a Jan Matejko odrysował wszystkie wyjęte relikwie królewskie (ryc. 6)³⁴. Według relacji Jana Matejki opublikowanej przez Mariana Sokołowskiego po odchyleniu wieka drewnianej trumny zaobserwowano „wielką oponę brunatnej barwy”, którą Helena Hryszko po współczesnych pracach konserwatorskich identyfikuje z adamaszkowym obiciem trumny³⁵. Przy czaszce królowej oprócz resztek czepca zaobserwowano dwa fragmenty drewnienek w kształcie listków koniczyny ze śladami pozłoty, co zinterpretowano wówczas jako resztki symbolicznej korony³⁶. W kościach dłoni władczyni natrafiono na rękojeść, drążek i głowicę połączanego berła³⁷. W sąsiedztwie lewej kości biodrowej natrafiono na drewniane i połączone jabłko panowania o kulistej formie zwieńczonej krzyżykiem. Wśród tkanin odkrytych przy szkielecie królowej zidentyfikowano także rodzaj szerokiego pasa

32 Zob. J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 15–16.

33 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski *o nowoodkrytych grobach na Wawelu...*, s. 4; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 243; M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława...*, s. 123.

34 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 243; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10, 12–16, tabl. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 19.

35 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. II; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 9; por. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 106–107, ryc. 91.

36 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 238; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 133.

37 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 32, ryc. 9; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 237–238; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; M. N. Gajek, *Rysunek czaszki królowej Jadwigi w: Piękno darowane. Dzieła ofiarowane Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w zbiorach Collegium Maius*, red. J. Pollesch, M. Zdanek, Kraków 2014, s. 81; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 19, ryc. 1.

Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 246.

z kratkowanej materii z odwzorowaniem motywu trefli³⁸. Elementy opisywane w 1887 roku jako żuźle³⁹ po ponownym otwarciu grobu w 1949 roku i konserwacji zidentyfikowano jako papieskie bulle ołowiane. Zachowała się dokumentacja rysunkowa opisanych elementów wyposażenia oraz samej czaszki królowej Jadwigi wykonana ręką mistrza Jana Matejki (ryc. 6)⁴⁰.

Efektom drugiego otwarcia grobu królowej Jadwigi w dniach 11–14 lipca 1949 roku było bardziej precyzyjne przebadanie wyposażenia i kontekstu archeologicznego tego pochówku⁴¹. Spod szkieletu zmarłej wydobyto wówczas stosunkowo dobrze zachowane połaci płaszcza królewskiego⁴². W sąsiedztwie czaszki znaleziono stylizowany element wycięty w skórze na kształt korony ze śladami pozłoty⁴³. Obok tej domniemanej skórzanej korony natrafiono na kawałki białego welonu ściąganego złotym sznurem⁴⁴. W pobliżu głowy odkryto także miedzianą lub brązową (mosiężną?) zapinkę-klamrę o podkowiastym kształcie do spinania płaszcza⁴⁵. Przy czubkach stóp królowej zaobserwowano resztki skózanego obuwia w postaci trzewików z ażurowym ornamentem kratownicy⁴⁶. Przy szczątkach

38 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 238; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 130–133, ryc. 104.

39 Zob. M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 238, 239.

40 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, s. 260–261; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, tabl. 10; M. N. Gajek, *Rysunek czaszki królowej Jadwigi*, s. 81; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 19, przypis 32, ryc. 1.

41 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 246.

42 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 251; J. Olbrycht, M. Kusiak, *Protokół badania zwłok królowej Jadwigi*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 261; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 103.

43 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 252; I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987, s. 45; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 133.

44 Zob. I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce...*, s. 45; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 26.

45 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 252; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 26.

46 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 252; I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce...*, s. 46; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 26.

królowej zidentyfikowano również dwie bulle ołowiane papieża Bonifacego IX⁴⁷. Przy precyzyjnej eksploracji towarzyszącej analizie antropologicznej szczątków królowej dokonanej przez Jana Olbrychta i Mariana Kusiaka pozyskano najdrobniejsze zachowane elementy składowe drewnianego berła i jabłka królewskiego⁴⁸, które poddano następnie konserwacji i próbie rekonstrukcji (ryc. 7)⁴⁹. Warto zwrócić uwagę, że elementy głowicy grobowego berła Jadwigi wykazują podobieństwo do berła znanego z ilustracji majestatu cesarskiego (ryc. 7) pochodzącej z herbarza Geldrii (Wapenboek Gelre)⁵⁰, który ostatnio datowany jest w przedziale lat 1375–1390⁵¹. Wspaniałym skutkiem badawczym zakończyły się rozpoczęte w 2006 roku wieloletnie prace konserwatorskie i kostiumologiczne Heleny Hryszko, które wymieniona konserwatorka i badaczka podsumowała w swojej obszernej monografii książkowej o tkaninach grobowych królowej Jadwigi⁵². Oprócz elementów składowych ubioru królowej w postaci sukni z adamaszku i płaszcza z lampasu (ryc. 8) wśród zachowanych tkanin udało się też zidentyfikować poszewkę poduszki wykonanej z lampasu oraz fragment adamaszku z obicia trumny⁵³. Na marginesie znakomicie udokumentowanych kostiumologicznych studiów profesor Hryszko warto zauważyć, że dokonana przez tę wybitną konserwatorkę dzieł sztuki rekonstrukcja pierwotnych barw i ornamentów płaszcza królowej z żółtym palmetowym wzorem na czerwonym tle (ryc. 8)⁵⁴ wykazuje zadziwiające zbieżności z żółtą i czerwoną kolorystyką i ornamentyką płaszcza królowej Jadwigi odwzorowanymi na kolorowanej wersji miedziorytu z wizerunkiem tej królowej pochodzącej z cyklu *Regum Poloniae Icones* autorstwa

47 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 251, 252; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 158–159, ryc. 16, 17.

48 Zob. J. Olbrycht, M. Kusiak, *Protokół badania zwłok królowej Jadwigi*, s. 260–261.

49 Zob. A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 158, ryc. 12–15; I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce...*, s. 46–46, ryc. 19; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 32, ryc. 9, 10.

50 Zob. Karta 57 na stronie: <https://uurl.kbr.be/1733715>.

51 Zob. M. Pastoureau, *L'Art héraldique au Moyen Âge*, Paris 2009, s. 50; https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/16995818/wapenboek-gelre-ms-15652-56?_lg=nl-BE (25.09.2024).

52 Zob. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, passim.

53 Zob. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 105–107, ryc. 89, 90, 91.

54 Por. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 124–130, ryc. 99–102.

7. Regalia grobowe królowej Jadwigi oraz analogiczne berło z herbarza Geldrii z lat 1375–1390. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem fotografii S. Kolowcy z publikacji H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017 (ryc. 9) oraz fragmentu karty 57 herbarza ze strony internetowej: <https://uurl.kbr.be/1733715>.

Tomasza Tretera z 1591 roku (ryc. 9)⁵⁵. Również biały welon królowej ze złotym ściągaczem, odkryty przy głowie zmarłej, odpowiada szczegółom i barwom welonu z wizerunku królowej Jadwigi autorstwa Tretera (ryc. 9). W literaturze przedmiotu powszechnie przyjmuje się, że ów Treterowy wizerunek królowej wzorowany był na niezachowanym wczesno-renańskim portrecie Jadwigi, stanowiącym część większego obrazu tablicowego *Typus Foundationis Academiae Cracoviensis* zawieszony przy pomniku nagrobnym króla Władysława Jagiełły i znanego tylko z odwzorowania na późniejszym drzeworycie z 1642 roku⁵⁶. Nie można zupełnie wykluczyć, że anonimowy malarz tworzący wizerunek królowej Jadwigi na tym niezachowanym obrazie tablicowym, zawieszonym przy pomniku nagrobnym Władysława Jagiełły, namalowanym najprawdopodobniej przed 1520 rokiem na zlecenie króla Zygmunta Starego, mógł widzieć oryginalne szaty grobowe królowej przy okazji pierwszej znanej reparacji grobu Jadwigi Andegaweńskiej przez muratora Stanisława w 1517 roku⁵⁷.

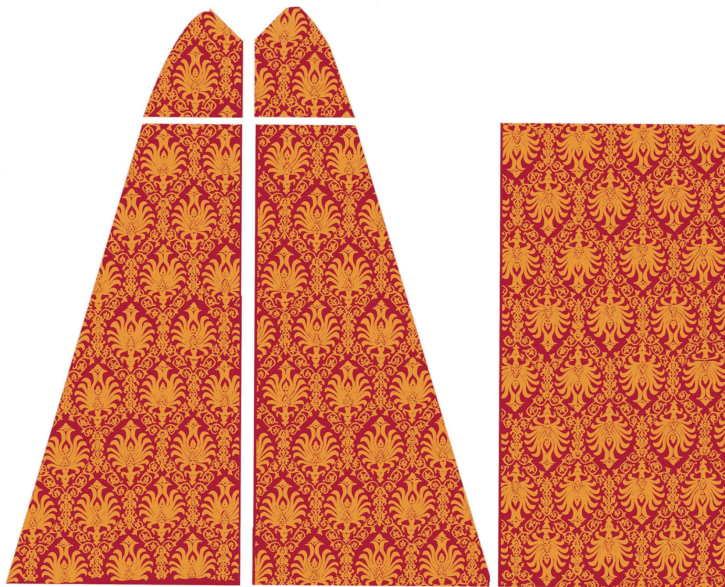
Kluczową informację o zredukowanej do minimum formie grobu królowej Jadwigi zapisano w 1605 roku w kontrakcie kapituły katedralnej z Ambrożym Meazzim, w którym nakazano, „aby na grobie królowej

55 Zob. pełnokolorowa barwna reprodukcja wizerunku królowej Jadwigi autorstwa Tomasza Tretera ze zbiorów Ossolineum przy artykule Joanny Błoch, *Regum Poloniae Icones* na stronie: <https://zlotaepoka.ossolineum.pl/dynastia-i-panstwo-jagiellonow/> (25.09.2024); https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomasz_Treter_-_Jadwiga_Andegawe%C5%84ska.jpg; por. L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, s. 242.

56 Zob. J. Muczkowski, *Dwie kaplice jagiellońskie w katedrze krakowskiej*, Kraków 1858, s. 57, 59–65, przypis 83; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, s. 240, 242, 245; K. Estreicher, *Grobowiec Władysława Jagiełły*, „Rocznik Krakowski” 33 (1953) z. 1, s. 5–8, ryc. 19; T. Chrzanowski, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984, s. 160; W. Bałus, *Obraz Królowej Jadwigi w sztuce polskiej wieku XIX, główne wątki ikonograficzne*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu na kanonizację*, red. J. Nowobilski, Kraków 1997, s. 70; Z. Piech, *Typus Foundationis Academiae Cracoviensis. Interpretacja obrazu z kaplicy grobowej Władysława Jagiełły*, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 355–373, 379–380, 390–393, ryc. 1, 2; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 60–61, ryc. 10. Śmiała, ale mocno ryzykowną hipotezę o gotyckiej genezie tego obrazu przy pomniku nagrobnym Władysława Jagiełły zaproponował Krzysztof Czyżewski. Zob. K. Czyżewski, „Kaplica Władysława Jagiełły Króla Polskiego” – kilka uwag, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, Kraków 2007, s. 169–171.

57 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45.

8. Rekonstrukcja kroju, ornamentu i barw płaszcza grobowego królowej Jadwigi. Źródło: H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017, ryc. 102.

Jadwigi położyć marmur przy listwie ku północy przy tretach”⁵⁸. Z treści tego zapisu można wnioskować, że szczątki królowej pochowane były wówczas pod zniszczoną płaską płytą nagrobną, odnawianą wcześniej w 1517 roku przez muratora Stanisława („Stanislao muratori pro reformatione sepulchri olim reginae Hedvigis”), która otoczona była starszą średniowieczną żelazną kratą, naprawianą w tym samym 1517 roku przez ślusarza Alberta-Wojciecha („Alberto serifabro pro reparatione cratae circumcirca sepulchrum olim reginae Hedvigis”)⁵⁹. Istotną informację w odniesieniu do przestrzeni grobu królowej Jadwigi odnotował przed 1535 roku kanonik krakowski Bernard Wapowski, pisząc w swoich *Dziejach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, że „wiele rozmaitych ślubów [wotów] przy jej grobie zawieszonych widzieć można”⁶⁰. Kolejną bardzo ważną informację o grobie królowej zawdzięczamy Marcinowi Bielskiemu, który w dziele *Kronika, to jest historia świata* z 1551 roku przy opisie okoliczności śmierci Jadwigi zapisał, że „pochowana w krakowskim kościele na zamku przez Jagiełła poczciwie, na lewej stronie koru przeciw zakrystyjej; napis ten na jej grobie wisi: „Sidus Polonorum iacet hic Hedvigis eorum etc.”⁶¹. Przytoczona tutaj krótka notka Marcina Bielskiego z wyraźnym odwołaniem do treści bardzo długiego epitafium nagrobnego królowej Jadwigi, znanego z kroniki Długosza⁶², stanowi najlepsze wyjaśnienie zagadki lokalizacji tego obszernego tekstu elegijnego. Musiał on być, podobnie jak liczne woskowe, wota zawieszony na kracie otaczającej prosty grób świętej królowej, o czym pośrednio można wnioskować już z odpowiedniego akapitu dokumentu arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca z 1426 roku czy treści kazania Pawła z Zatora z ok. 1430 roku oraz z przytoczonych powyżej wzmianek z XVI-wiecznych dzieł Bernarda Wapowskiego i Marcina Bielskiego. Na tej samej dookolnej kracie mogło

58 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, s. 45.

59 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45.

60 Zob. B. Wapowski, *Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535*, przeł. M. Malinowski, t. 1, Wilno 1847, s. 142; por. M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 51.

61 Zob. M. Bielski, *Kronika, to jest historia świata*, t. 3, oprac. D. Śnieżko, D. Kozaryn, współudział E. Karczewska, Szczecin 2019, s. 167.

62 Zob. *Jana Długosza Roczniki...*, s. 305–307. Za domniemanego autora tego epitafium część badaczy przyjmuje biskupa Piotra Wysza.

9. Koloryzowana wersja miedziorytu z wizerunkiem królowej Jadwigi Andegaweńskiej autorstwa Tomasza Tretera z *Regum Poloniae Icones*, Roma 1591 (zbiory Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Muzeum Książąt Lubomirskich we Wrocławiu, sygn. A.gr.296), będącego kopią wizerunku władczyni ze zniszczonego wawelskiego obrazu tablicowego *Typus Fundationis Academiae Cracoviensis*. Źródło: <https://zlotaepoka.ossolineum.pl/dynastia-i-panstwo-jagiellonow/>.

znaleźć się i miejsce na drugie młodsze Jadwiżańskie epitafium, znane wyłącznie z XVI-wiecznych rękopisów kroniki Długosza⁶³.

Na podstawie wszystkich analizowanych cząstkowych informacji źródłowych należy uznać, że doczesne szczątki królowej Jadwigi Andegaweńskiej wraz z córeczką Elżbietą-Bonifacją musiały być pierwotnie, tj. 19 lipca 1399 roku, pochowane pod posadzką w podwyższonej lewej partii gotyckiego prezbiterium katedry krakowskiej i przykryte płaską płytą nagrobną wpuszczoną w poziom posadzki, którą ze względu na napór pielgrzymów już przed 1426 rokiem musiano odgradzić i otoczyć żelazną kratą. Należy w tym miejscu podkreślić, że kolejne królewskie małżonki Władysława Jagiełły również pochowano w analogiczny sposób, czyli pod posadzką katedry wawelskiej i pod prostymi płytami nagrobnymi, jak świadczą o tym zachowane źródła pisane i archeologiczne dotyczące aranżacji pierwotnych grobów królowej Anny Cylejskiej i Zofii Holszańskiej⁶⁴. Grób królowej Jadwigi Andegaweńskiej, zmarłej w opinii świętości, wyróżniał się natomiast wśród wszystkich pozostałych grobów królewskich szczególną lokalizacją w podwyższeniu prezbiterium i w sąsiedztwie ołtarza głównego katedry wawelskiej.

63 Zob. *Jana Długosza Roczniki...*, s. 548–550, przypis 1.

64 Bezpośrednia następczyni Jadwigi, czyli Anna Cylejska, pochowana została w 1416 roku pod płytą kamienną wpuszczoną w posadzkę przed ołtarzem św. Doroty; dokładna lokalizacja tego grobu znana jest z drezdeńskiego planu katedry z XVIII wieku. Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 64; *Kronika Krakowska z roku Pańskiego 1900*, w: *Józefa Czecha Kalendarz Krakowski na rok 1901 (rok siedemdziesiąty)*, Kraków 1901, s. 71; P. Mrozowski, *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994, s. 262–263, nr kat. II 34; M. Walczak, *Topografia nekropolii królewskiej na Wawelu w średniowieczu*, w: *Procesy przemian w sztuce średniowiecznej*, red. R. Eysymontt, R. Kaczmarek, Warszawa 2014, s. 153. Z kolei rozpoznana archeologicznie komora grobowa Matki Jagiellonów, czyli Zofii Holszańskiej, pod posadzką kaplicy Świętej Trójcy przykryta była nieco wystającą ponad poziom posadzki płaską płytą kamienną ze śladami mocowania listew spizowych z pozostałościami inskrypcji nagrobnej („de lapide simplici cum inscriptione”). Zob. L. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, s. 14; T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 106–107, ryc. 29; F. Kopera, *Pomniki Krakowa Maksymiliana i Stanisława Cerchów*, t. 1, Kraków–Warszawa 1904, s. 95; P. Mrozowski, *Polskie nagrobki gotyckie*, s. 242, nr kat. I 137; M. Walczak, *Topografia nekropolii królewskiej na Wawelu w średniowieczu*, s. 156–157.

Bibliografia

Źródła

- Bielski M., *Kronika, to jest historyja świata*, t. 3, oprac. D. Śnieżko, D. Kozaryn, współudział E. Karczewska, Szczecin 2019.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga dziesiąta 1370–1405*, przeł. J. Mrukówna, Warszawa 2009.
- Miracula beatae Hedwigis reginae Poloniae*, ed. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, Lwów 1884, s. 763–769.
- Starowolski S., *Monumenta Sarmatarum, Viam universæ carnis Ingressorum*, Kraków 1655.
- Wapowski B., *Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535*, przeł. M. Malinowski, t. 1, Wilno 1847.

Opracowania

- Bałus W., *Obraz Królowej Jadwigi w sztuce polskiej wieku XIX, główne wątki ikonograficzne*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu na kanonizację*, red. J. Nowobilski, Kraków 1997, s. 69–78.
- Bochnak A., *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza Jagiellończyka w katedrze wawelskiej*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 3, Kraków 1968, s. 149–173.
- Bochnak A., Pagaczewski J., *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, Kraków 1959.
- Bojęś-Białasik A., Niemiec D., *Medieval Ceramics Techniques in Architecture of Cracow's Dominicans*, „Forum Urbes Medii Aevi” 9 (2015), s. 38–51.
- Chrzanowski T., *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984.
- Czyżewski K., *Biskupa Piotra Gembickiego dary i fundacje artystyczne dla katedry krakowskiej*, w: *Katedra krakowska w czasach nowożytnych (XVI–XVIII w.)*, red. D. Nowacki, Kraków 1999, s. 55–98.
- Czyżewski K., „*Kaplica Władysława Jagiełły Krola Polskiego*” – kilka uwag, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadomskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, Kraków 2007, s. 159–171.
- Dietrich F. Ch., Stachowicz M., *Monumenta Regum Poloniae Cracoviensia*, Warszawa 1827.
- Estreicher K., *Grobowiec Władysława Jagiełły*, „Rocznik Krakowski” 33 (1953) z. 1, s. 1–45.

- Firlet J., Pianowski Z., *Badania archeologiczno-architektoniczne pałacu królewskiego oraz katedry w latach 1995–1998*, w: *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego*, Warszawa 2000, s. 275–283.
- Frontczak B., *Płyta posadzkowa z katedry na Wawelu*, w: *Silva Rerum. Pamiątki akademickie ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1997, s. 95, nota nr IV/2.
- Gajek M. N., *Rysunek czaszki królowej Jadwigi*, w: *Piękno darowane. Dzieła ofiarowane Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w zbiorach Collegium Maius*, red. J. Pollesch, M. Zdanek, Kraków 2014, s. 81.
- Grobowce na Wawelu*, „Gazeta Warszawska” nr 25 z 28.01.1887, s. 2.
- Hryszko H., *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017.
- Jagosz M., *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003.
- Jasienica P., *Sarkofag królowej*, w: *Historia to nie dziwka. Antologia tekstów Pawła Jasienicy, jego interlokutorów i recenzentów*, Kraków 2018, s. 129–137.
- Kopera F., *Pomniki Krakowa Maksymiliana i Stanisława Cerchów*, t. 1, Kraków–Warszawa 1904.
- Kronika Krakowska z roku Pańskiego 1900*, w: *Józefa Czecha Kalendarz Krakowski na rok 1901 (rok siedemdziesiąty)*, Kraków 1901, s. 63–73.
- Ks. Polkowski o *nowoodkrytych grobach na Wawelu*, „Gazeta Lwowska” nr 23 z 29.01.1887, s. 4.
- Łętowski L., *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859.
- Makowiecki B., *Fragment płyty posadzkowej z grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Z Wawelu do Lublina. Skarby z królewskiego dworu*, red. D. Szewczyk-Prokurat, D. Nowacki, Lublin 2021, s. 104–105, noty nr 13 i 14.
- Mossakowski S., *Uroczystości wawelskie w styczniu 1649 roku a projekty Giovanniego Battisty Gisleniego*, w: *Orbis Polonus. Studia z historii sztuki XVII–XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 85–141.
- Mrozowski P., *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994.
- Muczkowski J., *Dwie kaplice jagiellońskie w katedrze krakowskiej*, Kraków 1858.
- Mycielski J., *Gaetano Chiaveri w Polsce i jego książka szkiców w Królewskim Gabinecie Rycin w Dreźnie*, Kraków 1896.
- Niemiec D., *Gotycka posadzka ceramiczna z koronacyjnej katedry krakowskiej*, artykuł złożony do druku w jubileuszowej księdze pamiątkowej Profesora Marka Walczaka, Kraków 2025 r.
- Nikodem J., *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009.

- Olbrycht J., Kusiak M., *Protokół badania zwłok królowej Jadwigi*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 261.
- Ożóg K., *W drodze do wieczności – ostatnie miesiące życia i śmierć królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Historia i dziedzictwo. Księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, Kraków 2023, s. 115–128.
- Pastoureau M., *L'Art héraldique au Moyen Âge*, Paris 2009.
- Pencakowski P., *Renesansowy ołtarz główny z katedry krakowskiej w Bodzentynie*, „Studia Waweliana” 11/12 (2003), s. 107–155.
- Pencakowski P., *Dzieje nastaw ołtarza głównego katedry wawelskiej od połowy XV do początku XXI wieku*, „Rocznik Krakowski” 73 (2007), s. 17–42.
- Piątkiewicz-Dereniowa M., *Zabytki przemysłu artystycznego*, w: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, red. J. Szablowski, Warszawa 1965, s. 159, ryc. 247.
- Piątkiewicz-Dereniowa M., *Płytką posadzkową, 1. połowa w. XIV*, Kraków, w: *Zbiory Zamku Królewskiego na Wawelu*, red. J. Szablowski, Warszawa 1990, s. 218, 256, nota nr 159a, ryc. 159.
- Piech Z., *Typus Fundationis Academiae Cracoviensis. Interpretacja obrazu z kaplicy grobowej Władysława Jagiełły*, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 355–393.
- Polkowski I., *Nowoodkryte groby na Wawelu (Grób królowej Jadwigi i kardynała Zbigniewa Oleśnickiego)*, „Gazeta Polska” nr 20 z 27.01.1887, s. 1.
- Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 242–244.
- Przybyszewski B., *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1988.
- Rożek M., *Groby królewskie w Krakowie*, Kraków 1977.
- Rożek M., *Katedra wawelska w XVII wieku*, Kraków 1980.
- Rydel L., *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910.
- Sokołowski M., *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce” 3 (1887) z. 4, s. II–III.
- Starzyński M., *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka (w kontekście wcześniejszych eksploracji średniowiecznych grobów królewskich na Wawelu)*, „Historia Slavorum Occidentis” 13 (2023) nr 1, s. 116–142.
- Święch Z., *Budzenie Wawelskiej Pani, królowej Jadwigi*, Kraków 2002.

- Talko-Hryncewicz J., *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych spoczywających na Wawelu*, Kraków 1914.
- Tobiasz M., *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 233–242.
- Tobiasz M., *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 245–258.
- Turska I., *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987.
- Walczak M., *Topografia nekropolii królewskiej na Wawelu w średniowieczu*, w: *Procesy przemian w sztuce średniowiecznej*, red. R. Eysymontt, R. Kaczmarek, Warszawa 2014, s. 147–161.
- Wojciechowski T., *Kościół katedralny w Krakowie*, Kraków 1900.
- Żaki A., *Archäologische Forschungen über frühmittelalterliche Krakau*, w: *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, Bd. 11/12, Berlin 1963, s. 581–601.
- Żaki A., *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950*, „Ochrona Zabytków” 4 (1951) z. 1–2, s. 32–38.
- Żaki A., *Badania wykopaliskowe na Wawelu w latach 1950 i 1951*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 1, Kraków 1955, s. 419–428.
- Żaki A., *Początki Krakowa*, Kraków 1965.

Wykaz cytowanych stron internetowych:

- <https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1122990>
(25.09.2024).
- <http://www.pauart.pl/app/artwork?id=591c7c340cf231dc2c38b78e>
(25.09.2024).
- <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/912309> (25.09.2024).
- <http://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/865557>.
- <https://www.jbc.bj.uj.edu.pl/publication/877578> (25.09.2024).
- <https://uurl.kbr.be/1733715> (25.09.2024).
- https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/16995818/wapenboek-gelrems-15652-56?_lg=nl-BE (25.09.2024).
- <https://zlotaepoka.ossolineum.pl/dynastia-i-panstwo-jagiellonow/>
(25.09.2024).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomasz_Treter_-_Jadwiga_Andegawe%C5%84ska.jpg (25.09.2024).

Abstrakt

Dariusz Niemiec

Dzieje wawelskiego grobu Jadwigi Andegaweńskiej okiem archeologa

W artykule szczegółowej analizie poddano najstarsze przekazy pisane oraz wyniki badań archeologicznych dotyczące przekształceń grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej, które miały miejsce w epoce przed beatyfikacją i kanonizacją pierwszej małżonki Władysława Jagiełły. W wyniku tej analizy należy uznać, że doczesne szczątki królowej Jadwigi Andegaweńskiej wraz z córeczką Elżbietą-Bonifacją musiały być pierwotnie, tj. 19 lipca 1399 roku, pochowane pod posadzką w podwyższonej lewej partii gotyckiego prezbiterium katedry krakowskiej i przykryte płaską płytą nagrobną wpuszczoną w poziom posadzki, którą ze względu na napór pielgrzymów już przed 1426 rokiem musiano odgrodzić i otoczyć żelazną kratą.

Słowa kluczowe:

Jadwiga Andegaweńska, katedra wawelska, grób królewski

Abstract

Dariusz Niemiec

*The history of Queen Jadwiga of Anjou's Wawel tomb
through the eyes of an archaeologist*

The article provides a detailed analysis of the oldest written records and the results of archaeological research regarding the transformations of the tomb of Queen Jadwiga of Anjou, which took place in the period before the beatification and canonization of Władysław Jagiełło's first wife. As a result of this analysis, it should be considered that the earthly remains of Queen Jadwiga of Anjou, along with her daughter Elizabeth-Boniface, must have originally, that is, on July 19, 1399, been buried beneath the floor in the elevated left part of the Gothic presbytery of Kraków Cathedral and covered by a flat tomb slab set into the floor level. Due to the pressure of pilgrims, this tomb had to be fenced off and surrounded by an iron grate even before 1426.

Keywords:

Jadwiga of Anjou, Wawel Cathedral, royal tomb

ks. Andrzej Bruździński

 <https://orcid.org/0000-0002-4950-9698>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Szesnasto- i siedemnastowieczne piśmiennictwo polskie o św. Jadwidze Królowej. Kształt i bezdroża

Wiek XVI, ale i XVII w dziejach Europy i naszego kraju to trudny czas wielorakich burzliwych przemian religijno-społecznych. Okres ten wypełniał „wielki ruch umysłów i niepokój serc we wszystkich dziedzinach: politycznej, społecznej, religijnej, umysłowej, obyczajowej”¹, wpływając także w sposób znaczący na historiografię. Proces infiltracji metody historiografii nowożytnej obejmował stopniowo swoim zasięgiem również historiografię polską².

Warto więc przeanalizować, czy i jak humanistyczne prądy okresu odrodzenia, jak i inne poglądy miały wpływ na opis życia i cześć oddawaną polskiej królowej Jadwidze. Rozprzestrzeniający się protestantyzm, z tezą

- 1 S. Łempicki, *Wiek złoty i czasy romantyzmu w Polsce*, wyd. J. Starnawski, Warszawa 1992, s. 370.
- 2 H. Barycz, *Dzieje nauki polskiej w epoce odrodzenia*, Warszawa 19572, s. 130–132; A. Skoczek, *Historiografia*, w: *Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach*, t. 2: *Renesans*, pod red. A. Skoczka, Bochnia [2002], s. 231–233.

sola fides iustificans, ostro kwestionował kult świętych, przyczyniając się do zmniejszenia liczby świadectw o ich chrześcijańskim życiu i oddawanej im czci³. Z biegiem czasu postać królowej stopniowo zanikała w pamięci historycznej i szła w pewne zapomnienie⁴. O stopniu pamięci i kulcie Jadwigi oraz ich trwaniu w tym trudnym okresie świadczą różnorakie wzmianki o Andegawence, rozrzucone w różnych szesnastowiecznych i siedemnastowiecznych tekstach. Nie chodzi tu o wąsko pojętą hagiografię, omawiającą historię życia i dzieje kultu świętych, lecz o historiografię. Tym bardziej że dzieła historyków były i są podstawowym tworzywem w warsztacie hagiografów⁵. Pomimo iż spora część powstałych wówczas tekstów napisana została w języku łacińskim, ich wpływ na poglądy czytelników był dość znaczny, gdyż łacina nie była wówczas językiem martwym, ograniczonym do Kościoła czy do wąskiej grupy intelektualistów⁶.

Zagadnienie pamięci XVI i XVII wieku o Jadwidze – czternastowiecznym królu Polski – nie zostało dokładnie zbadane i poza niektórymi szczegółowymi opracowaniami czeka na swego odkrywcę. Zasadniczo dominuje bowiem pogląd, że w tym czasie autorzy powtarzali jedynie to, co napisał Długosz, nie wnosząc do tego opisu nic nowego⁷. Nie ulega więc wątpliwości, że wszyscy twórcy raczej znali dzieło Długosza, czy jednak rzeczywiście nie wnosili oni nic nowego do spojrzenia na postać Jadwigi – jest pytaniem dość istotnym i wciąż otwartym.

- 3 Congregatio de Causis Sanctorum, *Cracovien. Canonizationis B. Hedvigis Reginae Poloniae (1374–1399). Positio super virtutibus*, Romae–Cracoviae 1995, s. 647; B. S. Gregory, *Niezamierzona reformacja. Od rewolucji religijnej do świeckiego społeczeństwa*, przeł. A. Dzierzgowska, Warszawa 2020, s. 411; H. Grisar, *Luter*, t. 2, przeł. A. Lang, Warszawa 2023, s. 700–701.
- 4 Ks. T. Długosz, *Królowa Jadwiga*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 3 (1965) nr 1, s. 263.
- 5 A. Witkowska OSU, J. Nastalska, *Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne*, t. 1: *Słownik hagiografów polskich*. Lublin 2007, s. XV; U. Borkowska OSU, *Hagiografia polska (wiek XVI–XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 1: *Teologia humanistyczna*, pod red. M. Rechowicza, Lublin 1975, s. 477.
- 6 A. Nasiłowska, *Historia literatury polskiej*, [Warszawa] 2022, s. 46.
- 7 J. Starnawski, *Zarys dziejów literatury staropolskiej*, Lublin 1993, s. 39 (Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego, 61); R. M. Zawadzki, *Królowa Jadwiga w tradycji hagiograficznej*, „*Universitas: twórczość, wiedza, wykształcenie*” 1997 nr 17, s. 34.

Najwybitniejszy z historiografów polskiego wczesnego renesansu, profesor Uniwersytetu Krakowskiego wykazujący „wielką bystrość umysłu”⁸ Maciej z Miechowa (1457–1523) – stojąc z dala od wszelkich układów politycznych, starał się pisać rzetelnie to, co uważał za prawdziwe – bez uprawiania panegiryków czy koloryzowania przeszłości. Jego dzieło *Chronica Polonorum*, wydane w Krakowie w roku 1519, zostało przyjęte z pewną rezerwą jako zbyt krytyczne wobec ówczesnej władzy i związanej z nią elity. Poza Polską natomiast zostało bardzo pozytywnie ocenione i było cennym źródłem informacji o Polsce i jej historii⁹. Miechowita zawarł w swojej pracy o historii życia i świętości Andegawenki informacje, idąc w większości za Długoszem¹⁰, choć, wbrew niemu błędnie napisał, że Jadwiga zmarła 12 lipca 1399 roku. Pogrzebano ją „w krakowskiej katedrze po lewej stronie chóru przed tabernakulum. [Na grobie] umieszczono epitafium: «Polaków tutaj gwiazda, Jadwiga spoczywa Ze świetnego zaiste rodu ich królowa». Miała ona piękną twarz i obyczaj. Podczas Wielkiego Postu i adwentu Pańskiego poskramiała ciało surowym postem i włosienicą. Była bardzo hojna wobec nędzarzy. Swoim naleganiem i troską nakłoniła króla Władysława do utworzenia w katedrze krakowskiej kolegium psalterzystów, śpiewających psalmy, oraz do odnowienia i dokończenia uniwersytetu założonego przez zmarłego króla Kazimierza II. Ona wzniosła w katedrze krakowskiej dwa ołtarze: jeden pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi [Panny], drugi pod wezwaniem świętej Anny. Ona ufundowała dzięki swojej trosce i przekonaniu swojego męża klasztor Nawiedzenia Maryi na Piasku poza murami Krakowa. Ona zaczęła budowę klasztoru braci Słowian pod wezwaniem Męki i Krzyża Pańskiego za Kleparzem. Wykonawcom testamentu, czyli biskupowi krakowskiemu Piotrowi Wyszowi oraz kasztelanowi krakowskiemu Jaśkowi z Tęczyna, przekazała pieniądze, szaty, klejnoty i cały królewski dobytek na fundację uniwersytetu krakowskiego [oraz] na wsparcie dla osób nieszczęśliwych. Ona utrzymywała i żywiła w szkołach bardzo wielu zdolnych młodzieńców. Czytała [ona] zazwyczaj Nowy i Stary Testament, żywoty ojców, homilie czterech doktorów, księgi kazań i opisy męczeństwa świętych, książki [z] rozmyślaniami i modlitwami świętego Bernarda i świętego Ambrożego,

8 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich albo Pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzy polskich*, przeł. J. Starnawski, Kraków 1970, s. 130.

9 J. Starnawski, *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki*, Łódź 1991, s. 199, 317, 322–324.

10 Maciej Miechowita, *Kronika Polaków*, przeł. ks. M. K. Cichoń, Kraków 2023, s. 358–376.

księgi [z] objawieniami świętej Brygidy oraz bardzo wiele innych, przełożonych z łaciny na polski¹¹.

Autor, podając fakty, nie komentował zbyt wiele postaci Jadwigi, choć opisując ją, podkreślał jej cnoty i świętość oraz zasługi, szczególnie wobec uciskanego ludu, uniwersytetu i edukacji młodzieży, co dla niego jako fundującego szkoły w Krakowie i Miechowie, a także wieloletniego profesora i rektora Uniwersytetu było wyjątkowo istotne. Jadwiga traktowała swoją władzę jako wieloraką służbę poddanym. Nie wspomniał, wszakże nic na temat oznak kultu królowej. Należy podkreślić, że tekst jadvizański nie został „poprawiony” w drugim, ocenzone wydaniu dzieła, a więc nie budził żadnych wątpliwości wśród jego krytyków.

Do drugiego wydania tego utworu Miechowity dołączył swoje prace jego wydawca, a zarazem sekretarz królewski, Jodok Ludwik Decjusz (ok. 1485–1545), uciekinier, Niemiec alzacki osiadły w Krakowie – *De vetustatibus Polonorum. Liber I* i *De Jagellonum familia. Liber II*. Decjusz przedstawił w nich, w świetnej humanistycznej łacinie, polskie dzieje, spoglądając na nie z własnej, niemieckiej, dość postronnej perspektywy, zachowując, jednakże wierność źródłom. O Jadwidze Alzatzczyk-kryptoluteranin napisał krótki tekst podający, że objęła ona tron po śmierci swego ojca Ludwika za zgodą senatu i szlachty. Za ich zgodą poślubiła Wilhelma, księcia austriackiego, ale zanim doszło do dopełnienia małżeństwa, ślub został zerwany na życzenie królowej. Gdy przybyli posłowie Jagiełły do Krakowa w sprawie małżeństwa Jadwigi z Jagiełłą i przedstawili to, co obiecuje Jagiełło, jeśli dojdzie do takiego małżeństwa, Senat odesłał sprawę do matki. W kraju zaś radzono nad korzyściami dla Polski, jakie związane będą ze ślubem Jadwigi z Jagiełłą. Decjusz, chwalony za znakomitą „wiedzę i roztropność”¹² uznał, że Jadwiga była kresem panowania dawnych książąt i królów Polskich, ale też że jest źródłem, z którego wytrysły zbawienne rządy obcego, lecz świetnego rodu litewskich Jagiellonów¹³. Zasadniczo Decjusz skupił się na dość schematycznej charakterystyce postaci Jadwigi, naturalnej Pani Królestwa Polskiego, ograniczając się do politycznego wymiaru jej życia i panowania, widząc jej zasługi przede wszystkim w tym, iż przyczyniła się do pojawienia się dynastii Jagiellonów, doprowadzając tym samym do „rewolucji geopolitycznej” w Europie, nie

11 Maciej Miechowita, *Kronika Polaków*, s. 382.

12 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich...*, s. 141.

13 J. L. Decjusz, *De vetustatibus Polonorum*, w: [Mathiae de Mechovia], *Chronica Polonorum*, Kraków 1986, s. 33.

przejął wszakże od Długosza tematów niepewnych. Pomimo deklarowanego trzymania się tylko prawdy, idąc za Miechowitą, usiłował wybielić sprawę Wilhelma, pisząc, że panowie polscy aprobowali to małżeństwo, pomylił jednakże daty narodzin i śmierci córki Jadwigi, jak też samej królowej. Pomiął milczeniem świętość jej życia i kult, którym była otoczona. Dzieło Decjusza dołączył do swojej pracy Johann Pistorius (1546–1608). Została ona wydana w Bazylei w 1582 roku i nosiła tytuł *Polonicae historiae corpvs hoc est Polonicarvm rervm*.

Kanonik krakowski, prawnik-humanista Bernard Wapowski (ok. 1450–1535), wywodzący się „ze sławnego i świętego rodu”¹⁴ pieczętującego się herbem Nieczuja, a zarazem pierwszy urzędowy historiograf polski króla Zygmunta Starego, dostrzegający rolę jednostki w historii, napisał w swoich *Dziejach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego* w sposób bardzo zwięzły na temat zasług, cnót i cudów dziejących się przy grobie królowej, eksponując szczególnie zasługi Jadwigi dla Uniwersytetu Krakowskiego: „Budując wzory niewinności życia tej królowej przytaczano, pobożność jej wielką, ciało częstemi postami trapiła, liczne kościoły, klasztory i zamki w Królestwie i Litwie pozakładała i stałym dochodem opatrzyła, nadto świętymi naczyniami, ornatami ozdobnemi w perły i klejnoty wzbogaciła i na zbudowanie Akademii Krakowskiej, co wkrótce potem Władysław Jagiełło niemiej chwalebnie jak pożytecznie dokonał, wielkie pieniądze testamentem odkażała: gdy więc królowa Jadwiga tylo cnót dała dowody, zwłoki jej poczytywane są za święte i wsławiły się cudownie, co z wielu rozmaitych ślubów przy jej grobie zawieszonych widzieć można”¹⁵. Pomimo ostrożności autora przejawiającej się w tym, iż nie wnosił on nowych treści historycznych dotyczących życia Jadwigi, widać u niego autentyczny, nie tylko oficjalny i dworski, podziw dla Jadwigi za jej rzeczywiste dokonania za życia ziemskiego, a zwłaszcza za działalność fundacyjną z Uniwersytetem na czele, a także za pobożność i świętość, o których zaświadczały liczne dowody przy jej grobie. Tym samym niedwuznacznie wskazywał na nią jako na wzór dla kolejnych władców Polski, w jaki sposób wypełnić powołanie władcy chrześcijańskiego. Jego opis zasług

14 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich...*, s. 121.

15 *Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535. Przez Bernarda z Rachtamowic Wapowskiego, ze świeżo odkrytego społecznego rękopismu, z języka łacińskiego na ojczysty przetłómaczył, przypisami objaśnił, poczet rzeczy i osób dodał Mikołaj Malinowski*, t. 1, Wilno 1847, s. 142.

Jadwigi zdecydowanie różnił się od wcześniejszych tekstów Miechowity czy Decjusza.

Marcin Kromer (1512–1589), sekretarz króla Zygmunta II Augusta, uważany za najwybitniejszego historyka polskiego „złotego wieku”¹⁶, w wydanej w języku łacińskim w Bazylei w roku 1555 i wielokrotnie wznawianej *De origine et rebus gestis Polonorum*, a w roku 1611 przełożonej na język polski przez Marcina Błażowskiego, zapisał o życiu i zejściu królowej Jadwigi: „W tychże też właśnie czasiech królowa Jadwiga córkę Helżbietę Bonifacyją najpierwszym złączeniem urodziła, po której dziecinie w czwartym dniu obumarłej i sama matka nie długo żyła: a po lewym boku kościoła zamku krakowskiego przed wielkim ołtarzem grob swój zaległa, gdzie pogrzebem znakomitem i wielą krolow nadto samego papieża Bonifacego IX ozdobnymi poselstwy przyozdobionym, kosztownie chowana była. A czci wprawdzie posłowie oni nie na pogrzeb, lecz na chrzciny potomka królewskiego, za wezwaniem samegoż krola posłani byli. Była tedy Jadwiga przewyborną pobożnością i świątobliwością żywota obdarzona: krom wszelkiej hardości, lekkomyślności i krom gniewu żyjąca: proznowania równie jako i zabaw płci i godności swojej nieprzystojnych uchroniając się: czas wszystkich swój albo na chwale Bożej albo na czytaniu pisma pobożność w niej i obyczaje święte budującego, albo też więc na przesłuchiowaniu i ulżywaniu skwirku sirot, wdow i inszych ludzi znuździałych trawiła. Dostatki zaś własne swoje, których bogacie z domu ojcowskiego nawiozła z sobą była, szczodrobliwie na użytek ubogich, na przymnożenie chwały Bożej i pożytki Rzeczyposp. wydawała. A krom tego, co się wyższej wspominało, dwa ołtarze za żywota swego w kościele krakowskim spanoszyła: w Pradze zaś kollegium przepyszne dla wprawowania w nauki ludzi litewskich lub gotowe kupiła lub sama założyła: majątności bogate skądby mu dostatecznie szły podatki nadała: ktore kollegium pospolicie krolowej domem rzeczone było, i jeszcze czasu Długoszowego nic heretyckim szaleństwem nie zarażone, spólnie z osiadłościami trwało. Jednakże przedsię pamięć go moja nie zaciągnęła. Umierając tedy Jadwiga ostatek zbioru swego, częścią na rozszaflowanie ubogim a częścią na wybudowanie i na dokończenie Akademiej Krakowskiej, którą był Kaźmirz Wielki z gruntu już był zapoczął, odkazała: namieniwszy w testamencie istczmi woli swej ostatecznej Piotra biskupa i Jana Tęczyńskiego kasztellana krakowskiego. Darowała też była Kościołowi Krakowskiemu do odprawowania Mszej ś. ornat bogacie kosztowny, perłami tylko a drogimi kamieńmi

16 J. Starnawski, *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki*, s. 101.

przeważnie osadzony. Dwa czasy roczne, Post wielki i zaś Adwent nabożną wstrzeźliwością i umartwieniem ciała zawsze święciła. Roskoszą swiata, nadętą powagą i lekkomyślną z doczesnych bogactw chlubą gardziła: tak iż gdy król z drogi pisał do niej już na samym zleżeniu będącej, aby ochętnością wspaniał[e]go i kosztownym obiciem łożnicę sobie przyozdobić kazała, snadź taką na to odpowiedź odniosł: *Dawnom się ja już pozorności nikczemnej i świeckiej pompy wyrzekła: wiem też i to dobrze, że się więc śmierć z połogiem częstokroć rada braci. Przetoż upokorzeniem podłem a świeckich nadętości odmiotem, przystojniej dobrotliwość Boże, która hańbę niepłodności już ze mnie zniść raczyła, odwdzięczyć moge.* Te tedy jej świętobliwość żywota, że u grobu znaczne cuda osławiała, piszą historykowie¹⁷. Kromer, sam „pochłaniając dzieła literackie i teologiczne”¹⁸, także Długosza, a przede wszystkim źródła historyczne, pominął szereg niepewnych wiadomości o Andegawence zamieszczonych w *Annales* Długosza, choć nie wszystkie. Przedstawił Jadwigę jako „pannę z temperamentem”, która mimo woli matki chce koniecznie dostać się do swego narzeczonego. Gdy do tego nie doszło i gdy dowiedziała się, że Jagiełło jest jednak przystojny i ma stosowne obejście, wahanie jej odpadło. Widać, że autor, czerpiąc pośrednio czy bezpośrednio z kronik austriackich i krzyżackich, chciał podkreślić, że jej panowanie związane było z osobistą ofiarą¹⁹. Pod koniec opisał Jadwigę jako wzór cnót i świętości, w tym także idealnego, wyjątkowego władcy Rzeczypospolitej, której obywatele cieszyli się wolnością i bezpieczeństwem, podkreślając jej polityczną rolę w zapoczątkowanej przez nią unii polsko-litewskiej. To Kromerowe nowatorskie dzieło wyrosło również z jego dążenia do prawdy historycznej wypierało w Europie Miechowitę i długi czas było za granicą podstawą wiadomości o Polsce, w tym o Jadwidze.

Wybitny historyk Jan Herburt h. własnego (po 1524–1577), sekretarz króla Zygmunta II Augusta, w wydanej w Bazylei w 1571 roku w oficynie Johanna Oporina (Oporinusa) *Chronica, sive historiae Polonicae compendiosa*, wznawianej tam wielokrotnie, jak też przetłumaczonej dwukrotnie na język francuski, o królowej Jadwidze napisał: „w tym samym czasie (1399) królowa Jadwiga porodziła po raz pierwszy swoją córkę Elżbietę

17 *Marcina Kromera biskupa warmińskiego O sprawach, dziejach y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX*, Kraków 1611, w drukarni Mikołaja Loba, s. 328–329.

18 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich...*, s. 70.

19 Ks. T. Długosz, *Królowa Jadwiga*, s. 224.

Bonifację, która po trzecim dniu od narodzin, zmarła. Nie przeżyła długo, została pochowana po lewej stronie bazyliki w Krakowie, przed wielkim ołtarzem podczas wspólniejszej uroczystości pogrzebowej. Jadwiga była wyjątkowo pobożna i prowadziła święte życie, wolne od pychy, lekko-myślności i gniewu. Swój znaczny majątek, który przywiozła ze sobą z rodzinnego domu, rozdawała hojnie na rzecz potrzebujących, kultu Bożego i publicznych celów. Umierając, przekazała część swojego majątku potrzebującym, a część na rzecz rozwoju i dokończenia Akademii Krakowskiej, którą rozpoczął Kazimierz Wielki na Kazimierzu. Zawsze przestrzegała Wielkiego Postu i Adwentu pobożnymi postami i wstrze-mięźliwością; lekceważyła rozkosze, przepych i wystawność bogactwa na tyle, że gdy miała ozdobić królewską sypialnię w obecności króla, którego nie było, nakazem królewskim, odpowiedziała, że dawno temu zrezygnowała z wszelkiej pompy i pustego blasku i że świadoma jest tego, że porodowi często towarzyszy śmierć. Właśnie z powodu jej świętości mówi się, że na jej grobie miały miejsce pewne cuda²⁰. Autor, zwany przez postronnych ziomek „mediatorem przemyskim”²¹, będąc pod wpływem Kromera, skupił się na zasługach i postawie życiowej królowej, wskazując na to, jakimi cechami osobowymi mają się odznaczać chrześcijańscy władcy: powinni służyć pomocą potrzebującym, Kościołowi i popieraniem różnych społecznych celów, jak np. edukacja.

Włoch z Werony Alessandro Guagnini (Aleksander Gwagnin, 1534–1614) w wydanej w 1574 roku *Sarmatiae Europaeae descriptio*²², napisanej, „aby dowieść, że jest prawdziwym obywatelem Polski”²³ (choć jej prawdziwym autorem był Maciej Strykowski), a przetłumaczonej i uzupełnio-nej w 1611 przez Marcina Paszkowskiego, o królowej Jadwidze napisał: „Lata 1399. Królowa Jadwiga Władysławowa, na zamku krakowskim umarła, po porodzeniu rychło: bowiem była urodziła dziewczkę, nazwa-ną Helżbieta Bonifacja, która trzeciego dnia umarła, i sama też rychło po niej, miesiąca Czerwca, dnia ósmego: pochowana w Krakowskim

20 *Chronica, sive historiae Polonicae compendiosa, ac per certa librorum capita ad facilem memoriam recens facta descriptio auctore magnifico viro Ioanne Herburto de Fulstin, Regni Polonici Senatore*, Basileae 1571, ex officina Oporiniana, s. 205–206.

21 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich...*, s. 98.

22 R. Wilgosiewicz-Skutecka, *Komu było dedykowane dzieło Gwagnina „Sarmatiae Europaeae descriptio”?* – rozwiązanie zagadki znanego polonicum XVI w., „Biblioteka” 2007 nr 11 (20), 11–27; J. Pelc, *Literatura renesansu w Polsce*, Warszawa 1994, s. 198.

23 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich...*, s. 195.

Kościele na zamku, przyjąwszy świętości pocziwie, na lewej stronie chóru przeciw zakrystii: Napis ten na jej grobie: *Hic Sydus Polonorum jacet, hic Eduigis eorum* etc. Wiele o jej świętobliwości kronikarze pisali jako wiele pościła, ubogim dawała, we włosiennicach chodziła. Króla ktemu przywiodła, iż psalterzysty, którzy Zołtarz w kościele śpiewają na zamku krakowskim, założył i nadał. Też króla przywiodła do tego, iż collegium wielkiego dokonał, które był Kazimierz Wielki począł zakładać, przywiodszy sam z kąd inąd mistrze, i doktory nauczone, Niemce, Czechy, i Polaki z Pragi. Na które też dała swe szaty, klejnoty, ubiory, perły, srebra i złota niemało, i którekolwek miała aparaty krolewskie: takież i na szpital ubogich nie mało nadała, a poleciła to Piotrowi biskupowi krakowskiemu, ku wiernej ręce do szafowania. Czytała rada Stary i Nowy Zakon przełożony na polskie, modlitwy Świętej Brygidy, żywoty mężów świętych, i świętego Ambrożego księgi²⁴. Ten syntetyczny tekst jest poprawny historycznie, autor uniknął szeregu błędów występujących u Długosza czy Miechowity. Wybija się w nim podkreślanie znaczenia rozumu i rozwoju duchowego.

Kanonik żmudzki Maciej Strykowski h. Leliwa (1547–ok. 1593) w wydanej w Królewcu w 1582 roku w oficynie Jerzego Osterbergera, a napisanej „wytwornym stylem”²⁵ *Kronice polskiej, litewskiej, żmudzkiej i wszystkiej Rusi...* odnotował: „Tegoż roku [1399] po nieszczęsnej wojnie Witołdowej z Tamerlanem, Jadwiga królowa Jagiełłowa, prawie święta pani, porodziła Elżbietę, córkę pierwszą, która trzeciego dnia umarła; a sama też królowa rychło po niej w świętobliwości żywota, z światem się rozstała, i w Krakowie na zamku pochowana przed wielkim ołtarzem. Ta w Pradze, w czeskim mieście głównym, dla Litewskich pacholał w naukach wyzwolonych ćwiczenia, zbudowała była collegium dwór wielki i nadała Litewskie Collegium w Pradze, bo jeszcze w Krakowie collegium nie było”²⁶. Oba więc teksty Strykowskiego co do treści są niemal identyczne. Wyakcentował w tym tekście szczególnie zasługi Jadwigi dla Litwy tak

24 A. Guagnini, *Kronika Sarmacji Europejskiej*, Ks. 1, cz. 1, 2, 3, przeł. M. Paszkowski, Sandomierz 2018, s. 72.

25 S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich...*, s. 115.

26 M. Strykowski, *Kronika Polska Litewska, Zmodzka, i wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej, etc. I rozmaite przypadki woienne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, i inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych [...]*, Królewiec 1582, drukowano u Georga Osterbergera, s. 511.

w dziele ewangelizacji, jak i wkładu w przygotowanie dla tego kraju elit kościelnych i państwowych. Dzieło to cieszyło się dużą popularnością na Rusi i w Rosji, gdzie było kilkakrotnie przekładane.

W październiku 1583 znalazł się w Krakowie, wywodzący się z luteirańskiej rodziny kramarzy z Gdańska, dominikanin Martin Gruneweg (1562–ok. 1618), który opisując katedrę krakowską, zauważył, iż „Podle tego też ołtarza leży Jadwiga polska królowa święta, do której krucyfiks przed zakrystią mówił”. A dalej „Tuż przy drzwiach zakrystyjei, wychodząc po lewej, jest ołtarz, a na nim duży krucyfiks rzezany, który do świętej Jadwigi miał mówić, przed którym wieczna lampa wisi”²⁷. Pomimo iż nic nie napisał o jej świątobliwym życiu, to jednak jego świadectwo jest znaczące – wskazuje na żywą i ugruntowaną tradycję o jej świętości oraz podaje pierwszą znaną wzmiankę o *auditio* Jadwigi Królowej²⁸.

Szesnastowieczny heraldyk polski Bartłomiej Paprocki (ok. 1543–ok. 1614) w *Herbach rycerstwa polskiego* wydanych w roku 1584 Krakowie w drukarni Macieja Garwolczyka napisał o królowej Jadwidze: „Po tegoż Jagiełłą po śmierci króla Ludwika, wszyscy panowie i rycerstwo polskie, posły obrawszy, posłali, aby do nich na królestwo przyjechał, a córkę króla Ludwika węgierskiego i polskiego za żonę wziął. Wjechali na zamek dwunastego dnia miesiąca lutego, roku 1386. Niżli brał ślubu z królową Jadwigą, współek z bracią i z przedniejszymi pany swymi księstwa litewskiego był ochrzczon czternastego dnia lutego od Bodzęty arcybiskupa, wziął imię na chrzcie Władysław, potem wziąwszy ślub z królową, wszystko litewskie księstwo i żmudzkie, wiecznemi czasy z Polską zjednoczył, czego przysięgą potwierdził. [...] Na zimę drugiego roku, Władysław z wielą panów i rycerstwa polskiego spóecznie z królową do Litwy jechał, arcybiskupa gnieźnieńskiego i wiele kapłanów i ludzi nabożnych z sobą nabrał, tam sejm uczyniwszy na wielki post, wiarę chrześciańską

27 *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562-ca. 1618) über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen*, Bd. 2: *Edition des Manuskripts fol. 726–1453* Hrsg. A. Bues, Wiesbaden 2008, s. 819, 821 (Quellen und Studien, 19, 2).

28 Do tej pory uznawano za pierwszą źródłową wzmiankę o *auditio* królowej wizytację katedry krakowskiej biskupa Bernarda Maciejowskiego z roku 1602. Zob. ks. B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdozna w cnoty*, Kraków 1996, s. 108; G. Jurkowlaniec, *Kult obrazów a kult świętych w nowożytnym Krakowie*, „Barok” 11 (2004) nr 2, s. 74–75.

rozmnażał, wykorzeniając one bałwochwalstwa, nietylko napominał, albo prosił i upominki dawał, ale też i sam nauczał, gdyż nasi kapłani języka nie umieli, a sam ruski język umiejąc, rozumiał dobrze Polaków. Potem w Wilnie kościół fundował, do którego wielkie dochody kapłanom nadał, a na pamiątkę Stanisławowi świętemu, a ku czci Bogu Wszechmogącemu, od Bodzety arcybiskupa był poświęcon, siedm plebanii od króla nadane były, do których królowa wiele ochędóstwa sprawiła. Cały on rok w Litwie król starając się pilno o rozmnożenie wiary chrześcijańskiej strawił, Dobrogosta poznańskiego biskupa z domu Nałęcz do Urbana papieża wyprawił, opowiadając mu się tak jako przodkowie jego królowie polscy, posłusznym. [...] Potem król z królową pokojem zabawieni, zamku krakowskiego murów oprawić i wyżej podnieść rządnie kazali, burgrabię na nim do straży naznaczywszy, opatrzenie im naznaczywszy, Strzelce dobre chować im kazali, klasztor Panny Maryi na Piasku zakonnikom reguły Karmelitów fundowali, psalterysty tenże król z królową fundował, z topy im na opatrzenie naznaczywszy. [...] Tegoż czasu [1399] Jadwiga królowa córkę Helżbietę urodziła, która trzeciego dnia umarła, po której matka niedługo żywa była. Była to królowa spraw prawie świętych, wszystek skarb swój, częścią między ubogie rozdała, drugi na zbudowanie akademii w Krakowie, którą był Kazimierz Wielki zaczął, oddała. Była pani barzo nabożna; kiedy już do złączenia się gotowała, wszystkę była powagę królewską opuściła i ozdobę, jakoby to wiedząc, że za onem porodem dokonać żywota miała²⁹. Świadcstwo Paprockiego jest szczególne, gdyż pisząc wspomniane dzieło, jeździł po kraju i zbierał różne dokumenty i wiadomości³⁰. Choć był krytyczny wobec wielu władców Polski, to tym razem z jego opisu wyłania się piękny obraz królowej, w którym szczególny akcent położono na wkład Jadwigi w ewangelizację Litwy, ale też na jej aktywność fundacyjną i – co nie było częste w historiografii – na działalność gospodarczą. Nie pominął także zaznaczenia świętości jej życia.

Pomimo iż ograniczamy się do analizy tekstów napisanych przez Polaków, nie można pominąć *Martyrologium Romanum*, także z roku 1584, gdzie pod datą id październikowych – czyli 15 października – kardynał Cesare Baronio (1538–1607) zapisał: „Cracoviae sanctae Hedvigis ducissae

29 B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. K. J. Turowski, Warszawa 1988, s. 765–766.

30 M. Wolski, *Bartłomiej Paprocki (ok. 1539–1614) herbu Jastrzębiec i jego krąg rodzinny*, Kraków 2023, s. 64 (Historia, Hereditas, Ecclesia, 22).

Poloniae, quae pauperum obsequio dedita, etiam miraculis claruit: qua et Clemens papa quartus numero Sanctorum adscriptus³¹. Zdanie to spowodowało wiele zamieszania w historiografii i w kulcie św. Jadwigi Królowej, i to na długie lata. Czczona 15 października św. Jadwiga Śląska zmarła w Trzebnicy, a nie w Krakowie. Pomyłka ta zapewne stała się przyczyną innych, późniejszych błędów w identyfikacji, a nawet kontaminacji, tych dwóch świętych kobiet. Źródłem tej pomyłki upatruje się w relacjach z pobytu w Krakowie jezuitów: Piotra Kanizjusza lub Antonia Possevina³². Pomyłka ta została jeszcze bardziej utrwalona, gdy w 1591 roku jezuita ks. Szymon Nikowski (ok. 1551–1591) przetłumaczył ów tekst dosłownie, bez żadnej korekty czy sprostowania: „W Krakowie świętey Jadwigi księżnej Polskiej, która na posłudze ubogich zbawiona, cudami też słynęła: którą i Klemens papież czwarty w liczbę świętych wpisał³³”.

O królowej Jadwidze nie wypowiadali się tylko katolicy. Znamienne, że pastor kalwiński Stanisław Sarnicki h. Ślepowron (1532–1597) w *Annales, sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lituanorum libri octo* (Roczniki, czyli o pochodzeniu i sprawach Polaków i Litwinów Książ VIII), wydanych w Krakowie w 1587 roku prawdopodobnie w oficynie Aleksego Rodeckiego, napisał o niej, podkreślając jej cnoty, a szczególnie pobożność i działalność fundacyjną: „Łagodne było pragnienie polskiego króla, ze względu na słodkie i hojne obyczaje królowej Jadwigi, które były łączone z powściągliwą skromnością, roztropnością i przyjemnym wdziękiem, których rzadkim dodatkiem był jej wybitny wygląd ciała [...] 1399. W tym samym czasie królowa Jadwiga zmarła w trakcie porodu. Była ona wspaniale chwalona za to, że pozostawiła doskonały przykład prowadzenia życia królowej Polski. Jadwiga była bowiem obdarzona pobożnością i świętością życia; wolna od pychy, lekkomyślności i gniewu; unikając zarówno własnego lenistwa, jak i spraw kobiecych i dotyczących godności innych.

31 *Martyrologium Romanum. Editio princeps (1584)*, a cura di M. Sodi, R. Fusco, R. Godding SI, Città del Vaticano 2005, s. 351 (Monumenta Liturgica Concilii Tridentini, 6).

32 J. Gottschalk, *St. Hedwig Herzogin von Schlesien*, Köln–Graz 1964, s. 312–313 (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, 2).

33 *Martyrologium Kosciola Rzymskiego to iest Poczecz abo dziennik męczenników y innych wszelakich świętych [...] na każdy dzień [...] według nowego kalendarza rozpisany. Teraz świeżo na polskie przełożony. Przydane są y Żywoty świętych iako są opisane w rzymskim brewiarzu, na polski [...] ięzyk przełożone*, Kraków 1591, w drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, k. 124v-125.

Cały swój czas poświęcała na praktyki religijne, czytanie ksiąg związanych z formowaniem pobożności i obyczajów, słuchanie i łagodzenie narzekań i nieszczęść wdów, sierot i innych nieszczęśliwych. Zbudowała ogromny dom w Pradze dla edukacji Litwinów. Wiele zapisów pozostawiła dla ukończenia Akademii Krakowskiej. Praktykowała posty i inne ćwiczenia chrześcijańskie; poza innymi znakami jej świętości, wspomina się, że podczas spotkania z Zakonem Krzyżackim, którzy byli agresywni i odrzucali sprawiedliwe warunki pokoju, proroczym duchem przepowiedziała im klęskę, po której ich siły się załamały; mówiąc, że za jej życia nie poniosą oni żadnych konsekwencji za swoją zuchwałość; ale po jej śmierci jednak wszyscy poniosą za wszystko największe kary³⁴. Pomimo ogólnej krytycznej oceny historycznego pisarstwa Sarnickiego przedstawiony obraz królowej nie budzi zastrzeżeń. Wskazał istotne fakty z jej życia, pominął wszelkie niepewne wiadomości z opisu Długosza czy błędy Miechowity. Nie szczędził Jadwidze wielu pochwał, widząc w niej wzór królowej, zwracając uwagę na jej wkład w rozwój kultury i nauki w Polsce, podkreślając zasługi dla Uniwersytetu Krakowskiego, zaznaczając wydatnie świętość życia, cnoty i łaskę proroctwa. Nie pominął także jej wpływu na politykę zagraniczną, szczególnie wobec Krzyżaków. Źródła jej działania politycznego i publicznego upatrywał w jej postawie religijnej i zrozumieniu królewskiego zadania.

Marcin Bielski h. Prawdzic (ok. 1495–1575), renesansowy kronikarz polski, w *Kronice polskiej* przerobionej przez syna Joachima (ok. 1550–1599) i wydanej w Krakowie w drukarni Jakuba Siebeneychera, w 1597 roku odniósł się również do królowej Jadwigi Andegaweńskiej³⁵. Tekst ten co do treści jest zgodny z wydaniem z 1564 roku *Kroniki wszystkiego świata*. Bielski, zwolennik idei reformacyjnych, niezbyt życzliwy wobec Kościoła, ale szanujący prawdę, opisał Andegawenkę jako postać wyjątkowo pobożną, sprawiedliwą i mądrą. Odnotował, że Jadwiga, córka Ludwika

34 *Stanislai Sarnicii Annales, sive de origine et rebvs gestis Polonorvm et Litvanorvm, libri octo. Habes hic priorem partem horum Chronicorum, hactenus omissam & neglectam ab alijs authoribus: quae incipit ab Asarmoth conditore Sarmaticorum populorum, & continuatur ad Lechum ipsum, rerum ordine secundum temporum seriuato. Et tandem a Lecho ad nostra tempora, quid in istis terris actum sit fideliter exponitur. Caetera, quae in hoc libro continentur, ipsius libri argumentum eidem praefixum indicabit*, [Cracoviae 1587, druk. Aleksego Rodeckiego], s. 336, 341–342.

35 *Kronika Polska Marcina Bielskiego Nowo Przez Ioach. Bielskiego syna iego wydana, Kraków 1597, w Drukarni Jakuba Siebeneychera, s. 268.*

Węgierskiego, została koronowana na króla Polski w 1384 roku, przyczyniając się do wprowadzenia w Polsce spokoju wewnętrznego. Napisał o jej małżeństwie z Władysławem Jagiełłą, że przyczyniło się ono do chrystianizacji Litwy oraz podkreślał jej rolę w unii polsko-litewskiej. Kronikarz zwracał uwagę na jej zaangażowanie w sprawy państwowe oraz pomoc biednym i potrzebującym. Jadwiga jest ukazana również jako fundatorka wielu kościołów i klasztorów, Akademii Krakowskiej, co świadczy o jej trosce o rozwój kultury i edukacji w Polsce. Marcin Bielski przedstawił więc królową Jadwigę jako wzór cnót królewskich i chrześcijańskich, podkreślając jej znaczący wkład w rozwój i wzmocnienie Królestwa Polskiego. Idąc za Długoszem, a w szczególności za Miechowitą, nie uniknął błędów i przedstawiania niepewnych wydarzeń. Podobnie jak Miechowita nie wspominał nic o kulcie królowej.

Od końca XVI wieku w Europie i Polsce zaczęto tworzyć liczne katalogi i zbiory żywotów świętych, które miały propagować kult rodzimych świętych i błogosławionych. Imię królowej Jadwigi występuje w XVII wieku w polskich katalogach świętych, świadcząc niewątpliwie o ustalonej już w Polsce opinii o jej świętości. Pierwszy taki *index sanctorum Polonorum* ułożył i wydał w Rzymie w 1601 roku kanonik krakowski ks. Krzysztof Warszawicki h. Kuszaba (1543–1603)³⁶.

Tenże w 1603 roku w krakowskiej oficynie Jakuba Siebeneichera wydał dzieło *in folio* poświęcone *Caesarum, regum et principum [...] vitarum parallelarum*, dedykowane cesarzowi Rudolfowi II, gdzie o królowej Jadwidze napisał: „Wspomina się o założeniu bazyliki w Wilnie oraz o wzniesieniu wielu innych kościołów i parafii na Litwie. Wszystkie te świątynie były wyposażone dzięki hojności królowej, która sprowadzała wyposażenie z Polski. Była ona tak wielką miłośniczką kultu bożego, że trudno byłoby znaleźć kogoś bardziej pobożnego. Wiele można osiągnąć, gdy żona zaczyna naśladować pobożność męża, a on odwzajemnia się tym samym. Jego obraz, gdy Jagiełło przyjmował chrzest, znajduje się na ołtarzu w pobliżu jej grobu; który niedawno został wysłany z Litwy do Polski. Kiedy król był za granicą, pewien Gniewosz z Dalewic oskarżył królową o popełnienie zbrodni, twierdząc, że miała romans z Wilhelmem Austriakiem, który potajemnie przychodził do niej. Z tego powodu król wezwał królową i Gniewosza na sąd, nie mając żadnych wątpliwości, że należy dokładnie zbadać tę sprawę. Czyż kiedykolwiek intryga oszczędziła kogoś, skoro nawet królewski stan, który powinien być wolny od wszelkiej zazdrości,

36 U. Borkowska OSU, *Hagiografia polska...*, s. 478.

oraz reputacja kobiet stały się podejrzane? Królowa była jednak uważana za tak świętą, że nie tylko nie była cudzołożnicą, ale także za osobę wyjątkowo pobożną. Mówi się, że rozmawiała z wizerunkiem ukrzyżowanego Odkupiciela naszego w Krakowie, po tym jak klęcząc przed nim, modliła się do Boga. Na zjeździe w Wiślicy, przy licznej obecności senatorów, sprawa została rozstrzygnięta, a królowa swoją niewinność udowodniła mężowi przysięgą. W ten sposób Gniewosz został uznany winnym fałszywego oskarżenia i skazany za rzucenie oszczerstwa na królową. Królowa Jadwiga urodziła córkę Bonifację, co niezwykle ucieszyło nie tylko stany, ale i wszystkich ludzi. Jednak radość ta nie trwała długo, gdyż krótko po porodzie zmarła. Była królową o pobożności i mądrości naprawdę nieporównywalnej, która wyróżniała się wyjątkową czystością życia i dobroczynnością wobec ubogich. Szczególnie zasłużyła się dla kolegiów w Pradze i Krakowie, przeznaczając znaczne fundusze na ich potrzeby edukacyjne. Wspomina się również, że pewnego razu, gdy była w wielkich utrapieniach z powodu nieobecności męża, otrzymała odpowiedzi od wizerunku Chrystusa w kościele w Krakowie³⁷. Dzieło to, pisane zapewne dla ułatwienia sobie służby dyplomatycznej, gdyż „znali go wszyscy prawie władcy Europy”, miało ukazać znakomite polskie dzieje i postaci idealnych władców, których rządy były umiarkowane, a nie tyrańskie³⁸. Autor uległ w nim Długoszowej wersji wydarzeń, licząc prawdopodobnie na względy na dworze rakuskim, choć podkreślał mocno świętość i czystość życia królowej, jak również jej *auditio*.

Prawnik i historyk Teodor Zawacki herbu Rogala († ok. 1637) w 1609 roku opublikował w Krakowie *Catalogvs Dvcvm atq[ue] Regvm Polonorum*. Zawarł u nim krótkie biogramy władców Polski, w tym także Jadwigi. Omówił jej postać na tle pretendenta do tronu polskiego Zygmunta Luksemburczyka. „Gdy nie chciano uznać za następcę tronu Zygmunta, margrabiego brandenburskiego, syna Karola, cesarza i króla Czech oraz siostrzenicy króla Kazimierza – częściowo z przyczyny jego niezgody na usunięcie Domarata z urzędu starosty, a częściowo dlatego, że gardził Polakami – poselstwo polskie udało się po Jadwigę do królowej Elżbiety,

37 *Christ: Varsevicii C.C. Caesarum, regum et principum, unius et eiusdem, partim generis et nominis, partim etiam imperii ac dominationis, vitarum parallelarum libri duo, Cracoviae 1603, in Officina Iacobi Sibenecher, s. 52, 54, 61.*

38 M. E. Nowakowski, *Ambasador na rozdrożu. Świat wartości w poradnikach dyplomatycznych Pierwszej Rzeczypospolitej oraz ich europejski kontekst*, Lublin 2023, s. 56–57 (Studia i Materiały z Dziejów Literatury Wczesnonowożytnej, 10).

żony Ludwika, która odesłała ją do Polski. Została ona w bazylice krakowskiej ogłoszona królową i przez arcybiskupa Bodzantę zgodnie z obyczajem namaszczona i koronowana przy owacjach i ogromnej radości wszystkich. Sprawowanie rządów w wielkim królestwie powierzono więc małej dziewczynce, a Zygmunt, przyjęty tak przez Polaków, powrócił na Węgry. [...] Jagiełło, Wielki Książę Litewski, został ochrzczony w Krakowie w roku pańskim 1386. Poślubiwszy Jadwigę, córkę króla Ludwika, wcześniej koronowaną na królową Polski, przyjął imię Władysław i został namaszczony na króla. On to nawrócił Litwę na chrześcijaństwo. Trzykrotnie ją łączył z królestwem polskim i przyłączył do królestwa polskiego na mocy wiecznego prawa, tworząc jeden organizm państwowy i przypieczętowując to przysięgą³⁹. Tekst o Jadwidze jest bardzo krótki, choć bardzo rzeczowy i życzliwy, pomimo widocznej sympatii dla Luksemburczyka.

Dominikanin Abraham Bzowski (1567–1637) w wydanym w Kolonii w 1622 roku 15. tomie *Annalium Ecclesiasticorum* przedstawił sylwetkę królowej Jadwigi, opracowaną w oparciu o Miechowitę, Kromera, ale też o inne, nieznane nam dotychczas źródła: „W tej samej epoce udzielono wszystkim znamiennego przykładu, jakiej wiary należy udzielać fałszywym donosicielom, którzy zasługują na karę. W Polsce spory i niezgody między królem Władysławem a królową Jadwigą osiągnęły taki stopień podejrzeń i plotek, że elity kraju były bliskie zaangażowania się w konflikt. Ostatecznie ustalono, że donosiciele z obu stron powinni zostać ujawnieni. Gniewosz z Dalewic, urzędnik skarbowy z Krakowa, który oskarżył świętą kobietę, królową Jadwigę, o zniesławienie u króla, twierdząc, że w jego nieobecności spotykała się ona w sekrecie z Wilhelmem Austriackim i spędzała z nim kilka dni. Królowa złożyła uroczystą przysięgę królowi, że jest niewinna. Wobec Gniewosza przeprowadzono dochodzenie w sprawie zniesławienia w Wiślicy, na którym został oskarżony i skazany za to, że nie udowodnił swoich oskarżeń i nie był w stanie zaprzeczyć, że kłamał, co przyznał głośno i odszczekał pod ławą. Najcięższą karą w Polsce jest publiczne odwołanie kłamstwa pełnego zniesławienia, które jest ogłaszane publicznie połączonym z odszczekaniem psim głosem. W ten sposób wszelkie podejrzenia zostały rozwiane, a miłość małżeńska między królem a królową została ponownie wzmocniona. [...] 12 lipca tego samego roku zmarła królowa Jadwiga, która urodziła Elżbietę Bonifację. Odbył się

39 *Catalogvs Dvcm atq[ue] Regvm Polonorum Authore Theodoro Zawacki Rogala, Equite Polono, Cracoviae 1609, Apud Viduam Iac[obi] Sibeneycher, k. K2-K3.*

jej majestatyczny pogrzeb, uświetniony licznymi delegacjami królów i papieża Bonifacego IX, chociaż nie była to uroczystość pogrzebu, lecz chrzest królewskiego potomstwa w łonie matki, na którą to uroczystość sam król zaprosił. Jadwiga była wyjątkowo pobożna i święta w swoim życiu, wolna od pychy, lekkomyślności i gniewu. Unikała zarówno własnego odpoczynku, jak i spraw płci i godności innych, poświęcając swój czas na kult religijny, czytanie ksiąg dotyczących formowania pobożności i obyczajów, a także słuchanie i łagodzenie narzekań i nieszczęść wdów, sierot i innych nieszczęśliwych ludzi. Czytała Stary i Nowy Testament, żywoty Ojców Kościoła, kazania czterech Doktorów Kościoła, męki i kazania świętych, medytacje i modlitwy św. Bernarda, liturgię św. Ambrożego i inne książki przydatne dla pobożności. W dni Wielkiego Postu i Adwentu umartwiała ciało postem i własnoręcznie wykonaną włosiennicą. Hojnie rozdawała swoje bogactwa, które przywiozła ze sobą z rodzinnego domu, na potrzeby ubogich, kult Boży i publiczne cele. Lekceważyła rozkosze, przepych i wystawność bogactwa na tyle, że gdy miała ozdobić królewską sypialnię w obecności nieobecnego króla, który nakazał to listownie, odpowiedziała, że dawno temu zrezygnowała z wszelkiej okazałości i pustego blasku, i że nie jest obojętna na to, że często śmierć towarzyszy porodowi, i że teraz z większym prawem, z uwagi na swój pogardliwy stosunek do świata i łaskę Bożą, która odrzuciła jej niepłodność. W trakcie swojego życia zasiłiła dwa ołtarze w bazylice w Krakowie. Założyła klasztor pod wezwaniem Nawiedzenia NMP na przedmieściach Krakowa dla karmelitów, a inny pod wezwaniem św. Krzyża dla braci słowiańskich w tym samym przedmieściu. W swoim testamencie pozostawiła pieniądze, odzież, klejnoty i całe królewskie wyposażenie na rzecz fundacji Uniwersytetu Krakowskiego i dla ubogich. Założyła wielki dom w Pradze dla Litwinów, którzy poświęcali się uczciwemu nauczaniu, albo go zakupiła, i dodała duże posiadłości, z których mieli oni środki na utrzymanie. Podarowała bazylice w Krakowie ornat do odprawiania mszy, ozdobioną perłami i kamieniami szlachetnymi. Obraz Ukrzyżowanego Jezusa, który nadal jest czczony w tej samej bazylice jako prawie sanktuarium, czasami włączał się z nią w rozmowę. Kiedyś, gdy król Władysław obraził się na nią, widząc, że niesie jałmużnę ubogim w fartuchu, i zapytał, co ma pod fartuchem, a następnie śledził ją aż do wyprostowania, zobaczył nie chleb i przekąskę, ale róże i inne kwiaty. Została pochowana po lewej stronie tej samej bazyliki przed głównym ołtarzem, 14 sierpnia, z napisem na nagrobku: «Leży tu gwiazda Polaków, Jadwiga, ich szlachetna królowa itd.» Ponieważ jej świętość była znana, opowiedziano,

że nad jej grobem miały miejsce pewne cuda. Cromer sup., Michovius rerum Polonicar. lib. 4 c. 41., Monumenta et traditiones Basilicae Cracovien⁴⁰.

Pomimo iż Bzowski znany jest z skrupulatnego podejścia do źródeł i dbałości o szczegóły, jego żywot Jadwigi w *Annales ecclesiasticorum* oparty został na opisach Długosza, Kromera i Miechowity, nie unikając ich błędów, oraz na nieznanymi bliżej tradycjach z katedry krakowskiej.

Pisał o Andegawence także pochodzący zapewne z pruskiej, kalwińskiej rodziny historyk Salomon Neugebauer (ok. 1574–1625?), w wydanym we Frankfurcie w 1611 roku dziele *Historiae rerum Polonicarum Libri quinque*, a później w 1618 poszerzonym wydaniu *Historia Rerum Polonicarum [...] libris decem* wytoczonym w Hanau, a cieszącym się sporym autorytetem za granicą. Choć był kompilatorem, poświęcił królowej Jadwidze dość spory tekst. Po omówieniu różnych wydarzeń historycznych przedstawił koniec jej życia i opinię o niej: „W tym samym czasie królowa Jadwiga urodziła córkę Elżbietę Bonifację jako swoje pierwsze dziecko: i po trzech dniach od narodzin zmarła, a sama królowa nie przeżyła długo po tym i została pochowana w lewej części Bazyliki Krakowskiej przed głównym ołtarzem, złożona do grobu podczas wspianego pogrzebu, uświetnionego przez liczne legacje królów i papieża Bonifacego IX. Choć legacje te, na zaproszenie samego króla, wysłane nie były na pogrzeb, lecz aby być chrzestnymi. Jadwiga była obdarzona wyjątkową pobożnością i świętością życia, daleka od wszelkiej wyniosłości, lekkomyślności i gniewu, unikająca beczynności oraz spraw niegodnych jej statusowi, poświęcała cały swój czas albo na kult boży, albo na lekturę tych dzieł, które służyły kształtowaniu pobożności i moralności, albo wreszcie na słuchanie i wspomaganie wdów, sierot i innych nieszczęsnych ludzi. Swoje majątki, które wniosła ze sobą z domu ojcowskiego, hojnie wydawała na potrzeby biednych, na kult boży i na cele publiczne. Oprócz tego, jeszcze za życia uposażyła dwa ołtarze w Bazylice Krakowskiej. W Pradze zakupiła lub zbudowała duży dom dla Litwinów, którzy poświęcali się czcigodnym naukom, i dodała do niego obszerne posiadłości, z których miały pochodzić fundusze na ich utrzymanie; ten dom nazywa się potocznie Domem Królowej. Umierając, zapisała wszystko, co miała, częściowo na wsparcie

40 *Annalium ecclesiasticorum post [...] Caesarem Baronium [...] authore [...] Abrahamo Bzovio [...] Opus nunc primum in lucem editum*, t. 15: *Rerum in orbe christiano ab anno Domini 1378 usque ad annum Domini 1431 gestarum narrationem complectens*, Coloniae Agrippinae 1622, sumptibus A. Boetzeri, s. 155, 186–187.

biednych, a częściowo na budowę i ukończenie Akademii Krakowskiej, którą rozpoczął Kazimierz Wielki na Kazimierzu, a wykonawcami swej ostatniej woli ustanowiła biskupa Piotra i Jana Tęczyńskiego, kasztelana krakowskiego. Darowała także Bazylice Krakowskiej ornat do Mszy Świętej, ozdobiony perłami i drogocennymi kamieniami. Dwa okresy roku, Wielki Post i Adwent, zawsze obchodziła z religijną wstrzemięźliwością i postem. Pogardzała luksusem, przepychem i ostentacją bogactwa tak bardzo, że gdy była bliska porodu i polecono jej listownie ozdobić komnatę nieobecnego króla z przepychem i wspaniałością, miała odpowiedzieć, że już dawno wyrzekła się wszelkiej pompy i próżnego splendoru, i że jest świadoma tego, że często śmierć towarzyszy porodowi. Uważała bowiem, że w tej sytuacji lepszą odpowiedzią na bożą dobroć, która oddaliła od niej piętno bezpłodności, będzie prostota i porzucenie światowej wyniosłości⁴¹. Autor ten akcentował tym samym działalność dobroczynną i edukacyjną królowej, wskazując na fundacje w Pradze i Krakowie. Szczególnie mocno podkreślał osobistą świętość Andegawenki.

W 1620 roku wydany został jego, tym razem, popularny zarys dziejów ojczystych zatytułowany *Icones et vitae principvm ac regvm Poloniae*, gdzie Jadwigę określił lapidarnie, ale dobitnie jako „foemina singulari pietate ac sanctimoniam vitae”⁴².

Znany historyk, bożogrobiec Samuel Nakielski (1584–1652) w swojej monumentalnej *Miechovi*, wydanej w Krakowie w 1634 roku, ograniczył się jedynie do krótkiego, lapidarnego wręcz, wspomnienia o królowej Jadwidze, pisząc, że „Królowa Węgier, wdowa po Ludwiku, wysłała swoją córkę Jadwigę do Polski, która została z wielkimi honorami przyjęta przez polskich dostojników i zgodnie z obyczajem uroczyście ukoronowana świętą koroną w Krakowie”⁴³.

41 *Historiæ Rervm Polonicarvm, Libri Qvinque. Quibus Præter Regionis Sitvm, Qvalitatem Et Terminos; Gentis item Polonicæ originem, linguam, mores, consuetudines, cæteraque quæ eo pertinent, ea quæ a Primis Regni incunabulis, obseruato legitimo Ducum, Principum & Regum ordine, huc vsque in Regno isto gesta sunt, dilucide & fuse describuntur. Avctore Salomone Nevegebavero de Codano Borusso, Francofvrti 1611, Typis Wechelians, sumptibus heredum Ioannis Aubrii, s. 240–241.*

42 *Icones et vitae principvm ac regvm Poloniae omnium adornatae atque collectae a Salomone Nevegebavero de Cadano, Francofvrti ad Moenvm 1620, in bibliopolio Iacobi de Zetter, typis Hartm. Paltheny, s. 96.*

43 *Miechovia sive Promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis [...] Studio & opera Samuellis Nakielski [...], Cracoviae 1634, in Officina Francisci Caesarii, s. 321–322.*

Ksiądz Jan Cynerski Rachtamowicz (1600–1654), profesor Uniwersyte-
tu Krakowskiego i kanonik katedralny krakowski, zaświadczył w kazaniu
dziękczynnym za zwycięstwo króla Władysława IV nad Rosją w wojnie
smoleńskiej 1633–1634 o czci królowej Jadwigi, której wstawiennictwu
przypisywano ten militarny sukces w zmaganiach z państwem carów.
„Niech strzegą tego naszego miasta i tego narodu, nie tak wielkością
i bogactwem, ale odwagą, a jeszcze bardziej błogosławieństwem Bożym,
ci sławni opiekunowie i patroni, których święte kości spoczywają tutaj:
św. Stanisław, św. Wacław, św. Hiacynt, bł. Jan Kanty, Prandotha, Szymon
z Lipnicy, Izajasz Boner, Stanisław z Kazimierza, oraz Kinga, Jadwiga,
Salomea, i inne te najświętsze dusze, których wymienienie byłoby trud-
ne”⁴⁴. Jadwiga została tutaj włączona do poczet świętych patronów
Polski, rozpoczęty przez już kanonizowanych Stanisława Szczepanowskie-
go, Wacława i Jacka Odrowąża.

Kanonik krakowski Szymon Starowolski (ok. 1588–1656), omawiając
czas episkopatu Piotra Wysza w wydanych w 1655 roku *Vitae antistitum
Cracoviensium* napisał o królowej Jadwidze: „W tym samym mniej więcej
czasie zakończyła swe życie królowa Jadwiga, niewiasta o wyjątkowej
świętości. Pochowano ją w lewej nawie krakowskiej bazyliki przed głów-
nym ołtarzem. Uczczono ją niezwykle uroczystym pogrzebem, w którym
udział wzięły wspaniałe poselstwa wielu królów i papieża Bonifacego IX.
Według relacji Marcina Kromera Jadwiga była obdarzona szczególną po-
bożnością i świętością życia, daleka od wszelkiej pychy, lekkomyślności
i porywczego usposobienia, stroniąca zarówno od takiego spędzania
wolnego czasu, jak i od innych zajęć, które były obce jej kobiecej god-
ności. Cały swój czas poświęcała albo służbie Bożej, albo lekturze pism,
które traktują o pobożności i kształtowaniu obyczajów, albo wreszcie
słuchaniu i pocieszaniu żałujących się wdów, sierot i innych nieszczęśli-
wych ludzi. Natomiast swój ogromny majątek, który przywiozła ze sobą
z ojcowskiego domu z Węgier, szcudrobliwie przeznaczała na potrzeby

44 *Clemens Victoria Potentiss: et Sereniss: Vladislai IV. Poloniae et Sueciae Regis, Magni Ducis Lithuaniae, etc. etc. Victoris, ac Triumphatoris Moschorum fortunatiss. Ad aedem S. Annae, et aram D. Joannis Canty, in solenni gratiarum actione, pro felicissimis acerimi belli successibus, et celeriter receptum Seueriae Ducatum, auctoritate et mandato publico, Magnifici D. Christophori Naymanowicz, Medicinae Doct: ac Profess: Ordin. et almae Vniuersitatis Cracouien: Rectoris vigilantiss. A M. Ioanne Cinerski Rachtamovio, Collega Min. Ordin. Eloqu. Profess: debito cultu et submissa cum animi veneratione, celebrata, Cracoviae 1634, in officina Francisci Caesarij, k. Gv-G2.*

biednych, służbę Bożą i użytek publiczny. Za życia wyposażyła dwa ołtarze w bazylice krakowskiej. Z kolei w Pradze tworzyła bardzo wielki dom dla Litwinów, którzy mieli się zająć zacnymi naukami, oraz dołączyła ogromne posiadłości, z których miało być pokrywane utrzymanie tych Litwinów. Tenże dom, zwany potocznie Domem Królowej, jeszcze w czasach Długosza, nietknięty przez szaleństwo heretyków, stanowił całość wraz ze swoimi posiadłościami. Umierając, Jadwiga cały pozostawiony przez siebie majątek zapisała w testamencie częściowo na hojne obdarowanie biednych, częściowo na przywrócenie w Krakowie Akademii, której początek na Kazimierzu dał Kazimierz Wielki. Jako wykonawców swej ostatniej woli ogłosiła biskupa Piotra Wysza oraz kasztelana krakowskiego Jana Tęczyńskiego. Podarowała także krakowskiej bazylice szatę przeznaczoną do sprawowania świętych obrzędów, ozdobioną perłami i drogocennymi kamieniami. Opowiadają ponadto, że z powodu jej świętości przy jej grobie dokonywały się później pewne cuda, a gdy jeszcze żyła, dość często przemawiał do niej wizerunek ukrzyżowanego naszego Zbawiciela Jezusa Chrystusa. Tak więc w roku 1400 odkupionego świata, dzięki nadzorowi wykonawców testamentu królowej Jadwigi i jeszcze większej hojności króla Władysława, została założona Akademia Krakowska⁴⁵. Autor ten, dążąc do obiektywizmu, przeciwny świadomemu fałszowaniu prawdy historycznej, powoływał się na Kromera, ograniczył się do krótkiego, ale bardzo treściwego tekstu, unikając błędów różnych poprzedników.

W 1662 roku w Krakowie pedel uniwersytecki Piotr Jacek Pruszc (1605–po 1667) wydał *Fortecę duchowną*, w której zawarł życiorysy ponad 300 polskich świętych i świątobliwych. Pośród nich zamieścił także żywot Jadwigi Wawelskiej. „Jadwiga Krolowa polska, urodzona w Węgrzech oycy Ludwika Laize, Krola Wegierskiego, Elżbiety małżonki jego corka do Polski, za uproszeniem Polakow, przez posły przysłana i koronowana dnia 15. października, w dzień świętey Jadwigi. Przez Bodzętę, arcybiskupa gnieźnieńskiego, panna wstydliva, mądra, skromna, krasna, zmówiona w małżeństwo święte za Władysława Jageła, na ten czas już chrześcijanina i monarchy polskiego, w którym będąc, udana od niektórego senatora niewinnie, strony małżeńskiej czystości, lecz Pan Bóg obrona niewinnych, wszędy one ze złego mniemania wyswobodził, a pomówce fałszywego skarał. Była ta krolowa wielką pobożnością i świątobliwością żywota obdarzona, nie pyszna, szczodra, i miłosierna na ubogich, żadnym

45 S. Starowolski, *Żywoty biskupów krakowskich. Piotr Wysz, 32 biskup krakowski*, przeł. M. Czerenkiewicz, „Terminus” 12 (2010) z. 2, s. 163–164.

nie wzgardzająca, w Kościele na modlitwie ustawiczna, Krucifix, (który jest przy zakrystyce, w Kościele Kathedralnym Krakowskim) do niej nie raz, iako świadczy pod nim napis, rozmawiał. Wiele Kościołów aparatami różnymi ubogaciła. Ołtarze, szpitale budowała i dochodami opatrowała: Bursę w Pradze dla Lithwy świeżych katolików fundowała. Ducha prorockiego miała, bo Krzyżakom po śmierci swej kleskę ciężką opowiedziała, wszystkie skarby, które dosyć niemałe miała z Węgier od matki swej, rozdała ubogim. Kollegium krakowskie sumptem swym budować kazała; szatę swoje bardzo bogatą, perłami i kamieniami drogimi uchaftowaną, na ornat kazała przerobić, który Kościołowi Kathedralnemu krakowskiemu oddała. Adwent i Post Wielki ściśle pościła, chleba i wody używając; pompy się wielkiej jako trucizny strzegła, w pokorze się kochała. A po porodzeniu corki Bonifacyey Helżbiety, przez trzy dni żyjąc, Naświętszym się Sakramentem opatrzywszy, świątobliwie umarła, roku 1398. W Trzebnicy pogrzebiona, od Wrocławia trzy mile, przed wielkim ołtarzem po lewey ręce, od wielu przezacnych panów polskich i cudzoziemskich. Pisze Kromer, że przy iey Grobie cuda znamienite dzieją się⁴⁶. Oparł się Pruszc na Kromerze i Bielskim, powtarzając ich błędy, np. daty śmierci; też widać konsekwencję pomyłki zawartej w *Martyrologium Romanum*: skoro Jadwiga Śląska pochowana została w Krakowie, to królowa – dla odmiany – pogrzebana została w Trzebnicy. Błąd ten będzie się powtarzał wielokrotnie w różnych późniejszych życiorysach wawelskiej królowej⁴⁷.

Środowiskiem, które najbardziej pielęgnowało pamięć o królowej Jadwidze, był przede wszystkim Uniwersytet Krakowski, który nie tylko wskrzesiła, ale wręcz na nowo powołała do życia. Środowisko to stanowili nie tylko autorzy dzieł historycznych, lecz także kaznodzieje czy autorzy mniejszych form literackich⁴⁸. Kolejnym środowiskiem, które

46 *Forteca Duchowna Krolestwa Polskiego Z Zywtow świętych, tak iuz Kanonizowanych y Beatyfikowanych, iako też świątobliwie żyjących Patronow Polskich; Takze Z Obrazow Chrystusa Pana, y Matki iego Przenaświętszey, w Oyczyźnie naszej cudami wielkiemi słynących Przez Piotra Hyacintha Prvszcza, Krotką, prostą, lecz prawdziwą życia ich Historyą z rożnych Authorow zebrawszy, wiernym Katholikom do naśladowania, vtraponiey Oyczyźnie na obronę Wystawiona, Do Druku [...] Podana, Kraków 1662, w Drvk. Dźiedzicow Stanisława Lenczewskiego Bertvt., s. 131–132.*

47 R. M. Zawadzki, *Królowa Jadwiga w tradycji hagiograficznej...*, s. 35.

48 M. Zdanek, *Uniwersytet Krakowski wobec własnej przeszłości w XV–XVI wieku*, Kraków 2017, s. 191–197 (*Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae*, 6);

było nośnikiem pamięci o Wawelskiej Pani, była krakowska kapituła katedralna i jej otoczenie⁴⁹. Postać Andegawenki pojawia się w niemal we wszystkich ówczesnych dziełach traktujących o historii narodu polskiego. Najbardziej twórczy w tym względzie był wiek XVI, powstało wówczas więcej tekstów wiele wnoszących do opisu królowej, aniżeli w wieku XVII, naznaczonym piętnem różnorodnych kryzysów.

Szesnaście- i siedemnastowieczni autorzy polscy piszący o Andegawence, dysponując dość ograniczonym dostępem do źródeł historycznych, poruszali się po niezbyt szerokim planie wyznaczonym przez Długosza, Miechowitę, ale także Kromera i Bielskiego. Omawiani pisarze korzystali z dorobku tychże twórców, ale nie byli od nich niewolniczo zależni, tym bardziej iż w Długoszowym opisie Jadwigi jest wiele niekonsekwencji⁵⁰. Dokonywali przeróbek, skrótów, syntez i rekapitulacji dostępnych tekstów, ale też dołączali wiadomości pochodzące z nieznanymi nam źródeł, jak i z żywej jeszcze tradycji, czego wyrazem jest wiadomość o *auditio* królowej Jadwigi. Zdecydowana większość pisarzy znała tekst ks. Długosza. Opierając się na nim, uwypuklała różne fakty z jej życia, które charakteryzowały – według tych twórców – jej postać i działalność. Nie są one jednak tak dokładne i pełne, jak Długoszowy, choć z drugiej strony pozbawione są zasadniczo faktów wątpliwych, opatrzone przez Długosza zastrzeżeniem *fertur* lub też *a nonnullis credebatur*⁵¹. Biografia królowej żyjącej niespełna 26 lat nie obfitowała w mnogość wydarzeń, toteż autorzy podejmowali podobne tematy i wątki. Każdy z nich wносił swoje osobiste spojrzenie na postać królowej. Przewodnym rysem była działalność fundacyjna i jej wkład w rozwój edukacji: bursa praska i uniwersytet krakowski. Podkreślając cnoty i świętość Jadwigi, czyli miłość Boga i bliźniego, co czynili także protestanci, dawali do zrozumienia, że wyrastały one z całości jej życia – tak zewnętrznego, jak i wewnętrznego, wyrażonego udziałem w Eucharystii, lekturą Pisma Świętego i dzieł ojców Kościoła. Podkreślali, że Andegawenka, właściwie rozumiejąc swoje królewskie zadanie, traktowała je jako służbę, która musiała się łączyć z ofiarą. Ówczesni autorzy nie eksponowali zbyt nadzwyczajnych wydarzeń czy cudów, wyproszonych przez jej orędownictwo, ani jej kultu. Nie ulega

M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, t. 7, Kraków 1845, s. 228–237; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, posł. J. Szczyпка, Warszawa 1997, s. 142–143.

49 Ks. B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa...*, s. 112–120.

50 Ks. T. Długosz, *Królowa Jadwiga*, s. 272–274.

51 Ks. B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa...*, passim.

wątpliwości, że był to widoczny wpływ renesansowej metodologii, a także zapewne protestantyzmu. Cieniem na tym twórczym wysiłku położyły się powstałe wówczas pomyłki czy nieścisłości, które później multiplikowały się w kolejnych pracach.

Jadwiga – królowa Polski była w XVI i XVII wieku postacią dość szeroko omawianą i idealizowaną przez różnych twórców. Kronikarze i historycy podkreślali jej rolę polityczną i religijną, ukazywali ją jako wzór cnót chrześcijańskiego władcy. Jej postać stała się symbolem idealnego, dalekowzrocznego władcy, pobożności i mądrości, co miało wpływ na kształtowanie się świadomości historycznej i tożsamości kulturowej Polski tamtego i nie tylko tamtego okresu.

Bibliografia

Źródła

- Annalium ecclesiasticorum post [...] Caesarem Baronium [...] authore [...] Abrahamo Bzovio [...] Opus nunc primum in lucem editum*, t. 15: *Rerum in orbe christiano ab anno Domini 1378 usque ad annum Domini 1431 gestarum narrationem complectens*, Coloniae Agrippinae 1622, sumptibus A. Boetzeri.
- Catalogvs Dvcm atq[ue] Regvm Polonorum Authore Theodoro Zawacki Rogala, Equite Polono*, Cracoviæ 1609, Apud Viduam Iac[obi] Sibeneycher.
- Christ: Varsevicii C.C. Caesarum, regum et principum, unius et eiusdem, partim generis et nominis, partim etiam imperii ac dominationis, vitarum parallelarum libri duo*, Cracoviæ 1603, in Officina Iacobi Sibeneycher.
- Chronica, sive historiae Polonicae compendiosa, ac per certa librorum capita ad facilem memoriam recens facta descriptio authore magnifico viro Ioanne Herburto de Fulstin, Regni Polonici Senatore*, Basileae 1571, ex officina Oporiniana.
- Clemens Victoria Potentiss: et Sereniss: Vladislai IV. Poloniae et Sueciae Regis, Magni Ducis Lithuaniae, etc. etc. Victoris, ac Triumphatoris Moschorum fortunatiss. Ad aedem S. Annae, et aram D. Joannis Canty, in solenni gratiarum actione, pro felicissimis acerrimi belli successibus, et celeriter receptum Seueriae Ducatum, auctoritate et mandato publico, Magnifici D. Christophori Naymanowicz, Medicinae Doct:*

- ac Profess: Ordin. et almae Vniuersitatis Cracouien: Rectoris vigilantiss. A M. Ioanne Cinerski Rachtamovio Collega Min. Ordin. Eloqu. Profess: debito cultu et submissa cum animi veneratione, celebrata, Cracoviae 1634, in officina Francisci Caesarij.*
- Decjusz J. L., *De vetustatibus Polonorum. Liber I; De Iagellonum familia. Liber II*, w: [Mathiae de Mechovia], *Chronica Polonorum*, Kraków 1986, s. 1–53.
- Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562–ca. 1618) über seine Familie in Danzig, seine Handelsreisen in Osteuropa und sein Klosterleben in Polen*, Bd. 2: *Edition des Manuskripts fol. 726–1453*, Hrsrg. A. Bues, Wiesbaden 2008 (Quellen und Studien 19, 2).
- Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535. Przez Bernarda z Rachtamowic Wapowskiego, ze świeżo odkrytego społecznego rękopismu, z języka łacińskiego na ojczysty przetłómaczył, przypisami objaśnił, poczet rzeczy i osób dodał Mikołaj Malinowski, t. 1, Wilno 1847.*
- Forteca Duchowna Krolestwa Polskiego Z Zywtow świętych, tak iuż Kanonizowanych y Beatyfikowanych, iako też świętobliwie żyjących Patronow Polskich; Takze Z Obrazow Chrystusa Pana, y Matki iego Przenaświetszey, w Oyczyźnie naszej cudami wielkiemi słynących Przez Piotra Hyacintha Prvszcza, Krotką, prostą, lecz prawdziwą życia ich Historyą z rożnych Authorow zebrawszy, wiernym Katholikom do naśladowania, vtrapioney Oyczyźnie na obronę Wystawiona, Do Druku [...] Podana, Kraków 1662, w Drvk. Dźiedzicow Stanisława Lenczewskiego Bertvt.*
- Guagnini A., *Kronika Sarmacji Europejskiej*, Ks. 1, cz. 1, 2, 3, przeł. M. Paszkowski, Sandomierz 2018.
- Historiæ Rervm Polonicarvm, Libri Qvinque. Quibus Præter Regionis Sitvm, Qvalitatem Et Terminos; Gentis item Polonicæ originem, linguam, mores, consuetudines, cæteraque quæ eo pertinent, ea quæ a Primis Regni incunabulis, obseruato legitimo Ducum, Principum & Regum ordine, huc vsque in Regno isto gesta sunt, dilucide & fuse describuntur. Avctore Salomone Nevgebavero de Codano Borusso, Francofvrti 1611.*
- Icones et vitæ principvm ac regvm Poloniae omnium adornatae atque collectae a Salomone Nevgebavero de Cadano, Francofvrti ad Moenvm 1620, in bibliopolio Iacobi de Zetter, typis Hartm. Paltheny.*
- Kronika Polska Marcina Bielskiego Nowo Przez Ioach. Bielskiego syna iego wydana, Kraków 1597, w Drukarni Jakuba Siebeneychera.*

- Maciej Miechowita, *Kronika Polaków*, przeł. ks. M. K. Cichoń, Kraków 2023.
- Marcina Kromera biskupa warmińskiego *O sprawach, dziejach y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX*, Kraków 1611, w drukarni Mikołaja Loba.
- Martyrologium Romanum. Editio princeps (1584)*, a cura di M. Sodi, R. Fusco, R. Godding SI, Città del Vaticano 2005 (*Monumenta Liturgica Concilii Tridentini*, 6).
- Martyrologivm Kosciola Rzymskiego to iest Poczet abo dziennik męzczennikow y innych wszelakich świętych [...] na każdy dzień [...] według nowego kalendarza rozpisany. Teraz świeżo na polskie przełożony. Przydane są y Żywoty świętych iako są opisane w rzymskim brewiarzu, na polski [...] ięzyk przełożone*, Kraków 1591, w drukarni Andrzeia Piotrkowczyka.
- Miechovia sive Promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis [...] Studio & opera Samuellis Nakielski [...]*, Cracoviae 1634, in Officina Francisci Caesarii.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584*, wyd. K. J. Turowski, Warszawa 1988.
- Stanislai Sarnicii Annales, sive de origine et rebvs gestis Polonorvm et Litvanorvm, libri octo. Habes hic priorem partem horum Chronicorum, hactenus omissam & neglectam ab alijs authoribus: quae incipit ab Asarmoth conditore Sarmaticorum populorum, & continuatur ad Lechum ipsum, rerum ordine secundum temporum seriem seruato. Et tandem a Lecho ad nostra tempora, quid in istis terris actum sit fideliter exponitur. Caetera, quae in hoc libro continentur, ipsius libri argumentum eidem praefixum indicabit*, [Cracoviae 1587, druk. Aleksego Rodeckiego].
- Starowolski S., *Setnik pisarzów polskich albo Pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzów polskich*, przeł. J. Starnawski, Kraków 1970.
- Starowolski S., *Żywoty biskupów krakowskich. Piotr Wysz, 32 biskup krakowski*, przeł. M. Czerenkiewicz, „Terminus” 12 (2010) z. 2, s. 161–175.
- Strykowski M., *Kronika Polska Litewska, Zmodzka, i wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej, etc. I rozmaite przypadki wojenne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, i inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych [...]*, Królewiec 1582, drukowano u Georga Osterbergera.

Opracowania

- Barycz H., *Dzieje nauki polskiej w epoce odrodzenia*, Warszawa 1957.
- Borkowska U. OSU, *Hagiografia polska (wiek XVI–XVIII)*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2: *Od odrodzenia do oświecenia*, cz. 1: *Teologia humanistyczna*, pod red. M. Rechowicza, Lublin 1975, s. 471–503.
- Congregatio de Causis Sanctorum, Cracovien. *Canonizationis B. Hedvigis Reginae Poloniae (1374–1399). Positio super virtutibus*, Romae–Cracoviae 1995.
- Długosz T. ks., *Królowa Jadwiga*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 3 (1965) nr 1, s. 181–306.
- Gottschalk J., *St. Hedwig, Herzogin von Schlesien*, Köln–Graz 1964 (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, 2).
- Gregory B. S., *Niezamierzona reformacja. Od rewolucji religijnej do świeckiego społeczeństwa*, przeł. A. Dzierzgowska, Warszawa 2020.
- Grisar H., *Luter*, t. 2 przeł. A. Lang, Warszawa 2023.
- Jurkowlaniec G., *Kult obrazów a kult świętych w nowożytnym Krakowie*, „*Barok*” 11 (2004) nr 2, s. 69–82.
- Lempicki S., *Wiek złoty i czasy romantyzmu w Polsce*, wyd. J. Starnawski, Warszawa 1992.
- Nasiłowska A., *Historia literatury polskiej*, [Warszawa] 2022.
- Nowakowski M. E., *Ambasador na rozdrożu. Świat wartości w poradnikach dyplomatycznych Pierwszej Rzeczypospolitej oraz ich europejski kontekst*, Lublin 2023 (Studia i Materiały z Dziejów Literatury Wczesnonowożytnej, 10).
- Pelc J., *Literatura renesansu w Polsce*, Warszawa 1994.
- Przybyszewski B. ks., *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1996.
- Skoczek A., *Historiografia*, w: *Historia literatury polskiej w dziesięciu tomach*, t. 2: *Renesans*, red. A. Skoczek, Bochnia [2002], s. 231–246.
- Starnawski J., *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki*, Łódź 1991.
- Starnawski J., *Zarys dziejów literatury staropolskiej*, Lublin 1993 (Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego, 61).
- Wilgosiewicz-Skutecka R., *Komu było dedykowane dzieło Gwagnina „Sarmatiae Europaeae descripto”? – rozwiązanie zagadki znanego polonicum XVI w.*, „*Biblioteka*” 2007 nr 11 (20), s. 11–27.
- Witkowska A. OSU, Nastalska J., *Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne*, t. 1: *Słownik hagiografów polskich*, Lublin 2007.
- Wolski M., *Bartłomiej Paprocki (ok. 1539–1614) herbu Jastrzębiec i jego krąg rodzinny*, Kraków 2023 (Historia, Hereditas, Ecclesia, 22).

- Zawadzki R. M., *Królowa Jadwiga w tradycji hagiograficznej*, „Universitas: twórczość, wiedza, wykształcenie” 1997 nr 17, s. 29–38.
- Zdanek M., *Uniwersytet Krakowski wobec własnej przeszłości w XV–XVI wieku*, Kraków 2017 (*Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae*, 6).

Abstrakt

ks. Andrzej Bruździński

*Szesnasto- i siedemnastowieczne piśmiennictwo polskie
o św. Jadwidze Królowej. Kształt i bezdroża*

Wiek XVI i XVII w dziejach Europy i Polski były trudnymi czasami, naznaczonymi wielorakimi przemianami. Uwidoczniły się one także w historiografii, która wpływała na kształt opowieści o minionych czasach. Artykuł analizuje wypowiedzi różnych polskich historyków na temat XIV-wiecznej królowej Polski – Jadwigi, córki Ludwika Węgierskiego, fundatorki Uniwersytetu Krakowskiego, jak też świętej. Pomimo upływu wieków żyła ona w pamięci profesorów Uniwersytetu, środowisku związanym z katedrą wawelską (gdzie została pogrzebana) i jej kapitułą. Nie pomijali jej wspomnienia historycy opisujący dzieje Polski. Wszyscy wspomniani kronikarze i historycy podkreślali ważną rolę polityczną i religijną królowej, wskazując jej szczególne cnoty. Postać Jadwigi stała się dla twórców wspomnianych wieków symbolem idealnego, dalekowzrocznego władcy, pobożności i mądrości, co miało także wpływ na kształtowanie się świadomości historycznej i kulturowej Polski tamtego okresu.

Sporo zamieszania do opisu tej postaci wprowadziło *Martyrologium Romanum* kardynała Cesare Baroniana, gdzie mylnie podano, że w Krakowie spoczywają relikwie św. Jadwigi Śląskiej. W wyniku tego błędu u niektórych autorów doszło do mylenia ze sobą obu świętych Jadwig.

Słowa kluczowe:

królowa Jadwiga, Jagiellonowie, literatura hagiograficzna, piśmiennictwo renesansowe

Abstract

ks. Andrzej Bruździński

16th and 17th-century Polish literature on Saint Jadwiga (Hedwig), Queen of Poland. Form and pitfalls

The 16th and 17th centuries in the history of Europe and Poland were difficult times marked by numerous transformations. These changes were also reflected in historiography, which influenced the narrative of past events. The article analyzes the writings of various Polish historians about the 14th-century Queen Jadwiga, daughter of Louis the Great of Hungary, founder of the University of Kraków, and a saint. Despite the fading memory of this queen, she remained present in the collective memory of the professors of the University, the community associated with Wawel Cathedral (where she was buried), and its chapter. Historians documenting Polish history did not omit mentioning her. All the mentioned chroniclers and historians emphasized her important political and religious role, highlighting her virtues as an ideal ruler. Her figure became a symbol for the writers of these centuries of an ideal, far-sighted ruler, piety, and wisdom, which also influenced the shaping of historical and cultural consciousness in Poland during that period. A certain amount of confusion regarding the depiction of her figure was introduced by the *Martyrologium Romanum* of Cardinal Cesare Baronio, which erroneously stated that the relics of Saint Hedwig of Silesia were interred in Kraków. As a result, some works, taking this into account, caused further confusion by mixing up the two figures.

Keywords:

queen Jadwiga, the Jagiellonians, hagiographic literature, Renaissance writings

ks. Jacek Urban

 <https://orcid.org/0000-0003-1790-2601>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Starania kard. Karola Wojtyły o uznanie kultu królowej Jadwigi sprawowanego „od niepamiętnych czasów” (1967–1974)

Proces beatyfikacyjny królowej Jadwigi rozpoczęty przed wybuchem II wojny światowej wznowiono po jej zakończeniu. W pewnym sensie trzeba go było podjąć od początku. Stało się tak z powodu dramatycznych wydarzeń wojennych. Oto bowiem postulator procesu franciszkanin o. Wojciech Topoliński aresztowany w Gdańsku na początku wojny, w kwietniu 1940 roku został zamordowany w Sztumie. Ponadto gromadzone przez niego od 1934 roku akta procesowe, przechowywane w jego warszawskim klasztorze franciszkanów, spłonęły w Powstaniu 1944 roku¹.

W wyniku starań ks. kard. Adama Stefana Sapięhy 20 listopada 1948 roku nowym postulatorem w procesie beatyfikacyjnym królowej Jadwigi w Rzymie został Karol Szrant CSSR, natomiast po nim Antonio

1 F. Bednarski i in., *Błogosławiona Jadwiga Królowa. Historia jej kultu, beatyfikacja, formularze liturgiczne*, Rzym 1981, s. 14.

Ricciardi OFMConv². W Krakowie na wicepostulatora ponownie wyznaczono Wojciecha Zmarza OFMConv.

Proces beatyfikacyjny królowej Jadwigi w latach 1949–1962

W 1949 roku wypadło 550-lecie śmierci królowej Jadwigi. To wtedy zapadła decyzja o wznowieniu procesu rozpoczętego przed II wojną światową. 22 kwietnia 1949 roku kard. Sapieha rozpoczął proces informacyjny sławy świętości, a zwłaszcza cnót i życia królowej. Powołał Trybunał, na czele którego stanął bp Stanisław Rospond³. Trybunał przesłuchiwał kilkunastu świadków zwyczajnych⁴. Na czele komisji historycznej stanął prof. Jan Dąbrowski⁵. Równoległe 1 maja 1949 roku kard. Sapieha utworzył Zagraniczny Komitet Postulacyjny o beatyfikację królowej Jadwigi w Rzymie⁶.

- 2 Karol Szrant CSSR wobec innych obowiązków pełnionych w Rzymie wkrótce z tego zadania zrezygnował.
- 3 M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003, s. 92. W skład Trybunału weszli: bp dr Stanisław Rospond, jako sędzia delegat, ks. dr Julian Gołąb i ks. dr Józef Rychlicki, jako sędziowie, dr Joachim Bar OFMConv jako promotor wiary, dr Efrek Gliński OP i ks. dr Bolesław Przybyszewski jako notariusze. Ks. Julian Gołąb został zastąpiony później przez ks. Władysława Długosza.
- 4 Byli to: ks. Antoni Bystrzonowski (ur. 1870), profesor teologii pastoralnej WT UJ; ks. dr Bogdan Niemczewski (ur. 1885), oficjał Sądu Metropolitalnego w Krakowie; ks. Kazimierz Figlewicz (ur. 1903), podkustoszy katedry na Wawelu; Piotr Turbak SJ (ur. 1890), jezuita, więzień kilku obozów, pisarz tekstów religijnych i patriotycznych; Wojciech Walas (ur. 1885), kościelny katedry na Wawelu; Jan Mikułowski (ur. 1889), dr praw i ekonomista; Felicja Kowalewska (ur. 1876), żona lekarza, przewodnicząca Komitetu Postulacji Kanonizacji królowej Jadwigi na Podhalu; Kazimierz Szwarzenberg-Czerny (ur. 1895), profesor KUL; Antoni Żuliński (ur. 1900), profesor muzyki i aktor; Anna Rudnicka-Kruszewska (ur. 1907), prof. muzyki; s. Maria Pelagia Kosiak (ur. 1899), matka generalna sióstr duchaczek; Halina Doria-Dermałowicz (ur. 1896), katolicka działaczka; Janina Romanow (ur. 1889), nauczycielka; Józef Sporny (ur. 1902), autor kroniki fary nieszawskiej; Oskar Halecki (ur. 1891), prof. Fordham University w Nowym Jorku.
- 5 Do Komisji historycznej weszli: prof. Jan Dąbrowski, dr Wanda Maciejewska, dr Anna Zofia Strzelecka, dr Mieczysław Tobiasz.
- 6 Na kierownika Komitetu powołano bp. Józefa Gawlinę, a jego członkami zostali: Antonio Ricciardi OFMConv jako nowy postulator, o. generał Jan Mix jako sekretarz, ks. prałat Marian Strojny jako skarbnik, ks. prałat Bolesław Filipiak, rektor Włodzimierz Konopka SJ, prof. Edmund Elster SJ, Karol Szrant CSSR, definitor Teofil Szczurecki OP, ks. Stanisław Starowiejski, hr. Józef Michałowski, matka

Zadaniem komitetu były działania informacyjne, promocja, a także zbieranie środków finansowych. Ożywiły się również polskie organizacje poza naszymi granicami⁷.

W trakcie prac procesowych doszło do otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1949 roku, do badania jej szczątków i złożenia ich w nowym sarkofagu. Przyniosły one nowe ważne informacje. Do rekognicji i translacji szczątków królowej Jadwigi doszło w katedrze na Wawelu w dniach 11–14 lipca 1949 roku⁸. 17 lipca 1949 roku w krakowskiej katedrze odbyły się jubileuszowe uroczystości liturgiczne. Katedra nie pomieściła przybyłych. Odtąd sarkofag królowej stał się miejscem żywego kultu. Na tym miejscu modlono się i składano kwiaty.

Dnia 30 marca 1950 roku proces informacyjny na szczeblu diecezjalnym został zakończony. Na akta procesu złożyły się materiały uporządkowane w czterech tomach. W tomie pierwszym zamieszczono zeznania kilkunastu świadków przesłuchiwanym w procesie krakowskim. W tomie drugim znajdowały się dokumenty historyczne do roku 1450 przygotowane przez dr Wandę Maciejewską. Tom trzeci zawierał nowożytnie przekazy historyczne. Dokumentację zebrał i ułożył dr Mieczysław Tobiasz, natomiast tom czwarty nazwano „*Documenta iconographica antiquum cultum, famam sanctitatis, virtutum ac miraculorum Servae Dei Hedvigis reginae illustrantia*”⁹. Pismem przewodnim były „Artykuły przedłożone przez Vice-postulatora” Wojciecha Zmarza OFMConv¹⁰. Akta procesu 14 kwietnia 1950 roku ks. kard. Sapieha osobiście przekazał watykańskiej Kongregacji Obrzędów¹¹.

generalna siostr nazaretanek Bożena Staczyńska, matka generalna siostr zmarłychwstaniek Teresa Kalkstein i dr Maria Winowska.

- 7 M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 96–98.
- 8 Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu [dalej: AKKK], Archiwum św. Jadwigi Królowej, maszynopis artykułu dr. Gabriela Leńczyka, *Grobowiec królowej Jadwigi: sprawozdanie z badania zawartości dennej sarkofagu*, a także maszynopis artykułu dr. M. Tobiasza, *Tumba królowej Jadwigi* (s. 1–5).
- 9 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej. Spuścizna ks. dr. Cz. Skowrona. List o. W. Zmarza do ks. Cz. Skowrona z 20 kwietnia 1970 roku.
- 10 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Artykuły przedłożone przez Vice-Postulato-ra sprawy celem udowodnienia przy pomocy świadków i dokumentów opinii świętości życia, cnót i cudów Służebnicy Bożej Jadwigi Królowej polskiej, Kraków 1949.
- 11 M. Sędłak, *Rola arcybiskupa A. S. Sapiehy w staraniach o beatyfikację królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Kardynał Adam Stefan Sapieha 1867–1951. Książę Niezłomny*.

Tego samego dnia, 14 kwietnia 1950 roku, w Warszawie doszło do podpisania słynnego „Porozumienia między rządem PRL a Episkopatem Polski”. Niedługo potem okazało się, że komunistyczne władze z zawartym porozumieniem nie miały zamiaru się liczyć. Partia komunistyczna rozpoczęła okres walki z Kościołem. Nie dość tego, w 1951 roku zmarł kard. Sapieha, wielki czciciel królowej Jadwigi, niezłomny wobec komunistów. Po jego śmierci władze wytoczyły pokazowy proces kurii krakowskiej. Nastąpiły lata stalinowskie.

To w tym okresie w Rzymie dokumentację sprawy beatyfikacji królowej Jadwigi przejęła Sekcja Historyczna Kongregacji Obrzędów. Akta otwarto 7 lipca 1951 roku i przekazano je do tłumaczenia na język włoski. Pracę ukończono w 1952 roku i przekazano do Sekcji Historycznej¹².

Spośród dwóch możliwych dróg: „super fama virtutum et miraculorum”, czyli drogi zwyczajnej, oraz nieprzerwanego kultu, obrano drogę wykazania cnót królowej w stopniu heroicznym. Ojciec Ricciardi poinformował relatora generalnego o wyborze drogi zwyczajnej, która prowadzi przez udowodnienie heroicznego cnót.

Niestety w końcowej ocenie Sekcji Historycznej przedstawiony materiał uznano za nieprzekonujący do udowodnienia heroicznego cnót królowej Jadwigi¹³. Stwierdzono, że część dokumentów zaczerpnięto ze starych wydawnictw, a nie z najnowszych edycji źródłowych. Oczekiwano kompletnego materiału historycznego wydobytego z polskich i europejskich archiwaliów, na podstawie którego można by przeprowadzić pełną ocenę heroicznego cnót królowej, a także pełnych danych o znakach jej kultu¹⁴. Dziesięć lat później Zmarz OFMConv tłumaczył:

Materiały z sesji zorganizowanej przez Uniwersytet Jagielloński, Polską Akademię Umiejętności i Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w dniu 26 marca 2012 r., w 100-lecie konsekracji i ingresu Adama Stefana Sapiehy, red. J. Urban, Kraków 2014, s. 87–90.

12 M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 101.

13 „Słabą stroną procesu krakowskiego, wynikającą z niezdecydowania w obiorze drogi postępowania było to, że w minimalnym stopniu przedstawiono dane o kulcie bł. Jadwigi, a właściwie nie tyle o kulcie, ale o sławie świętości. Wprawdzie niektóre przejawy tej sławy były wyraźnie znakami kultu, jednak tych danych ani nie skomplementowano, ani też nie wyodrębniono” (F. Bednarski i in., *Błogosławiona Jadwiga Królowa*, s. 15).

14 M. Sędlak, *Rola abp. A. S. Sapiehy w staraniach o beatyfikację królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, s. 91–93.

gdyśmy w Krakowie w roku 1949 rozpoczęli proces informacyjny, piętrzyły się przed nami przeróżne trudności. Najpierw nie mieliśmy wzoru, jak ma wyglądać proces historyczny. Materiały, jakie miałem w tym przedmiocie – doskonała pozycja in causa S. D. Emmae – zaginęły w czasie wojny. Trudno było czerpać bardziej szczegółowe wskazówki z Rzymu, bo w tym czasie kontakt z Rzymem był bardzo utrudniony. Wiele listów pisanych w tej sprawie przejął Urząd Bezpieczeństwa. Nic więc dziwnego, że w aktach procesu mogą być pewne usterki i braki¹⁵.

Dla podtrzymania procesu w duchu zaleceń Sekcji Historycznej Ricciardi OFMConv 3 maja 1953 roku zorganizował w Rzymie konferencję, podczas której o życiu i cnotach królowej Jadwigi mówił prof. Oskar Halecki, a 30 maja tego roku Ricciardi OFMConv napisał list do papieża Piusa XII. Dwa tygodnie później, 16 lipca 1953 roku Pius XII w liście do biskupów polskich z okazji 700-lecia kanonizacji św. Stanisława napisał:

nie można też pominąć milczeniem wdzięcznych i wybranych kwiatów świętości spośród rodu niewieściego – św. Jadwigi księżniczki śląskiej i Patronki Polski, błogosławionej Kingi, Jolanty, Salomei, Bronisławy, za których przykładem pospieszyła Jadwiga – owa królowa Polski z rodu andegaweńskiego, godna nigdy nieprzemijającego podziwu, dlatego, że miłość Bożą i żarliwość o dusz zbawienie postawiła nad wszystkie ponęty świata, a teraz Ojczyźnie waszej przyświeca jako promienna gwiazda życziwa¹⁶.

Do tematu można było powrócić po tzw. odwilży październikowej. W 1958 roku w następstwie rozmowy prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego z relatorem generalnym procesu tzw. kopię publiczną i dwa pliki dokumentów powierzono ks. dr. Piotrowi Naruszewiczowi do studium i do przygotowania sumariusza akt procesu krakowskiego. Jest on m.in. autorem biogramu królowej Jadwigi do *Bibliotheca Sanctorum*. W 1961 roku relator generalny Sekcji Historycznej powierzył ks. Fabianowi

15 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej. Spuścizna ks. Cz. Skowrona, List o. W. Zmarza do ks. W. Rubina z 28 września 1963 roku. O. W. Zmarz w rozmowie z ks. Rubinem tłumaczył, że zabrakło także informacji w sprawie oczekiwań strony Kongregacji Obrzędów. Ponadto zabrakło tej części dokumentacji, która spłonęła w klasztorze franciszkanów w Warszawie w czasie powstania 1944 roku, a która nie została odtworzona.

16 *O Świętej Jadwidze, królowej Polski mówią...*, oprac. M. Jagosz, s. 15.

Verai zapoznanie się ze zgromadzonymi materiałami, a także z pracą ks. Naruszewicza. Ostatecznie ks. Veraja uznał zebraną dokumentację za niewystarczającą¹⁷. Potrzeba było nowego impulsu.

Inspiracje i działania abp. Karola Wojtyły (1963–1968)

W połowie czerwca 1962 roku, po śmierci abp. Eugeniusza Baziaka, wikariuszem kapitulnym archidiecezji krakowskiej został bp Karol Wojtyła. Temat beatyfikacji królowej Jadwigi podjął już podczas jednej z pierwszych wizyt w Watykanie. Jesienią 1962 roku odbył rozmowę z relatorem generalnym Sekcji Historycznej, którym był ks. prał. Amato Pietro Frutaz. Został poinformowany, że dotychczasowy materiał nie był kompletny, że nie można sprawy beatyfikacji procedować bez pełnego materiału archiwalnego i że jest on fundamentalny do podjęcia tematu heroiczności cnót królowej. Wobec rezygnacji Ricciardiego OFMConv z funkcji postulatora, nowym postulatorem procesu kanonizacyjnego królowej Jadwigi bp Wojtyła 27 listopada 1962 roku mianował ks. dr. Władysława Rubina, rektora Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie. Pół roku później bp Wojtyła zadanie przeprowadzenia kwerend archiwalnych powierzył ks. dr. Czesławowi Skowronowi, pracownikowi Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie¹⁸. Dnia 19 listopada 1963 roku bp Wojtyła przekazał Sekcji Historycznej Kongregacji Obrzędów „Supplementum documentorum vitam Servae Dei Reginae Hedvigis spectantium”, na które składało się 18 dokumentów wystawionych przez królową Jadwigę, odnalezionych w kilku ostatnich latach przez dr Wandę Maciejewską, ks. prof. Józefa Nowackiego, ks. prof. Antoniego Liedtkego i ks. dr. Czesława Skowrona¹⁹.

W wyniku kolejnych wizyt abp. Wojtyły w Watykanie i jego rozmów z pracownikami Kongregacji zwrócono uwagę na znaczenie prac nad kompletowaniem danych o kulcie publicznym. Zebranie wszystkich śladów kultu dawało bowiem możliwość procedowania sprawy beatyfikacji królowej Jadwigi nie na drodze zwyczajnej, lecz na drodze kultu²⁰.

17 M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 103.

18 Od 1965 roku ks. Skowron zamieszkał w Papieskim Kolegium Polskim w Rzymie i podjął pracę.

19 M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 105.

20 „Celem dokładniejszego upewnienia się o możliwości przeprowadzenia zatwierdzenia kultu bł. Jadwigi, zebrano w ciągu kilku miesięcy dostępne dane o tym kulcie, opracowano je i przesłano Kongregacji z prośbą o wstępną decyzję” (F. Bednarski i in., *Błogosławiona Jadwiga Królowa*, s. 15).

Arcybiskup Wojtyła zdecydował o rozesłaniu ankiety w sprawie kultu królowej Jadwigi do poszczególnych diecezji. Zawarto w niej następujące pytania:

- Czy w diecezji są kaplice, kościoły, ołtarze, obrazy, figury Królowej Jadwigi?
- Kiedy wierni oddają cześć św. Jadwidze, o której Jadwidze myślą?
- Podczas nadawania imienia Jadwiga przy chrzcie lub bierzmowaniu, która Jadwiga uważana jest za patronkę?
- Czy duchowieństwo i wierni uważają królową Jadwigę za świętą?

Odpowiedzi nadeszły z kilku diecezji²¹. Niewiele wymieniono wizerunków królowej Jadwigi w kościołach. W odpowiedzi na drugie pytanie kuria biskupia w Opolu napisała, że Ślązacy myślą o św. Jadwidze z Trzebnicy, a kresowiaczy, którzy przybyli tu po II wojnie światowej, myślą przeważnie o królowej Jadwidze. Biskup Wincenty Urban z Wrocławia napisał, że w parafii Nowa Sól na 47 obierających imię Jadwigi, aż 39 wskazało królową Jadwigę Andegaweńską za swoją patronkę. W odpowiedzi na czwarte pytanie ankiety zdecydowana większość respondentów uznawała królową Jadwigę za świętą²².

Prowadzone prace szły w dwu kierunkach: w poszukiwaniu dokumentów wskazujących na cześć okazywaną królowej Jadwidze jako świętej i w gromadzeniu danych o kulcie. Spośród członków Komisji Historycznej I procesu krakowskiego zabrakło już wtedy prof. Jana Dąbrowskiego, który zmarł w 1965 roku. Wanda Maciejewska pracowała w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie, a dr Anna Strzelecka działała w ramach redakcji *Polskiego słownika biograficznego* w Krakowie. Aktywny był ks. prof. Bolesław Przybyszewski. Naturalnymi współpracownikami stali się historycy mediewiści–edytorzy. Stanisław Kuraś w 1965 roku wydał *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej. Część 1: 1063–1415*, a w nim kilka dokumentów z kancelarii królowej Jadwigi²³. Z kolei dr Ma-

21 Odpowiedzi nadeszły m.in. z diecezji warszawskiej, gnieźnieńskiej, gdańskiej, wrocławskiej i z kurii w Opolu.

22 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Ankiety w sprawie kultu Śl. B. Królowej Jadwigi z 1963 roku.

23 Kilka przykładów: s. 161, „Jadwiga królowa polska, wynagradzając usługi Jana Białego, mistrza swej kaplicy i Jana ze Skawiny, wikariuszów katedry krakowskiej, nadaje im plac na zamku krakowskim, naprzeciw szkoły, z pozwoleniem wystawienia tamże domu” z 7 września 1389 roku, a na s. 191, „Jadwiga królowa polska nadaje Mikołajowi, synowi Jakuba z Wiślicy wikariuszowi katedry krakowskiej

ria Kowalczyk z Biblioteki Jagiellońskiej odnalazła dwa kazania poświęcone królowej Jadwidze i liczne wzmianki o niej w kazaniach i mowach uniwersyteckich. Kazaniami średniowiecznymi zajmował się ks. dr Jerzy Wolny, a prof. Marian Plezia pracami wchodzącymi w zakres filologii łacińskiej. Zdawano sobie sprawę, że znalezienie kolejnych dokumentów jest jedynie kwestią czasu. W Rzymie kwerendy archiwalne prowadził ks. Skowron, któremu pomagał ks. Alojzy Cader. Po zakończeniu prac w Archiwum Watykańskim ks. Skowron zapowiedział kolejne poszukiwania w Wiedniu i Paryżu²⁴.

W 1967 roku abp Wojtyła został kardynałem. Przebywając w Rzymie, odbył rozmowę z relatorem generalnym Melchiorem de Pobladorą OFM Cap, oraz z ks. Fabianem Verają, którzy przekonywali do dalszego prowadzenia procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi właśnie drogą kultu. Z roku 1968 pochodzi relacja ks. Skowrona na temat przeprowadzonych przez niego kwerend, które doprowadziły do odnalezienia kolejnych 19 dokumentów, w tym listu królowej Jadwigi do papieża Bonifacego IX. Omawiając zadania do wykonania w Krakowie, proponował kard. Wojtyła utworzenie komisji, określając jej zadania, m.in. przez podjęcie prac nad przejawami kultu królowej Jadwigi. Z tego czasu pochodzi rękopis kard. Wojtyły pt. *Sprawa błogosławionej Królowej Jadwigi* z postawieniem zadań do wykonania w Krakowie²⁵.

Ważnym dowodem aktywności kard. Wojtyły w sprawie beatyfikacji królowej Jadwigi było zaproszenie skierowane do biskupów polskich do Krakowa na połowę grudnia 1968 roku, na posiedzenie konferencji Episkopatu, połączone z zakończeniem peregrynacji obrazu [a właściwie ram] Matki Bożej Częstochowskiej w archidiecezji krakowskiej. Na zakończenie peregrynacji, 15 grudnia tego roku, w kościele Mariackim odbyła się koronacja obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, od stuleci otoczonego

plac na zamku krakowskim pod wieżą za kościołem św. Jerzego z pozwoleniem wystawienia tamże domu” z 27 marca 1392 roku. Z kolei na s. 233, „Jadwiga królowa polska potwierdza nadanie Zbigniewa z Nasiechowic, archidiacona krakowskiego domu przy kościele św. Piotra w Krakowie na rzecz mansjonarzy katedry krakowskiej” z 6 marca 1398 roku.

24 M. Kowalczyk, *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław 1970.

25 F. Bednarski i in., *Błogosławiona Jadwiga Królowa*, s. 15. Książd Skowron pozostawał w stałym kontakcie korespondencyjnym z ks. kard. Wojtyłą, o. Zmarzem, prof. Haleckim, ks. Obtulowiczem, animując przede wszystkim środowisko krakowskie.

kultem w tym miejscu. Nazajutrz natomiast, 16 grudnia wieczorem, biskupi polscy zgromadzili się w katedrze na Wawelu na modlitwie o wyniesienie na ołtarze polskich kandydatów. Mszy św. przewodniczył abp Antoni Baraniak, metropolita poznański, przemówienie powitalne wygłosił gospodarz miejsca, kard. Wojtyła, a kazanie wygłosił prymas Polski kard. Stefan Wyszyński, koncentrując się na postaciach królowej Jadwigi i Brata Alberta. Jak relacjonował naoczny świadek tego wydarzenia, ks. Kazimierz Figlewicz, po mszy św. odbyła się procesja do sarkofagu królowej Jadwigi, gdzie prymas w obecności episkopatu, duchowieństwa i wiernych odmówił wezwania litanii. Dzięki temu modlitwemu spotkaniu kard. Wojtyła uświadomił wielu, że beatyfikacja królowej nie powinna być traktowana jedynie jako sprawa Kościoła lokalnego, jakim jest archidiecezja krakowska, ale że należy do całej katolickiej Polski, której królem była Jadwiga.

Działalność Komisji kultu bł. Jadwigi Królowej i Wydziału Duszpasterskiego Kurii Metropolitalnej w Krakowie

W 1968 roku kard. Wojtyła doprowadził do nowej organizacji kurii metropolitalnej w Krakowie, reorganizując dotychczasowe jednostki i tworząc nowe. Na czele wszystkich wydziałów kurialnych postawił Wydział Duszpasterstwa Ogólnego. Określono również zadania poszczególnych wydziałów. Dnia 2 listopada 1968 roku kard. Wojtyła utworzył Komisję kultu bł. Królowej Jadwigi. Na czele komisji stanął ks. prałat Czesław Obtulowicz z Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego. Sekretarzem został ks. Tadeusz Piętniewicz. Komisja miała współpracować z ks. bp. Władysławem Rubinem, o. Zmarzem OFMConv i ks. Figlewiczem. Jej zadaniem było animowanie kultu królowej Jadwigi i czuwanie nad prowadzeniem kwerend i ankiet w Polsce²⁶. Ksiądz Figlewicz wprowadził do kalendarza katedry na Wawelu mszę św. w intencji uproszenia beatyfikacji królowej Jadwigi, odprawianą w każdy 17 dzień miesiąca.

Najpierw w 1969 roku staraniem Wydziału Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Krakowie ukazał się maszynopis rozesłany do wszystkich kurii biskupich w Polsce. Dokument ten, zatytułowany *Rzut oka*

26 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Spuścizna ks. Cz. Skowona. Pismo ks. kard. K. Wojtyły do ks. Cz. Skowrona z 2 listopada 1968 roku. W zakończeniu listu ks. kard. Wojtyła napisał: „serdecznie Księdza pozdrawiam i życzę szczęść Boże w dalszej pracy, która posiada dla Archidiecezji i dla Kościoła w Polsce wyjątkowe znaczenie”.

na *itinerarium Królowej Jadwigi oraz jej powiązania z niektórymi miejscowościami*²⁷, liczył osiem stron. Liturgiczny kult i pamięć o królowej Jadwidze były szczególnie żywe w katedrze na Wawelu, w Krakowie u karmelitów na Piasku, a także w Nieszawie i Poznaniu²⁸. Na kolejnych kartach opracowania wymieniono miejscowości, do których królowa Jadwiga się udawała albo w których się zatrzymywała, udając się w dalszą podróż²⁹.

Itinerarium wymienia 50 miejscowości w Polsce, co do których w źródłach znajdujemy potwierdzenie obecności królowej Jadwigi. Autor opracowania jakby chciał zwrócić uwagę na obecność królowej Jadwigi w różnych regionach kraju. Zapewne itinerarium zostało przygotowane i rozesłane po to, by uzyskać odpowiedź, czy w tych miejscach była lub czy jest żywa pamięć o królowej Jadwidze. Równocześnie itinerarium mogło być zaproszeniem do wykazania innych miejsc kultu królowej

- 27 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Rzut oka na *itinerarium Królowej Jadwigi oraz jej powiązania z niektórymi miejscowościami*, b.d. i m. [1969], maszynopis, s. 1–8. Do *itinerarium* dołączono tekst kazania wygłoszonego przez ks. kard. Stefana Wyszyńskiego i obszernego wprowadzenia, które wygłosił ks. kard. K. Wojtyła podczas uroczystości liturgicznej modlitwy o beatyfikację polskich świętych w katedrze na Wawelu 16 grudnia 1968 roku.
- 28 L. Rankowski, *Opis kościoła Bożego Ciała w Poznaniu*, Poznań 1930; R. M. Zawadzki, *Fundacje i darowizny kościelne królowej Jadwigi*, „*Analecta Cracoviensia*” 27 (1995), s. 679–700; W. Rozynkowski, W. Sowa, *Kult św. Jadwigi królowej w parafii nieszawskiej na przykładzie wyposażenia kościoła parafialnego*, „*Studia Włocławskie*” 3 (2000), s. 395–404. Autor opracowania wyróżnił Sącz, Częstochowę, Radomsko i Sieradz, a dalej Krewo i Zadar.
- 29 Kraków po raz pierwszy miała zobaczyć ze Świątnik. Odtąd związała się z tym miastem. Każdego roku opuszczała Kraków, udając się na dłuższe lub krótsze wyprawy, najczęściej w towarzystwie dworu. Udawano się do okolicznych miast i miejscowości. Były to, na południowy wschód od Krakowa: Wieliczka, Niepołomice, Dobczyce, Brzesko, Bochnia, Wojnicz, Tarnów. Na północ od Krakowa: Miechów, Skalmierz, Słomniki, Stopnica, Proszowice i na trakcie sandomierskim wzdłuż Wisły: Korczyn, Koprzywnica, Sandomierz, Zawichost, aż po Lublin. Dalsze podróże to dwie do Wielkopolski (Poznań, Gniezno, Trzemeszno), Kujawy (Włocławek, Raciążek, Nieszawa). W 1387 roku na Ruś Czerwoną (Jarosław, Przemyśl, Gródek Jagielloński, Lwów). Ponadto na północ od Krakowa: Piotrków, Łęczycza, Radom, Rawa Mazowiecka, a na południu: Biecz, Stara Wieś, Czerwony Klasztor czy Lubowla.

Jadwigi niezwiązanych z jej obecnością, ale odwołujących się do królowej Jadwigi jako świętej³⁰.

W kolejnych latach (1969–1973) staraniem Wydziału Duszpasterskiego Kurii Metropolitalnej w Krakowie ukazały się trzy zeszyty pt. *Publikacje o błogosławionej królowej Jadwidze*, które także zostały rozesłane do wszystkich kurii biskupich w Polsce³¹. Zawarte w nich materiały można sprowadzić do czterech grup:

1. Materiały do kazań i katechez. Pogadanki
2. Recenzje prac naukowych i popularno-naukowych
3. Wyniki kwerend i ankiet
4. Modlitwy.

Ad. 1. Kazania, katechezy, pogadanki

W kategorii materiały do kazań i katechez w zbiorze wyróżnia się artykuł Felicji Żurowskiej pt. *Sługa Boża –Królowa Jadwiga*³². Ukazał się drukiem w 1965 roku w „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi”. W roku 1970 został przepisany i jako skrypt maszynowy rozesłany do kurii biskupich w Polsce. Podstawą opracowania były prace dr Anny Strzeleckiej. Felicja Żurowska, autorka wielu poczytnych książek dla młodzieży,

- 30 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Rzut oka na itinerarium Królowej Jadwigi oraz jej powiązania z niektórymi miejscowościami, maszynopis, s. 1–8.
- 31 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Publikacje o Królowej Jadwidze, zeszyt 1, Kraków 1970. Publikacje o Królowej Jadwidze zwanej błogosławioną, zeszyt 2, Kraków 1971. Publikacje o błog. Królowej Jadwidze Królowej Polski, zeszyt 3, Kraków 1973.
- 32 Felicja Żurowska (1896–1977) h. Leliwa. Wychowanka gimnazjum sióstr niepokalanek w Jarosławiu. Po I wojnie światowej pracowała w Poznaniu w Zjednoczeniu Młodzieży Polskiej. Stała na czele referatu wydawniczego i oświatowego tej katolickiej organizacji. Od 1921 roku pisała popularne sztuki teatralne. W jej dorobku jest ponad 40 monografii. W latach trzydziestych XX wieku Zjednoczenie Młodzieży Polskiej przekształciło się w Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej. Działaczka Centrali Akcji Katolickiej w Poznaniu. Po II wojnie światowej przeniosiła się do Krakowa. Od 1947 roku czynna w Żywym Różańcu Dziewcząt. W latach 1953–1956 pracowała w Wydziale Duszpasterskim Kurii Metropolitalnej w Krakowie, przepisując teksty. Od „odwilży” pisała artykuły do „Tygodnika Powszechnego”, „Przewodnika Katolickiego” i „Gościa Niedzielnego”. Organizowała rekolekcje dla organistów i dla kościelnych. Organizowała zbiórki dla chorych i dla głodnych dzieci. Jej pogrzeb w Tyńcu prowadził ks. kard. Wojtyła.

potwierdziła swój talent pisarski, kreśląc na kilku stronach bardzo udany biogram królowej. Swoją narrację kończy słowami, że pragnieniem Episkopatu Polski było doprowadzenie do beatyfikacji królowej Jadwigi na Millenium Chrztu Polski. Nie zdołano tego dokonać w roku 1966, wobec tego podkreślono konieczność dalszych działań po zakończeniu jubileuszu Chrztu Polski. Żurowska była blisko związana z ideą doprowadzenia do beatyfikacji królowej. Od lat współpracowała z Wydziałem Duszpasterskim Kurii Metropolitalnej w Krakowie, który w imieniu i z polecenia kard. Wojtyły zajął się gromadzeniem przejawów kultu królowej Jadwigi.

Obok tekstu Żurowskiej w omawianym materiale znajdują się dwa teksty Imeldy Adamskiej OSU. Tekst pierwszy to przeznaczona dla młodzieży licealnej katecheza z 1969 roku *O królowej Jadwidze raz jeszcze*, a druga to pogadanka dla starszych dziewcząt zatytułowana *Osobowość królowej Jadwigi*. W reprezentowanych zeszytach istotne miejsce zajmują kazania. Wśród nich wyróżnia się kazanie ks. Kazimierza Gabryela *Królowa Jadwiga – bliska młodzieży*, wygłoszone 18 października 1970 roku w katedrze łódzkiej, oraz kazanie ks. Kazimierza Figlewicza głoszone 1 grudnia 1970 roku w kościele pw. Wszystkich Świętych w Warszawie³³. Do tego typu wypowiedzi należy także pogadanka Pawła Sczanieckiego OSB, benedyktyna z Tyńca, zatytułowana *Dwa „emy” splecione*. Wprawdzie została umieszczona w dziale recenzji, to jednak należy raczej do kategorii pogadanek. Tytuł i tekst odnosi się do podwójnej litery „M”, która wyraża postawę rozmodlonej Marii i zabieganej Marty, sióstr św. Łazarza z Betanii z kart Ewangelii, tak widoczną w życiu królowej Jadwigi.

Ad. 2. Recenzje książek i artykułów

W dziale książki naukowej znalazła się notatka pracy Marii Kowalczyk, która w 1970 roku ogłosiła drukiem *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*. Publikacja ukazała się w serii Źródła do Dziejów Nauki i Techniki jako tom 8. Wydawcą tego źródła był Zakład Narodowy im. Ossolińskich i Wydawnictwo PAN. W recenzji zwrócono uwagę na fragmenty prezentowanych mów, które odnoszą się do królowej Jadwigi. Były to przede wszystkim mowy wygłaszane w rocznicę jej śmierci, pełne wdzięczności za jej zasługi i cnoty. W 1971 roku w Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu ukazał się pierwszy tom *Hagiografii polskiej* w formie słownika

33 Od 1967 roku w kościele pw. Wszystkich Świętych w Warszawie odprawiano nowennę do Najświętszej Maryi Panny, podczas której przypominano postaci Polaków i Polek kandydatów na ołtarze.

bio-bibliograficznego. Autorką tekstu poświęconego królowej Jadwidze była dr Anna Strzelecka, natomiast zestawienie bibliograficzne obejmujące 12 stron opracował Romuald Gustaw OFM. Strzelecka była najlepiej przygotowaną osobą do tego zadania, będąc autorką rozprawy doktorskiej na temat królowej Jadwigi i tekstu w *Polskim słowniku biograficznym*.

Liczniejsza była lista książek popularno-naukowych i popularnych. Część z nich wyrażała pełen podziw do królowej, gdy inne dopatrywały się także jej wad. Do pierwszej grupy należy książka Jadwigi Stabińskiej OSB ap pt. *Królowa Jadwiga*. Publikacja ukazała się w krakowskim wydawnictwie „Znak” w 1969 roku, w serii Ludzie i Czasy jako tom 5³⁴. Wstęp do niej napisał ks. kard. Wojtyła. Książka została omówiona na łamach polskiej prasy, nie tylko katolickiej³⁵. Recenzje zostały przedrukowane w zeszytach „Publikacji o Królowej Jadwidze”. Dzieło s. Stabińskiej należy do kategorii popularno-naukowych prac hagiograficznych.

W omawianych zeszytach „Publikacje o Królowej Jadwidze”, obok pracy s. Stabińskiej, uwagę recenzentów zwróciły dwie inne książki wydane dwa lata później (w 1971 roku). To powieść Władysława Rymkiewicza *Portret królowej* i popularno-naukowa praca Anny Klubówny pt. *Królowa Jadwiga. Opowieść o czasach i ludziach*.

Rymkiewicz był znanym prozaikiem, a także autorem powieści historycznych³⁶. W 1953 roku ogłosił powieść *Rycerze i ciury* o czasach potopu szwedzkiego, a w 1961 roku wydał *Romans królewski* z lat poprzedzających potop szwedzki, opisując historię (domniemanego romansu) króla Jana Kazimierza i Elżbiety Radziejowskiej. W 1971 roku Rymkiewicz wydał powieść *Portret królowej* w nakładzie 20 tysięcy egzemplarzy. Natomiast Anna Klubówna, przedwojenna nauczycielka, po II wojnie światowej związała się z warszawskim wydawnictwem „Książka i Wiedza”, w którym redagowała serię wydawniczą Światowid. Biblioteka Popularnonaukowa, ale

34 Wcześniej w niej ukazały się polskie tłumaczenia następujących prac: Jean Steinmann, Paweł z Tarsu (1965), Henri Marrou, Augustyn (1966), Josef Pieper, Tomasz z Akwinu (1966) i Michel Carrouges, Karol de Foucault (1968).

35 Omówienia książki podjęli się m.in.: Adam Markowski, Jerzy Milewski, Michał Rożek, Paweł Szczaniecki OSB i ks. Andrzej Sapiński.

36 Władysław Rymkiewicz (1900–1984), prawnik, prozaik, ojciec Jarosława Marka Rymkiewicza (1935–2022). Urodził się w Kaliszu. Ukończył prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Podjął pracę m.in. w Pułtusk. Wcześniej zadebiutował jako prozaik. Od 1945 roku mieszkał w Łodzi. Dużo pisał i publikował. Łodzi poświęcił kilka tomów swoich prac literackich. Tam też zmarł.

także pisała książki popularno-naukowe³⁷. W 1967 roku ogłosiła drukiem książkę pt. *Kazimierz Wielki*, a w 1971 roku wydała w Ludowej Spółdzielni Wydawniczej *Królowa Jadwiga. Opowieść o czasach i ludziach*. W ten sposób w 1971 roku, a więc w trakcie podjętych prac mających dać odpowiedź na pytanie, czy królowa Jadwiga cieszyła się kultem „od niepamiętnych czasów”, pojawiły się dwie książki o dużym nakładzie i dużej poczytności. Książki zostały napisane sprawnie, błyskotliwie, niejako na nowo podnosząc temat roli królowej Jadwigi w czasach, w których żyła i które współtworzyła. Jednocześnie kwestionowały przekonanie, że jest kandydatką do wyniesienia na ołtarze.

Na skrzydełkach obwoluty książki Rymkiewicza napisano: „Portret Królowej jest nieco groteskową opowieścią współczesną o zawiłych perypetiach młodego historyka opętanego obsesją legendy narosłej wokół postaci Królowej Jadwigi”³⁸. Ów doktorant miał trafić w archiwum na nieznaną dotąd pamiętnik księcia Władysława Opolczyka, współczesnego czasów andegaweńskich, najbliższego współpracownika króla Ludwika Węgierskiego, w którym znalazły się opisy namiętnej miłości Jadwigi i Wilhelma. Gdy chciał ponownie pożyczyć pamiętnik, archiwariusz stanowczo mu odmówił. Jak się miało okazać, tego samego zdania co antykwariusz była zarówno matka doktoranta, jak i jego promotor. Narracja powieści sugerowała, że prawda o królowej była inna i została głęboko schowana. Odnalezienie pamiętnika Władysława Opolczyka zostało przez Rymkiewicza zmyślane, co nie zmienia faktu, że było sugestywne dla czytelnika, który po lekturze mógł nabrać wątpliwości nie do tego, czy pamiętnik został kiedykolwiek napisany, ale do rzekomej zmyślenia wobec niektórych fragmentów życia młodziutkiej Jadwigi³⁹.

37 Anna Klubówna (1906–1991), nauczycielka, pisarka i redaktorka. Przed II wojną światową pracowała jako nauczycielka w Gimnazjum w Ostrzeszowie, a następnie w Mińsku Mazowieckim. Zamieszkała w Warszawie. W 1944 roku brała udział w powstaniu warszawskim. Po II wojnie związała się z wydawnictwem „Książka i Wiedza” i jako redaktorka i jako pisarka. Zmarła w Warszawie.

38 W. Rymkiewicz, *Portret królowej: powieść współczesna*, Warszawa 1971 (skrzydełko obwoluty).

39 Jeden z recenzentów napisał, że Rymkiewicz wyrządził krzywdę nie Królowej, bo o niej to historycy mają od dawna wyrobione zdanie, lecz przede wszystkim rzeszom niewyrobionych czytelników, bowiem nie można pominąć społecznego oddziaływania książki i konsekwencji z tego wynikających.

Nakład pierwszego wydania książki Klubówny (1971) to 20 tysięcy egzemplarzy, a nakład drugiego wydania (1973) to 26 tysięcy. Książka została wydana bardzo starannie. Autorka, odnosząc się do tematu świętości, stwierdziła, że w Kościele katolickim były i są dwie podstawowe drogi świętości: (a) przez męczeństwo, (b) przez umartwione życie, dodając, że ani jedno, ani drugie nie może być zastosowane do królowej Jadwigi. O ile Klubówna nie kwestionowała zasług Jadwigi na polu polityki, czy w prowadzeniu działalności charytatywnej, o tyle wyraziła wątpliwości co do charakteru królowej, która – jej zdaniem – nie znosiła sprzeciwu, była powierzchownie pobożna, lubiła tańce, uczty, stroje i klejnoty. Równocześnie Klubówna poddała krytyce książkę s. Stabińskiej.

Literaturę na temat królowej Jadwigi uważnie zza oceanu śledził prof. Oskar Halecki i poddał recenzji⁴⁰. Uczynił to w dwóch tekstach⁴¹. Najpierw w pracy pt. *W sprawie beatyfikacji Królowej Jadwigi* (White Plains 1971), a następnie w pracy pt. *Czy Królowa Jadwiga była świętą?* (White Plains 1972)⁴². Obydwa przechowywane są w krakowskim Archiwum św. Królowej Jadwigi w formie maszynopisów. W obydwu prof. Halecki odnosi się do literatury i do własnych prac i przemyśleń⁴³.

40 Oskar Halecki urodził się w 1891 roku w Wiedniu. Tam też ukończył gimnazjum. Następnie studiował historię na Uniwersytecie Jagiellońskim (1909–1913); doktorat (1913), habilitacja (1915), profesor zwyczajny (1919). Po zakończeniu I wojny światowej ekspert polskiej delegacji na konferencji pokojowej w Paryżu (1918–1919). W okresie międzywojennym profesor na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Prezes PAU (1930–1939). Od 1940 roku w Stanach Zjednoczonych. Doktoraty honoris causa kilku uniwersytetów. Zmarł w 1973 roku w White Plains k. Nowego Jorku.

41 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, O. Halecki, *W sprawie beatyfikacji Królowej Jadwigi*, White Plains 1971 (maszynopis), s. 1. Wcześniejsze prace prof. Haleckiego o królowej Jadwidze to m.in. tekst: *De Hedvige Andegavensi Regina Poloniae eiusque in historia Europae Orientalis momento gravissimo*, Roma 1953, maszynopis, artykuł *Służebnica Boża Jadwiga*, rozdz. 14, w: *Sacrum Poloniae Millennium. Rozprawy – szkice – materiały historyczne. Tom jubileuszowy Chrztu Polski 966–1966*, Rzym 1966, s. 232–248, czy artykuł pt. *Aktualność beatyfikacji królowej Jadwigi*, s. 11–13 zamieszczony w „Przeglądzie Powszechnym. Polish Catholic Monthly” (1968) nr 3–4.

42 M. Kozłowski, *Bibliografia prac Oskara Haleckiego za lata 1908–2011*, w: *Oskar Halecki i jego wizja Europy*, red. M. Dąbrowska, Warszawa–Łódź 2014, s. 218–269.

43 W 1949 roku był przesłuchiwany w procesie informacyjnym królowej Jadwigi. Wobec sprzeciwu komunistycznych władz, nie mogąc przybyć do Polski, był przesłuchany przez prof. J. Bocheńskiego OP we Fryburgu szwajcarskim. Po latach doszedł

W maszynopisie *W sprawie beatyfikacji Królowej Jadwigi* z 1971 roku Halecki podjął polemikę m.in. z dr. Andrzejem Feliksem Grabskim i prof. Stefanem Marią Kuczyńskim, na których prace powołują się Klubówna i Rymkiewicz, a także do niej zaprosił⁴⁴. Na kolejnych stronach swojego opracowania Halecki stawiał kolejne kwestie, które należy pogłębiać, ponieważ tylko wtedy będziemy w stanie lepiej poznać Jadwigę i łatwiej formułować tezy na temat znaczenia jej cnót. Wyrażał gotowość do debat, choć przekroczył już 80. rok życia, a dla rządu PRL nadal był persona non grata.

Natomiast w tekście *Czy królowa Jadwiga była świętą?* z 1972 roku Halecki krytycznie odniósł się bezpośrednio do książki Klubówny i do powieści Rymkiewicza⁴⁵. Niepokoiło go, że obie publikacje kwestionowały świętość Jadwigi, co mogło mieć negatywny wpływ na czytelników. Te obszernie recenzje nie mogły ukazać się drukiem ze względu na to, że komunistyczna cenzura blokowała prace prof. Haleckiego, więc je przepisywano i rozsyłano.

do przekonania, że jest jego obowiązkiem opracować nowy obszerniejszy tekst uwzględniający wyniki badań nad życiem królowej Jadwigi. Jak napisał: „muszę to zrobić tym bardziej, że po badaniach własnych, które zajęły mi ostatnie lata, doszedłem do przekonania, że szerzące się obecnie poglądy na rolę dziejową Królowej nasuwają daleko idące zastrzeżenia, nie obojętne dla sprawy jej beatyfikacji”.

44 S. M. Kuczyński, *Rozbiór krytyczny roku 1385 „Dziejów polskich” Jana Długosza*, „Studia Źródłoznawcze” 3 (1958), s. 213–254; A. F. Grabski, *Jadwiga – Wilhelm – Jagiełło w opiniach europejskich*, „Nasza Przeszłość” 23 (1966), s. 117–166, <https://doi.org/10.52204/np.1966.23.117-166>.

45 O. Halecki, *Czy Królowa Jadwiga była świętą?*, White Plains 1972, s. 79. Prof. Halecki był zaniepokojony, że lektura tych książek i tez w nich zawartych wprowadza zamieszanie w odbiorze postaci królowej Jadwigi. Zwracał uwagę, że choć książka Klubówny zawiera wartościowe fragmenty, nie brakuje w niej również słabych partii. Z kolei powieść Rymkiewicza, osadzona w realiach współczesnych, zwłaszcza w środowisku akademickim, mogła budzić wątpliwości u niektórych czytelników. W liczącym 91 stron tekście prof. Halecki podjął polemikę z tezami zawartymi w tych publikacjach i zakończył swoje rozważania stwierdzeniem, że zgadza się z opinią Klubówny, iż królowa Jadwiga ciągle jeszcze oczekuje zarówno na swoje literackie wcielenie, jak i na gruntowne opracowanie naukowe. Zachęcał do naukowego podejmowania kwestii spornych. O zbliżającym się jubileuszu 600-lecia urodzin królowej Jadwigi napisał nie bez smutku, znając polskie realia tamtego czasu, że „o ile nie zostanie zlekceważony przez Jej pomniejszychycieli, wywoła tylko dalsze polemiki”.

Prof. Halecki od lat pozostawał w kontakcie z ks. kard. Wojtyłą. Znali się od czasów Soboru Watykańskiego II. Spotkali się w Stanach Zjednoczonych we wrześniu 1969 roku z okazji zakończenia 25-lecia Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Dwa lata później, 4 listopada 1971 roku, prof. Halecki wysłał list ze Stanów Zjednoczonych do kard. Wojtyły, kierując go na adres Kolegium Polskiego w Rzymie, gdzie kard. Wojtyła najczęściej się zatrzymywał, a wktótce miał przybyć na beatyfikację o. Maksymiliana Kolbego. Na tę uroczystość wybierał się także prof. Halecki. W liście do kard. Wojtyły napisał, że ks. kard. Stefanowi Wyszyńskiemu przekazał kopię maszynową rękopisu w sprawie beatyfikacji królowej Jadwigi i chciałby przekazać go także metropolicie krakowskiemu⁴⁶. Odpowiadając prof. Haleckiemu, kard. Wojtyła napisał:

Wielce Czcigodny Panie Profesorze! Jestem bardzo wdzięczny za list Pański, który zastał mnie jeszcze w Rzymie w dniu mego wyjazdu do Polski. Jakże bardzo wymowna była Pańska obecność na audiencji „polskiej” nazajutrz po beatyfikacji o. Maksymiliana. Pozwala mi ona pomyśleć o sprawie królowej Jadwigi, której Pan Profesor od dawna jest wyjątkowym rzecznikiem. Bóg zapłać za to! Proszę przyjąć najlepsze życzenia błogosławieństwa Bożego⁴⁷.

Ad. 3. Wyniki ankiet

Benedyktyn tyniecki o. Sczaniecki, autor jednej z recenzji książki s. Stabińskiej, w jej zakończeniu zachęcił do sporządzenia spisu książek, artykułów i wzmianek o królowej Jadwidze w ostatnim 25-leciu. Uważał, że należy także zestawić kościoły, w których znajdują się jej wizerunki, oraz zastanowić się nad zestawieniem antologii wierszy ku czci Jadwigi, jak również zebraniem legend i podań o niej. Jego słowa stanowią kontynuację działań podjętych wcześniej przez kard. Wojtyłę i realizowanych przez Komisję i Wydział Duszpasterski Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Ankieta rozesłana do kurii biskupich w Polsce spotkała się z życzliwym przyjęciem. O ile na ankietę z 1963 roku odpowiedziało tylko kilka kurii biskupich w Polsce, o tyle odpowiedzi na drugą ankietę, ponowioną w roku 1968, napłynęły już ze wszystkich polskich diecezji.

46 *Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie*, sygn. AKKW, B I/1319a. List prof. O. Haleckiego z 4 listopada 1971 roku.

47 *Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie*, sygn. AKKW, B I/ 1319a. Rękopis odpowiedzi kard. K. Wojtyły na odwrocie koperty listu O. Haleckiego.

Opracowanie znaków kultu królowej Jadwigi w kościołach poszczególnych diecezji polskich wykazało ok. 150 obiektów. W podziale na diecezje w porządku alfabetycznym wyniki kwerendy były następujące: diecezja białostocka – 1, częstochowska – 5, gnieźnieńska – 4, katowicka – 1, kielecka – 4, krakowska – 27, lubelska – 1, łódzka – 7, olsztyńska – 1, płocka – 12, poznańska – 5, przemyska – 23, sandomierska – 8, siedlecka – 7, tarnowska – 24, warszawska – 6, wrocławska – 13, wrocławska – 2. Połowa wszystkich wizerunków królowej Jadwigi znajdowała się w trzech południowych diecezjach: krakowskiej, tarnowskiej i przemyskiej. Wizerunek Jadwigi został uwieczniony na 81 polichromiach i mozaikach, na 33 witrażach, 20 obrazach i kilkunastu rzeźbach. Zestawienie to nie obejmowało wizerunków, które nie przetrwały próby czasu. W zestawieniu podano jedynie wizerunki znajdujące się w kościołach, nie wymieniając jej przedstawień w muzeach, klasztorach, plebaniach i salkach katechetycznych. Autorzy zestawienia podali także, że istnieje jeszcze kilka kościołów, w których znajdują się wizerunki św. Jadwigi, jednak bez pewności, czy chodzi o Jadwigę Śląską czy Jadwigę Andegaweńską. Autorka zestawienia dr Małgorzata Matuszek wyliczyła, że 9 wizerunków królowej Jadwigi znajduje się w ołtarzach, natomiast 45 przedstawia Jadwigę w aureoli.

W odpowiedzi na pytanie o kult królowej Jadwigi na podstawie zachowanych wizerunków można wyróżnić cztery okresy: (a) wizerunki z okresu staropolskiego, (b) wizerunki z okresu niewoli narodowej, (c) wizerunki z dwudziestolecia międzywojennego i (d) te z lat 1945–1970.

I tak dla okresu średniowiecznego jest to przede wszystkim grób królowej Jadwigi w prezbiterium katedry na Wawelu wraz z umieszczonymi na nim znakami kultu oraz krzyż, zwany czarnym krzyżem królowej Jadwigi, z czwartego ćwierćwiecza XIV wieku. Kilkanaście wizerunków pochodzi z XVII i XVIII wieku⁴⁸. Ponadto przedstawienia królowej Jadwigi

48 W katedrze na Wawelu nastawa ołtarza „Crucifixi” ufundowana w 1484 roku, poddana restauracji w latach 1632–1634 przez ks. Wojciecha Serebryskiego, na którego skrzydłach cztery kwatery z wyobrażeniem św. Brygidy, św. Jadwigi Śląskiej, królowej Jadwigi i bł. Kingi pędzla Tomasza Dolabelli, obraz w kościele św. Krzyża w Krakowie w prezbiterium nad drzwiami zakrystii (1 poł. XVII wieku), na polichromii w kościele w Łękawicy (ok. 1630) autorstwa Fabiana Sobinowicza (spłonął w 1992), obraz królowej Jadwigi z aureolą w stallach w kościele w Nieszawie (1634), figura królowej Jadwigi w górnej części wielkiego ołtarza kościoła w Nieszawie (1634), obraz w kościele w Kozłowie k. Jędrzejowa (1650), spłonął w 1927 roku, obraz w kościele pw. Bożego Ciała w Poznaniu (1655), obraz w kościele św. Jana w Toruniu

pojawiają się w literaturze hagiograficznej, w miedziorytach oraz w przewodniku po kościołach Krakowa z 1603 roku, w którym o prezbiterium katedry na Wawelu napisano: „tam leży Jadwiga polska królowa święta”⁴⁹.

Dla okresu niewoli narodowej można wymienić ok. 20 wizerunków⁵⁰. Ponadto obraz w kościele w Turbii w diecezji przemyskiej (spłonął w pożarze w 1908 roku) i w kościele w Pobiedniku Małym w diecezji krakowskiej

(ob. katedra) w ołtarzu bocznym Niepokalanego Poczęcia NMP, na polichromii w klasztorze karmelitów w Krakowie; w Kruszwicy w kolegiacie obraz z XVIII wieku z przedstawieniem Matki Bożej, u dołu postaci św. Katarzyny ze Sieny i królowej Jadwigi bez aureoli, u dołu napis, że to królowa Jadwiga; barokowy obraz w bocznym ołtarzu w kościele w Igołomii z przedstawieniem Matki Bożej w otoczeniu św. Stanisława B. M. i Królowej Jadwigi z fundacji ks. Andrzeja Lipowicza profesora WT i proboszcza igołomskiego z 1773 roku (później przemalowany na kolejny obraz królowej Jadwigi), napis w predelli nowego ołtarza Wszystkich Świętych w katedrze na Wawelu (1746), na feretronie w kościele w Jelesni, połowa XVIII wieku.

- 49 *Przewodnik abo kościołów krakowskich krótkie opisanie. Wydany w 1603 z widokami Krakowa, którego już nie ma*, oprac. J. Kiliańczyk-Zięba, Kraków 2002, s. 80.
- 50 W kościele w Jaćmierzu (1823), na polichromii, w modlitewniku pióra ks. J. J. Siwickiego pt. *Książka do nabożeństwa dla Polek*, Wrocław 1827; w książce Waleriana Wielogłowskiego pt. *Poczet świętych i błogosławionych patronów polskich*, Kraków 1858 (w aureoli); na drzeworycie Walerego Eliasza Radzikowskiego w książeczce z 1863 roku z aureolą i podpisem „Błogosławiona Jadwiga, królowa Polski, Litwy i Rusi”; na polichromii kościoła w Nieszawie (1894), na polichromii w kościele sióstr sercanek w Krakowie (1900). Praca Antoniego Zembaczyńskiego, sarkofag królowej z marmuru kararyjskiego w katedrze na Wawelu Antoniego Madeyskiego (1902) i na polichromii Włodzimierza Tetmajera w kaplicy Królowej Zofii (1902); na polichromii w kościele w Sosnowcu (obecnie katedra) wykonanej przez Włodzimierza Tetmajera (1904–1906); w kościołach w Bolesławcu i Niemysłowie (1905). W Bolesławcu to praca Jana Bukowskiego i Henryka Uziembło, w farze w Bieczu na polichromii Włodzimierza Tetmajera na sklepieniu nawy głównej, 1906, w katedrze przemyskiej, kościołach w Dąbrowie Górniczej, Ślemieniu, Szczurowej, Sieradzu (1910). W Sieradzu w trzech miejscach: w poddominikańskim kościele w Sieradzu obraz ścienny w prezbiterium, wykonał Kazimierz Borzym. W kolegiacie sieradzkiej witraż według pocztu królów Matejki, a we wsi Męka pod Sieradzem polichromia z 1917 roku; w kościołach w miejscowościach Kępno i Rzepiennik Biskupi (1911). W Kępnie Wielkopolskim praca Tadeusza Popiela, a w Rzepienniku polichromia Jana Bulasa, w kościołach w miejscowości Jabłoń, Brzeźnica i w Bochni (1912); w Bochni autorstwa Leonarda Winterowskiego, w kościele w Lipnicy Murowanej. Praca Michała Tarcałowicza, w bazylice mariackiej w Krakowie (1914), rzeźba Zygmunta Langmana.

(spłonął w pożarze w 1914 roku), a także w prezbiterium kościoła św. Małgorzaty w Nowym Sączu znajdował się wizerunek królowej Jadwigi z aureolą, zastąpiony później obrazem wykonanym w 1930 roku⁵¹.

W ten sposób dla okresu staropolskiego zachowało się ok. 10 wizerunków, dla okresu niewoli narodowej ok. 20 wizerunków, dla okresu międzywojennego również ok. 20, natomiast dla lat 1945–1970 odnotowano ponad 100 nowych wizerunków królowej Jadwigi w polskich kościołach.

Równocześnie z ankietą na temat wizerunków królowej Jadwigi w kościołach polskich, Komitet i Wydział Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Krakowie zwrócił się do odpowiednich wydziałów kurii biskupich w Polsce z ankietą dotyczącą patronki dziewcząt i kobiet, które noszą imię Jadwiga. Celem ankiety było ustalenie, która Jadwiga jest ich patronką – św. Jadwiga Śląska czy Jadwiga Andegaweńska. Ankieta trafiła do duszpasterzy, którzy mieli zwrócić się do noszących imię Jadwiga z powyższym pytaniem. Odpowiedzi napłynęły z 10 diecezji polskich, obejmujących 1616 parafii⁵². Po ich opracowaniu ogłoszono wyniki zestawienia.

Na pytanie, o której Jadwidze myślą wierni, nadając swojej córce imię Jadwiga podczas chrztu świętego lub bierzmowania, z 743 parafii napłynęły odpowiedzi, że w większości o królowej Jadwidze; z 523 parafii odpowiedziano, że w większości myślą o św. Jadwidze Śląskiej, natomiast 350 parafii podało, że trudno jednoznacznie odpowiedzieć.

Na pytanie ankiety, o której Jadwidze myślą wierni, obchodząc jej liturgiczne wspomnienie 16 października, z 570 parafii nadeszła odpowiedź, że o św. Jadwidze Andegaweńskiej, a 442 parafie wskazały na św. Jadwigę

51 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Publikacje o bł. Jadwidze królowej Polski, zeszyt 3, Kraków 1973, s. 7–18. W kościele w Lubatowej (1919), w kościele w Rybotyczach i Dołhobyczu (1920), polichromia w kościele w Poznaniu (1923), w kościele w Porębie (1924), w bazylice na Jasnej Górze (ex voto) i rzeźba w kościele w Jordanowie (1926), w kościele w Stankówce (1928), w Nowym Sączu (obraz) i w miejscowości Słowik i Istebna (1929), w kościele w Wilkowiskach (1930), w kościele w Zakopanem (1934), obraz w Częstochowie, witraż w kościele w Sieradzu, w Giedlarowej (1935), obraz w kościele kolegiackim św. Anny w Krakowie (1936), w kościele karmelitów na Piasku w Krakowie (kopia) i w kościele w Serocku (1937), witraż w kościele w Sosnowcu (1938).

52 Odpowiedzi napłynęły z kurii biskupich z diecezji białostockiej, częstochowskiej, kieleckiej, krakowskiej, łódzkiej, płockiej, poznańskiej, przemyskiej, siedleckiej i tarnowskiej.

Śląską, natomiast w 182 parafiach nie rozróżniano obu tych postaci, albo napisano, że zdania są podzielone⁵³.

Wyniki ankiet wyraźnie wskazywały, że królowa Jadwiga, mimo że formalnie wciąż jeszcze nie została ogłoszona błogosławioną, cieszy się nie mniejszym kultem niż św. Jadwiga Śląska.

Ad. 4. Modlitwy i prośby

W omawianych zeszytach w kategorii „Modlitwy do królowej Jadwigi” znajdują się pełne teksty modlitw za przyczyną królowej Jadwigi, począwszy od tekstu X. J. J. Siewickiego z *Książki do nabożeństwa dla Polek*, wydanej w 1827 roku we Wrocławiu, przez teksty prymasa Polski kard. Augusta Hlonda, nowennę zamieszczoną w modlitewniku zakonnym Zgromadzenia SS. Kanoniczek Ducha Świętego de Saxia, wydanym w Krakowie w 1960 roku, po teksty modlitw kard. Wojtyły. Jest w nim także tekst litanii do królowej Jadwigi, napisanej w marcu 1939 roku przez gen. Józefa Hallera na wiadomość o ciężkim wypadku jego matki. Litania ta jest odmawiana po dziś dzień, jakkolwiek w nieco zmienionej formie⁵⁴. Oto wersja litanii gen. Hallera w oryginale i współcześnie:

Królowo Jadwigo z cudów słynąca	Święta Królowo Jadwigo
Wierna słuگو Boga. Prawdziwa Córo Chrystusowa	Wierna córo Boga
Z Bogiem modlitwami złączona	Z Bogiem w modlitwie złączona
Wzorze panieństwa	
Wzorowa małżonko królewska	Wzorowa małżonko królewska
Przestrzegająca przed niepotrzebnymi wojnami	Szerzycielko pokoju
Prorokująca Krzyżakom klęskę	
Przez potwarzę zniesławiona	Przez potwarzę doświadczona ⁵⁵ .

53 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Publikacje o bł. Jadwidze Królowej Polski, zeszyt 3, Kraków 1973, s. 21–24. Osobno w 1970 roku przeprowadzono ankietę tylko dla diecezji krakowskiej. W niej patronat królowej Jadwigi potwierdziło 1640 ochrzczonych imieniem Jadwiga i 390 dziewcząt, które przyjęły jej imię na bierzmowaniu. Patronat św. Jadwigi księżnej z chrztu potwierdziły 322 osoby, a z bierzmowania 72. To znaczy, że św. Jadwiga królowa w archidiecezji krakowskiej wybierana była jako patronka kilka razy częściej niż św. Jadwiga Śląska.

54 J. Haller, *Pamiętniki (z wyborem dokumentów i zdjęć)*, Londyn 1964, s. 296 (Biblioteka Polska – Veritas).

55 W obecnie odmawianym tekście litanii znajdują się dodatkowe wezwania.

Niejako dla dopełnienia wspomnianego zestawienia umieszczonego w omawianych zeszytach ks. Kazimierz Figlewicz, proboszcz katedry na Wawelu, w liście do ks. Czesława Obtulowicza z 25 lipca 1967 roku napisał:

w księdze łask uzyskanych przez pośrednictwo Królowej Jadwigi, założonej w 1949 roku jest zapisanych 193 pozycji: najczęściej pochodzi z 1950 roku (49), najmniej z roku 1963 (1). Podziękowanie Królowej składa 36 mężczyzn, resztę stanowią niewiasty, rodziny i bezimienne. Z Krakowa 65, z archidiecezji krakowskiej 15, z Warszawy 8. Poza księgą, podziękowań i próśb pisanych w listach i luźnych kartkach naliczyłem 109. Próśb pisanych na karteczkach i składanych na grobie są olbrzymie ilości: dużo jest zachowanych, niszczało też wiele. Załączam fotografie wotów (pochodzą przeważnie z przed I wojny) i wstęp od wieńców⁵⁶.

Deklaracja kard. Karola Wojtyły o kulcie królowej Jadwigi „od niepamiętnych czasów”

Po latach przygotowujących II proces krakowski w sprawie beatyfikacji królowej Jadwigi (1963–1971), kard. Wojtyła 10 marca 1972 roku zwrócił się do prefekta Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych kard. Paolo Bertolego o wskazówki co do sposobu dalszego postępowania w tej sprawie⁵⁷. Odpowiedź nadeszła już 17 marca tego roku. Zalecano przeprowadzenie badań w sprawie istnienia kultu, zestawienie ich i przedstawienie Stolicy Apostolskiej z prośbą o zatwierdzenie. Wtedy ks. kard. Wojtyła powołał Trybunał, który podjął prace. Powołał także Komisję historyczną w składzie: ks. prof. dr hab. Bolesław Przybyszewski, doc. dr hab. Stanisław Kuraś i ks. dr Czesław Skowron. W grudniu 1973 roku Komisja historyczna zakończyła prace⁵⁸. W trakcie sesji Trybunału ks. Skowron przedłożył

56 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Spuścizna ks. Cz. Skowrona, List ks. K. Figlewicza do ks. Cz. Obtulowicza z 25 lipca 1967 roku.

57 W 1969 roku papież Paweł VI w miejsce Kongregacji do spraw Świętych Obrzędów, która m.in. zajmowała się sprawami kanonizacyjnymi, powołał dwie nowe: Kongregację do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz Kongregację Spraw Kanonizacyjnych, której pierwszym prefektem został kard. Paolo Bertoli (1908–2001).

58 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, Relacja Komisji historycznej w sprawie Jadwigi Królowej zwanej błogosławioną lub świętą, Kraków 1973, s. 384: „Komisja historyczna stwierdza, że królowa Jadwiga była i jest czczona publicznie. Jej kult

dokumentację Komisji historycznej. Na nią złożyły się w sumie 52 dokumenty. I tak 24 dokumenty stwierdzające kult królowej Jadwigi przed rokiem 1534, 13 dokumentów potwierdzających jej kult w tzw. okresie urbaniańskim (1534–1634) i 15 dokumentów do okresu 1635–1970. Do dokumentacji dołączono teksty modlitw, wykazy próśb i podziękowań oraz zestawienie ikonograficzne 153 wizerunków królowej Jadwigi znajdujących się w kościołach, w tym 45 z aureolą⁵⁹.

Dnia 29 grudnia 1973 roku kard. Wojtyła zwrócił się do ks. Obtulowicza z prośbą o rozmowę w sprawie należności związanych z procesem bł. królowej Jadwigi. W odpowiedzi ks. Obtulowicz przygotował zestawienie pisemne, z którego wynikało, że na przygotowanie materiałów przez Wydział Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Krakowie zgromadzono 33,5 tysiąca zł (z czego kard. K. Wojtyła wpłacił 15 tysięcy, katedra na Wawelu 11,5 tysiąca, po zmarłym ks. Lupie uzyskano 5 tysięcy i inne ofiary wyniosły 2100 zł). Wydział Duszpasterski we własnym zakresie pokrył wszystkie koszty związane z przepisywaniem materiałów i rozsyłaniem ich do kurii biskupich w Polsce. Natomiast wydatki były przede wszystkim związane z pracami dr Matusek przy opracowywaniu materiałów, a dalej z pracą siostr wizytek, które uporządkowały prośby i podziękowania składane u grobu królowej Jadwigi w katedrze na Wawelu, a także katalogowały tarcze szkolne pozostawiane przez dzieci i młodzież szkolną nawiedzające grób królowej. W zestawieniu ujęto również zaliczkę a conto obrazu olejnego królowej Jadwigi (autorstwa artysty Kasprzyka). Pozostałe koszty to wydatki na fotografie, a także na zakup brakujących książek o królowej Jadwidze drogą antykwaryczną⁶⁰. Nadchodził rok jubileuszu 600-lecia urodzin królowej Jadwigi.

Centralne uroczystości 600-lecia urodzin królowej Jadwigi odbyły się w Krakowie w lutym 1974 roku, najpierw 10 lutego dwiema pontyfikalnymi mszami św. celebrowanymi przez ks. kard. Karola Wojtyłę w kościele Mariackim w Krakowie i w kościele opackim ojców cystersów w Mogile, które zapowiadały uroczystości w katedrze na Wawelu. Do tych wydarzeń

rozpoczął się wkrótce po jej śmierci. W ciągu kolejnych stuleci nie ustały tak sława świętości, jak również jej kult publiczny”.

59 M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 112–114.

60 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, List kard. K. Wojtyły do ks. Cz. Obtulowicza z 29 grudnia 1973 roku i przygotowane przez ks. Obtulowicza *Zestawienie wpływów i wydatków związanych z przygotowaniem materiałów do procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi od 1970 do 1973 r.* Wydano łącznie 30 339 zł.

w katedrze na Wawelu doszło w niedzielę 17 lutego na sumie i osobno dla młodzieży oraz w poniedziałek 18 lutego⁶¹. Kilka dni później 22 lutego 1974 roku ks. kard. Wojtyła ogłosił deklarację (tzw. sentencja Ordynariusza), w której stwierdził istnienie kultu publicznego królowej Jadwigi od końca XIV wieku aż po dziś dzień. Na podstawie zgromadzonego materiału ks. kard. Wojtyła ogłosił, iż Jadwiga królowa cieszy się kultem religijnym „od niepamiętnych czasów”. Znaczenie tej sentencji było doniosłe.

Wykazano, że w ponad 50 dokumentach królową Jadwigę nazywano świętą lub błogosławioną. Takie zapisy znajdują się aktach i księgach przechowywanych w archiwach i bibliotekach. Ponadto przeprowadzone kwerendy dowiodły istnienia stałego kultu publicznego w kościołach i kaplicach. Jest to kult wyrażony w przedstawieniu jej w aureoli na obrazach i figurach, a także poprzez umieszczanie jej obrazów czy figur w ołtarzach kościołów i kaplic. I wreszcie jest to kult wyrażany przez różne formy nabożeństwa, w których prośby do Boga były zanoszone za wstawiennictwem królowej Jadwigi nie tylko prywatnie, ale także publicznie w kościołach.

Ksiądz kard. Wojtyła zadbał o to, by jubileusz 600-lecia urodzin królowej został odpowiednio uczczony także w Rzymie. Dnia 31 marca 1974 roku w kościele św. Stanisława B.M. w Rzymie została odprawiona uroczysta msza św. koncelebrzana w intencji rychłej beatyfikacji królowej Jadwigi. Koncelebrze przewodniczył ks. kard. Wojtyła. Wśród koncelebransów byli m.in.: bp Władysław Rubin, sekretarz generalny Synodu Biskupów i postulator rzymski sprawy beatyfikacji królowej Jadwigi, Michał Machejek OCD, pomocnik postulatora⁶². W homilii kard. Wojtyła wyjaśnił, że orzeczenie o legalności kultu na podstawie jego nieprzerwanego trwania od ponad

61 AKKK, Archiwum św. Jadwigi Królowej, *600. rocznica urodzin błogosławionej Jadwigi Królowej*, maszynopis, s. 1–70. Również inne środowiska uczciły jubileusz królowej. 14 lutego 1974 roku Klub Inteligencji Katolickiej w Krakowie zorganizował prelekcję dr Anny Strzeleckiej pt. *Królowa Jadwiga w 600-lecie urodzin – rozważania*, zaś w październiku 1974 roku w Polskim Towarzystwie Historycznym w Krakowie prof. Józef Garbacik wygłosił odczyt pt. *Królowa Jadwiga Andegaweńska*. Tekst ukazał się drukiem już po śmierci profesora w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego” jako *Prace Historyczne*, zeszyt 55, Kraków 1976; J. Urban, *Jubileusz 600-lecia urodzin św. Jadwigi królowej*, w: *Śladami św. królowej Jadwigi i jej epoki*, red. T. Graff, Kraków 2013, s. 169–182.

62 We mszy św. uczestniczyli m.in.: ks. inf. Bolesław Filipiak, dziekan Roty Rzymskiej; ks. prałat Bolesław Wyszynski, rektor Kolegium Polskiego; ks. Hieronim Fokciński, rektor Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych.

pięciu stuleci nie zawiesza starań podjętych u Stolicy Apostolskiej. Wręcz przeciwnie działania te mogą przyspieszyć oczekiwaną decyzję następcy św. Piotra o beatyfikacji królowej Jadwigi⁶³.

Wiosną 1974 roku w Krakowie w ramach przygotowań do procesji św. Stanisława na Skałkę wydarzenie to postanowiono uczynić formą wyrazu czci okazywanej królowej Jadwidze. W tym kontekście papież Paweł VI skierował 10 maja 1974 roku list do kard. Wojtyły, w którym napisał:

Sześćset lat, które upłynęły od urodzin Jadwigi, Królowej Polski, dają sposobność biskupom, duchowieństwu i wiernym waszego kraju uczczenia pamięci tej niezwykłej niewiasty i otrzymania od niej przykładów dotyczących współczesnego życia. Zaiste ta Królowa w krótkim czasie swego ziemskiego życia wytrwale ćwiczyła się w cnotach, szerzyła i utwierdzała wiarę katolicką, założyła Wydział Teologiczny Krakowski, tworzyła dzieła miłosierdzia i społecznego postępu – wspomniemy tylko najważniejsze jej dobre czyny. Cześć więc jej była oddawana od niepamiętnych czasów jako błogosławionej, a proces o zatwierdzenie jej czci został rozpoczęty u Stolicy Apostolskiej⁶⁴.

Zakończenie

Ogłoszenie, że królowa Jadwiga cieszyła się i nadal cieszy czcią w wielu kościołach i kaplicach, i to w różnych okresach historii, jest wielką zasługą ks. kard. Wojtyły i tych, którzy z jego inspiracji podjęli i przeprowadzili prace dokumentujące jej kult. Zwieńczeniem tych działań była sentencja z 22 lutego 1974 roku o kulcie oddawanym królowej Jadwidze „od niepamiętnych czasów”. To był ważny etap na drodze do beatyfikacji królowej, skoro otwierał drogę do papieskiego zatwierdzenia jej kultu.

W roku 2024 obchodzimy kilka ważnych rocznic związanych z królową Jadwigą: 650-lecie urodzin, 640-lecie koronacji na króla, 625-lecie jej śmierci. Do wymienionych należy dodać jeszcze dwie istotne rocznice: 75 lat temu, w 1949 roku przeprowadzono pierwszy proces beatyfikacyjny królowej Jadwigi na szczeblu diecezjalnym, a 50 lat temu, w 1974 roku, biskup krakowski Karol Wojtyła ogłosił deklarację, iż kult królowej Jadwigi trwa „od niepamiętnych czasów”.

63 Uroczystości ku czci bł. Jadwigi Królowej w Rzymie w 600-lecie urodzin, „Biuletyn Informacyjny. PostulATORSKI Ośrodek Studiów” 8 (1974) nr 4, s. 50–51.

64 J. Urban, *Powroty z Królową Jadwigą*, Kraków 2024, s. 151 [podkreślenie – J.U.].

Bibliografia

Źródła archiwalne i drukowane

- Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AKKW, B I/1319a.
List prof. O. Haleckiego z 4 XI 1971 r. i odpowiedź ks. kard.
K. Wojtyły.
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, Artykuły przedłożone przez Vice-
-Postulatora sprawy celem udowodnienia przy pomocy świadków
i dokumentów opinii świętości życia, cnót i cudów Służebnicy
Bożej Jadwigi Królowej polskiej, Kraków 1949.
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, List kard. K. Wojtyły do ks. Cz. Obtułowicza
z 29 grudnia 1973 roku i przygotowane przez ks. Obtułowicza
*Zestawienie wpływów i wydatków związanych z przygotowaniem
materiałów do procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi od r. 1970
do r. 1973.*
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, O. Halecki, *W sprawie beatyfikacji Królowej
Jadwigi*, White Plains 1971, maszynopis. O. Halecki, *Czy Królowa
Jadwiga była świętą?*, White Plains 1972, maszynopis
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, Publikacje o Królowej Jadwidze,
zeszyt 1, Kraków 1970. Publikacje o Królowej Jadwidze zwanej
błogosławioną, zeszyt 2, Kraków 1971. Publikacje o błog. Królowej
Jadwidze królowej Polski, zeszyt 3, Kraków 1973, maszynopisy.
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, Rzut oka na itinerarium Królowej Jadwigi
oraz jej powiązania z niektórymi miejscowościami, b.d. i b.m.
[1969], maszynopis, s. 1–8.
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, Spuścizna ks. Cz. Skowrona.
- Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej na Wawelu, Archiwum
św. Jadwigi Królowej, *600. rocznica urodzin błogosławionej Jadwigi
Królowej*, maszynopis, s. 1–70.
- O Świętej Jadwidze, królowej Polski mówią...*, oprac. M. Jagosz,
Kraków 1997.
- Przewodnik abo kościołów krakowskich krótkie opisanie. Wydany w 1603
z widokami Krakowa, którego już nie ma*, oprac. J. Kiliańczyk-Zięba,
Kraków 2002.

Opracowania

- Bednarski F. i in., *Błogosławiona Jadwiga Królowa. Historia jej kultu, beatyfikacja, formularze liturgiczne*, Rzym 1981.
- Haller J., *Pamiętniki (z wyborem dokumentów i zdjęć)*, Londyn 1964 (Biblioteka Polska – Veritas).
- Jagosz M., *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003 (Studia do Dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, 15).
- Klubówna A., *Królowa Jadwiga. Opowieść o czasach i ludziach*, Warszawa 1971.
- Kowalczyk M., *Krakowskie mowy uniwersyteckie z pierwszej połowy XV wieku*, Wrocław–Kraków–Warszawa 1970 (Źródła do Dziejów Nauki i Techniki, 8).
- Ku czci królowej Jadwigi w 550 rocznicę jej zgonu*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 201–300.
- Rozynkowski W., Sowa W., *Kult św. Jadwigi królowej w parafii nieszawskiej, na przykładzie wyposażenia kościoła parafialnego*, „Studia Włocławskie” 3 (2000), s. 395–404.
- Rymkiewicz W., *Portret królowej: powieść współczesna*, Warszawa 1971.
- Sędłak M., *Rola arcybiskupa A. S. Sapiehy w staraniach o beatyfikację królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Kardynał Adam Stefan Sapieha 1867–1951. Księżę Niezłomny. Materiały z sesji zorganizowanej przez Uniwersytet Jagielloński, Polską Akademię Umiejętności i Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w dniu 26 marca 2012, w 100-lecie konsekracji i ingresu Adama Stefana Sapiehy*, red. J. Urban, Kraków 2014, s. 87–90.
- Stabińska J. OSB ap, *Królowa Jadwiga*, Kraków 1969.
- Urban J., *Jubileusz 600-lecia urodzin św. Jadwigi królowej*, w: *Śladami św. królowej Jadwigi i jej epoki*, red. T. Graff, Kraków 2013, s. 169–182.
- Urban J., *Powroty z Królową Jadwigą*, Kraków 2024.
- Uroczystości ku czci bł. Jadwigi Królowej w Rzymie w 600-lecie urodzin*, „Biuletyn Informacyjny. PostulATORSKI OŚRODEK STUDIÓW” 8 (1974) nr 4, s. 50–51.
- Zawadzki R. M., *Fundacje i darowizny kościelne królowej Jadwigi*, „Analecta Cracoviensia” 27 (1995), s. 679–700.
- Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej. Część 1: 1063–1415*, wydał S. Kuraś, Lublin 1965 (Materiały Źródłowe do Dziejów Kościoła w Polsce, 1).

Abstrakt

ks. Jacek Urban

Starania ks. kard. Karola Wojtyły o uznanie kultu królowej Jadwigi sprawowanego „od niepamiętnych czasów” (1967–1974)

Pierwszy proces krakowski w sprawie beatyfikacji królowej Jadwigi Andegaweńskiej (1374–1399) zakończył się w 1950 roku przekazaniem akt do watykańskiej Kongregacji Obrzędów. Proces prowadzono drogą zwyczajną „super fama virtutum et miraculorum”. W ocenie komisji historycznej Kongregacji Obrzędów przeprowadzenie procesu drogą zwyczajną wymagało wielu źródeł, co nie jest łatwe do wykazania w przypadku kandydata na ołtarze żyjącego w odległej przeszłości. Podjęto próby uzupełnienia dokumentacji, ale daremne.

Strona watykańska postulowała, żeby raczej obrać drogę wykazania kultu „od niepamiętnych czasów”. Tę ideę podjął ks. kard. Karol Wojtyła w 1967 roku. Do przeprowadzenia kwerend w archiwach europejskich wyznaczył archiwistę z Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie ks. Czesława Skowrona, a Wydziałowi Duszpasterskiemu Kurii Metropolitalnej w Krakowie polecił przeprowadzić badania ankietowe we wszystkich diecezjach polskich na temat wizerunków królowej Jadwigi czczonych w kościołach. Kwerendy przeprowadzone przez ks. Skowrona doprowadziły do odkrycia wielu nieznanych dokumentów, a wyniki ankiet wykazały obecność około 150 wizerunków królowej Jadwigi w kościołach, z czego połowa przedstawiała ją z aureolą nad głową. Zebrane dane zostały zestawione przez dr Małgorzatę Matusek. Na początku 1974 roku kard. Wojtyła na podstawie opracowanego materiału ogłosił, że królowa Jadwiga w każdym stuleciu była czczona jak święta. Ta deklaracja była ważnym punktem odniesienia dla dalszego procedowania sprawy jej beatyfikacji. Nie byłoby to wtedy możliwe bez determinacji i zaangażowania kard. Wojtyły.

Słowa kluczowe:

królowa Jadwiga Andegaweńska, starania, proces beatyfikacyjny, kanonizacja, deklaracja

Abstract

ks. Jacek Urban

Cardinal K. Wojtyła's efforts to recognize the cult of Queen Jadwiga "from time immemorial" (1967–1974)

The beatification process for Queen Jadwiga of Anjou (1374–1399) was concluded in 1950 with the transfer of the relevant documents to the Vatican's Congregation of Rites. The process was pursued via the ordinary path of "super fama virtutum et miraculorum." The Congregation's historical commission determined that this method required extensive documentation, which is challenging to provide for historical figures from such a remote era. Although attempts were made to supplement the existing documentation, these efforts proved unsuccessful.

In response, the Vatican proposed shifting to the alternative approach of demonstrating cult "from time immemorial." This proposal was endorsed by Cardinal Karol Wojtyła in 1967. He appointed Rev. Dr. Czesław Skowron from the Archdiocesan Archives of Kraków to conduct archival research across Europe. Additionally, he directed the Pastoral Department of the Archdiocese of Kraków to survey all Polish dioceses regarding the veneration of Queen Jadwiga through church imagery.

Rev. Skowron's research uncovered numerous previously unknown documents, while the surveys identified approximately 150 depictions of Queen Jadwiga in churches, with about half featuring a halo. The survey results were analyzed by Dr. Małgorzata Matusek. In early 1974, Cardinal Wojtyła publicly stated, based on this comprehensive material, that Queen Jadwiga had been venerated as a saint throughout every century. This declaration was a crucial milestone in advancing the beatification process for Queen Jadwiga, made possible by Cardinal Wojtyła's determination.

Keywords:

Queen Jadwiga of Anjou, pains, beatification process, canonization, declaration

Recensiones

Wiktor Szymborski

 <https://orcid.org/0000-0002-1827-2616>

Uniwersytet Jagielloński

 <https://ror.org/03bqmcz70>

**Recenzja publikacji:
Jacek Urban, „Powroty z Królową Jadwigą.
Dla pokrzepienia przeżywających kryzysy
podobne do tych, z jakimi zmagala się
Królowa”, Wydawnictwo Fundacja „Powrót”,
Kraków 2024, ss. 175**

Recenzowana publikacja, jak we wstępie nadmienia autor, powstała z okazji 650-lecia urodzin św. Jadwigi Królowej, 625-lecia jej śmierci i 640-lecia koronacji na króla Polski w celu upamiętnienia wyżej wymienionych jubileuszy. Pragnąc podkreślić dokonania Świętej, przyjęto bardzo interesującą, choć rzadko spotykaną formułę książki. Składają się nań bowiem teksty, które skłaniają do refleksji nad jej dokonaniem, życiem oraz religijnością, a także artykuł naukowy omawiający źródła traktujące o św. Jadwidze, przechowywane w zbiorach Archiwum Kapituły Katedralnej na Wawelu.

Cykl tekstów skłaniających do refleksji nad znaczeniem kultu św. Jadwigi rozpoczyna *Wawelska Droga Krzyżowa Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej odprawiona dnia 25 marca 2022 r. w uroczystość Zwiastowania* (s. 11–41). Należy nadmienić, że ks. Jacek Urban, pisząc te rozważania, starał się

przemycić jak najwięcej informacji związanych z historią św. Jadwigi, dziejami samej Katedry Wawelskiej, tak aby czytelnik otrzymał wprowadzenie zarówno skłaniające do rozważań religijnych, jak i dostarczające rzetelnej wiedzy umożliwiającej pełniejsze zrozumienie kontekstu epoki, w której żyła królowa. Dział ten zawiera *Rozważania rekolekcyjne „Św. Jadwiga wobec sytuacji kryzysowych”*, które odbyły się w dniach 13–17 lipca 2022 roku (s. 42–83). Lektura tych rozważań prócz warstwy religijnej zawiera szereg istotnych faktów historycznych. Należy podkreślić, że narracja historyka jest poprowadzona w sposób bardzo wyważony. Autor, wykazując się doskonałą znajomością źródeł historycznych, umiejętnie wprowadził ich cytaty, choćby odwołując się do Stanisława ze Skalbmierza.

Część historyczna publikacji składa się z rozdziału pt. *Źródła do życia i kultu św. Jadwigi Królowej w zbiorach Archiwum Kapitulnego na Wawelu* (s. 84–165), w którym, co należy podkreślić, zasygnalizowano część archiwaliów będących w opracowaniu. Refleksja odnośnie do poszczególnych źródeł została wzbogacona o bardzo starannie dobrany materiał ikonograficzny. Publikowane reprodukcje i zdjęcia są w bardzo dobrej rozdzielczości, co sprawia, że mogą znaleźć zastosowanie w szeroko pojmowanej dydaktyce – zarówno na poziomie szkół ponadpodstawowych, jak i uniwersyteckim. Lektura uwag dotyczących archiwaliów ujawnia doskonałe rozeznanie w źródłach przechowywanych w archiwum kapitulnym. Warto podkreślić, że autor sprawował przez wiele lat funkcję dyrektora Archiwum (od 2007 roku), a w poprzednich latach był jego kustoszem¹. Charakterystyka przedstawionych źródeł będzie przydatna nie tylko dla specjalistów zajmujących się dziejami kultu św. Jadwigi, lecz także dla osób pragnących lepiej poznać postać królowej. Autor w przystępnej formie przedstawił złożone dzieje poszczególnych dokumentów, objaśniając najważniejsze pojęcia, np. z zakresu dyplomatyki (s. 87). Jednakże nie pominął szczegółów istotnych dla historyków czy teologów. Świadomy zanikającej znajomości łaciny, przyjął słuszną zasadę tłumaczenia źródeł na język polski, co znacząco zwiększa dostępność publikacji dla szerszego kręgu społeczeństwa.

Przegląd źródeł ks. Jacek Urban rozpoczął od charakterystyki jednego z najważniejszych dokumentów w dziejach Polski i Litwy – aktu układu krewskiego. Przybliżając dane źródła, przyjęto założenie nie obciążania czytelnika literaturą przedmiotu. Idea ta jest ze wszech miar słuszną,

1 J. Urban, *Biblioteka kapitulna na Wawelu*, „Rocznik Biblioteki Kraków” 1 (2017), s. 226.

w innym przypadku rozprawa zmieniałaby się w obszerne zestawienie bio-bibliograficzne, a główna myśl umknęłaby pośród setek rekordów bibliograficznych. Na uwagę zasługuje omówienie dziejów samego dokumentu, jak i szeroko pojmowanego kontekstu zawarcia unii. Kolejno omówiono fragment przybliżający św. Jadwigę odnotowany w *Roczniku i kalendarzu katedralnym krakowskim*. Autor, zanim przytoczył treść zapiski, ukazał strukturę samego źródła. Warto zastanowić się, czy nie byłoby zasadne przynajmniej zasygnalizować postaci przytoczonych w źródle, tak aby czytelnik mógł uzyskać podstawową wiedzę o dostojnikach Kościoła uczestniczących w ceremonii koronacji w katedrze krakowskiej. Autor uwypuklił znaczenie zapiski informującej o śmierci Jadwigi, zaznaczając, że dukt pisma odbiega od pozostałych wpisów. Jest to, jak podkreśla ks. Jacek Urban, zapis *szczególny* (s. 100). Prócz wyliczenia źródeł i podania ich charakterystyki, w pracy zamieszczono wiele informacji uzupełniających obraz kultu św. Jadwigi. Znalazły się wśród nich dane dotyczące choćby samego miejsca pochówku czy osób zaangażowanych w przeprowadzenie procesu kanonizacyjnego. Następnie w pracy omówiono bardzo ważny traktat autorstwa Henryka Bitterfelda z Brzegu, znajdujący się w rękopisie *De vita contemplativa et activa*, zawierający dedykację dla królowej Jadwigi. Jak podkreśla ks. Jacek Urban, „List dedykacyjny mistrza Henryka jest apologią pobożności królowej Jadwigi, jej determinacji w postępowaniu na drodze rozwoju duchowego” (s. 109). W przeglądzie źródeł nie mogło zabraknąć obszernej charakterystyki archiwaliów związanych z dokumentacją procesu kanonizacyjnego. Czytelnikowi przybliżono okoliczności spisania protokołu dwóch cudów przypisanych wstawiennictwu królowej Jadwigi z 1419 roku, o czym zeznawał Jan dziedzic Bejsc oraz Jakub Kobyliński. Zasygnalizowano tutaj zaangażowanie ówczesnego biskupa krakowskiego Piotra Wysza oraz mistrza Stanisława ze Skalbmierza. Następnie wskazano na dokument abp. Wojciecha Jastrzębca z 1426 roku, na mocy którego powoływał komisję do kanonizacji królowej Jadwigi. Przed przytoczeniem treści i znaczenia samego dyplomu wprowadzono podstawowe informacje odnośnie do postaci i znaczenia Wojciecha Jastrzębca dla zainicjowania procesu kanonizacyjnego. Na przebieg działań duchownych przesłuchujących świadków potwierdzających kult królowej wpływ miała sytuacja polityczna, w jakiej znalazła się Polska, co podkreśla autor rozprawy, pisząc: „Wobec spraw państwowych i kościelnych o tak fundamentalnej wadze kanonizacja królowej Jadwigi przestała być priorytetem” (s. 120).

Należy nadmienić, że w przeglądzie źródeł uwzględniono także zaginione rękopisy. Wzmiankę o *Regestrum miraculorum* czerpiemy

z nowożytnego inwentarza katedralnego pochodzącego z 1517 roku. Autor słusznie podkreśla znaczenie utraty tego rękopisu, wiążąc je z czasem, kiedy dochodziło do „zaniedbań starań o kanonizację królowej”. W sposób przejrzysty objaśnia czytelnikowi sytuację polityczną, która spowodowała zmianę podejścia odnośnie do działań zmierzających do rychłej kanonizacji. Co ważne, posiłkując się cytataми ze źródeł, autor wskazał, że kult Jadwigi był żywy, o czym świadczą składane przy jej grobie wota ofiarne, o których wzmiankuje Bernard Wapowski. W dalszej części rozważań przedstawiono informacje o kulcie królowej, zwarte w ważnym starodruku autorstwa Piotra Hyacintha Pruszcza, wydany w 1662 roku. Żywot królowej Jadwigi jego pióra stanowi jedno z ważniejszych staropolskich świadectw dotyczących znaczenia kultu. Przebudowa katedry wywarła niebagatelny wpływ na rozwój kultu, co ze znanostwem akcentuje ks. Jacek Urban: „od 2 połowy XVII w. kult królowej Jadwigi niejako został przeniesiony do ołtarza cudownego jej Krucyfiks” (s. 135).

W dalszej części przeglądu źródeł wskazano na wzmianki o kulcie Jadwigi zawarte w tzw. aktach luźnych ze zbiorów Archiwum, podkreślając przełomowe znaczenie *budzicieli* samego kultu w odrodzonej po I wojnie światowej Rzeczypospolitej. Przystąpiono bowiem do gromadzenia dokumentów niezbędnych do beatyfikacji. Skrótowe omówienie tych prac z całą pewnością zasługuje na szersze omówienie, co jednakże zaburzyłoby konstrukcję i myśl przewodnią samej rozprawy. Co ważne, autor zasygnalizował w tej części kontekst powstania źródeł ikonograficznych przedstawiających św. Jadwigę. Spuścizna ks. Kazimierza Figlewicza dostarcza dalszych istotnych informacji o kulcie królowej. Przykładowo, w swych zapiskach wyszczególnił on „Łaski i wysłuchania za przyczyną Sługi Bożej Królowej Jadwigi”, w tym sześć przypadków uzdrowień w latach 1944–1949 za sprawą królowej, co podkreśla ks. Jacek Urban. Następnie skupiono uwagę czytelnika na znaczeniu jubileuszu 550-lecia śmierci królowej Jadwigi w 1949 roku. Intensyfikacja starań związanych z rozwojem kultu Jadwigi przypadła na kolejny jubileusz 600-lecia urodzin królowej, kiedy to ks. kardynał Karol Wojtyła skierował list do papieża Pawła VI w sprawie jej kultu. W odpowiedzi papież potwierdził, że „część jej jest oddawana jako błogosławionej od niepamiętnych czasów”. Zwieńczenie przeglądu źródeł o kulcie stanowią informacje o bulli kanonizacyjnej św. Jadwigi Królowej z 8 czerwca 1997 roku. „Bulla wieńczy trwające blisko 600 lat starania o kanonizację św. Jadwigi Królowej”. Wzmianki o znanych i wykorzystywanych w badaniach nad kultem św. Jadwigi źródłach *wzbogacono* o rys archiwaliów znajdujących się w *Archiwum bł. Jadwigi Królowej*. Zasób ten był znacznie rzadziej eksplorowany przez badaczy. Warto podkreślić,

że korpus źródeł do kultu św. Jadwigi jest ciągle otwarty, bowiem na opracowanie i uporządkowanie czekają materiały związane z procesem kanonizacyjnym z czasów pontyfikatu św. Jana Pawła II.

Tę niewielką rozmiarowo książeczkę wyróżnia niezwykle starannie dobrana szata graficzna, przemyślany układ oraz liczne, wartościowe uwagi związane z meandrami rozwoju kultu św. Jadwigi. Czytelnik nieorientujący się w przemianach związanych z przeprowadzeniem procesu kanonizacyjnego uzyskał ważne informacje wprowadzające. Badacze zajmujący się dziejami kultu zyskali cenne źródło wiedzy, wzbogacone o uwagi długoletniego dyrektora Archiwum, w którym przechowywane są te bezcenne świadectwa. Publikacja ta może być także spożytkowana w szeroko pojmowanej dydaktyce, ponieważ zawiera tłumaczenia łacińskich źródeł, który to język jest przecież niedostępny dla większości uczniów.

Krzysztof Źarski

 <https://orcid.org/0000-0002-8261-5484>

Uniwersytet Wrocławski

 <https://ror.org/00yae6e25>

Rezension zu Karol Sauerland „Tagebuch eines engagierten Beobachters“, Dresden 2021¹

Die anschwellende Forschungsliteratur zur Geschichte der Germanistik in Polen geht nicht Hand in Hand mit den Entdeckungen von zahlreichen Nachlässen, geordneten Korrespondenzbeständen oder aufschlussreichen Dokumentationen. Verheerende Vernichtungen der ostmitteleuropäischen Kultursubstanz im 20. J. sind dafür verantwortlich, dass diese für westeuropäische Gepflogenheiten berechtigten Erwartungen meistens unerfüllt bleiben. Umso erfreulicher ist das Auftauchen von Egodokumenten aus dem Themenbereich der polnischen Germanistik, wie es jüngst im Fall von Karol Sauerland, einer Legende des Faches, geschehen ist. Sein in jeder Hinsicht beeindruckendes Diarium erschien 2021 im Dresdner Neisse Verlag, wobei das Dokument bereits aufgrund seines kolossalen Umfangs von über 500 Seiten eine Sonderstellung in der Geschichte der deutschen Philologie in Polen für sich reklamiert. Die Edition besteht aus dem eigentlichen Tagebuchtext, mit gelegentlichen

1 Der Rezensent bedankt sich beim Herrn Dr. Björn Thesing für die sprachliche Durchsicht des Testes.

Eingriffen des Autors erläuternden Charakters, die dem Textkorpus eine Gliederung verleihen. Jeweilige, ungleichmäßig lange Teile tragen selbstständige Titel, die den als für bestimmten Zeitabschnitt prägend empfunden Ereignissen entnommen worden sind, wie beispielsweise „Priester Popieluszko“, „Begegnung mit ostpolnischen Vertriebenen“, „Der Untergang der Sowjetunion“. Darüber hinaus beinhaltet diese die Charakteristik der Tagebuchspezifik, die Selbstschilderung des Verfassers und Herausgebers, den hilfreichen Anmerkungsapparat sowie Personenregister. Für alle erwähnten Teile zeichnet Karol Sauerland verantwortlich, der mehrere Aufgaben innerhalb der Edition alleine meistert. Die erwähnten Elemente sind als unverzichtbar zum Verständnis des ganzen Unterfangens zu bezeichnen, lassen sich zahlreiche geschilderten menschlichen Konstellationen nicht leicht durchschauen und die politischen Zusammenhänge nicht von selbst erklären, die bestimmtes Vorwissen voraussetzen.

Entscheidend für die Beschäftigung mit dem Diarium von Karol Sauerland ist die Figur des Diaristen selbst, die in der polnischen Wissenschaftslandschaft an Originalität ihresgleichen sucht. Es sei lediglich kurz angeführt, dass es sich um einen gebürtigen Deutschen handelt, einen Spross bekennender Kommunisten der Zwischenkriegszeit und ein Halbweisenkind des in Moskau 1938 ermordeten KPD – Funktionärs Kurt Sauerland). Vergegenwärtigt man sich, dass der Gelehrte in seinen Jugendjahren nach Polen emigrierte, lässt sich der im Tagebuch festgehaltene Lebensweg nachzeichnen, der in seiner Ausprägung nur inmitten des Kalten Krieges denkbar war. Obwohl der Autor das Diarium auf Deutsch führte, begann er sich über die Jahrzehnte hinweg mit seiner neuen polnischen Wahlheimat zu identifizieren.

Die Edition stützt sich auf die erhaltenen Handschriften Sauerlands, welche die Authentizität der Tagebücher verbürgen, die erhalten geblieben ist und für die Authentizität des Ganzen bürgt. Bei der Edition handelt es sich um eine Auswahl aus dem Original, das stilistischer Bearbeitung unterzogen worden ist. Die Frage des Verhältnisses zwischen den zwei Fassungen muss künftigen Forschern vorbehalten bleiben, ist aber für die Auseinandersetzung mit dem vorliegenden Diarium nicht entscheidend. Die Tagebucheinträge werden stellenweise von knappen geschichtlichen Kommentaren aus der Feder des Autors unterbrochen, die zur besseren Orientierung in den Mäandern polnischer Realität dienen. Der zeitliche Rahmen umfasst die Zeit zwischen Herbst 1980 und dem Systemsturz 1989. Der Leser bekommt so in erster Linie einen ausgezeichneten Einblick in die Spezifik des Lebens nicht nur im realen

Sozialismus, sondern vor allem in die Phase des entscheidenden Wendepunkts in der Volksrepublik zur Zeit des sog. Solidarnosc-Karnevals. Die Aufzeichnungen von Sauerland starten exakt dann, wenn das Phänomen der Arbeiteropposition im kommunistischen Land über die Legalisierung der faktisch unabhängigen Gewerkschaft zum Alltag wird, wobei auch alle Beteiligten sich bewusst sind, dass dieser Zustand nicht von Dauer sein wird. Sauerland zeigt sich an dieser Stelle als „engagierter Beobachter“, er ist Solidarnosc-Mitglied und in diesem Sinne auch ins Tagesgeschehen involviert. Dennoch bewahrt er den distanzierten Blick eines Intellektuellen. Er setzt sich für die Hochschulreform ein, strebt ein neues Universitätsmodell an, ist aber jederzeit zu einer historischen Analogiebildung fähig, registriert bisweilen die Wiederholungen des Historischen über die Grenzen der Länder und Epochen hinaus. Als Kenner der Geistesgeschichte bewegt sich Sauerland dabei häufig frei zwischen den intellektuellen Metiers von Philosophie und Philologie.

Das Diarium des Philologen hilft uns, das Unverständliche verständlich zu machen – etwa der Eigenart einer Gewerkschaft auf die Spur zu kommen, deren Mitglieder während der Streiks die Priester in die Fabriken holen, die dort Messen zelebrieren. Einem Interessenverband, der plötzlich zehn Millionen Mitglieder zählt und jeden für ihn vorgesehenen Rahmen sprengt. Eine Organisation, die den ganzen Ostblock mit Moskau an der Spitze in Unruhe versetzt und vor Ansteckungsgefahr zittern lässt. Sauerland ist mittendrin, zwischen Warschau und seiner zweiten Universität in Thorn pendelnd und somit die Entwicklungen in der Hauptstadt wie in der Provinz verfolgend. Es ist die Eruption des Politischen an sich, die das Tagebuch festhält. Es erfasst nahezu alle Sphären des Alltags, im Land, das lange keine politische Konkurrenz demokratischen Zuschnitts kannte und an die unangefochtene Monopolstellung der Partei gewohnt war. So erleben wir den Diaristen vor dem Fernseher, der nicht davon loslassen kann, wenn im Parlament, während der ZK-Sitzungen oder im Politbüro Meinungsdivergenzen auftauchen, sich Konflikte entzünden oder Fraktionskämpfe entstehen. Er klagt über den Verlust der Mußestunden, die der Wissenschaft zugutekommen konnten, will sich aber keine Sekunde des Zeitgeschehens entgehen lassen, wohl ahnend, dass gegenwärtig Weltgeschichte geschrieben wird. Die ihn erreichenden Berichterstattungen sind widersprüchlich, bruchstückhaft, zusammenhanglos, der Durst nach Wahrheit offensichtlich unstillbar. So werden Gerüchte aufgenommen, Witze nacherzählt, Kollegen befragt, nur um ein möglichst lückenloses Bild des Geschehens zu bekommen und damit den Ereignissen Sinn abzugewinnen. Denn das Diarium

konstruiert das fragmentarische Abbild einer komplexen Realität, die im Fluß mannigfaltiger Veränderungen steht, ihre vertrauten Konturen verliert. Einzelne Entwicklungslinien sind daher bisweilen nur schwer erkennbar. Und noch eine Einsicht zieht sich wie der rote Faden durch das ganze Werk: es ist die Angst vor dem Einmarsch der Sowjetarmee, ein Gefühl, das in Ostmitteleuropa in dieser Form erst seit 2022 wieder nachvollziehbar wird, wenn auch der Kalte Krieg längst ad acta gelegt ist. Das ganze Milieu um den Tagebuchschreiber lebt in dem Bewusstsein, dass die Freiheitswelle der Solidarnosc in der einen oder anderen Form zum Abschluss kommt, so wie auf den Karneval die Fastenzeit folgt. Für den Gelehrten bleibt eine Frage letztlich offen: welches Leid wird aus dem Abschluss der gegenwärtigen Umbrüche für Polen hervorgehen. Der Analytiker der Zeitgeschichte, Sauerland, übt sich in der Beobachtung von Verfallssymptomen des Totalitarismus, dem Zerbröckeln seiner Fassade. Eingehend beschreibt er, wie die Basisdemokratie der Arbeiterräte die Veränderung vom Leitungsstil auf immer höheren Stufen der Verwaltungshierarchien herbeiführt und die Fragen nach der denkbaren Auswahl unter Kandidaten mit abweichenden Ansichten aufkommen lässt. Übertragen auf die PVAP bringen diese Entwicklungen einen Schneeballeffekt zum Rollen, die Ereignisse scheinen nicht mehr anders zu stoppen zu sein als durch radikale Gewaltanwendung. Das Tagebuch hält diese Erscheinungen minutiös fest, als wäre es als ein Ersatzmittel für die unmöglich gewordene Kommunikation mit dem Ausland konzipiert. Diese ist Anfang der achtziger Jahre beeinträchtigt, trotzdem wimmelt es in Warschau geradezu von Auslandskorrespondenten diverser Zeitungen. Ihnen zu vermitteln, was in Polen eigentlich passiert, fällt unendlich schwer, was der von zu Hause Fremde im Land sehr genau spürt. Er hat Zugang zur internationalen Presse, bekommt Besuche von Gastwissenschaftlern, frequentiert die Empfänge in den Botschaften. Dabei entgeht ihm nicht, dass die polnische Opposition in die gängigen Narrationen über die Arbeiterklasse kaum passt und auch nicht, dass das fragile Gleichgewicht der Weltordnung zu wanken beginnt. Sauerland selbst macht aus seiner Suche nach Orientierungspunkten keinen Hehl, da er immer wieder auf die Ereignisse des Jahres 1933 zu sprechen kommt und auf die schwache Reaktion der Sozialdemokratie im Anblick der Nazigewalt verweist. Der Gelehrte hat ferner das Jahr 1953 in der DDR vor Augen, das ihn jeder Illusion über den Kommunismus beraubte, aber auch das polnische Tauwetter 1956, den März 1968 und die Pazifikation der Danziger Werft 1970, die man zuweilen als Konterrevolution beschrieben hat. Es ist ein großer Vorteil der Aufzeichnungen, dass sie multiple Perspektiven

von Bürgern jener Jahre wiedergeben, was Hand in Hand mit der menschenfreundlichen Persönlichkeit des Diaristen geht. So vernimmt der Leser die Fragmente einer Konversation mit einem Koch, immer wieder Diskussionen mit Zugreisenden, Gespräche mit Studenten, Versatzstücke aus Vorlesungen und Korridorgesprächen. Manchmal zieht es den Diaristen einfach in die Stadt, die er wie ein Flaneur durchschreitet, wobei er Eindrücke von Demonstrationen, Zusammenkünften, Konfliktstellen einsammelt, ganz so als würde er den Puls der Zeit messen wollen, den konventionellen medialen Berichterstattung eine Absage erteilen und der ungefilterten Lebenswelt möglichst nahekommen.

Dieser Strang verstärkt sich in der diaristischen Chronologie mit der Verhängung des Kriegszustandes in Polen im Dezember 1981. Es existieren wohl wenige Zeugnisse dieser Art in deutscher Sprache, die die ganze Grausamkeit der Militäraktion illustrieren, die Desillusion der Bürger lebendig vermitteln, die – symbolisch gesprochen – kurz vor dem Erreichen des rettenden Ufers ertrinken. Sie ahnen dunkel, dass das Ende des Totalitarismus in greifbarer Nähe ist, werden aber in der einen oder anderen Form zu Opfern der Aufrechterhaltungsversuche des bankrottierenden Systems. Was Sauerland zu zeigen gelingt, das ist die Unvorhersehbarkeit der Repressalien, die ihn selbst zunächst der Internierung entkommen lassen, aber nach drei Jahren, 1984, in einer demütigenden Hausdurchsuchung konkrete Form gewannen. Die Passschikanen werden zur Regel, aber immer wieder liefert das Tagebuch Szenen, die aus heutiger Perspektive schwer nachzuvollziehen sind. Dementsprechend referiert der Diarist wohl zufällig sein Reiseverbot dem damaligen Innenminister, sich auf die kommunistische Tradition seines Elternhauses berufend, was die ganze Verwicklung der Lage illustrieren mag.

Überhaupt sorgt die deutsch-polnische Doppelidentität des Germanisten Sauerland immer wieder für die Erstellung der schönsten Passagen des ganzen Werkes, welche, ohne jeden Zweifel in den Traumnotaten zu suchen sind. Mehrere dieser Einträge umfassen aufschlussreiche Übergänge zwischen den Sprachen mit, an denen der Philologe merkt, in welcher Zunge er gerade träumte. Den meisten ist surrealistischer Charakter eigen, auch wenn der analytische Verstand immer wieder nach realen Auslösern für die jeweiligen Traumvorgänge sucht. So mischt sich Literarisches mit Gelehrtem, Andeutungen auf Lektürepensum und Vortragsinhalte mit sorgfältigen Beobachtungen von Menschen, längeren Passagen mit pointierten Sätzen, die in ihrem Reflexionsniveau an Aphorismen erinnern.

In diesen Kontexten erscheint es ist am wichtigsten, dass Sauerland so zu einem eigenen Schreibstil findet und sein Diarium damit in eine

fesselnde Lektüre verwandelt. Der Gelehrte liebt die Kunst ebenso wie die Menschen, wobei seinen Notaten anzumerken ist, wie er das Leben einerseits auszukosten gewillt und andererseits bestrebt ist, dem Leser daran teilhaben zu lassen.

Es bleibt daher zu bedauern, dass derartige Veröffentlichungen lediglich begrenzte Aufnahme finden. Eine breitere Rezeption käme dem besseren Verständnis der Eigenart polnischer Geisteswissenschaften in der Volksrepublik zugute, ebenso wie der achtziger Jahre des 20. Jahrhunderts im Allgemeinen und der originellen Rolle der spezifischen Oppositionsform der Solidarnosc und ihrer Anhänger im Besonderen.

Der wissenschaftliche Wert der vorliegenden Edition besteht erst-rangig in der Quellensicherung relevanten Charakters. Im Idealfall dürfte man erwarten, dass Vertreter der Auslandsgermanistik jenseits der deutsch-polnischen Verschränkung agierend, die Herausgabe dieses Diariums übernehmen, was die wohltuende Distanz zum Forschungsobjekt gewährleisten würde. Die gesamte Palette der mit Edition verbundener Aufgaben übernehmend, entschied sich Karol Sauerland beachtliche Teile seiner Selbstidentität unter persönlicher Aufsicht und somit auf eigenen Konditionen preiszugeben. Diese Tatsache schließt keineswegs die weitere Beschäftigung mit dem Sujet aus, die Perspektive möglichst unbeteiligten Experten berücksichtigen dürfte. Eine wichtige Bedingung dafür wäre die Einsicht in das Originaltagebuch, das hoffentlich einem der anerkannten Archive oder Bibliotheken künftig anvertraut wird.

Notitiæ

Joanna Małocha

 <https://orcid.org/0000-0001-6965-4297>

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Wystawa

„Arduous Road to Statehood at the End of Imperial Rule. The case of Poland: Sacrifice – Cooperation – Tradition” i aktywności jej towarzyszące jako wyraz międzynarodowego upowszechniania wiedzy przez przedstawicieli Instytutu Historii Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego UPJPII (komunikat)

Dnia 21 października 2022 roku delegacja Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, na czele z Rektorem ks. prof. dr. hab. Robertem Tyrałą, wzięła udział w obchodach 50-lecia istnienia chrześcijańskiego Bethlehem University. W trakcie tej uroczystości nastąpiło podpisanie dwustronnego listu intencyjnego, nakreślającego ramy współpracy naukowej, dydaktycznej i kulturalnej między wymienionymi uczelniami¹.

1 Zob. <https://upjp2.edu.pl/aktualnosci/betlejem-2087.html>.

W ciągu kolejnych miesięcy pracownicy obu placówek wielokrotnie spotykali się, zaś wiosną 2023 roku – z inicjatywy p. prof. Sławomiry Zbierskiej-Salameh – przedstawiciele Instytutu Historii Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie rozpoczęli intensywną pracę nad wystawą zatytułowaną *Arduous Road to Statehood at the End of Imperial Rule. The case of Poland: Sacrifice – Cooperation – Tradition (Trudna droga do państwowości po upadku rządów imperialnych. Przypadek Polski: Poświęcenie – współpraca – tradycja)*.

Celem projektu było przybliżenie studentom z Betlejem losów Polaków od czasu utraty wolności spowodowanej agresją trzech zaborców, aż do momentu powrotu naszego kraju na mapę Europy po zakończeniu I wojny światowej. Przy czym myśli przewodnie przekazywane odbiorcom ujęto w trzy – zawarte w podtytule ekspozycji – hasła, tj.: poświęcenie (postery: I. *Niewola narodowa – 123 lata zaborów testem patriotyzmu i oddania Ojczyźnie*; II. *Powstanie wielkopolskie (1918–1919) – patriotyczny zryw zakończony zwycięstwem*; III. *Gen. Józef Dowbor-Muśnicki (1867–1937) – dowódca Powstania Wielkopolskiego, wzór dbałości o Ojczyznę w czasach wojny i pokoju*), współpraca (postery: IV. *Entuzjazm niepodległościowy – powrót na mapę Europy po 123 latach niewoli*; V. *Instytucje niepodległościowe i Ojcowie II Rzeczypospolitej*; VI. *Porozbiorowe jednoczenie państwa – kształtowanie się granic i odbudowa kraju*) i tradycja (postery: VII. *Uczenie obywatelskości jako ugruntowania tradycji w budującym się państwie*; VIII. *Dziedzictwo religijne i kulturowe – podstawą zachowania tożsamości narodowej*)².

Przedsięwzięcie, zainicjowane ogólnie przez Władze Rektorskie oraz ks. prof. dr. hab. Jacka Urbana – Dziekana Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego, znalazło oddolny oddźwięk w utworzeniu zróżnicowanego zespołu merytorycznego pod kierunkiem dr Joanny Małochy. W jego skład weszli: mgr Magdalena Ficoń (przedstawicielka doktorantów) oraz Grzegorz Płaza, Daniel Bartosiewicz i Konrad Cieśliczka (reprezentanci Koła Naukowego „Phronesis”)³. Celem rzeczonoego zespołu było zarysowanie scenariusza wystawy, a następnie wypełnienie go treścią, obejmującą zarówno opisy, jak i archiwalne materiały graficzne oraz cytaty dostosowane do tematu. Istotną trudność stanowiło w tym względzie dokonanie takiego doboru treści, aby były one zrozumiałe dla przedstawicieli odmiennego kręgu kulturowego; a zarazem unaoczniały studentom

2 Zob. Dokumentacja dostępna w Dziekanacie Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

3 Zob. <https://rebirth.upjp2.edu.pl/pl/zespol>.

z Betlejem polską determinację w dążeniu do odzyskania i budowania niepodległości. Kładziono więc nacisk nie tylko na prezentowanie faktów, ale także na oddanie atmosfery i emocji, jakie towarzyszyły tym historycznym wydarzeniom. Korzystano przy tym ze znajomości zagadnień oraz archiwaliów związanych z dziejami narodu polskiego na przełomie XIX i XX wieku, którymi dysponowali: inicjator przedsięwzięcia ze strony Wydziału – ks. prof. dr hab. Jacek Urban⁴ oraz kierownik zespołu merytorycznego – dr Joanna Małocha⁵. Graficzną oprawę wystawy zapewniła dr Katarzyna Radnicka-Dominiak. Zaś ogromu pracy związanej z tłumaczeniem wszelkich tekstów, zarówno posterowych, jak i zamieszczonych później w internecie, wykonał mgr Tomasz Kniaź – koordynator współpracy międzynarodowej.

Biuro Współpracy Międzynarodowej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie ponosiło większość ciężaru związanego z realizacją stacjonarnej wersji wystawy, którą zainstalowano w przestrzeni Biblioteki Bethlehem University pod koniec września 2023 roku⁶. Obecnie, pomimo trudnych warunków geopolitycznych, ekspozycja jest nadal dostępna dla

- 4 Ks. prof. dr hab. Jacek Urban – <https://orcid.org/0000-0003-1790-2601>, wieloletni Dyrektor Archiwum Kurii Metropolitalnej oraz Archiwum Kapituły Katedralnej na Wawelu; wybrane publikacje związane z przedmiotowym tematem: *Z dziejów Kościoła krakowskiego w XIX i XX wieku*, Kraków 2023; *Ksiązę biskup krakowski Adam Stefan Sapieha*, w: *Krakowscy ojcowie polskiej niepodległości*, red. A. Chwalba, Z. Noga, Kraków 2019, s. 45–64, <https://doi.org/10.12797/9788381381338.04>; *Katedra na Wawelu u progu niepodległości*, w: *Polonia Sacra. Ze skarbcza Archidiecezji Krakowskiej*, red. J. Skrabski, A. Witko, Kraków 2018, s. 335–343.
- 5 Dr Joanna Małocha – <https://orcid.org/0000-0001-6965-4297>, adiunkt Katedry Archiwistyki na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie i wieloletni pracownik centralnego archiwum Prowincji św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię OO. Franciszkanów w Krakowie; wybrane publikacje związane z przedmiotowym tematem: *Zakon Braci Mniejszych. Franciszkanie, franciszkanie-reformaci, reformaci*, w: *Niepodległa na kartach zakonnych kronik*, red. J. Marecki, M. Rdzak, Kraków 2022, s. 21–73; *Mniszki Trzeciego Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu (bernardynki)*, w: *Niepodległa na kartach zakonnych kronik*, red. J. Marecki, M. Rdzak, Kraków 2022, s. 493–542; *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo. Szarytki*, w: *Niepodległa na kartach zakonnych kronik*, red. J. Marecki, M. Rdzak, Kraków 2022, s. 745–763; *Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego. Felicjanki*, w: *Niepodległa na kartach zakonnych kronik*, red. J. Marecki, M. Rdzak, Kraków 2022, s. 881–932.
- 6 Zob. <https://rebirth.upjp2.edu.pl/news/grand-opening-at-bu-4.html>.

wszystkich zainteresowanych w formie wirtualnej na oficjalnej stronie betlejemskiej uczelni⁷. Z kolei Dział Promocji Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie współuczestniczył w przygotowaniu polskiej odsłony rzeczonych posterów w gmachu głównym Biblioteki przy ul. Bobrzyńskiego w Krakowie. Tam stanowią one obecnie jeden z elementów edukacyjnych, prezentowanych studentom i wykładowcom, którzy odwiedzają naszą uczelnię w ramach programu Erasmus. Pokłosem tej inicjatywy było przekazanie i wykorzystanie materiałów ekspozycyjnych przez odbywającego na naszym Uniwersytecie staż naukowy dr. Dominika Burbę z Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie⁸.

Podczas pracy nad poszczególnymi elementami wystawy zgromadzo- no szeroki zasób materiałów archiwalnych, które ze względu na ograniczoną powierzchnię wystawową nie mogły zostać zamieszczone na posterach. W związku z tym stworzono kompatybilną z wystawą stronę internetową – dostępną w języku polskim⁹ i angielskim¹⁰ – na której można odnaleźć te archiwalia (fotografie, teksty źródłowe, cytaty), zaś odsyłają do nich kody QR widniejące na plakatach. Na stronie znajduje się także reportaż przybliżający genezę wystawy, jej cel i założenia¹¹. Przy czym dążąc do zwiększenia zakresu odbiorców tegoż materiału filmowe- go o osoby z deficytami słuchu oraz nieznające języka polskiego, został on zaopatrzony w bilingualną transkrypcję.

W kompleks działań mających na celu upowszechnianie wiedzy histo- rycznej ukazanej przez wspomnianą wystawę wśród różnych grup społecz- nych i wiekowych wpisuje się również prelekcja wygłoszona przez dr Jo- annę Małochę 12 marca 2024 roku dla studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Referat doty- czył jednego z motywów przewodnich ekspozycji i nosił tytuł „*Najlepszy*

7 Zob. <https://www.bethlehem.edu/ic/library/road-to-statehood/>.

8 Zob. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057465396115> (post z 22 maja 2024 r.)

9 Zob. <https://international.upjp2.edu.pl/aktualnosc/wystawa-trudna-droga-do-panstwosci-po-upadku-rzadow-imperialnych--przypadek-polski-poswiecenie--wspolpraca--tradycja-114.html>.

10 Zob. <https://rebirth.upjp2.edu.pl/news/exhibition-3.html>.

11 Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=MWSHGq6hYDU&t=11s>. W ciągu pierw- szych trzech tygodni od dnia publikacji (tj. 15 maja 2024 r.) reportaż na głównym kanale YouTube UPJPII obejrzało ponad 100 widzów oraz został on pobrany na liczne strony prywatne i instytucyjne.

*agronom wśród generałów i najlepszy generał wśród agronomów” – droga życia gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego jako symbol odradzania II Rzeczypospolitej. Kilka uwag w 105. rocznicę sukcesu Powstania Wielkopolskiego*¹². Odczyt ten przybliżył ponad 150 słuchaczom postać jednego z ojców II Rzeczypospolitej i zaowocował zorganizowaniem dla części z seniorów wyjazdu do Biblioteki uczelnianej celem zapoznania się z całością wystawy.

Z kolei, z myślą o dotarciu z wynikami kwerendy archiwalnej także do młodzieży powstały pomoce dydaktyczne, które zamieszczono na stronach internetowych dedykowanych nauczycielom¹³. Nawiązują one głównie do Powstania Wielkopolskiego oraz postaci jego przywódcy. Stanowią tym samym punkt wyjścia do sięgnięcia po bogaty zbiór tekstów źródłowych, archiwalnych fotografii, czy wreszcie samych posterów ekspozycyjnych, które – jak wyżej zaznaczono – dostępne są w wersji online. Z otrzymywanej przez zespół merytoryczny korespondencji mailowej wynika, iż w środowisku szkolnym materiały te są pomocne szczególnie podczas przygotowań do uroczystości patriotycznych (zwł. obchodów Narodowego Święta Niepodległości).

Reasumując, w ciągu *de facto* roku działań związanych z powstaniem przedmiotowej wystawy oraz jej dwukrotną prezentacją (w Betlejem i w Krakowie), a także stworzeniu wokół tego wydarzenia swoistej otoczki (tj. stacjonarnej prelekcji oraz wirtualnej wersji ekspozycji, reportażu dostępnego w mediach internetowych oraz obecnych w sieci materiałów dydaktycznych dla szkół), pracownikom Instytutu Historii Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego udało się dotrzeć z konkretnymi wynikami pracy naukowej do przedstawicieli różnych grup narodowościowych, wiekowych i zawodowych. Dodatkowo treści powstałe w wyniku rzeczonych aktywności nadal pozostają dostępne i ciągle „pracują”. Dają bowiem impuls do zgłębiania zagadnień historycznych w szkołach, bliższego poznawania dziejów Polski przez zagranicznych gości odwiedzających nasz Uniwersytet oraz podejmowania nowych projektów przez studentów współpracujących przy powstaniu wystawy¹⁴.

12 Zob. <https://utw.upjp2.edu.pl/plany-zajec/rok-akademicki-2023-2024>.

13 Zob. m.in. <https://www.edukacja.edux.pl/p-51521-powstanie-wielkopolskie-przyklady.php>; <https://www.edukacja.edux.pl/p-51507-powstanie-wielkopolskie-i-jego.php>.

14 Zob. https://whidk.upjp2.edu.pl/oferta-dla-szkol/warsztaty-historyczne/historia-w-krakowie-krakow-w-historii-20242025-2.html?fbclid=IwY2xjawFvo2lleHRuA2Fl-bQIxMAABHTCUpBCBA9uNLjnfw72-eWJ26cxXXJfaB0lerI3AAUR3HOi_wAu2Z5a-8pQ_aem_8eGRR7eLy2PBdnowLCNceg.

Contents

3 ks. prof. dr hab. Robert Tyrała
Słowo wstępne

5 prof. dr hab. Jacek Popiel
Słowo wstępne

Commentationes et Disertationes

13 bp Jan Kopiec
Święta Jadwiga Śląska – patronka polskiej królowej Jadwigi
Saint Hedwig of Silesia (Polish: “Jadwiga”) – patron saint of the queen of Poland

31 Stanisław A. Sroka
Kiedy urodziła się królowa Jadwiga?
When was Queen Jadwiga born?

45 Krzysztof Ożóg
Królewskie rządy Jadwigi Andegaweńskiej w Polsce
The royal rule of Jadwiga of Anjou in Poland

69 Tomasz Graff
Queen Jadwiga of Anjou’s relations with the episcopate of Gniezno and Halych Archdioceses—an outline
Relacje królowej Jadwigi Andegaweńskiej z episkopatem metropolii gnieźnieńskiej i halickiej—zarys problematyki

93 ks. Wojciech Baran
Królowa Jadwiga i odpusty jubileuszowe
Queen Hedwig and jubilee indulgences

- 113 **Jakub Turek**
Czy Henryk Bitterfeld napisał dla królowej Jadwigi „Żywot świętej Jadwigi Śląskiej”? (Dominikanie na dworze Jadwigi Andegaweńskiej)
Did Henry Bitterfeld write the “Life of St. Hedwig of Silesia” for queen Jadwiga? (The Dominicans at the court of Jadwiga of Anjou)
- 133 **Anna Zajchowska-Boltromiuk**
Czy królowa może osiągnąć chrześcijańską doskonałość? Duchowe porady Henryka Bitterfelda z Brzegu dla królowej Jadwigi z Listu dedykacyjnego traktatu „O życiu kontemplacyjnym i czynnym”
Can a queen achieve Christian perfection? Spiritual advice from Henryk Bitterfeld of Brzeg for queen Jadwiga from the dedication Letter of the treatise “On the contemplative and active life”
- 149 **Dariusz Niemiec**
Dzieje wawelskiego grobu Jadwigi Andegaweńskiej okiem archeologa
The history of Queen Jadwiga of Anjou’s Wawel tomb through the eyes of an archaeologist
- 179 **ks. Andrzej Bruździński**
Szesnasto- i siedemnastowieczne piśmiennictwo polskie o św. Jadwidze Królowej. Kształt i bezdroża
16th and 17th-century Polish literature on Saint Jadwiga (Hedwig), Queen of Poland. Form and pitfalls
- 209 **ks. Jacek Urban**
Starania ks. kard. Karola Wojtyły o uznanie kultu królowej Jadwigi sprawowanego „od niepamiętnych czasów” (1967–1974)
Cardinal K. Wojtyła’s efforts to recognize the cult of Queen Jadwiga “from time immemorial” (1967–1974)

Recensiones

- 241 **Wiktor Szyborski**
Recenzja publikacji:
Jacek Urban, „Powroty z Królową Jadwigą. Dla pokrzepienia przeżywających kryzysy podobne do tych, z jakimi zmagala się Królowa”, Wydawnictwo Fundacja „Powrót”, Kraków 2024, ss. 175

247 Krzysztof Żarski

Rezensiön

zu Karol Sauerland „Tagebuch eines engagierten Beobachters“,
Dresden 2021

Notitiæ

255 Joanna Małocha

Wystawa

„Arduous Road to Statehood at the End of Imperial Rule. The case of Poland: Sacrifice – Cooperation – Tradition” i aktywności jej towarzyszące jako wyraz międzynarodowego upowszechniania wiedzy przez przedstawicieli Instytutu Historii Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego UPJPII (komunikat)

ISSN 0867-8294

